déry tibor

«Filtrul ironiei și al melancoliei îi este propriu senectuții, unei înțelepțiri istorice, culturale și individuale, potrivit legilor maturizării pe temeiul multelor și variatelor experimentări. Acest „ultim cuvînt" al decantărilor l-au cucerit, în cîte un fel inconfundabil, și *Alesul* lui Mann, și *Excomunicatorul* lui Déry, cărți de înțelepciune finală ce pot fi puse alături – în afara celorlalte apropieri –, și sub raportul valorii lor estetice intrinseci: o recunoaștere care dă măsura întreprinderii din urmă.»

ION IANOȘI

Lei 5

editura minerva

1075

excomunicatorul

déry tibor

excomunicatorul

Ilustrația copertei : *Vasile Socoliuc*

déry tibor

excomunicatorul

ROMAN

TRADUCERE DE CONSTANTIN OLARIU
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE ION IANOȘI

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1981
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Versiunea românească a fost realizată după ediția DÉRY TIBOR *A kiközösitő*, Editura pentru literatură, București, 1968.

PREFAȚĂ

Déry Tibor reliefează cu pregnanță un destin comun multor intelectuali de vază de similară condiție și formație. Potrivit particularelor stări de lucruri din Ungaria, această tipologie ar însuma aproximativ următoarele componente : un mediu de proveniență burgheză, cu asimilări de limbă, cultură, tradiții, obiceiuri concrescent maghiare și germane, în principiu aceleași și la evrei, deși cu o suplimentară coloratură etnică în consecință ; o dialectică a negării moștenirilor, a opoziției la continuități, acută mai cu seamă în condițiile destrămării Monarhiei austro-ungare, ale înfrîngerii suferite în primul război mondial și ale declanșării revoluției proletare ; o corespunzătoare revizuire a propriilor întemeieri de clasă și sociale (șubrezite pe parcurs și în realitate), cu o compensare a lor fie prin opțiuni estetice de avangardă, fie prin atitudini politice militante, eventual împletind ambele radicalisme cu o intenție de armonizare din care însă nu lipseau fisurile ; nevoia continuării acestui trudnic proces de restructurare, pregnantă cu deosebire în cazul militanților de stînga sau al simpatizanților lor activi, constrînși să ia temporar, după instaurarea terorii albe, calea exilului, de obicei tot spre centre de cultură germană (Viena, Berlin), obișnuite să găzduiască focare ale spiritualității maghiare ; o relativă dispersiune de căi individuale sau de grup (grupuri mici, în neostoită divizare și realcătuire), în condițiile deceniului al treilea, și de omogenizare crescîndă în următorul deceniu, pe o platformă

democratică, antifascistă, de Front Popular, ca și datorită unor forme și formule realiste literare și de artă, cu deosebire apte de a configura (detaliat și sintetic, nu o dată cu propensiuni monumentale) această epocă de ascuțite conflicte și mari avînturi; o pe cît de categorică împotrivire, în anii celui de al doilea război mondial, față de propriii diriguitori horthyști și de ocupanții hitleriști ai Ungariei, tot pe atît de decisă adeziune ulterioară la înnoirile democrat-populare și socialiste ale țării, cu prelungirea și accentuarea aproximativ acelorași modalități realiste de a le capta natura și dinamica; un nou dramatism al vieții și al meditațiilor, determinat de ilegalitățile și inumanitățile așa-zisei perioade a „cultului personalității", accentuat în deceniul al șaselea și care, în Ungaria, a culminat în evenimentele anului 1956, printre ale cărui linii de forță o serie de intelectuali cu intenții pe deplin oneste nu au reușit totdeauna să se orienteze, ilustrînd acea „viclenie a istoriei", în raport cu care (așa cum încă Lenin îi spusese lui Gorki) scriitorul se dovedește deseori mai puțin capabil de limpeziri decît omul politic; o finală regrupare a propriilor forțe, care în cazurile biografiilor fericite s-a soldat cu noi izbînzi literare, susținute de astă-dată într-o manieră de regulă parabolică, intelectual esențializată, binevenită și prin prisma vîrstei personale înaintate, dar și printr-a unui timp istoric înțelepțit...

Am putea integra acestei prescurtate și, prin forța împrejurărilor, schematice caracterizări multe alte evoluții: de pildă pe aceea a lui Lukács György, cu nouă ani mai vîrstnic decît bunul său prieten Déry, dar și încheindu-și ilustra carieră de filosof și estetician cu șase ani înaintea lui; sau chiar devenirea mai vîrstnicului cu doar trei ani Gaál Gábor — cel puțin pînă la încheierea aceleiași emigrații vieneze și berlineze (în care urmărise cu simpatie încercările literare timpurii ale lui Déry), de unde însă nu s-a întors în Ungaria, ci a venit în România, la Cluj, pentru a redacta revista *Korunk*, din ale cărei pagini nu avea cum să lipsească unul dintre cei mai prestigioși, și din ce în ce mai prestigioși scriitori ai țării vecine.

Cele peste opt decenii de viață, cîte i-au fost lui Déry Tibor hărăzite de soarta nu o dată ingrată cu el, punîndu-le, pe măsura dărniciei, mereu sub semnul întrebării, au fost decenii de încercări și rezistență la încercări, printre ale căror dovezi locul de căpetenie avea să-l dobîndească tocmai creația literară. Tuberculoza osoasă din copilărie, conflictul cu unchiul său patron în favoarea muncitorilor, sinuciderea tatălui, revoluția, emigrația și avatarurile ei, peregrinările dintr-o țară în alta, de la o meserie ocazională la alta, printre multe publicații, grupuri literare și stilistici contestatare, chiar și limbi, pe deplin însușite fără ca ele să-i fi bruiat limba maternă, boema literară budapestană, regăsită și părăsită din nou pentru cîte o retragere solitară, tocmai nimerită alcătuirii amplelor romane de factură inedită, supraviețuirea datorită sumedeniei de traduceri efectuate în ritm drăcesc și scurta detențiune cauzată de una dintre ele, pericolul constant de a i se descoperi, în timpul războiului, identitatea falsă și ascunzătoarea, entuziasmul postbelic cu recunoașterea generoasă a propriilor sale merite, puse ulterior pe cîntarul farmaceutic al unor înguste precepte estetice, încercarea de a găsi soluția erorilor și eșecul acestor tentative, „pedeapsa" ca prilej pentru o nouă confruntare cu sine și noile scrieri care să decanteze învățămintele acestui secol, din ale cărui frămîntări a ajuns să poată trăi și rememora mai bine de trei pătrimi — iată o viață de neîncetate tensiuni, o viață, întrucîtva, de întîrziat condotier sau, în termeni mai moderni — lukácsieni — de „partizan" dispus să susțină pe cont propriu armatele regulate, dar ajungînd să mai și fie nesocotit, sau recunoscut cu întîrziere, de către generalii lor.

Déry a fost poet, dramaturg, scenarist, nuvelist, romancier, eseist, memorialist. Succesele sale cele mai hotărîte i le-a adus însă proza, o proză obiectivă, din sfera obiectelor imaginare și obiectivărilor fictive, în care zăbovește cu precădere prozatorul modern; iar el s-a păstrat aproape de obiect chiar și în memoriile sale, atît de controversate din pricina depășirii unor limite de discreție îndeobște considerate intangibile, memorii la origine subiective sau chiar „foarte" subiective, dar obiective ca manieră

de expunere, ca modalitate de înfăţişare. Această opţiune stilistică narativă precumpănitor îndreptată spre lumea înconjurătoare reală şi spre conflictele ei de neînfrumuseţat, din care face parte şi povestitorul, prietenii sau iubitele lui — această precumpănire obiectuală şi obiectivă ar putea fi desluşită chiar din prima etapă a creaţiei lui Déry, cea experimentatoare şi avangardistă, pendulînd între romantisme şi naturalisme exacerbate, între activisme de factură expresionistă sau suprarealistă, primele familiare scriitorilor maghiari aflaţi în vecinătatea înnoirilor estetice germane, ultimele preluate din surse îndeobşte franceze, de asemenea binecunoscute autorului. Absenţele îndelungate de acasă, însoţite de reexperimentarea unor modele mai răspîndite prin alte părţi (deşi, de fapt, frecvente şi în curentele maghiare de avangardă, mai cu seamă în deceniul al treilea în poezia radicală a unor emigranţi) au fost în măsură să acrediteze imaginea unui Déry „străin“ tradiţiilor autohtone, situat undeva la periferia sau în afara lor. Excursiile în alte medii sau tematici decît cele cunoscute sau recunoscute la el acasă, trăite totuşi „pe viu“ în cursul peregrinărilor sale, n-aveau cum să nu fi alimentat şi ele prejudecata. Acest lucru ar trebui să ne mire mai puţin în privinţa amintitei etape incipiente de creaţie, inegală pe părţi şi nu foarte concludentă în ansamblu ; în schimb, el ne poate pune pe gînduri în măsura în care prejudecata a fost menţinută o vreme şi pe parcursul perioadei medii din activitatea prozatorului, epoca unor monumentale creaţii epice realiste.

Lucrurile se limpezesc însă dacă avem în vedere o împrejurare cronologică şi o alta sociologică. Romanele *Szemtől szembe (Faţă în faţă)*, scris în perioada 1933—'34 şi apărut în 1945, *Befejezetlen mondat, I, II, III (Fraza neterminată)*, elaborat între 1934—'38 şi publicat în 1946, *Felelet, I—II, (Răspuns)*, tipărit la scurtă vreme după alcătuire, primul volum în 1950, al doilea în 1952 — aceste trei romane ale perioadei convenţional numită „de mijloc“ şi mai cu seamă cele trei volume ale celui mai celebru dintre ele, *Fraza neterminată*, devin cunoscute şi sînt amplu comentate abia după Eliberare, în noul climat cultural din a doua jumătate a deceniului al cincilea, dar care la începutul deceniului următor suferă vizibile perturbări. Înseamnă că fundamentalele probe ale maturităţii artistice nu au putut fi omologate imediat după făurirea lor, că ecoul lor s-a făcut auzit cu întîrziere printre cititori şi critici. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, asupra naturii literaturii maghiare de la sfîrşitul secolului trecut şi începutul acestui secol, şi mai apoi asupra deceniilor interbelice, s-au repercutat într-un mod complex atît înfrîngerea revoluţiei din 1848 şi compromisul ruşinos ce a stat la temelia Monarhiei austro-ungare, cît şi înfrîngerea revoluţiei proletare (1919) şi instaurarea regimului horthyst. Printre numeroasele consecinţe ale acestor frîngeri de elan şi gîtuiri de perspectivă s-a numărat şi preeminenţa victoriilor artistice compensatoare în plan liric, cu o relativă estompare a unor şanse comparabile în domeniile epic şi dramatic. Aceste regrupări ale dominantelor de gen şi specie sînt complex mediate şi structurate, ele nu încap într-un unic reducţionism sociologic. Şi totuşi acea „şansă a neşansei“ de care a beneficiat, in acele condiţii istorice neprielnice, mai cu seamă poezia lirică maghiară, de o valoare excepţională — asemenea unei specifice rezistenţe subiective la obiectiva îngustare a perspectivei sociale globale —, rămîne o evidenţă incontestabilă ; această dominantă poetică şi lirică s-a prelungit, prin intruziuni specifice, şi în proza sau dramaturgia vremii, cu accentuarea unor note sentimentale, anecdotice, moralizatoare, în detrimentul obiectivităţii nude şi al conflictelor ascuţite. Dacă vom adăuga acestor considerente şi particulara dispută dintre „rurali“ şi „urbani“, în care cantitativ şi calitativ au dominat nu o dată primii, semănînd neîncredere faţă de cei din urmă (printre care era fatalmente situat şi Déry), vom înţelege relativ uşor întîrzierea cunoaşterii şi recunoaşterii fondului principal din opera sa de prozator, ca aparţinînd valorilor de frunte ale literaturii ungare moderne.

Paradoxul situaţiei lui Déry constă în faptul că tocmai modernitatea — nu numai cea iniţială, marcată de o gesticulaţie excesivă, dar chiar şi cea mai tîrzie, sincronă cu cele mai de seamă căutări şi izbînzi realiste europene — a determinat faţă de el o anumită neîncredere, neîncrederea celor prea obişnuiţi cu

„autohtona povestire“ molcomă și înțeleaptă, păstrînd pînă tîrziu organicitatea și sincretismele vechimii. Adevărul este că, față de tradițiile dominant țărănești, concrescent folclorice și culte, Déry pare într-adevăr venit „din afară“, dintr-un spațiu cultural prea „european“ — german și francez —, cufundat în disocieri sociologice, psihologice sau intelectuale. De aceea, printre modelele posibile din care s-a derulat proza lui Déry au fost invocați nu atît autori maghiari, cît mai ales un Proust, Kafka ori Thomas Mann ; cărora li s-ar putea asocia, în privința creației din deceniile al patrulea și al cincilea, alte nume ilustre de nuveliști și romancieri realiști ai secolului trecut și prezent. Căci, în măsura în care asemenea distincții morfologice au o relevanță, Déry ar trebui calificat drept nuvelist și romancier mai degrabă decît povestitor în sens strict ; el a purces din disocierile estetice tîrzii pe care capitalismul le-a favorizat, potrivit cu specializările lui și cu regrupările posibile doar în temeiul acestora, și ca atare s-a dedicat anume direcției obiective, prozaice, sobre, exacte, lucide, demitizatoare. Romanul ca „epopee burgheză“ și nuvela ca nucleu al său pe cît de laconic pe atît de dramatic convin multor scriitori moderni de sorginte urbană și propensiune generalizatoare în chiar limitele respectivelor fapte de viață observabile ; aceste fapte rezumă procese, la rîndul lor tensionate, ceea ce contribuie la accentuarea unor forme de conflictualitate epică, de obiectivitate dramatică. Acesta este universul propriu nuvelistului și romancierului Déry, un antinomic univers real de penultimă sau ultimă oră, dominat de conflicte sociale, polarizate în jurul celor două nuclee de clasă antagonice : burghezia și proletariatul. În mediul din care provenea și în cel spre care evolua, Déry era predestinat să ajungă curînd în miezul confruntărilor istorice moderne ; opțiunea nu putea nici ea întîrzia, ea va fi revoluția și socialismul. Pentru Déry ca și pentru alți scriitori europeni ce i-au împărtășit, mutatis mutandis, soarta, problema problemelor rămîne trecerea de pe pozițiile biografic burgheze pe pozițiile ideatic proletare ; această trecere e detaliat evocată în *Fraza neterminată* și prilejuiește înfățișarea mediilor polare și a unor exponenți interpuși, pradă cu

toții unor simultane și desfășurate antinomii. În romane și nuvele, Déry stăpînește toate mediile metropolei interbelice, de la marea și mica burghezie, prin funcționari, meseriași, intelectuali, pînă la muncitori și revoluționari de profesie. Și nu numai că nu se cantonează în arii de viață limitate dar face, dimpotrivă, ca orașul să „explodeze“ în fațetele sale cele mai diverse (termenul în ghilimete ține să sugereze și o urmă de expresionism în stilistica realistă !), pe care apoi fluxul viu al istoriei le rearticulează într-un întreg dinamic. Noutatea pentru literatura maghiară nu consta atît în acest desfășurat obiect al istoriei, apropiat scriitorului în timp, cît mai cu seamă în transfigurarea lui cu adevărat obiectivă, în acea „automișcare“ a prozei mai scurte sau întinse, peste care poate să străjuiască un autor omnipotent, dar căreia nu i se implică vizibil și pătimaș. Această noutate a făcut din prietenul Lukács György un adept al modalităților de proză probate ca viabile. Lukács salută în autorul *Frazei neterminate* pe cel în măsură de a se și de a ne înfrăți cu „marele realism“ al secolului trecut, anterior insuficient asimilat de către literatura maghiară, dar care, în acest moment relativ tîrziu, a știut să beneficieze și de înnoirile unui Proust în plan psihologic, unui Thomas Mann în plan intelectual sau Gorki în plan sociologic. O literatură cu prea slabe tradiții proprii în domeniul prozei obiectiv și dramatic desfășurate, densă sau monumentală în neiertătoarea ei luciditate, recuperează tipologia dată prin Déry, cel din *Fraza neterminată*, *Răspuns* sau nuvele ; o recuperează și o împlinește valoric în virtutea unei maturizări socialiste, neimpusă stărilor de fapt de afară, ci dedusă chiar din sfîșiata lor organicitate.

Ajungem astfel la ultima perioadă a creației lui Déry, acoperind ultimele două decenii de viață, pînă la moartea survenită în august 1977. Între etapa mijlocie și cea finală, se intercalează tulburele an 1956, cu dureroasele lui urmări în plan biografic. Și mai înainte, scriitorul încercase să prelucreze critic erorile „cultului personalității“ și învățămintele lor, dar își preschimbase ulterior uneltele propriu-zise în altele direct implicate în fluxul evenimentelor, asumîndu-și în cele din urmă propria „cri-

mă şi pedeapsă", o pedeapsă scurtată şi pe parcurs înmuiată, dovadă drama şi romanul scrise în detenţiune. Reintegrat rapid şi cu deplina recunoaştere a meritelor în viaţa literară, Déry se va consacra acum integral creaţiei. Convenţional vorbind, în trei direcţii : de memorialist, nuvelist şi romancier.

El îşi recapitulează viaţa, prin prisma multor altor vieţi cu care ea s-a intersectat, a evenimentelor pe care le-a contemplat sau la care a fost părtaş. Ca nuvelist pursînge, el prelucrează aceleaşi evenimente, pătrunzînd de astă-dată pînă în miezul dramatic al unui trecut abia încheiat. Dintre nuvele reţinem două intim legate între ele — deşi una prefigurează tragedia, iar cealaltă, îi cunoaşte urmările — *Szerelem (Dragoste)* şi *Két asszony (Două femei)*, montate în acelaşi excelent film purtînd titlul celei dintîi. Dacă *Dragoste* sau romanul scurt *Niki. Emlékeim az alvilágból (Niki. Amintirile mele din subterană)*, ambele datînd din 1955, intuiseră vizionar cele ce aveau să i se întîmple, *Două femei* descrie deznodămîntul în deplină cunoştinţă de cauză : mama îi e pe moarte, iar soţia întreţine iluzia mamei, prin minciunile pioase ale unui imaginar schimb de scrisori cu fiul ei artist, că acesta s-ar afla într-o foarte avantajoasă călătorie în America ; şi îi întreţine această iluzie pînă cînd, în aşteptarea lui zadarnică, bătrîna se sfîrşeşte. Realul pe deplin real şi realul atît de convingător imaginat se confundă, dar nici de astă-dată pentru a obţine efecte sentimentale, ci pentru a statornici pilduitoarea devoţiune a celor „două femei", care, la urma urmei, ar fi putut fi soţia şi mama oricui altcuiva greu încercat...

Cea mai importantă dintre scrierile sale memoralistice, *Ítélet nincs (Nu există judecată)*, Déry a elaborat-o ca pe un roman autobiografic ; roman, de bună seamă, spre a-i conferi mai multă independenţă artistică. *Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról (Reportaj imaginar despre un festival american pop)* îmbină, tot astfel, fantazarea cu autenticitatea, pentru un concomitent spor de neîngrădire şi obiectivitate. În acest mobil şi incert teritoriu al interferenţelor se situează şi cele două ultime propriu-zis romane ale lui Déry, *G. A. úr X-ben (Domnul G. A. în X)*, scriere ce compensa, între 1958 şi 1960, îngrădirea efectivă printr-o neîngrădire ideală, şi pandantul său scris după revenirea lucrurilor la normal, *A kiközösítő (Excomunicatorul)*. Aceste excelente două romane, publicate în 1964 şi 1966, au o relativ altă factură decît cele premergătoare, mută realul în planul unor dense parabole, al unor sumare şi maximal semnificatoare generalizări artistice. Ele se întregesc precum faţetele aceleiaşi demonstraţii, căci din două unghiuri pun diagnostic aceleiaşi înstrăinări : descriu libertatea absolută ca pe o sumă de goluri, absenţe, negativităţi şi absoluta eludare a libertăţii printr-un şir de acţiuni, decizii, constrîngeri. În oraşul (swiftian, kafkian) X, unde nimereşte domnul G. A., totul fiind rezolvat nu e rezolvat nimic, nu există nevoi, satisfacţii, suferinţe, nici lumini şi nici umbre, prin eliberare totală se ajunge la negare totală, la totala suspendare a implicării, la nihilismul paradisiac : utopia se metamorfozează în antiutopie, perfecţiunea umanităţii — într-o inumanitate perfectă.

O altă antiutopie ar putea fi imaginată ca aievea înfăptuită, într-un trecut îndepărtat, comunicînd însă nemărturisit cu vremuri mai apropiate nouă. De astă-dată imaginarul se bizuie pe indubitabila prezenţă istorică, în fruntea episcopatului din Milan, a vestitului Ambrozie, cel care a făptuit atîta pentru stîrpirea credinţelor eretice şi unirea tuturor în jurul sfintei biserici catolice. *Excomunicatorul*, repovestire liberă a vieţii lui Ambrozie, se referă la răstimpul de douăzeci şi patru de ani şi o lună a episcopatului său (din cei cincizeci şi opt de ani şi două luni de viaţă), adică de la fuga lui din 373 spre Ticinum, Pavia de astăzi, pînă la moartea sa din 397. În primul şi ultimul capitol al romanului, Ambrozie se află în tovărăşia secretarului său Timotei şi a fratelui său de lapte Florian, scrutîndu-şi, prin intermediul lor, conştiinţa, pentru a afla ce să întreprindă în faţa dorinţei poporului din Milan de a-l alege episcop, iar în cele din urmă pentru a afla în ce fel şi-a îndeplinit misiunea pe care nu o putuse ocoli şi nici nu vroise în adîncul inimii s-o ocolească.

Ambrozie îşi preschimbă rolul de guvernator imperial din Aemilia şi Liguria cu cel de înfocat şi necruţător episcop, pus integral în slujba unic izbăvitoarei credinţe şi biserici, mai „ca-

tolic" papă decît papa, îndeosebi în condițiile în care cîte doi papi își dispută funcția, fără ca vreunul s-o poată onora. Micul-mare episcop, mic de statură și mare ca putere, se avîntă, așadar, cu întreaga sa îndărătnicie într-o luptă drapată în veștminte ecleziastice, care se păstrează de fapt integral lumească. Scopul puterii este puterea, una mai mare decît a adversarilor potențiali și reali, din ce în ce mai mare pe măsura îngenunchierii lor. În calea supremației bisericii și a dogmei se situează, în primul rînd, ereticii, cei arieni cu deosebire, ajunși pe urmele învățătorului lor Arius la preceptul potrivit căruia Sf. Duh e mai prejos de Fiul, iar Fiul, născut din plămadă pămînteană, mai prejos de Tată. Ereticii trebuiau să fie înfruntați și înfrînți prin toate mijloacele, a unor mijloace sacre prin scopul urmărit, anihilați, precum Innocentus, de viclene tribunale, sau, precum Palladius, de și mai viclene sinoduri, ca cel din Aquilaea, de pildă, pentru a cărui izbînditoare și izbăvitoare desfășurare nu se omisese nici un detaliu tactic sau organizatoric. Dar, spre gloria apostolicei biserici, mai trebuiseră să fie umiliți, cu rîndul, și reprezentanți ai puterii lumești, cu atît mai mult cu cît fraternizaseră cu ereticii sau se împotriviseră supremației neiertătorului episcop: împărăteasa mamă Justina, muiere cu miros de mosc, de o frumusețe răpitoare și foarte capricioasă, căreia inflexibilul Ambrozie îi refuză retrocedarea bisericii Portiana pentru arieni; sau „nemuritorul" împărat Theodosius (și el curînd muritor, precum, la timpul lor, „nemuritorii" Valentinianus I și Valentinianus II, Gratianus sau Maximus), căruia, pentru masacrul de la Thessalonic, obișnuit, ca oricare altul admis sau comandat de către un împărat, Ambrozie îi administrează o usturătoare umilință.

Astfel, din victorie în victorie, înfruntînd și înfrîngînd nenumărați dușmani, personali devreme ce ai bisericii apostolice, reprezentată de el ca exponent plenipotențiar, și-a pus Ambrozie menirea în valoare. Dacă în *Domnul G. A. în X* totul fusese libertate, deși derizorie și golită de sens, în *Excomunicatorul* totul devine nelibertate, obligație, predestinare. În fond, guvernatorul imperial de la Trever nu se gîndise să ajungă episcop de Milan, iar din discuția inițială cu cele două meschine ipostaze ale sale

(cîte un dublu, cîte un alter ego) nu se poate stabili încă sigur dacă va lua partea arienilor sau catolicilor. Odată ajuns însă episcop și vrăjmaș al arienilor, ca trimis și exponent al cuiva — nu se știe precis al cui, dovadă îndoiala sa finală dacă nu cumva al lui Anticrist —, totul se va desfășura așa cum *trebuie*, căci viața și acțiunile ei sînt supuse unui imperativ de neînlăturat, unei determinări absolute, din cadrele și mersul căreia nu e chip să ne abatem. Acesta e și mesajul pe care Ambrozie încearcă să-l transmită proaspăt convertitului Aurelius Augustinus, Sfîntul Augustin de mai tîrziu, într-o discuție întreruptă de tot felul de știri sinistre despre tot soiul de nenorociri petrecute în diversele colțuri ale uriașului imperiu, motiv pentru care ea va trebui reluată în gînd la distanța dintre Milan și Thagaste, în care învățăcelul se întorsese între timp: totul *trebuia* să se întîmple așa cum se întîmplase, nenorocirile, inclusiv cele făptuite de Aurelius Augustinus sau de Ambrozie, sînt necesare pentru împlinirea norocului, pentru ca biserica mamă și fiecare fiu supus al ei în parte să prospere

Cu trupul lui scund și subțire, craniul său gotic și glasul său mai dulce decît mierea, Ambrozie simbolizează Legea sau, dacă e să ne exprimăm pe cît de arhaic tot pe atît de modern, Dogma. Învățătura, predicile și epistolele sale slujesc aceleiași depline înscăunări a Legii, cea mai temută fisură a monumentalului edificiu fiind libertatea, gîndirea liberă, independentă. Omul trebuie să se supună, nu să gîndească, întrucît viața sa întreagă e cufundată fatal în păcat și în noroi, în jurul lui nu e decît întuneric, iar singura rază de lumină conduce, prin credință, spre moartea izbăvitoare. Ambrozie este din familia Marelui Inchizitor dostoievskian, el ia de bunăvoie asupra ființei sale firave chinul cugetării de care vrea să-i mîntuiască pe toți ceilalți, își asumă răul singur pentru a generaliza binele supușeniei, necuvîntării și necugetării, acest unic purgatoriu pentru viitoarea izbăvire a celor mulți. Dar pentru că își asumă acest chin se și chinuie fără încetare, între altele și din cauza nesiguranței dacă procedează cum trebuie. Monolitic în afară, el e interior sfîșiat, un teren de înfruntare a două ființe cu două fețe, cu

cîte un dublu antitetic al fiecărei teze, care se pot pe parcurs substitui una alteia, ca de pildă atunci cînd tăinuita dedublare i se înfățișează aievea împăratului Theodosius. La început Ambrozie nu știe dacă e bine să accepte puterea, la sfîrșit nu mai știe dacă a făcut bine explorînd-o pînă la ultimele ei resorturi. Nu cumva e Anticristul ? se întreabă înainte de moarte, își întreabă propriul supra-episcop imaginat după chipul și asemănarea lui, față de care ar dori să fie supus și negînditor, care însă nu-i răspunde în nici un fel, lăsîndu-l pradă insolubilei sfîșieri.

Într-o asemenea rezumare, totul apare de o extremă gravitate, în desfășurarea vie a povestirii mai este însă și altfel, căci Ambrozie descinde nu numai din Marele Inchizitor, ci și din „alesul" lui Thomas Mann, din papa Gregorius, ajuns papă, prin frumosul spirit al povestirii, fără știința și voința lui, căci clopotele au început să bată la Roma fără ca cineva să le fi tras — iar dacă cititorul ar avea îndoieli cu privire la această înrudire, să ia aminte acea scenă din romanul lui Déry în care clopotele pornesc tot de la sine, cel puțin în halucinațiile auditive din ce în ce mai terifiante ale episcopului. Principala similitudine dintre cei doi păcătoși mîntuitori, alesul și excomunicatorul (în ungurește fonetic mai apropiați : *a kiválasztott — a kiközösítő)* nu este însă aceasta, ci una stilistic structurală și structurantă, osmoza liberă dintre poezie și adevăr, joc și seriozitate, ironie și gravitate. Oricine își dă imediat seama citind cartea lui Déry de acest savant amestec, de proveniență cărturărească și decantînd aromele patristicii printr-un limbaj contemporan, între tonalitătea ei solemnă și propria ei parodiere. Detaliile înfățișării și comportării episcopului, ale predicilor pe care le rostește, scrisorilor pe care le trimite în cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului, meditațiilor pe care le țese în jurul menirii sale unificatoare prin cuvînt și spadă, toate componentele textului prin care este caracterizat și prin care se autocaracterizează pendulează, incert și visător, între aceste extreme, le amestecă și le înmoaie, într-o pastă stilistică mediatoare, care constituie, în cele din urmă, izbînda cea mai certă a scriitorului.

Prin romanul său ultim, Déry se confirmă, mai mult chiar decît înainte, ca un virtuos al scrisului, al alunecărilor neîngrădite între straturile stilistice ale vremurilor apuse și contemporane, prin întorsături de condei care arhaizează și modernizează din mers, sau retractează subtil certitudinile anterioare. Acesta este și motivul pentru care, recunoscînd de la început pseudoistoricitatea unui pseudotrecut, reinventat pe marginea manuscriselor întru transcenderea lor spre o contemporaneitate trăită, nu ar fi înțelept să ne încredem cu totul nici doar în această modernizare, care ar subția întreaga poveste într-un pretext metaforic și moralizator, bun pentru zilele noastre. Faptul că Déry sugerează paralele și transponibilități este cît se poate de limpede ; că mai presus de toate aluziile însă el i se dedică povestirii, desfășurării ei proprii și simbolisticii ei ilimitat artistice, de necuprins într-una sau cîteva formule rezumative, de asemenea mi se pare indubitabil. Mai degrabă decît fadul paralelism, pe autor îl fascinează o melancolică filosofie a istoriei, una retroactiv și prospectiv temperată prin nenumăratele încercări la care omul a fost și va fi pe mai departe inevitabil supus, și față de care ar trebui să-și păstreze o luciditate neîncrîncenată. Nu mai e, desigur, vorba de acel diagnostic optimist al romanelor anterioare, dar încrederea în rațiune și în forța ei de discernere, mai cu seamă în raport cu tentativele cenzurării sau anihilării ei, s-a păstrat și chiar s-a accentuat. Filtrul ironiei și al melancoliei îi este propriu senectuții, unei înțelepțiri istorice, culturale și individuale, potrivit legilor maturizării pe temeiul multelor și variatelor experimentări. Acest „ultim cuvînt" al decantărilor l-au cucerit, în cîte un fel inconfundabil, și *Alesul* lui Mann și *Excomunicatorul* lui Déry, cărți de înțelepciune finală ce pot fi puse alături — în afara celorlalte apropieri —, și sub raportul valorii lor estetice intrinseci : o recunoaștere care dă măsura întreprinderii din urmă.

S-a spus că romanul lui Déry ar reprezenta piscul cel mai înalt al creației sale. El constituie, fără îndoială, un asemenea moment de împlinire deplină. După avîntul tinereții și forța bărbăției, Déry a reușit să probeze și înțelepciunea vîrstei de pe

urmă, în care s-au adunat toate acumulările deceniilor parcurse şi au şi fost surclasate; cele de substanţă şi de formă, de gîndire şi de expresie, între care, în cazul artei autentice, nici nu se mai poate stabili vreo distincţie. O sinteză care onorează o viaţă şi un mare talent. Aproape de capătul drumului său scriitoricesc, Déry aruncă punţi între trecut şi prezent, între istorie şi confesiune, între proză şi poezie, chiar între „roman" şi „povestire". El rămîne acelaşi prozator prin excelenţă dramaturg — întregul roman e compus dintr-un şir de nuvele tensionate, de „scene" desfăşurate conflictual, de mici piese de teatru intercalate în marea piesă a înseşi istoriei; chiar în această calitate, însă, el mai este şi un meditativ poet povestitor, pus faţă în faţă cu destinele mici şi mari ale trecerilor prin lume, inclusiv ale propriei sale treceri. În acest fel se înlătură părelnica opoziţie dintre liric şi epic, subiectiv şi obiectiv; în lumina înţelepciunii tîrzii multe se leagă şi se absolvă. Déry nu este adeptul nici al totalei libertăţi şi nici al totalei determinări — amîndouă imobile; el caută supla lor măsură, pe care omul s-o reexperimenteze mereu. Este un ultim apel, pe măsura artei însăşi. Şi care acum, graţie eforturilor deloc mici şi deloc uşoare ale tălmăcitorului Constantin Olariu, se dezvăluie şi cititorului român în frumoasa şi înţeleapta lui nuanţare.

ION IANOŞI

TABEL CRONOLOGIC

1843 Naşterea tatălui, Károly, în oraşul Szeged.

1848 Familia tatălui îşi schimbă numele din Deutsch Hirsch în Déry.

1863 Naşterea mamei, Rosenberg Ernesztina, într-o familie de provenienţă vieneză.

1891 Căsătoria părinţilor.

1894 *Octombrie, 18* În această familie burgheză înstărită, se naşte Déry Tibor.

1898—1901 În acest răstimp de patru ani, este ţintuit la pat de o tuberculoză osoasă. După mai multe intervenţii chirurgicale, se reface, în Norderney, o insulă pe Marea Nordului.

1904 Se naşte fratele lui, Déry György.

1911 Bacalaureatul, după terminarea Academiei Comerciale.

1911—1912 Învaţă limbi străine în institutul pedagogic Schmid, din localitatea elveţiană St. Gallen.

1913—1918 După întoarcerea acasă, timp de șase ani lucrează ca funcționar la o societate forestieră pe acțiuni, al cărei președinte este unchiul său după mamă, Rosenberg Hermann. Își începe activitatea la centrul de exploatare ardelean, de la Gălăuțași, și o continuă la centrul administrativ din Budapesta. Din această perioadă datează primele sale încercări literare.

1917 Revista *Nyugat (Occidentul)* publică prima sa povestire, *Lia*, pentru care, sub acuzația de „imoralitate", este condamnat de un tribunal. În curînd devine colaborator permanent al revistei *Nyugat*, publică poezii și povestiri, în care se împletesc elemente exacerbat romantice și naturaliste.

1918 Ca angajat al unei întreprinderi, declarată uzină militară, și eliberat pînă la această dată de serviciul militar, organizează, cu succes, o grevă printre muncitorii întreprinderii, vină pentru care este mobilizat. Evadează de două ori, cu puțin înaintea izbucnirii revoluției din 1918 este angajat bibliotecar la Camera de Comerț și Industrie. Face cunoștință cu viitoarea soție, Pfeiffer Olga.

1919 La începutul anului, aderă la Partidul Comunist din Ungaria. În timpul Republicii Sovietelor, este membru al Directoratului scriitoricesc, iar după prăbușirea Republicii va fi arestat pentru scurt timp. Sinuciderea tatălui.

1920 Se căsătorește. Emigrează, întîi la Praga, apoi la Viena. Un timp este agent comercial, mai tîrziu lucrează în redacția publicației *Bécsi Magyar Újság (Ziarul maghiar din Viena)*.

1921 La Editura Pegasus din Viena, apare povestirea sa mai veche *A két nővér (Două surori)*. La Arad i se publică povestirea *Kriska*.

1922 La Editura Julius Fischer din Viena, apare volumul de versuri *Ló, buza, ember (Cal, grîu, om)*, despre care, la 27 august, Gaál Gábor publică o recenzie în publicația vieneză *Jövő (Viitorul)*. La amintita editură, apare și povestirea *A kéthangu kiáltás (Strigătul pe două voci)*.
Trece de la supralicitarea fantasticului la un stil activist-suprarealist, răspîndit și printre scriitorii socialiști.

1923 Colaborator al publicației *Ma (Azi)*. Intră în legătură cu publicația expresionistă din Berlin *Sturm*. După trei ani de activitate ziaristică vieneză, trece în Bavaria, unde, în localitatea Feldafing, lîngă lacul Starenberg, scrie romanul *Országúton (Pe șosea)*, marcat de influențe suprarealiste (apare în 1924, în mai multe numere ale revistei *Nyugat*, și în 1930, într-o ediție de sine stătătoare).

1924 Se mută la Paris. Băiat de prăvălie într-un magazin de postav.

1925 Alte munci ocazionale la Paris : predă limbi străine, comerț cu timbre. Între timp, îi apar poezii și nuvele în revistele *Nyugat* (Budapesta), *Sturm* (Berlin), *Europe* (Paris)).

1926 Faliment la Paris. Se mută la Perugia, în Italia. Scrie drama *Oriáscsecsemő (Sugarul uriaș)* și lucrarea *Hétszáz éves Szent-Ferenc vagy az Assisi-film (Sf. Francisc la șapte sute de ani sau filmul Assisi)*.

1927 Revine, după lungile peregrinări de pînă acum, la Budapesta. Ia parte la redactarea revistei activiste *Dokumentum (Document)*. Participă la viaţa boemă scriitoricească.
Divorţează din cauza dragostei cu Böhm Aranka, soţia lui Karinthy Frigyes.

1928 Versuri suprarealiste în volumul *Énekelnek és meghalnak (Cîntă şi mor)*.
Călătorie în Italia.

1929 Volumul de proză *Ébredjetek fel! (Treziţi-vă!)*.
Popas mai îndelungat la Praga.

1930 Călătorie în Austria.

1931 Călătorie în Germania şi ţările scandinave. Se stabileşte pentru un timp la Berlin, unde lucrează ca fotograf pentru publicaţii germane.

1932 Apare romanul *Országúton (Pe şosea)*.

1933—1934 În Iugoslavia, la Dubrovnik, îşi scrie prima lucrare însemnată, romanul *Szemtől szembe (Faţă în faţă)*, compus din trei mici romane de sine stătătoare, dar legate între ele, despre mişcarea comunistă germană şi, în cadrul ei, despre problematica morală a relaţiei dintre individ şi revoluţie. Romanul, mărturie a trecerii către realism, va apare numai în 1945. În această perioadă, aflîndu-se la Viena, ia parte la răscoala muncitorească (Schutzbund), sprijină Ajutorul Roşu. În seara de Crăciun a anului 1933, începe să scrie marele său roman în trei volume, *Befejezetlen mondat (Fraza neterminată)*. În acest monumental roman realist, a cărui scriere va dura pînă în 1938, (va apare în 1947), descrie apropierea de mişcarea muncitorească a unui tînăr provenit din marea burghezie, respectiv frămîntările proprii acestor distincte şi opuse medii sociale.

1934—1935 După înfrîngerea răscoalei muncitorilor vienezi, pleacă prin Ungaria în Spania. Trăieşte şi lucrează timp de un an la Palma de Mallorca, după aceea revine la Budapesta.

1934—1936 Trăieşte precumpănitor din traduceri, tălmăceşte aproximativ 50 de volume, deopotrivă din domeniul beletristicii de consum şi al literaturii de calitate.

1938 Încheie romanul *Befejezetlen mondat (Fraza neterminată)*. Din cauza traducerii jurnalului scris de Gide despre călătoria sa în U.R.S.S., suferă o detenţiune de două luni, după care nu mai este publicat. Traducerile îi apar numai sub pseudonim. Nuvelele sale despre proletariat rămîn în manuscris.

1939 Călătorie în România; contacte cu Gaál Gábor şi cercul său.

1940—1944 Se ascunde, cu hîrtii false. Intră în legătură cu mişcarea ilegală de rezistenţă.

1945 Redevine membru al Partidului Comunist. Apar romanul *Szemtől szembe (Faţă în faţă)* şi povestirea *A tengerparti gyár (Uzina de pe malul mării)*.
A doua căsătorie, cu scriitoarea Oravecz Paula.

1946 Apare volumul de nuvele *Alvilági játékok (Jocuri subterane)*. Premiul Baumgarten.

1947 Apare romanul *Befejezetlen mondat (Fraza neterminată)*. Premiera dramei *Tükör (Oglinda)* la Teatrul Național din Budapesta.

1948 Apar cele trei drame *Tanúk-Tükör-Itthon (Martori-Oglindă-Acasă)*, despre începutul războiului, ocupația germană și conflictele incipiente ale noilor realități.
Se publică volumul de povestiri *Jókedv és buzgalom (Bună dispoziție și rîvnă)*. I se decernează Premiul Kossuth.
Călătorie în Italia. Participă la Congresul mondial al păcii de la Varșovia. Vizită în România.

1949 Scrie romanul *Felelet (Răspuns)*.

1950 Apare primul volum al romanului. Înfățișează Ungaria de dinainte de război, prin împletirea evoluției unui tînăr muncitor și a destinului unui profesor universitar.

1951 În jurul povestirii *Fehér pillangó (Fluturele alb)* are loc o dispută asupra modalității înfățișării clasei muncitoare.

1952 Apare volumul al doilea din *Felelet (Răspuns)*. Este supus unei aspre critici ideologice.

1953 Apar : scenariul de film *Bálint elindul (Bálint pornește)*, reportajele *Hazáról-emberekről (Despre patrie și oameni)*, povestirea *Simon Menyhárt születése (Nașterea lui Simon Menyhárt)*.

1954 Scrie cîteva povestiri ; i se prezintă o dramă într-un act.

1955 Volumul de povestiri *A ló meg az öregasszony (Calul și bătrîna)* cu prefața lui Lukács György. Memorialistică : *Niki. Emlékeim az alvilágból (Niki. Amintirile mele din subterană)*, *Két emlék (Două amintri)*. Activitate publicistică ; articolul *Párbeszéd a pesszimizmusról (Dialog despre pesimism)*.
Nuvelele și articolele perioadei 1955—1956 înfățișează și analizează deformările epocii cultului personalității.
A treia căsătorie, cu Kúnsági Mária Erzsébet.

1957 Pentru activități ostile conducerii de partid și apoi guvernului revoluționar muncitoresc-țărănesc, va fi exclus din partid, arestat (la 21 aprilie 1957) și condamnat la nouă ani închisoare.

1957—1960 În timpul detențiunii, scrie romanul *G.A. úr X-ben (Domnul G.A. în X)* și drama *Bécs, 1934 (Viena, 1934)*.

1961 *Aprilie 1*, i se suspendă pedeapsa. Se ocupă de traduceri.

1962 Prin grațiere, se anulează pedeapsa și urmările ei.

1963 Apare volumul de povestiri *Szerelem (Dragoste)*.
Călătorii în Austria, Germania occidentală, Franța, Anglia, Italia.

1964 Apare romanul utopic *G.A. úr X-ben (Domnul G.A. în X)*.
Este ales membru de onoare al Academiei din Berlin.

1966 Publică romanul *A kiközösítő (Excomunicatorul)*.

1967 Îi apare o culegere a celor mai importante povestiri, *Theokritos Ujpesten (Teocrit în Budapesta)* şi culegerea de drame *Oriáscsecsemő (Sugarul uriaş).*

1968 Oratoriul *Kéthangú kiáltás. Szembenézni (Strigătul pe două voci. A privi în faţă).*
Ales membru al Academiei libere din Hamburg şi membru de onoare al Academiei din Mainz.

1969 Romanul autobiografic *Itélet nincs (Nu există judecată).*

1971 Publică *Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról (Reportaj imaginar despre un festival american pop).*

1972 Eseurile *A napok hordaléka (Aluviunile zilelor).*

1973 Romanul *Kedves beau-père (Dragă beau-père).*

1975 Povestirea *A félfülű (Cel cu o ureche).*

1976 Romanul *Kivagyokén (Cinesînteu).*

1977 *August, 18,* Déry Tibor moare.

1978 Eseurile *Újabb napok hordaléka (Aluviunile unor zile noi),* cuprinzînd însemnări din perioada mai, 1975 — iunie, 1977.

*

Romanele, povestirile, dramele lui Déry Tibor au fost traduse şi editate într-un mare număr de limbi.

I. I.

EXCOMUNICATORUL

CAPITOLUL ÎNTÎI

FUGA SPRE TRICINUM, PAVIA DE AZI

Într-o după-amiază de noiembrie a anului 373 după Christos, înainte de a se întuneca, Ambrozie, guvernatorul imperial al ținuturilor Aemilia și Liguria, primi vestea că poporul Milanului ar vrea să-l aleagă episcop. Vechiul episcop, Axentius, murind în octombrie, la adunarea de alegeri ținută în catedrală, poporul — uitînd dezbinările din sînul său, la un semn miraculos ce i se arătase unui copil — i se alăturase unanim lui Ambrozie și hotărîse ca scaunul episcopal al orașului să-l ofere darnicului și dreptului său guvernator. Drept care îndată purcese spre palatul guvernatorului o delegație și, în urma ei, toată gloata gălăgioasă a alegătorilor.

În timp ce străzile strîmte și întortocheate ale Milanului se umplură deodată de zumzetul vesel al unui stup strîns unit, și pretutindeni deasupra acestui alai cearșafurile și cămășile întinse la ferestre — în spatele cărora ici-colo se și aprinseseră lămpașurile cu ulei și lumînările de ceară — fluturau vesele în adierea serii, însoțind cu plesnete ca de aripi de columbe albe mulțimea voioasă, guvernatorul imperial ședea în biroul său, la masa de lucru, și asculta raportul precipitat al secretarului și scribului său Timotei, despre adunarea desfășurată la catedrală. Pe ferestrele deschise se și auzeau zglobiile urale ale mulțimii, venind din străduțele lătu-

ralnice și de sub arcade, iar masiva fîntînă arteziană din fața palatului guvernamental, parcă ținîndu-și răsuflarea, își domoli brusc obișnuita clipoceală.

Ambrozie, al treilea născut al legatului imperial, aflat cu scaunul la Trever — Trierul de astăzi — împlinise de curînd treizeci și patru de ani. Pe trupul său scund, subțire, ședea un craniu lunguieț, fața și nasul fiind înguste și lungi, iar buzele groase, umflate ; dintre sprîncenele rare, fără culoare, cea stîngă, sau poate cea dreaptă, se arcuia ceva mai sus decît cealaltă, adică decît cea dreaptă, respectiv cea stîngă, ceea ce dădea o expresie ușor mirată feței sale destul de neliniștite. Pielea îi era palidă, ca a unui orășean, ferită de razele soarelui, și barba rară, scurtă, ca și mustățile, șovăiau între două culori, părînd ba bălaie, ba roșcate. Dar ochii săi mari, triști, sub sprîncenele decolorate, în momentele sale de furie, se spunea că se încărcau de reflexele roșii, mult periculoase, ale iadului.

Cu palma deschisă se rezema pe tăblia mesei de scris și, cu capul gotic ușor înclinat, îl urmărea atent pe lunganul de secretar ce stătea cocîrjat dincolo de masă, și a cărui față măslinie, ca și pieptul gîfîitor, se desprindeau din întunecimea sălii luminate de șase lumînări groase de ceară. Mai jos de mijloc, masa ascundea vederii picioarele slăbănoage, tremurînd de alergare, ale secretarului. Ținuta sa era ce-i drept slugarnică, cu brațele desfăcute a scuze, cu lunga-i șiră a spinării încovoiată și cu fruntea-i negricioasă îmbrobonită de sudoare, dar era îndeobște cunoscut faptul că părerile și cuvintele sale aveau o perfidă trecere la stăpînul său, care în aceste clipe era practic aproape stăpîn peste două ținuturi, cele mai bogate din nordul Italiei.

— Adică pe mine zici că vor să mă aleagă episcop al lor ? strigă Ambrozie scos din fire. Vocea sa puternică, frumoasă, ce distona izbitor cu statura-i scundă, putînd umple o bazilică sau aproape o bazilică cu vi-

brația-i bărbătească, acum, în tulburarea și spaima sa, urcase și mai sus. Minți, domnule secretar !

— Stăpîne, m-am alăturat adunării nu ca tîlmaci și nici ca mijlocitor, răspunse lunganul de secretar pe tonu-i plictisitor, monoton, vă raportez numai ca martor al evenimentului. Dacă, pornit cum ești, stăpîne, socotești că nu te poți bizui pe mărturia mea, delegația ce va sosi în curînd...

— Mai scurt ! strigă Ambrozie și, de furie, capul său îngust, țuguiat, tremura tot. Minți ! Nu te holba la mine ! Cel puțin să minți scurt !

În această vreme Milanul, deși după numărul de suflete ce-l locuia era mai mic decît Roma, capitala imperiului, dată fiind așezarea sa favorabilă își cîștigase o greutate politică tot mai importantă ; era prima stație în calea drumurilor de bună calitate sau măcar acceptabile ce conduceau de la Roma spre Gallia, Spania, regiunile illire și Bizanț, capitală temporară a ocîrmuirii imperiale, și unul dintre centrele geopolitice ale puternicei împărății a Europei de apus, ce se întindea din peninsula iberică pînă în Britannia. Fusese durat în mijlocul unei cîmpii însorite și lesne de irigat, ale cărei livezi și pajiști veșnic verzi se întindeau spre miazănoapte pînă la lacul Como cel bifurcat, și spre sud pînă la albastrul Po. În lipsa unor numărători demografice, azi din păcate nu pot fi apreciate măcar cu aproximație nici numărul simpaticilor săi locuitori și ocupația lor, nici desimea populației teritoriilor învecinate, după cum tot atît de puține date și mărturii au rămas despre minunatele clădiri ale orașului. Circul de odinioară, „bucuria poporului“, în care se țineau întrecerile hipice, teatrul, umbroasele arcade aflate în tot orașul, care vara îi ocroteau pe trecători de caniculă și iarna de biciul vînturilor de miazănoapte, acele ziduri duble și dincolo de ele palatele și mauzoleele din cartierele de vile, azi nu le mai evocă decît cîteva ruine, cu o cucernică strădanie, dar relativ cu slabe rezultate pentru

imaginaţia omului. De pildă, din vremea alegerii lui Ambrozie ca episcop, moştenirea orală a bunului popor nu păstrează decît amintirea a două bazilici, şi episcopul însuşi aminteşte numai de trei biserici mai periferice în cuvioasele-i scrieri lăsate posterităţii.

— Fiindcă exista pericolul, continuă Timotei, cu o uşoară ridicare din umeri, ironică, abia perceptibilă, ca în atmosfera înfierbîntată a alegerilor să izbucnească o ciocnire sîngeroasă între catolici şi ereticii arieni...

Între timp, Ambrozie se linişti vizibil, mai bine zis disciplina sa exersată, de bărbat de stat, puse stăpînire peste pornirile, spaima şi nestăvilita furie izbucnită după acestea. Îşi dezlipi de pe masă palma transpirată şi şi-o şterse în barba bălaie sau roşcată.

— De ce nu te aşezi, stimatul meu prieten? întrebă încet. Dacă şezi, poţi minţi mai bine. Şezînd, omul îşi destinde în voie muşchii şi-şi poate pune toată energia organismului în folosul imaginaţiei. De ce nu iei loc?

— Stăpîne, replică Timotei, întorcîndu-şi ochii uşor holbaţi spre fereastră, se şi zăreşte delegaţia, iese acum în piaţă, în cîteva minute va fi în faţa domniei-tale.

— Deci, dumneata susţii, continuă Ambrozie, foarte palid, că arienii şi catolicii, lăsînd deoparte adversităţile şi ura, vor să mă aleagă pe mine episcop al lor?

— Te-au şi ales, stăpîne! rosti Timotei.

Ca guvernator al Aemiliei şi Liguriei, Ambrozie răspundea personal de ordinea publică în provinciile sale, unde hotăra singur, în primă instanţă, după gustul său cumpătat, atît de procesele civile, cît şi de cele penale; dimineţile, şezînd în jilţul înalt din cancelaria sa, îi asculta pe limbuţii avocaţi, spurcaţi la gură, ai părţilor în proces, ce i se înfăţişau, apoi cu ajutorul asesorilor săi îşi pronunţa sentinţa relativ demnă de încredere, pe care copiştii o şi înmînau în scris părţilor, ce zîmbeau întotdeauna mulţumite. El însuşi verifica aplicarea decretelor imperiale, ba pînă şi perceperea impozitelor care,

deşi drepte, storceau lacrimi de jale; apoi toţi funcţionarii celor două ţinuturi stăteau sub directa sa supraveghere şi, cu toate că din jumătate în jumătate de an era dator să înainteze un raport legatului permanent al împăratului, atunci cînd socotea de cuviinţă, îl ocolea pe superiorul său, putîndu-se adresa direct cenzorului atît cu cererile, cît şi cu plîngerile sale. Practic, pe teritoriul aflat sub administraţia sa era stăpîn peste viaţa oricărui cetăţean roman, a slugilor şi străinilor aflaţi acolo. Avea treizeci şi patru de ani.

— Stăpîne, rosti Timotei, lăsîndu-şi privirile în pămînt, cinstitul vostru părinte Aurelius Ambrosius a primit abia la vîrsta de patruzeci de ani prima funcţie de guvernator, dar la numai doi ani, nemuritorul cezar l-a numit legat al Galliei, dîndu-i cea mai deplină putere din peninsula Pirineică, pînă sus, în Britannia şi dincoace pînă-n Corsica, Sardinia şi Sicilia. Ce-i drept, nimic neaşteptat nu i s-a petrecut în viaţă, n-a fost nevoit să înfrunte nicicînd dorinţa evlaviosului popor.

Ambrozie îşi rezemă iar palma încă transpirată pe biroul a cărui tăblie groasă din lemn de cedru nu putea fi crăpată de forţa unei mîini omeneşti, nici măcar silită să trosnească, oricîtă va fi fost mînia cu care se lăsa pe ea. Şi, zău, cîtă forţă se putea afla în acest trup sfrijit, mai bine zis firav, în acest om ce lăsa rizibil de înguste urme de paşi în colb şi abia putea să înalţe cu mîna-i subţire, albă, bastonul de fildeş, însemnul puterii sale?

— Porc făţarnic! îi spuse secretarului, de pe a cărui frunte dreptunghiulară, negricioasă, ca şi de pe tîmplele şi nasul turtit, dispăruse transpiraţia şi numai ochii holbaţi mai străluceau la lumina luminării. Iar crezi că mi-ai ghicit gîndurile? Adică tot n-ai renunţat la speranţa că te descurci prin labirintul creierului meu?

— Ştiu prea bine, răspunse Timotei, înclinînd capul în semn de respect, că judecata stăpînului meu are unde

lungi, medii și scurte și că eu, în cel mai bun caz, nu izbutesc a urmări decît cel mult unda lungă, și doar cînd și cînd. Știu, stăpîne, că îți faci griji nu numai pentru progresul laic dorit de blîndul popor.

— Deci vor să mă aleagă episcop al lor ? rosti Ambrozie. Cum s-a întîmplat ?... Dar scurt ! Cît mai scurt !

— Păi, așa, că... spuse Florian, fratele de lapte și sluga sa personală, așa, că...

Ambrozie se întoarse surprins.

— Tu cum ai ajuns aici ?

— Păi, așa că... repetă Florian, ieșind din întunecimea unui perete unde stătuse ascuns pînă atunci și, arătîndu-și guvernatorului imperial fața tîmpă, rotofeie, luminată de un zîmbet larg, a fost așa, dragă stăpîne, că întocmai precum în liniștea dinainte de furtună apa și focul se pregătesc să se înfrunte, și păsărelele amuțesc de spaimă înainte de a se deschide cerul și de a se mistui binele cu răul, la fel și în biserica Domnului nostru, unde în nava stîngă stătea focul, iar în cea dreaptă apa, gata să se înfrunte, deodată s-a așternut o liniște mare, și un nor s-a lăsat oftînd asupra creștetelor oamenilor, iară în nor a prins a grăi un prunc, în mînă cu o floare de crin, și spus-a el : Ambrozie ne fie nouă episcop !

— Stăpîne, exclamă Timotei mirat, făcînd un pas înainte, am auzit o trosnitură, uite, s-a crăpat tăblia biroului sub palma domniei-tale.

— Continuă ! îi spuse Ambrozie lui Florian și, fără să vrea, își ridică brusc mîna de pe crăpătura lată de-un deget ivită pe tăblia biroului, ca și cum ar fi țîșnit din ea aburii galbeni, clocotitori, de pucioasă, ai iadului, și își închise o clipă ochii, îngrozit.

— Focul și-a stins flăcările, apa și-a oprit bolboroseala, continuă fratele și sluga lui Ambrozie cu un zîmbet fericit pe fața-i dolofană, și amîndouă s-au scurs afară din casa Domnului, au pornit fără clocot și trosnete spre

palatul nostru, și strigau într-un glas : Ambrozie ne fie nouă episcop !

— Poruncește străjerilor, îi spuse Ambrozie lui Timotei, să zăvorască îndată porțile. Solia, de va fi fiind o solie, să facă îndată cale întoarsă. N-o primesc. Și nici să nu aștepte, căci plec la drum, se pare că pe vreme mai îndelungată. Ai grijă, rogu-te, de scuzele și de minciunile necesare !

— Stăpîne drag, spuse Florian, nu primești solia nici dacă-i condusă de pruncul acela cu floarea de crin în mînă ?

— Nici atunci, rosti Ambrozie. Timotei a și plecat ?

— Da.

— Șchiopăta ?

— Șchiopăta.

— Nu-i adevărat, spuse Ambrozie. Ce fel de ochi ai, de-l vezi șchiop pe omul cu picioarele tefere și beteag pe teafăr ? În ce fel de ocol ai venit pe lume, mă, berbecule ? Eu nu-s șchiop ?

— Ba uneori șchiopătezi și tu, dragă stăpîne, spuse Florian rîzînd tare. Dar nu se știe prea bine dacă tragi dreptul sau stîngul.

— Și de cînd șchiopătez, mă, berbecule ? întrebă Ambrozie. De cînd am fost numit guvernator al Milanului ? Ori șchiopătam încă din leagăn, ai ?

Fața palidă a lui Florian deveni brusc gravă, de o stîngăcie hilară, de parcă ar fi fost jignit ; nu mai răspunse, ci ridică doar din umeri. În vreme ce de la parter se auzeau bufnetele și scîrțîiturile iritante ale porților de bronz ale palatului, cum se zăvorau, și din timp în timp răzbea, ca o împunsătură de lance, cîte-un strigăt de mirare din piața din fața palatului, unde pînă atunci se adunase în liniște poporul blajin, umplînd încet-încet în întregime pavajul pestriț, ba cățărîndu-se pînă și pe ghizdurile havuzului. Ambrozie se ridică de la masa de lucru, se duse la geam și, fără să-i pese că-l văd

cei de jos, închise rînd pe rînd toate trei ferestrele, trăgînd și obloanele.

— Va să zică uneori șchiopătez și eu, spuse întorcîndu-se spre unul din colțurile întunecate ale sălii, unde, retras ca un arici, Florian continua să ridice din umeri. Sau poate că nu s-ar putea numi că șchiopătez, dar mă bîțîi vizibil, ce ? Răspunde-mi, berbecule ! De ce te temi, doar știi că mai degrabă mi-aș tăia limba decît să mă ating fie și cu un deget de tine, o, tu, jumătate nătîngă și bună a sufletului meu !

De sub sprîncenele arcuite inegal, care-i înveșmîntau permanent fața cu o expresie oarecum mirată, lăsîndu-și ușor capul țuguiat într-o parte, mijînd ochii săi mari și frămîntîndu-și mîinile în nemăsurata-i emoție, smulgîndu-și barba, clănțănind din dinți și tremurînd, și deschizînd gura ca pentru a striga, și bătîndu-se peste frunte... nu, nu, ajunge, să respectăm cinstit măsura cerută de topică și bunul simț !... Guvernatorul imperial era de fapt singur, căci în colțul întunecos, față-n față cu el, stătea ghemuit pe un scăunel doar jumătatea mai nătîngă și mai bună a sufletului său, dar cel ce-i ahtiat după putere și domnie, își refuză capriciile nebărbătești ale păcătosului trup. Ambrozie porni spre colțul întunecat și se așeză pe un alt scăunel.

— Florian, rosti el blînd. Nu fi supărat pe mine ! N-am vrut să te jignesc. Să trimit să-ți aducă o carafă de faguri cu miere și șase lipii cu stafide, prăjite în untdelemn ? Rație aparte !

— Trimite, dragă stăpîne, spuse Florian brusc împăcat și făcînd cu ochiul spre cîrmuitorul imperial. Dar, oricum am lua-o, uneori șchiopătezi totuși !

— Continuă, berbecule ! spuse Ambrozie, ațintindu-și privirea ironică, tristă, asupra trăsăturilor preabinecunoscute ale lui Florian.

Deasupra trupului mătăhălos al credincioasei sale slugi se afla o față total ștearsă, necioplită, cu un nas butucănos

și cîrn, iar sub fruntea îngustă, lipsită de griji, se ițeau doi ochi mici, șireți, care la împunsătura privirii îndreptate țintă spre ei, începură îndată să clipească. Părul slinos îi atîrna pînă la umeri ; dacă nu putea înfrunta privirea iscoditoare, își salva lașa nevinovăție, pitind-o sub părul ce-i cădea pe frunte. Respira zgomotos pe nas, mirosea a transpirație, avea palme și labe mari și o burtă proeminentă. Dar în ciuda acestei apariții greoaie, rîsul său fericit, senin, ce izbucnea întruna, și care părea a nu cunoaște respectul și bunul simț, inunda toate sesurile, se urca pe toate înălțimile, ba uneori amenința să înece pînă și cele mai abrupte țancuri ale lui Ambrozie.

— Continuă, berbecule ! spuse acesta. Dă-ți părul de-o parte de pe frunte !

Îl privea cu simpatie, dar și cu ură. Îl studia atît de absent și impudic pe bietul om, de parcă ar fi răscolit măruntaiele unui animal de jertfă din care ar fi încercat să-și citească viitorul. Monstru : partea de dincolo de oglindă a propriei stări de monstru. S-ar fi recunoscut pe el însuși în ea, dacă s-ar fi putut întîlni vreodată cu el însuși, ceea ce firește, doar ca simplă idee, e o absurditate și-o grozăvie.

— Continuă, berbecule ! spuse. Ce fel de ochi și ce fel de privire ai, de-l vezi șchiop pe un om cu picioarele tefere ? Timotei are dreptate.

— De ce-ar avea dreptate ? întreabă Florian. Explică-mi, cinstite stăpîn !

— Ești nebun ! spuse Ambrozie.

— Bună explicație, dragă stăpîne, spuse Florian. Continuă !

— Nebun blestemat ! repetă Ambrozie.

— Ești învățat, înțelept și puternic, rosti Florian cu smerenie, pînă și un tembel ca mine se luminează de strălucirea cuvintelor tale. Continuă-ți explicația, bunul meu stăpîn !

— Ce diavol s-a vîrît în tine azi ? întrebă Ambrozie mirat. De ce ești azi mai obraznic ca oricînd ?

— Continuă explicația, spuse Florian și, scuturîndu-și părul slinos și lung peste frunte, își ascunse rușinat fața din lumina pîlpîitoare a lumînării. Poporul s-a strîns jos, în piață, în fața palatului tău, catolici și eretici arieni învrăjbiți pînă nu demult, și toți așteaptă să le spui de ce are dreptate Timotei.

Erau numai ei doi în marea sală de marmură, cu ușile încuiate și ferestrele închise, după cum la fel de bine se putea spune că Ambrozie era singur cu el însuși.

— Nu-mi place Timotei, spuse, prea vede pînă-n rărunchii omului.

Florian rîse tîmp.

— Dar numai în rărunchi !

— Dacă înălțimea-sa cezarul nu schimbă alegerea făcută de popor, strigă Ambrozie, dînd iar frîu liber pornirilor sale amare, s-a sfîrșit cu cariera mea !

— Aha ! exclamă Florian.

— De ce trebuie să mor atît de tînăr, să mă distrug, să dispar atît de tînăr !? strigă disperat Ambrozie, puternicul cîrmuitor al Aemiliei și Liguriei. Ce-am greșit împotriva dreptății omenești de m-ați scos din ea și m-ați alungat în deșertul chipurile maiestuos, unde să orbesc, să asurzesc și să amuțesc pe vecie ! Dacă preoțimea va fi de acord să fiu ales, iar măria-sa cezarul o întărește, nu există forța care să împiedice pustiirea mea. Și chiar dacă preoțimea nu-și dă consimțămîntul, ca în cazul lui Cyprianus, sau dacă episcopii-cenzori cu drept de vot refuză să-și dea binecuvîntarea, ca în cazul lui Martin de Tours, voința poporului rămîne mai puternică și-au să-mi pună cu forța în cap potcapul blestemat. Mă distruge poporul, iubitul meu popor. O, Timotei, Timotei, niciodată n-am să fiu legat al Galliei !

— Firește că n-ai să fii ! spuse Florian, rîzînd. Dealtfel, nici nu mai vrei.

— Dobitoc lipsit de minte ! strigă Ambrozie scos din fire. Ce gînduri ascunse, tainice amușini în mine ? Știu ce vreau și ce drum mi-am ales de cînd mi-e mintea minte, și știu de ce te-am ales tocmai pe tine și te-am luat lîngă mine, ca parabolă spăimoasă, ca să mă cutremur de grăsimea, încețoșarea și încîlcelile tale, de voi fi ispitit vreodată să ies din feerica lumină a rațiunii. Rațiune... și asta-i un cuvînt atît de tulbure ! N-am nici un chef de deșertul cel măreț și de joaca înșelătoare, nepalpabilă a mirajelor sale. Piei din conștiința mea, dobitoc inferior ! Oh, Timotei, n-am să mai fiu niciodată legat al Galliei ! Oh, Timotei, s-a sfîrșit cu cariera mea !

— Sau poate că abia acum începe, spuse Florian cu dispreț, și puțin lipsi să nu scuipe pe pardoseala de marmură, de sub pavăza pletelor lungi și slinoase ce-i cădeau peste față.

În schimb, Ambrozie scuipă de-adevăratelea.

— Văd că Ispititorul te-a învățat bine și foarte de curînd, rosti sarcastic, cu tertipurile sale noi ! La o adică, de ce n-aș putea fi fără cusur și în pustie ?

— Iubitul și bunul meu stăpîn, spuse Florian cu sfială. Nu faptul că nu poți ocupa scaunul de legat al Galliei te supără, după cum nici vulturul nu țipă în munții Apenini pentru că nu-și poate face cuib în gaura cîrtiței. Din alte pricini te doare sublimul cap și gingașu-ți stomac.

— Oricît m-aș împotrivi, continuă Ambrozie, eminentul guvernator, izbucnind pe neașteptate într-un plîns amar, oricît m-aș împotrivi, ăștia mă înfruntă, mă răzbesc, mă doboară la pămînt, mă aruncă în tronul nenorocirii și-mi implîntă în cap potcapul ăla blestemat. Zadarnic s-a ascuns și Cyprianus în propria-i casă, mulțimea turbată a înconjurat-o, a asaltat-o, și cînd a vrut să scape cu fuga, sărind peste gard, l-au înhățat, și oricît s-a împotrivit el izbind cu mîinile și picioarele, l-au uns ca episcop ! După cum zadarnic s-a jeluit și Eusebius, pre-

cursorul său în Caesarea, în ciuda faptului că și-a putut uni avîntatu-i refuz cu opoziția întregului corp episcopal; fără folos, căci măritul cezar a trimis armată împotriva lor și a dus la îndeplinire voința poporului. O, popor sublim, o, popor al meu iubit, nesfîrșită-i blînda ta înțelepciune!

— Nu asta te roade, bunule stăpîn, spuse Florian mîngîindu-și uriașa burtă. Nu pentru asta a crăpat tăblia mesei de cedru sub mîna ta delicată.

— Nu aud ce spui! exclamă Ambrozie ștergîndu-și lacrimile cu pumnul său mic, alb. Vorbește mai tare!

— Nu ești infailibil, spuse Florian și brusc începu și el să se smiorcăie; din ochii-i mici, vicleni, lacrimile îi țîșniră tot atît de ușor și îmbelșugate, ca din ochii unui copil.

— Nu aud! strigă Ambrozie. Ești surd? Vorbește mai tare!

— Nu ești infailibil, bunul meu stăpîn, repetă Florian plîngînd. Și de-acum încolo nu vei mai avea voie să greșești niciodată în viața ta îmbelșugată și binecuvîntată.

— Am să poruncesc să fii bătut cu harapnicul dacă nu vorbești mai tare! strigă Ambrozie. Cine urlă și zbiară sub geamurile mele atît de tare, de nu-mi mai aud cuvintele? Adică nu sînt infailibil? Înălțimea-sa cezarul mi-a trecut cu vederea cînd am greșit, îndurătorul meu domn, legatul imperial Sextus Petronius Probus mi-a trecut cu vederea, pînă și colegii mei funcționari, deși mai mici în rang, mi-au trecut cu vederea; toți cei ce au stat în fața scaunului meu de judecător, acuzatori și acuzați, avocați și apărători, martori drepți și mincinoși, mi-au trecut cu vederea, cei torturați la cal sau trași pe roată mi-au trecut cu vederea, tot poporul, fericitul și sublimul popor, mi-a trecut cu vederea... și-atunci, cine-i smintitul care-mi pretinde să fiu infailibil? Răspunde-mi mai tare, mă, animal tenebros!

Florian își vîrî capul mare între genunchii groși. Ar fi vrut să-și ascundă emoția tîmpă, dar plînsul său smiorcăit răzbea pînă și prin surzenia de moment a lui Ambrozie.

— Ce tot smiorcăi?! întrebă acesta plîngînd. Ce mi te tot fornăi? Nu te aud. Nu vreau să te aud. Zici că cel ce iartă nu poate greși? Ce nebunie oarbă strigă din tine, de răzbește și prin surzenia mea? Să ierți?... Adică să fie iertat oricine, oricînd, numai eu nu, niciodată? Piei din ochii mei, berbec capiu!

— Nu-i adevărat că ești setos de putere, rosti Florian hohotind de plîns.

— Nu te aud, spuse Ambrozie.

— N-are dreptate Timotei, nu ești lacom după bani, nu ești pizmaș, spuse Florian ceva mai stins.

— N-aud! strigă Ambrozie. N-aud nici un cuvințel.

— N-are dreptate, nu ești meschin, nu ești egoist, nu-ți disprețuiești semenii, șușoti Florian.

— Urli degeaba! strigă Ambrozie. N-aud nimic, nici un cuvințel!

— N-are dreptate, reluă Florian. Nu ești desfrînat, nu ești lacom. Nu pentru ca să ajungi legat al Galliei și să pui mîna pe-o avere mai mare te-ai ferit pînă acum de sfînta căsătorie.

— Cară-te! strigă Ambrozie, tremurînd tot. De ce mînjești cu glasul tău aerul curat, tot nu ajunge pînă la mine!

— N-are dreptate Timotei, continuă Florian dintre pulpele-i groase, cînd spune că ești neîncrezător, că nu te bizui decît pe puterile tale. Și ești încredințat că-i mai folositor să fii drept, decît bun. Și că ești blînd și cumpănit numai pentru comoditatea ta, și te faci îndrăgit de popor numai din viclenie. Stai, stăpînul meu multiubit, tu, jumătatea mai luminată și mai bună a mea, stai și mai uită-te o dată în spate, înainte de-a fugi din sală!

Două zile în cap se războiră unul cu altul Ambrozie și Florian, fără a pune nimic în gură, încuiați în odaia duhnind a dreptate a cîrmuitorului imperial, timp în care Timotei ciocăni de mai multe ori pe zi la ușă, iar noaptea anunță de două-trei ori pe gaura cheii că delegația nu se retrage, așteaptă răbdătoare sau nerăbdătoare, și că mulțimea ușuratică, dar încăpățînată rămîne pe loc, ca un singur om, jur-împrejurul palatului și ocupînd străzile din apropiere, ca la un asediu. Dar spre sfîrșitul celei de a doua zile, spre zori, Ambrozie, înțeleptul guvernator, își pierdu răbdarea, și pentru a-și dezamăgi poporul și a-i dovedi că nu e demn de înalta cinste oferită, în pofida obiceiului său, puse să fie torturați cu fierul încins, încă înainte de audierea lor mai amănunțită și conștiincioasă, doi negustori de grîne învinuiți de înșelăciune și de bună seamă nevinovați, apoi, văzînd că nici asta nu folosește și mulțimea continuă să rămînă în piață, spre seară porunci să se aducă în văzul tuturor la palat fete de moravuri ușoare, din cele mai pricepute în meseria lor, precum și cîntăreți ambulanți, și porunci să se deschidă larg toate ferestrele palatului feeric luminat.

— Ce tot urlă cireada asta puturoasă sub ferestrele mele ? întrebă Ambrozie, aplecîndu-se spre fratele său de lapte, care stătea tolănit pe podea și sforăia îngrozitor.

— Urlă, răspunse fratele și sluga, căscînd ochii, urlă că Timotei n-are dreptate.

Ambrozie îi trase un picior în pulpa groasă, dar cu milă, să nu-l vatăme cumva.

— Trezește-te, puiule ! spuse extenuat. Nu te-am întrebat ce-ai visat.

— Urlă, rosti Florian căscînd, urlă : „Treacă vina ta asupra noastră !“ Oamenii nu cred în ceea ce li-e dat să vadă.

— Păi, în ce altceva poți crede pe lumea asta ?! spuse Ambrozie descurajat.

— Toată ziua și toată noaptea au strigat : „Treacă vina ta asupra noastră !“ continuă Florian. De pomană i-ai supus la chinuri pe negustori și degeaba ai adus în odăile tale pe fetișcanele alea, și pe ceterași, oamenii nu cred în ce-au văzut. Și strigă cît pot : „Treacă vina ta asupră-ne !“

— Pînă la urmă am să primesc, oftă Ambrozie aproape fără speranțe. Dar mînia dădu iar puteri rezistenței sale, care avea să se zbucíume și să bată încă multă vreme din aripile-i coruptibile. Dar am să le viu eu de hac ! spuse și, cu un gest iute, își înfundă degetele în barba bălaie, mai precis roșcată. Scoală-te ! Cheamă-l aici pe Timotei ! Hai, mișcă mai repede !

Guvernatorul imperial, însoțit de sluga și secretarul său, fugi din palat încă în noaptea aceea, pe un coridor tainic, subteran ; lăsînd în urma lor mulțimea ce striga, trecură repede pe lîngă bazilica Portiana din periferia orașului, apoi luară calea spre Ticinum, Pavia de azi. În față, înainta deșiratul de Timotei, cel mai umblat în treburi și căi lumești din toți trei, și care putea înmănunchea cu siguranță pînă și părțile cele mai contradictorii, la mijloc slăbuțul și delicatul Ambrozie, iar în spate Florian, care deși știa că pînă la urmă va învinge, nu se putea opri ca din cînd în cînd, trăgîndu-și piciorul și gemînd tare, să-i oblige pe ceilalți a merge mai încet, sau cîntînd cu vocea-i falsă și groasă, să nu trezească din somn pe țăranii din coșmeliile și bordeiele întîlnite în drum, oile și caprele de prin ocoale.

Curînd după ce ieșiră dintre îmbelșugatele pădurici de măslini și ajunseră la drumul cel mare, norii se împrăștiară brusc și luna plină își revărsă razele argintii asupra meleagului. Deodată Ambrozie zări în colbul drumului, pe marginea șanțului, un prunc gol-goluț, care dormea, și cum nimeni nu apăru la strigătele lui tari,

prelungi, așeză pruncul în brațele experimentate ale lui Timotei și continuară drumul în patru. Dar nu peste mult timp, la marginea șanțului găsiră iarăși un prunc adormit, pe care guvernatorul imperial fu nevoit să-l încredințeze de data asta fratelui și slugii sale, neîndemînatecului Florian, după ce văzu că la strigătele sale uimite nu se ivește nici acum nimeni. După vreo jumătate de oră de mers, atenția le fu atrasă de al treilea prunc părăsit ; legat într-o boccea, micuțul atîrna agățat de creaga unui portocal, unde plîngea destul de tare, legănat de vînt.

— Sînt obosit, să ne așezăm un pic, spuse Ambrozie oftînd. Ia spune, Timotei, ce crezi, cîți prunci o să mai găsim pe marginea drumului ?

— Mai mulți decît își poate imagina o minte sănătoasă, răspunse secretarul. Să zicem că pe ăsta, pe al treilea, îl iau eu în brațul liber și pe al patrulea i-l dăm în seama lui Florian, dar ce-o să facem cu al cincilea, stăpîne ? Nebunie curată !

— Minte sănătoasă ziceai, domnule secretar ? întrebă Ambozie aspru. Nu te holba la mine ! Dacă o minte sănătoasă admite ca să fie puși cinci mii de prunci pe marginea șanțului... parcă atîția ziceai, nu ?... atunci ce ai avea împotrivă să luăm tot atîția în brațe ?

— Păi, slabele puteri omenești, stăpîne, răspunse Timotei. Rațiunea nu poate înfrînge grozava forță a naturii.

— Și natura e rea prin ea însăși, domnule secretar ? întrebă Ambrozie.

— Știu, stăpîne, răspunse Timotei supus, că mă onorezi cu curiozitatea domniei-tale, pentru că-ți face plăcere să auzi ecoul propriilor gînduri. Natura e asimetrică, stăpîne, nu e nici bună și nici rea.

După ce, mergînd tot așa, în scurtă vreme apăru pe marginea șanțului și al patrulea prunc, pe care-l încredințară brațului gros al lui Florian, apoi după alt sfert de

ceas de mers găsiră și al cincilea și era limpede că pînă la Ticinum, adică Pavia, ba desigur și dincolo de Ticinum, înspre sud pînă departe, la Marea Ligurică, înspre sud-est pînă la culmile Apeninilor, tot drumul este presărat cu prunci nevinovați, lăsați de sărăcime în seama Domnului, Ambrozie, care în acel moment se considera încă guvernator imperial și din acest motiv își cumpănea lucid puterile și, modestele mijloace ce-i stăteau la îndemînă, îi așeză cu grijă pe cei patru prunci lîngă cel de al cincilea, în colbul moale, încins al drumului, și-i porunci lui Timotei să urce pînă sus, pe culmea unui deal din apropiere, să bată la ușa unei case mari, de piatră, ce se ridica acolo, și să-i spună gazdei că pe moșia sa, pe marginea plantațiilor sale de măslini, se strînseseră cinci prunci orfani și că-l roagă să fie primiți în casa sa. Apoi, deși foarte obosit, porni iar la drum împreună cu Florian, încredințat că secretarul și scribul său, cu picioarele sale lungi, mușchiuloase, îl va ajunge curînd din urmă.

În timp ce înaintau de zor pe întinsul șes scăldat de razele lunii, în inima guvernatorului imperial zguduirea stîrnită de mizeria poporului sărac se adăugă cu folos la teama resimțită pentru propria-i soartă, îndemnîndu-l la tot mai multă grabă. Încă nu auzea larma urmăritorilor, dar și-o imagina. Drumul șerpuia parcă spre nesfîrșit, însoțit pe alocuri, de-o parte și de alta, de gardul viu, negru și lung al chiparoșilor, ca niște zăbrele de temniță ; mai încolo, pămînturi părăsite, fără stăpîni, uscate, se căscau spre cer, iar călduții zefiri de noapte scotoceau prin bălării șușotind. Ici-colo de-a lungul drumului se zăreau gospodării părăsite, în fundul cărora zăceau în paragină case durate din piatră. Cele patru picioare grăbite frămîntau în tăcere colbul gros. Dar cînd, la o cotitură, Ambrozie văzu deodată pe vîrful unei coline un pin măreț, care cu formele sale frumoase, încîntătoare pentru ochi, îl cuceri, după o scurtă privire admirativă

hotărî să se odihnească sub uriașa-i umbrelă ; știa că uneori o priveliște plăcută îndulcește valurile furioase ale indispoziției, și dacă întîmplător o imagine a naturii se potrivește cu imaginea sărăcăcioasă a urechii sau a ochiului omenesc, ușuraticul suflet își recîștigă îndată încrederea din această aparentă armonie.

— Iată, sînt aici, în vîrful colinei, îi spuse gîfîind lui Florian după ce se așezară în iarbă, la rădăcina pinului, mi se întinde la picioare un șes uriaș, scăldat de razele lunii, și cu toate că asta nu are firește nici o importanță practică, mă simt mult mai puternic aici, în vîrf, decît adineauri, cînd pășeam pe loc șes. Deși, parcă aud de pe acum strigătele urmăritorilor, care vor să mă alunge în pustie.

— Nu te teme, dragă stăpîne, spuse Florian, întinzîndu-și în voie picioarele și brațele groase în iarbă. Nu-ți face griji, de ajuns o să ne ajungă oricum din urmă.

— Taci ! strigă Ambrozie iritat. Mă plictisește discuția asta fără sfîrșit, pe care o purtați, tu și Timotei, în mine. Ai ochi buni ?

— Buni, dar leneși, spuse Florian.

— Mai vezi mulți copii părăsiți, zbătîndu-se pe marginea drumului ?

Florian se sculă, își duse palma streașină la ochi și-și roti privirile.

— Destul de mulți, spuse. Chiar aici, în spatele colinei, e unul neobișnuit de slab, după cîte văd ceva mai măricel decît ceilalți, căci a pornit-o, cu o ultimă sforțare, în patru labe, spre noi.

— Cum ? Atît e de mare mizeria în puternicul imperiu roman, încît mamele mai degrabă își leapădă prețioasa sămînță decît să și-o hrănească cu carnea și sîngele proprii ? exclamă guvernatorul imperial tulburat. Atît de mare-i egoismul și cruzimea, încît bietele femei nu se mai bizuie decît pe mila lui Dumnezeu ? Adică mama, care nu vrea să-și dea de slugă bogaților băiețelul ori fetița, mai degrabă și-i rîcîie din matcă înainte de a-i naște ? Adică pînă și cetățenii cinstiți se folosesc de instrumente anticoncepționale, pentru că, oricît ar lucra, fura sau lua mită, bietul lor cîștig n-ar fi deajuns pentru a-și crește ca lumea copiii ? Adică prețul roabelor e tot mai ridicat, numai pentru că a te culca cu o asemenea tovarășă de pat e mult mai rentabil decît să trăiești în hotarele unei căsnicii ? Unde-am adus țara asta, Timotei ?

Secretarul, care între timp urcase colina și îl ajunsese din urmă pe stăpînul său, își desfăcu larg brațele, în semn de milă. În ochii săi rotunzi nu se oglindea decît peisajul scăldat de razele lunii.

— Ce putem face ?! spuse pe un ton șters, plictisit. Știu că acum stăpînul meu ar vrea să-mi întărească slabele-mi cuvinte, dar oare-mi șade mie bine veselia și argumentul dulceag, dezgustător al speranței ? Fii mai răbdător cu tine însuți, stăpîne !

— Răspunde-mi ! spuse scurt Ambrozie. Răspunde-mi la întrebarea ce ți-am pus-o.

— Păi da, cu o trudă măruntă, îndelungată și vicleană, spuse Timotei, cu timpul se pot desigur îndulci întrucîtva amărăciunile trupești ale omenirii.

Ambrozie îl împunse cu arătătorul în umăr.

— Asta te-am întrebat ?

— Asta, spuse Timotei.

— Doar amărăciunile trupești pot fi îndulcite, călău fără suflet ?

— Dacă nu mă înșel, stăpîne, spuse Timotei, m-ai întrebat dacă, după părerea mea, avut-a țel și folos acea muncă demnă de cinste care ți-a ocupat pînă acum negalata și unica-ți viață. Întrebarea asta, rostită de gura oricărui altuia, ar suna ca o bîlbîială dementă.

— Adică mă lauzi jignindu-mă, secretare ? întrebă Ambrozie și fără să vrea zîmbi pe sub mustața-i bălaie, sau mai degrabă roșcată. Dar în clipa următoare, spaima puse iar stăpînire pe el. Așadar vrei să mă liniștești,

prietene, continuă, spunîndu-mi că dacă în cele din urmă, cu o muncă îndelungată, măruntă și vicleană vom îngrășa pe văduve și pe orfani, tot vor mai rămîne pentru grijulia mînă a guvernatorului destule de făcut în iadul lumii acesteia ?

— Eu socot, răspunse cuviincios secretarul cel deșirat, că e bine să rezolvăm pe rînd îndatoririle pe care mărginita rațiune umană e în stare să le discearnă și le poate aprecia și stima cît de cît. Și să mai fim drepți cu noi înșine !

— Așa e ! strigă cu însuflețire Florian, care în tot acest timp stătuse fără să scoată o vorbă, lungit lîngă stăpînul său, și rîzînd pe înfundate își gîdilase nările cu un fir lung de iarbă. Că bine zici, Timotei... vai, că prea bine-ai zis, seamănul meu drag ! Să nu ne torturăm cu gîndul că fugim cu sudoarea feței noastre din fața revelației ! Orice-am face, dragul nostru popor tot ne va ajunge din urmă și numai tălpile și untura noastră vor trage ponoasele de vom continua să alergăm pe drumul acesta obositor și rău. Uite că ai și slăbit, frate Timotei, de cînd am pornit la drum.

— Nu ne pot ajunge din urmă, berbecule ! strigă Ambrozie. Stai liniștit !

— Acum treizeci de ani, cînd te-ai născut, în orașul Trever, stăpîne iubit, spuse Florian, într-o zi, doica ta Aurelia, care din mila lui Dumnezeu era și maica mea, te-a scos cu copaia afară în grădină, la soare. Și deodată, un roi de albinuțe s-a lăsat peste tine, pe fața ta liniștită, și zburau în jurul tău blajine, intrînd și ieșind într-una din gura ta. Cînd a auzit-o pe buna noastră doică și mamă strigînd în gura mare, îngrozită, domnul și tatăl tău a ieșit alergînd în grădină. Și uitîndu-se acolo, văzut-au albinele cum se ridică de pe ochișorii-ți adormiți, de pe nas și buze, și se înălțară atît de sus în cer, că ochiul omenesc nu le mai putea zări. Și părintele tău,

cît era el de legat cu depline puteri peste Gallia, și-a făcut atuncea cruce și-a strigat : „Va ajunge om mare !"

— Da, zise acru Ambrozie, strălucitul guvernator imperial, numai că azi-noapte șoarecii mi-au ros sandalele, ceea ce, după cum se spune, aduce nenoroc.

Florian, întorcîndu-și fața rotofeie spre stăpînul său, rîse bine dispus.

— În schimb albinuțele se lipesc de tine cu picioarele pline de miere, spuse, și te duc sus, sus deasupra norilor, în grădina îngerilor.

— Nu urla ! strigă Ambrozie. Ți se aude gura pînă la Milano. Amîndoi sînteți atît de stupizi, că împerecherea voastră nu putea naște decît un monstru. Sînt pregătit pentru cel mai rău dintre rele.

Zicînd acestea, se apucă de tulpina pinului și se ridică de jos, apoi porni la drum cu picioarele-i tremurînde. În răstimp soarele se înălțase pe cer, apoi iar coborîse. Noaptea aceasta părea atît de lungă, de parcă deasupra creștetului lui Ambrozie s-ar fi făcut lumină și întuneric încă de vreo sută de ori, deși guvernatorul imperial și însoțitorii săi nu umblaseră decît o singură noapte în drum spre Ticinum, adică spre Pavia, și cu una din jumătățile firii sale fu și rămase pînă la urmă încredințat că pînă a doua zi nu îmbătrînise decît o zi. Soarele urcă sus pe cer și din tipsia-i uriașă, roșie, îi turnă în gît o dogoare ucigătoare, apoi căzînd brusc lăsă locul lunii, a cărei lumină îl răcori și-l îndreptă pe Ambrozie din tălpi pînă-n creștet, și după ce-l liniști, lăsă loc iar tipsiei soarelui, reapărut îndată. Îndepărtatele corpuri cerești se învîrteau cu o iuțeală atît de orbitoare în jurul său, încît din cînd în cînd Ambrozie amețea și, tulburat cum era, înălța brațele spre tării ; dacă cei doi însoțitori nu l-ar fi sprijinit din ambele părți, ar fi căzut desigur jos și ar fi acoperit cu leșul său tot drumul de la Milano pînă la Ticinum, respectiv Pavia.

Erau încă la începutul drumului, deşi soarele, în rîvna-i nemăsurată, se ivise de douăzeci sau de treizeci de ori, binecuvîntînd creştetul gotic, purtat cu semeţie de guvernatorul imperial, cînd o iscoadă, ce le luase urma ocrotit de întuneric, îl strigă pe Ambrozie şi-i ceru voie să li se alăture, pentru a continua drumul împreună cu ei. Era un omuleţ scund, chel, cu ochi ca de şobolan, lucind neliniştiţi, dar altminteri cu o faţă atît de ştearsă, încît l-ai fi putut confunda oricînd cu oricine; putea fi luat tot atît de bine drept împărat, sau cerşetor de margine de drum, după cum viaţa sa lungă o datora desigur — era foarte vîrstnic — faptului că autorităţile îi confundau permanent pe vinovaţi cu nevinovaţi, călăii pe spînzurat cu funia de spînzurat, groparii pe mort cu viermii.

— Mărite şi bunule stăpîn, îi spuse lui Ambrozie, făcîndu-se a nu-l cunoaşte pe guvernator, îngăduie-mi să mă alătur însoţitorilor domniei-tale, că azi nu-i prea uşor să ai curajul a bate singur drumurile; mişună de hoţi şi tîlhari.

— Treci în spatele lui Timotei, spuse Ambrozie, şi ai grijă să te ţii la trei paşi distanţă de el. Dacă nu păstrezi distanţa, pun să fii bătut cu harapnicul, că nu-mi place asimetria.

— Înţeleg, bunul şi marele meu stăpîn, răspunse spionul, vesel şi respectuos, înfundîndu-şi picioarele mici în urmele picioarelor deşiratului Timotei. Omul nu poate fi niciodată îndeajuns de prudent, de cînd sub cucernica domnie a nemuritorului împărat Valentinianus I-ul bieţii agricultori sînt scoşi din averile lor şi în tot imperiul s-au înmulţit într-atîta tîlharii şi spionii.

— Deocamdată, azi nu ne-am întîlnit decît cu un ciripitor, spuse din spate Florian, întinzînd gîtul pentru a putea zări chelia lucioasă, uimitoare sub razele lunii a omuleţului. Ceilalţi, pesemne, cînd m-au văzut, n-au avut curajul să iasă din pădure şi de prin tufe.

— Ţine distanţa, domnul meu! spuse Timotei înspre cel din urma sa, de parcă ar fi avut ochi şi în spinare.

Spionul săltă înainte un mic pas, pentru că după toate semnele uitase cu totul ce i s-a spus şi rămăsese prea în urmă.

— Chiar aşa, continuă, preamilostivul şi nemuritorul nostru cezar are o inimă atît de îngăduitoare, încît uneori închide ochii pînă şi în faţa celor mai neclintite dovezi, numai ca să salveze viaţa simpatizanţilor şi favoriţilor săi. Ca să nu mai vorbim de mulţimea de cazuri — puzderie — cînd i-a iertat pe cei mai înverşunaţi duşmani şi s-a mulţumit cu confiscarea întregii lor averi, lăsîndu-le doar viaţa. Căci, ce-i drept, are mulţi duşmani.

— Nu se poate! strigă Florian din coada şirului, mîngîindu-şi burta mare, prietenoasă. Bunul nostru împărat n-are absolut nici un duşman, nici pe pămînt, nici în cer.

Lumina lunii sclipi brusc pe chelia proeminentă a spionului, care-şi întoarse cu o mişcare iute capul spre Florian. Cum noaptea era caldă, fără pic de vînt, cît ai bate din palme deasupra căpăţînii sale se strînsese un ghemotoc mare format din ţînţari şi muşiţe, roind jurîmprejur cu un zumzet uşor.

— Cum să nu aibă duşmani! spuse scuturînd din cap ca un cal. Doar ştii şi dumneata, bunul şi marele meu domn, că-i aşa cum zic, chiar de nu mi-o spui mie, un străin, care şi-a aflat adăpost în bezna nopţii sub aripa-ţi oblăduitoare!

— Ţine distanţa, domnule, spuse Timotei, de parcă ar fi avut şi pe spinare doi ochi oleacă holbaţi.

Spionul făcu un pas mărunţel înapoi, pe semne pentru că prea se încumetase a-şi hazarda viitorul.

— Nu demult s-a întîmplat la Nicaea, spuse, că un nobil bogat, pe nume Lycopolis, a povestit în cercul celor mai credincioşi prieteni un vis înspăimîntător în care

atotputernicul nostru cezar a căzut de pe calu-i beteag de arici şi era gata-gata să moară de moarte cumplită. Un spion — căci unde nu se strecoară acea josnică oaste de viermi ?! — i-a ciripit şefului iscoadelor despre acel vis, şi deşi se ştie că visele urîte folosesc şi în faţa judecătorilor drept dovezi suficiente şi hotărîtoare împotriva acuzaţilor, milostivul nostru cezar l-a iertat pe răufăcător şi l-a condamnat doar la confiscarea tuturor averilor aceluia în folosul tezaurului său. Se spune că de atunci, cetăţenii romani din Nicaea nu-şi mai povestesc visele nici măcar scumpelor lor soţioare.

— Bine fac, strigă tocmai din spate Florian. Eu, dacă aş avea nevastă, nu i-aş spune nici măcar ce cîştiguri lunare am în slujba bunului meu stăpîn din darurile şi banii de băutură primiţi pe ascuns, şi nici unde pitesc toate astea.

— Teama şi groaza stăpînesc şi în Illiria, Dacia şi Macedonia, continuă spionul, cetăţenii neagă în gura mare că ar fi visat vreodată, iar dacă se nimereşte vreun străin printre ei, fac o mutră îndurerată şi se plîng de insomnii cronice. Copoii şi spionii au împînzit toată ţara, şi nimeni nu se mai simte în siguranţă nici în propria casă, nevestele îşi denunţă bărbaţii, slugile pe stăpîne, copiii, pentru un pumn de smochine sau un ciorchine de struguri parfumaţi, îşi vînd părinţii. Spionii şi agenţii secreţi strecoară în case documente false, în lada cu acte secrete a gazdei, care cu prilejul unei percheziţii dinainte pusă la cale pot fi lesne găsite şi puse pe masa justiţiei. Dar şi cei ce execută arestarea pitesc anume cîte-un document de înaltă trădare sub perna gazdei, înainte de a sigila casa. De regulă agenţii dau buzna noaptea peste cetăţean, îl scot cu toţi ai casei afară, în curte, şi acolo îi supun, sub ochii lor, pe robii lor la chinuri, pentru a stoarce din ei declaraţii împovărătoare. La unul din geamurile tribunalelor, noaptea atîrnă în stradă un coşuleţ împletit, pentru ca oricine să-şi poată pune acolo, în voie, fără să rişte, denunţul anonim.

— M-a răzbit somnul, dragă stăpîne, se plînse Florian din urmă. N-am putea să ne odihnim, sau mai degrabă n-am putea face cale întoarsă ? Simt că acuşi-acuşi mi se frînge spinarea.

— Taci ! spuse Ambrozie. Să n-aud o vorbă în jurul meu !

Cu capul aplecat puţin într-o parte, trase cu urechea în noaptea caldă, străbătută de adieri uşoare ; i se păru că de undeva de departe, de dincolo de zare, aude huruit de cvadrige, de roţi cu cercuri de fier, strigăte şi chiote, simţea deja şi mirosul crud al sudorii cailor ce-i urmăreau în goană, vedea scînteile scoase de potcoave. Pe semne că oamenii ieşiţi în urmărirea sa se îndepărtaseră binişor de Milano şi, strigînd cu feţele transpirate dar pioase, porniseră să-şi cucerească viitorul fericit.

— Berbecule, zise Ambrozie, tremurînd tot de furie, n-au să ne ajungă din urmă !

— Ţine distanţa, domnul meu ! îi spuse Timotei spionului, căci avea ochi şi pe spinare, poate mai mulţi chiar decît sub frunte.

— Eu unul, slavă Domnului, nu mă pot plînge, continuă spionul, pentru că trăind cinstit din modesta-mi avere, nu sînt nevoit să-mi pedepsesc duşmanii. Şi-apoi, dacă nu vreau să mă răzbun în lumea asta, o fac şi pentru că-s scund şi neînsemnat. Dar ce să spună acei bărbaţi chipeşi şi sănătoşi pe care percepţiile îi scot cu japca din averile lor, sau pe care judecătorii, în ciuda dreptului şi dreptăţii, îi condamnă, îi aruncă în temniţă sau îi trimit în exil ? Sînt sigur că şi bunul şi marele meu domn a întîlnit zilnic asemenea oameni loviţi de soartă !

— Dar de ce nu întrebi, frăţioare dragă, strigă Florian, rîzînd cu poftă din coada şirului, de ce nu întrebi

ce treburi avem noi și ce căutăm la vreme de noapte pe drumul ăsta rău, plin de hîrtoape, bolovani și spini ?

— Nu-l necăji pe oaspetele nostru ! spuse Ambrozie, puternicul guvernator imperial, și ca în vremurile bune de altădată își săltă și mai sus una din sprîncenele-i mirate, ba pînă și buzele groase i se întredeschiseră, întrebîndu-se uimit ce caută într-adevăr noaptea pe drumul ăsta rău, bolovănos.

— Nu numai că impozitele sînt insuportabil de mari, continuă spionul, dar sînt impuse în chip samavolnic, percepute fără milă, nu ai cum să te opui. Abia părăsește primul grup de funcționari ce iau impozite averea moșierului sau gazdei, nici nu s-au stins bine plînsetele și vaietele, că se și ivește cîrdul de ciori al controlorilor, și ca să-și merite pîinea, ridică impozitele și mai mult, uneori le dublează. Supun la impunere și averile distruse, părăsite, obligîndu-i pe vecinii cei mai apropiați să plătească taxele. Pentru dările în natură, oamenii legii folosesc cîntare și greutăți false, înșeală cu nerușinare la socoteli, nu dau chitanțe sau eliberează chitanțe false neștiutorilor de carte, cer din nou impozite de mult plătite, execută fără milă, cu asprime, creanțele. Țăranii ajunși în cea mai neagră mizerie își părăsesc pămînturile, ținuturi întregi se depopulează. Cine cutează să spună că marele, bunul și îngăduitorul nostru cezar ar ști ceva despre acestea !?

Brusc, soarele răsări iar, și în fața ochilor lui Ambrozie umbra săltăreață a mărunțelului spion se alungi deodată, se întinse peste umbra lui Timotei și se așternu pe tot lungul drumului. Cu toate că guvernatorul imperial nu-și credea ochilor, umbra se întinse în același timp spre răsărit și apus, alergînd peste pămînturi, iar al patrulea-i braț alunecă înapoi, învăluindu-l și înghițindu-l îndată și pe Florian, care arăta ca năuc. Ambrozie rămase singur cu uriașele umbre clătinătoare, care cu tărtăcuțele lor chele se clătinau de colo-colo, deasupra orașelor și satelor. Dar nu-și pierdu curajul și-și continuă așa, singur, drumul. Soarele dogorea atît de tare, că sudoarea îi pica de pe frunte în colbul drumului ; din cînd în cînd se oprea și-și ștergea fruntea și ceafa cu eșarfa feniciană albă, fină, de lînă. Putea fi văzut și de departe, atunci cînd în zare vreuna din umbrele spionului cel chel se apleca în jos și gura căscată înghițea o măruntă făptură umană, care tocmai se odihnea în patu-i micuț și visa despre fericirea omului.

Noroc că soarele apuse iar repede și luna plină înălțată pe boltă restabili pentru o vreme echilibrul vremelnic al drumului.

— Păstrează distanța, domnul meu ! spuse Timotei, întorcînd capul.

— Da, răspunse cu însuflețire spionul. Vă rămîn nespus de recunoscător, domnule secretar, că aveți atîta grijă să-mi conduceți pașii și meditațiile pe drumul cel bun. Nu știu ce m-aș face fără sprijinul și sfaturile părintești ale domniei-voastre.

— Oricum, aș fi și eu aici ! strigă din spate Florian, care de la o vreme țopăia într-un picior, pentru a arăta și în acest fel pocăința-i trupească și faptul că șchiopăta din ce în ce mai rău de picior. Să te iau în brațe, prichindelule drag ? Aș crede că plimb sub clar de lună o mică broască rîioasă.

— Zadarnic ar face apel bunul și vrednicul cetățean la administrație, continuă spionul, pe tonul său vesel, vioi, căci tot corpul funcționăresc, de la guvernatorii și locțiitorii imperiali, pînă la cel mai de jos portar, e putred pînă-n măduva oaselor, nu-l interesează decît propria căpătuială, trăiește din mită, minte, înșeală, fură și jefuiește. Se aude că singura excepție de la această situație regretabilă o face guvernatorul Aemiliei și Liguriei, și corpul său funcționăresc, adăugă spionul, lingușind neîndemînatic, se spune că în acele regiuni poporul e cîrmuit cu dreptate și omenie, drept care e mulțumit și

fericit. Dar în alte părţi, averea şi viaţa cetăţeanului nu-s în siguranţă. Judecătorul e corupt, îşi pronunţă sentinţa pentru bani; într-un proces jumătatea mai săracă pierde întotdeauna, dar pierd pînă şi cetăţeni cu avere sau putere, dacă se întîmplă să se judece cu un cunoscut sau un prieten, ori cu vreunul dintre amicii lor din corpul funcţionăresc. Nu demult s-a întîmplat ca în Thessalonic grăsanul de Diodorus, cel mai bogat cetăţean al oraşului — pentru că intentase proces, pe baza drepturilor constituţionale, împotriva curatorului Italiei — a fost condamnat la moarte şi executat, iar trei dintre avocaţii săi au fost traşi pe roată. De-a lungul şi de-a latul puternicului imperiu roman, poporul sărac preferă să se spînzure de-o scoabă decît să ajungă în faţa judecătorilor. Iar dacă zăreşte vreun om al autorităţii în faţa casei sale, scapă cu fuga pe poarta din dos şi-şi ia lumea-n cap. Cine are curajul să afirme că bunul, dreptul şi simţitorul nostru cezar ar şti cît de cît ceva despre asta ?!

— Taci ! spuse guvernatorul imperial. Vreau să fiu singur.

— Am şi dispărut, strigă spionul. Să mă fac nevăzut printre tufele de leandru de pe marginea drumului ?

— Ţi s-a poruncit să taci, spuse Timotei, intrepretînd ca un bun secretar ce era cuvintele stăpînului său, şi nu să dispari. Nu-ţi dorim moartea.

— Aşadar, pot rămîne sub protecţia ta ? întrebă spionul vizibil uşurat şi vesel. Chiar dacă-s un vierme neînsemnat şi ieftin, împovărat de cîteva însuşiri josnice, puteţi totuşi să respectaţi în mine scînteia sublimă a vieţii ? Nu mă daţi pe mîna prigonitorilor mei ?

— Ce tot vorbeşti ? Ce prigonitori ? întrebă Ambrozie.

— Nu ştiu, spuse spionul. Omul e făcut să fie prigonit.

— Şi tu le auzi strigătele ? întrebă Ambrozie emoţionat.

— Cum să nu le aud, stăpîne ! strigă spionul. Toată viaţa le-am auzit !

— Şi poate vezi şi norul acela de praf argintiu, cenuşiu, pe care-l stîrnesc cvadrigele şi copitele cailor sub zidurile groase ale Milanului ? întrebă Ambrozie, întorcîndu-se spre spate şi aruncînd o privire neobişnuit de mînioasă spre vechile şi întunecatele turnuri ale oraşului îndepărtat.

Nu peste mult răsări iar soarele, apoi iar coborî şi iar răsări. Sub binefacerile mereu schimbătoare ale zădufului şi frigului, pe faţa guvernatorului imperial apărură riduri inviziblie, în păr, în barbă i se iviră pe ascuns puzderie de fire albe, tensiunea i se ridicase, clopotele inimii îi băteau cu o iuţeală nefirească. Îşi scoase iar eşarfa albă feniciană, fină, ţesută din lînă, şi îşi şterse faţa şi ceafa.

— Calcă mai iute, strigă spre Timotei, trebuie să ajungem la Ticinum înainte de a se ivi zorile.

— Măritul împărat are-o inimă tare miloasă, rosti spionul, se îndură pînă şi de animale, ba şi de sălbăticiuni şi are grijă şi de bietele lor vieţi. Lîngă dormitorul său are, într-o cuşcă de fier, două ursoaice fioroase şi puturoase, şi în nesfîrşita-i bunătate a îngăduit ca aceste făpturi inferioare să fie înălţate din tîmpul anonimat al naturii şi să li se dea nume, ca oricărui cetăţean roman, uneia-i zice Nevinovata şi celeilalte Gîndăcel de aur. Aşa fiind porunca împăratului, paznicii se tem să le facă vreun rău bietelor făpturi nevinovate, lipsite de minte, ba se mai îngrijesc să le şi distreze cum se cuvine; de două ori pe săptămînă le aruncă în cuşcă nişte robi condamnaţi. Adesea chiar măritul împărat asistă la acest spectacol deosebit de gălăgios al firii — se spune că ursoaicele alea puturoase mormăie şi urlă în timp ce-i sfîşie pe cei sortiţi jertfei —, iar uneori, drept ţinere de minte, îşi cheamă şi curtea la spectacol, ca la o reprezentaţie. Oh, dac-aş putea sta eu odată, într-o astfel de zi,

în cuşcă în locul ursoaicelor! strigă cu însufleţire mărunţelul spion, clătinîndu-şi teribila chelie şi făcînd-o să lucească tare sub razele lunii. Nu mi-aş mai dori în vecii vecilor să bat pădurile şi şoselele!.

— Ţine distanţa, domnul meu, spuse Timotei pe vocea-i spălăcită, altfel mă tem că stăpînul meu pune să fii biciuit, dacă ne tot tulburi frumoasa ordine.

— După nişte veşti demne de crezare, strigă spionul, ursoaicele alea au sfîşiat de-a lungul anilor cîteva sute de oameni. Cine îndrăzneşte să susţină că sensibilul şi cultivatul nostru împărat nu ştie nimic despre asta?!

Cerul se întunecă, luna plină, gravă, cum îi stă în fire, nu mai răzbea decît rar prin vreo spărtură îngustă a norilor, aruncîndu-şi razele neliniştite ba pe un turn de pază negru, singuratic, înălţat în vîrful unui deal, ba pe un orăşel depărtat, cuprins de somn, printre ale cărui case înalte, de piatră, cu acoperişe plate, nu luceau decît rufe întinse la uscat. Din timp în timp, se lăsa întunericul pe pămînt, pînă ce norii ce alergau grăbiţi se spărgeau iar, şi razele necăjite măturau iarăşi şesul.

— Ce cauţi tu, palidă privire cerească, printre nefericitele circumvoluţiuni ale pămîntului? strigă Ambrozie cu vocea-i adîncă, melodioasă, uitînd că poporul ce-l urmărea putea să-l audă şi să-i recunoască vocea. Pe mine mă cauţi, dintre multele miloane de creaţii ale lui, tocmai pe mine, care înaintînd uniform printre cercurile-i de sînge, mi-am îndeplinit cu judecată şi folos datoria, şi nu doresc nici să mă destram, nici să mă coagulez, nici să ţîşnesc afară, ca o periculoasă hemoragie din gîtlejul omenirii. Nu te uita la mine atît de limpede, că iau foc sau îngheţ! Nu mă chinui, sînt mult prea slab pentru a putea rămîne întreg şi mult prea lipsit de vlagă pentru a mă lăsa în voia prăpăstiilor mele. Nu mă ispiti, căci am să mor în cumplitu-ţi schimb de materie!

— Cred că ai răcit şi ai un pic de febră, dragă stăpîne, spuse de lîngă el iubitorul şi grijuliul său frate de lapte, Florian. Ar fi mai bine dacă ne-am întoarce totuşi la Milano.

Îndată ce tăcu Florian, razele lunii se aţintiră asupra şoselei ce şerpuia în faţa lor, şi în lumina lor plăcută, deşi nesigură, Ambrozie văzu un iepure ce alerga, hăituit de doi cîini vagabonzi. Deşi asaltat de gînduri apăsătoare, guvernatorului imperial i se înmuie inima văzînd bietul animal care, cu coada ridicată deasupra dosului său alb, gonea disperat, urmat de sîngeroasele potăi gîfîinde, cu bale la gură; de nervi, îşi strînse pumn mîna mică, albă, dorind din tot sufletul ca iepurele să scape. În acest timp, în lumina plăcută, deşi tulbure a lunii, se putu vedea cum javrele se înmuiară pe neaşteptate şi se prăbuşiră, una în stînga, alta în dreapta, şi amîndouă îşi dădură duhul.

— Ce-i, dragul meu stăpîn? se interesă Florian. De ce te-ai oprit brusc, de parcă te-ar fi lovit fulgerul? Părul ţi s-a făcut măciucă şi ochii tăi buni ţi-s scăldaţi în sînge.

— Blestemat să fiu, strigă Ambrozie cu glasu-i dulce răsunător, ridicînd pumnii spre cer, dacă am să cad vreodată pradă ispitei! Să-mi sece ochii mari, trişti şi negri, scîrnă să mi se reverse pe creieru-mi curat ca diamantul, maţele să mi se întoarcă afară pe gura atît de îngrijită şi curată, de voi rosti vreodată „da"! Să fiu ultimul om trăitor pe-acest pămînt răcit, sub corpurile cereşti mînioase, singur în noaptea duhnitoare a eternităţii, dacă gura mea va amuţi vreodată şi nu va spune „nu". Mai degrabă să mă înec de o sută de ori în caltaboşul ucigaş al contradicţiilor mele, decît să fiu infidel faţă de unul sau altul. Oh, ajută-mă, tu, pămîntule înţelept, şi tu, cerule măreţ, să ajung neîncrezător şi totuşi plin de speranţă şi întreg la mormîntul meu, care să fluture cu omenesc echilibru între voi doi!

De la această oră, toată noaptea, guvernatorul imperial dădu nu o dată semn despre slăbirea-i crescîndă și înfrîngerea-i apropiată, deși aparent își continua cu pași hotărîți drumul spre Ticinum, adică spre Pavia. După un timp Timotei, care înainta în fruntea șirului, se opri în mijlocul șoselei, căci se poticnise de doi cîini morți, lungiți strîns lipiți unul de altul, unul răsturnat pe partea dreaptă, celălalt pe stînga. Amîndoi atît de slabi, încît li se vedeau toate coastele de sub pielea hărtănită.

— După cum se-arată, stăpîne, spuse secretarul, aplecîndu-se cu trupu-i deșirat, osos, asupra lor, pare-se că au murit de foame sau au alergat să scape de ceva și le-a plesnit inima, deși e curios că stau lungiți unul lîngă altul și au murit în același timp. Noi numim „întîmplare" tot ce deocamdată, repet, deocamdată, nu cunoaștem încă din legile naturii.

— Ce deștept ești dumneata, domnule secretar! spuse Ambrozie, strîmbînd din nasu-i lung. Și cînd vom cunoaște în întregime legile naturii?... Eh, nu te teme! Dacă scăpăm, în zori poate că ajungem la porțile Ticinumului.

— Presupunînd că vrei să ajungi acolo, stăpîne, spuse secretarul, mereu bănuitor.

Firește, Ambrozie nu răspunse, de vreme ce el însuși, într-una din recidivele slăbiciunii sale îl făcuse pe Timotei să răspundă. Secretarul și scribul său îi întoarse spatele, în timp ce Florian își tîra pașii în dreptul său, astfel că nici unul din ei nu avea cum să vadă că din ochii guvernatorului imperial se revărsau lacrimi grele, care, ocolind nasu-i îngust, picau dintr-o parte și alta pe barba-i decolorată. „Oh, mamă!" plîngea fără glas. „Oh, mamă!" Nimic mai de înțeles, mai firesc, decît ca omul, în disperarea-i cea de pe urmă, să se dorească iar în matca mamei, ai cărei pereți închiși, întunecați și calzi îl ocrotesc de conștiința-i neliniștită, îi oferă apărare, hrană, îl apără de lovituri, îi feresc ochii de lumină,

urechile de blesteme, nasul de duhori și limba de vaietele cu care-și va saluta mai tîrziu ieșirea sa în lume. „Oh, să mă pitesc iar acolo, oftă Ambrozie, strîngîndu-mi la un loc mîinile și picioarele, să mă întorc în beznă și căldură! Ce dulce era matca ta din care m-ai hrănit, ce înmiresmat sîngele pe care mi l-ai turnat în ombilic! Oh, mamă, de ce m-ai părăsit atît de tînără? De ce-ai fost atît de frumoasă? De ce ai fost atît de deșteaptă și frumoasă, încît după tine n-a mai izbutit nici o femeie să pășească pe urma minunatului tău picior? Scuturat și hîțînat între extremitățile mele, care-și urlă din cele două părți în urechile mele dreptatea, numai mîinile tale de femeie m-ar putea ajuta în lupta ce-o duc cu moartea, dar vai, din păcate... din păcate ți le-ai retras și le-ai pierdut înainte de a mă fi putut da urmașelor tale... Uite-le acolo, de-o parte și de alta a șoselei, goale în lumina lunii, se schimbă una cu alta, ca la parada modei, își expun cu un zîmbet tîmp farmecele, dar oricîte-aș vedea, nici una n-are mîini de femeie... Una se ivește din spatele unui chiparos, părul lung, bălai, îi ajunge pînă la glezne, și cu mîinile-i inexistente își dezmiardă sînii mari, rotunzi, pînă cînd sfîrcurile vișinii se întăresc, ademenindu-mă cu vîrfurile sumețite. O, ce miros înțepător! Cară-te cu mirosul ăsta! Se retrage în spatele unei sălcii, exprimîndu-și cu un gest nerușinat disprețul. Ce pulpe grase, proeminente are, n-aș putea să le cuprind nici cu cele două brațe... De după trunchiul următor se ivește o brună subțirică, ținînd în mîna-i inexistentă o ramură de chiparos în dreptul sexului, pentru a-mi stîrni curiozitatea. Urăsc picioarele ei păroase, crăcănate, pe care, desfăcîndu-și-le, și le-ar azvîrli pe umerii mei, pentru a mă încăleca și călări la nesfîrșit. Cară-te, scîrbă!... A treia stă cu spatele la mine, legănîndu-și și mîngîindu-și bucile albe, bombate, și pînă a nu apuca s-o alung, de necaz se apleacă înainte, prefăcîndu-se a căuta în iarbă un trifoi cu patru foi, cu care să-și acopere chipurile

rușinea ce-i atîrnă fleșcăită. Apar apoi cîte două, grăsane ori slăbănoage, cu burți mari ori supte, subțiri în gleznă sau tăpălăgoase, mirosind a alifii sau izuri naturale, transpirate ori uscate, iuți ori molii, și toate mîngîindu-se una pe alta, hlizindu-se cu nerușinare sau cu gurile întredeschise, răsuflînd gîfîit, fiecare cu carnea, părul și sudoarea sa scîrboasă, cu greutatea, lărgimea și adîncimea ei, și nici una nu are mîini de femeie... Ce tot strigați ?... nu cutez a spune ce-mi strigă. Ce faceți cu mine ?... ce faceți ?"

Ambrozie se opri, acoperindu-și îngrozit ochii. Trupul său zvelt, armonios, era transpirat, toate membrele îi tremurau tare, abia se ținea pe picioare. Spre norocul său, soarele apuse și odată cu membrele tot mai prelungi ale copacilor, se estompau mereu mai mult și siluetele trupurilor de femeie, pierzîndu-și și culoarea și destrămîndu-se în noaptea ce se lăsa. Pe șoseaua scăldată de razele lunii mirosea a lichid seminal.

Timotei și Florian se repeziră în același timp la guvernatorul imperial.

— Ce-i cu tine, stăpîne drag ? întrebă îngrijorat fratele de lapte și, ridicîndu-și în vînt nasul cîrn și gros, mirosi curios aerul, de jur-împrejur. Parc-a bîntuit Satana pe-aici, simt miros de pucioasă și văd urme de potcoave de cai în colbul drumului. M-ai dat pradă ispitei, stăpîne drag, înainte de a te ajuge din urmă și ocroti poporul tău iubit ?

— Culcă-te în iarbă, stăpîne, și alungă-ți osteneala, spuse Timotei.

Guvernatorul imperial scutură indispus de pe el mîinile ce-l apucaseră de umeri.

— Lăsați-mă în pace ! se răsti gîfîind ușor. Luați mîinile de pe mine amîndoi ! Domnule secretar, treci în urma mea ! Te rog, nu șchiopăta. Și nici tu, Florian, că-l pun pe Timotei să-ți aplice cîteva harapnice ! În zori trebuie să ajungem la Ticinum.

— Ar trebui totuși să te însori, bietul meu stăpîn orfan ! rosti Florian, care nu putea fi înfricoșat și oprit din limbuția sa tîmpă. Nu ți-ar strica în casă și-n așternut o muierușcă tînără, care te-ar face să arăți mai curat și frumos cînd mergi la bazilică și te urci în scaunul tău de episcop.

Ca rîul de munte umflat de ploi cînd se revarsă la loc șes și-și desfășoară larg cuvertura unduioasă peste pămînturi, astfel inundă poporul ieșit pe porțile Milanului șesul întins sub ziduri, care se întindea în nord pînă la îndepărtatul Po, la răsărit pînă la Adriatica, și la apus pînă la Alpi. De-abia se răspîndi știrea despre fuga guvernatorului imperial, că toate casele cu etaj, ziduri groase și acoperiș teșit de la țară se goliră, și poporul, strigînd, rîzînd ori văietîndu-se — fiecare după firea sa — ieșise pe ulițele înguste, ținînd deasupra capetelor făclii sau lămpi cu ulei ; în șir, ca gîștele, călcîndu-se pe călcîie, de parcă ar fi dat foc orașului, gesticulînd și îmbrîncindu-se, alergau pe ulicioarele strîmte, dînd cu piciorul în pisicile mari, tărcate, tolănite de-a lungul zidurilor, apoi ajungînd sub arcadele boltite ce impresurau bazilica, izbucneau în strigăte atît de surprinse și avîntate, încît trezeau din somnul lor periferiile mirosind a usturoi, unde nu ajunsese vestea și-i scoteau grabnic din așternuturi pe cinstiții familiști. Toate piețele și locurile de adunare mai mari din Milano se umplură deodată de oameni de tot felul, catolici și arieni, stăpîni și sclavi, legionari, preoți și perceptori, iliri, daci, vizigoți stabiliți acolo, sarmați pătrunși din Pannonia, străini din Asia Mică și africani, ba pînă și comisvoiajorii sosiți vremelnic în oraș năvăliseră de-a valma în uliță și toți simțind miros de afaceri neașteptate se topiseră laolaltă cu poporul. Supunîndu-se dorinței nestăvilite a mulțimii, un preot plin de avînt trase clopotele bazilicei Portiana din orașul dinafară, apoi răsunară și celelalte biserici și transmițînd vestea de la un clopot la altul, îi sculau în pi-

cioare pînă și pe bătrînii surzi, tari de ureche sau sforăind, de prin cele mai îndepărtate cotloane ale orașului, făcîndu-i să iasă pînă la cel mai apropiat colț de stradă. După aceea, poporul pornise la drum, să ajungă din urmă și să pună mîna pe guvernatorul fugar.

Cum nu se putea ști dacă evadatul a luat-o spre Ticinum, adică Pavia, sau spre est ori vest, sau a pornit să-și caute salvarea în Alpi sau printre insulele de eucalipți de pe fermecătoarele maluri ale lacului Como, poporul se revarsă afară din oraș în patru șuvoaie și, ca un puhoi înțelept, ce are nu numai o cauză, ci și un scop, își porni spre toate cele patru zări — ba și în direcțiile mijlocii — valurile vuind hulpave. Nu e de mirare că Ambrozie, cu auzul său ascuțit, distingea, la o distanță de mai multe sute de răsărituri și apusuri, strigătele hotărîte și victorioase cu care poporul, pătruns de sfîntul adevăr, pornise la drum, foarte convins că descoperise cheia fericirii și liniștii sale trupești și sufletești. Cîștigase atîta convingere în această credință, încît tot drumul rîdea cu poftă, se hîrjonea zburdalnic cu oamenii întîlniți noaptea în cale și cînta din toți bojocii, sub razele lunii pline, nemaigîndind nici un pic la mizeria-i trecută, ba pînă și femeile, care se știe că-s mai grijulii și mai cu picioarele pe pămînt decît bărbații, uitaseră de datoriile ce le aveau la băcan, de truda grea de acasă, de pruncii care le sfîșiau țîța și de multele necazuri legate de gospodărire. Fetele se luau de braț și țopăiau chicotind și rîzînd peste peticele formate de razele lunii, peste care trupeșele muieri treceau nedîndu-le nici o atenție, devreme ce cămările din față ale conștiinței lor erau în întregime umplute de fuga caraghioasă, din moment ce era inutilă, a guvernatorului imperial — fugă despre ale cărei amănunte imaginare trăncăneau de zor și temeinic —, în timp ce în cămările din dos, se derulau de-a valma prețurile pieții, sau imagini despre noua haină a vecinei sau vreun necaz, naștere ori boală îndelungată, în acel

atrăgător joc de lumini al realității și imaginației, care face ca rațiunea femeii să fie atît de plăcută.

Mințile bărbaților, ușuratice și pierdute în nori, pluteau bineînțeles cu cîteva palme deasupra acelora ale femeilor, și fiecare după firea sa, imaginar sau cu amănunte precise, naiv sau cu pretenții, desfășura în fața celorlalți viața sa ori a omenirii, sau cel puțin viața fericită ce se arăta pentru poporul Milanului sub viitoarea păstorire a marelui episcop Ambrozie. Nu încăpea nici o îndoială că funcționarii de percepție vor înceta curînd cu jafurile lor, judecătorii cu părtinirile, militarii cu cruzimile, sclavii cu furtișagurile, femeile cu desfrînarea, bogații n-au să-i mai jupoaie pe săraci și nu vor mai amăgi soarele și stelele ca să dea raze mai multe pe pămînturile lor. Cu mîna sa de episcop, marele Ambrozie va împărți atît de drept îndurarea cerului printre oameni, sau măcar poporului din Milano, iar cu unsoarea aromată a rugăciunilor sale roțile naturii se vor învîrti atît de lin, încît va fi pace veșnică și vreme frumoasă pe pămînt, și ca atare omul mulțumit cu soarta sa nu va mai trăi din pîinea și sîngele aproapelui. Cei mai mulți dintre bărbați se înveseliră atît de tare la acest gînd, de parcă s-ar fi îmbătat și, ce-i drept, mulți își coborîseră de pe umeri încă de la începutul drumului ploștile cu vin — vreau să zic cei ce-și luaseră — și butelcile îmbrăcate în papură, și pe tot parcursul obositorului marș sorbeau cu sîrg din ele, fredonînd bine dispuși ; erau atît de însuflețiți, încît pe cîte unul dintre ei, care rămînînd un pic de căruță distona cu mulțimea, îl chelfăneau zdravăn, ba pe unul îl și păliseră mortal în moalele capului ; noroc că nevastă-sa, mergînd undeva mai la marginea coloanei, nu aflase decît a doua zi că a ajuns văduvă, iar copiii ei orfani.

Orașul golindu-se aproape tot, se puteau zări numeroși bătrîni și bătrîne în șuvoaiele vesele ce inundaseră șoselele ; văicărindu-se din pricina spinărilor reumatice,

a picioarelor umflate și cistitei, stinghereau un pic buna dispoziție a poporului, căci potrivit vîrstei lor înaintau mai încet, glumeau bătrînește, și-i luau în tărbacă pe cei tineri; însă și printre bătrîni se nimereau din aceia care nemaiținînd seama de experiența lor, sau uitînd prostește, băteau tare cu piciorul în colb și lăudau urlînd cu voce spartă viitoarea domnie fericită a marelui Ambrozie. De regulă, ceilalți rîdeau pe la spate de aceștia, pentru că după frumoasa regulă a rosturilor lumii, bătrînii au menirea — oricît de dureroasă pentru ei și sîcîitoare pentru ceilalți — de a ședea în cîrca tinerilor și a le potoli cu măsură goana orbească.

— Nici acum nu le auzi strigătele, domnule secretar? întrebă Ambrozie tremurînd tot, după ce părăsiseră o mare așezare aflată în drum și ajunseseră iar în șesul pustiu.

— Le aduce vîntul și le duce-ndată, stăpîne, răspunse lunganul de secretar, renunțînd de astă dată la purtarea și limbajul său altădată de o obiectivitate atît de seacă. Dacă poruncești, aș putea desigur schimba direcția vîntului.

— Iar mă iei peste picior? replică Ambrozie, vîrîndu-și degetele în barba sa fără o culoare anume.

— Ferească Dumnezeu! răspunse secretarul pe tonul său plictisit, șters. Dacă stăpînul meu s-ar piti aci, în răchitișul des din marginea drumului, vîntul, lovindu-se de el, și-ar schimba îndată direcția.

Abia se așezară în ascunzișul din spatele tufelor, că prima ceată a poporului trecu gîfîind tare pe lîngă răchitiș. Erau vreo douăzeci-treizeci, poate chiar o sută, desigur cei mai fanatici din șuvoiul ce pornise spre sud; fețele le erau scăldate în sudoare, ochii holbați, pletele lungi le fluturau în vînt cum alergau, și arătau atîta însuflețire, încît guvernatorul imperial, deși înspăimîntat de moarte, își duse palma la gură pentru a nu se auzi cum rîde cu poftă.

— Ah, scumpii mei, spuse, ce mutre nătînge aveți cînd sînteți toți într-un gînd. Unde alergați, doar mă aflu în spatele vostru!

— Nu-ți face griji, stăpîne drag, spuse Florian, ai să nimerești peste ei odată!

— Ia uite ce colb au stîrnit dragii mei părinți și ce se mai omoară să mă ajungă din urmă, continuă Ambrozie rîzînd cu poftă, cînd eu de mult mă aflu în spatele lor! Cît o să mai bătucească drumul cu tălpile lor groase și unde se vor opri să-și înalțe spre cer blajinele mutre de berbeci?

Guvernatorul imperial se ridică din spatele tufelor și-și continuă drumul spre Ticinum, cu genunchii sfîșiați de junghiuri. Printre miresmele florilor și pădurilor, vîntul îi aducea în nări și cîte-un iz de usturoi.

— Ce tot strigă, domnule secretar? îl întrebă pe Timotei.

— Ce să strige? Ambrozie ne fie episcop! Asta strigă, răspunse secretarul.

Tot șesul, cît era de întins, răsuna de ecoul strigătelor, iar din munții îndepărtați, de pe vîrfurile stîncoase ale Alpilor și culmile împădurite ale Apeninilor, se auzeau behăielile dulci ale veselei tagme preoțești: Ambrozie ne fie episcop! În marea sa părăsire și blînda sa naivitate, poporul luase în gură dulcea strigare, asemeni pruncului ce ia sînul de mamă, și avea să o sugă pînă-și va fi săturat foamea și setea și-l va fi înscăunat pe Ambrozie în tronul episcopal.

Bubuitul picioarelor unei alte cete de urmăritori se auzi în spatele celor trei fugari, care se ascunseseră iar în dosul unor tufe de răchită. „Ambrozie ne fie episcop!“ strigau și aceștia cu ochii scăldați în sînge și-și agitau pumnii, ale căror umbre prelungi tot cădeau pe guvernatorul imperial chincit pe după tufe.

— Oh, fraților, nu-s vrednic să vă iert și să vă dau dezlegare eu, care nici pe mine nu mă pot ierta! strigă

iar, izbindu-se în piept cu pumnii săi slabi. Lăsaţi-mă în scaunul meu de guvernator, unde cu judecata şi înţelegerea mea umană vă pot sluji cu dreptate şi în acelaşi timp nici eu n-o duc rău. Sînt prea mărunt şi slab să mă pot căţăra pe tronul îndurării!

— Nu-ţi face griji, stăpîne, spuse Timotei cu respect, n-ai să te prăpădeşti, chiar dacă în marea ta mărinimie în cele din urmă vei ceda în faţa dorinţei poporului.

Guvernatorul imperial se întoarse spre el uluit.

— Şi de-acum încolo va fi nevoie de marea-ţi energie, de mintea şi tactul tău deosebit, stăpîne, continuă secretarul, pentru a sătura setea de dreptate şi a-i alunga şi distruge pe arieni.

— Pe arieni, domnule secretar? întrebă guvernatorul imperial. De ce tocmai pe arieni?

— Sau pe catolici, stăpîne, răspunse Timotei. Pe cine găseşti, cu setea-ţi de dreptate, că merită aceasta.

Cu capul său lunguieţ, gotic, lăsat în pămînt, guvernatorul imperial aţinti o vreme tăcut şoseaua largă, luminată de lună, care ducea drept la Ticinum.

— Ascultă, domnule secretar, spuse oprindu-se brusc. Şezînd în scaunul meu de guvernator, pînă acum te-am ascultat cu amîndouă urechile şi am fost dispus să-ţi accept cîte un sfat, şi n-am socotit că e fără folos. Dar cred că dacă blînda dorinţă a poporului se îndeplineşte, n-am să-ţi mai ascult părerile decît pentru a mă întări în părerile mele opuse.

— După cîte înţeleg, vei avea şi-atunci nevoie de mine, stăpîne, rosti secretarul cu vocea-i plictisitoare şi, îngenunchind, sărută mîna guvernatorului imperial.

Cu inima plină de curaj, Ambrozie îşi continuă nezdruncinat drumul. Şoseaua însă, printr-o minune dumnezeească, ascunsă de întunericul nopţii, se întoarse înapoi spre Milano, mai coti multă vreme cu mare viclenie, ca şi cum şi-ar fi urmat ţinta iniţială impusă de oameni, dar pînă la ivirea zorilor, Ambrozie, nebănuind nimic, se pomeni iar în faţa porţii sediului guvernamental, unde poporul rămas acolo în aşteptarea veştilor îl înconjură cu urale pe proaspătul sosit şi îl conduse sub pază sigură, bucurîndu-se şi victorios, înapoi la palatul său. Aici, cu aprobarea şi consensul împăratului Valentinianus I-ul, peste cîteva zile, la 24 noiembrie 373, într-o zi de duminică, îl botezară, luni îl numiră paznic, marţi lector, miercuri alungător al Satanei, joi ministrant, vineri ajutor de diacon, sîmbătă diacon, iar duminică 1 decembrie, în faţa adunării episcopilor din provincii, episcopul Aquilaeei, ţinînd deasupra creştetului său o *Biblie* deschisă, îl sfinţi sărbătoreşte în numele Domnului Isus Christos. După toate acestea, Ambrozie îşi împărţi săracilor toată averea, oprindu-şi sie numai moşiile, palatul personal din oraş şi vila ridicată pe malul lacului Como, unde să poată medita tihnit, în fierbinţile zile de vară, la neobişnuita cotitură a soartei sale.

CAPITOLUL AL DOILEA

ÎNFRUNTAREA. ÎNTÎIUL MARŞ

La scurtă vreme după sfinţirea sa ca episcop, Ambrozie primi o scrisoare din Caesarea, de la vestitul şi neprihănitul episcop Basil, în care acesta, preamărindu-l pe Dumnezeu că şi-a încredinţat turma unui bărbat de stat cu mînă atît de curată, priceput în treburi lumeşti şi-n cîrmuirea poporului, orator iscusit, cu gură de aur, care atît prin naştere, cît şi prin rang merită admiraţia poporului, făcea apel la noul episcop să se ridice cu mintea-i bine călită şi să lovească fără milă cu pumnul său, deşi mic, dar puternic, în ereticii arieni cuprinşi de furie. Ceea ce Ambrozie şi acceptă, drept care ridică armele în apărarea unităţii Bisericii şi, sprijinindu-se pe experienţa-i de bărbat de stat şi pe Sfînta scriptură, porni cu toată vigoarea să lupte împotriva bieţilor rătăciţi care, cum se spunea, sub înfăţişarea lor omenească ascundeau nebunia, erau mai răi decît păgînii, cu guri mai spurcate decît Anticrist şi în necredinţa lor mai neobrăzaţi decît însuşi diavolul.

În contrast cu strălucirea orbitoare a cuvintelor sale, noul episcop trăia într-o mare cumpătare, se îmbrăca foarte simplu şi modest, serile şi le petrecea lucrînd, citea, scria epistole şi cărţi, în zori era iar în picioare şi, aidoma celui sosit în pustia menită lui, mînca o singură dată pe zi şi puţin. În douăzeci şi patru de ore îşi apleca

pentru rugă de cel puţin şapte ori capul lunguieţ, îngust, — în zorii zilei, înainte de sculare, apoi la ceasul al treilea, al şaselea şi al nouălea, înainte şi după ce lua masa, şi noaptea, înainte de a se întoarce la odihnă, însă şi în cursul nopţii adesea îşi tocea îndelung genunchii firavi pe scăunelul său de rugăciune. Nu numai că se abţinea el însuşi de la desfătările mai multor mese pe zi, ci întemeiat pe experienţa cîştigată ca bărbat de stat, îndemna cu dîrzenie poporul Milanului să rabde de foame straşnic, căci postul des nu numai că dă putere asupra Satanei, ci aduce şi economii băneşti, ocroteşte frumuseţea şi sănătatea şi ne mai împrospătăm pofta de mîncare pe care eventual ne-am pierdut-o. El însuşi, care mînca puţină carne, consuma acum şi mai puţină, vin nu bea niciodată, şi cu toate că putea sta la masa lui oricine se nimerea să-i calce pragul casei, sărac ori bogat, prieten ori străin, el nu mînca niciodată în afara casei, sau foarte rar, spunînd că vizitele îi răpesc omului prea mult timp şi-i amăgesc stomacul, limba şi spiritul la necumpătare.

Îmbrăcămintea-i simplă era alcătuită din două piese : o tunică albă sau de culoare deschisă ce-i ajungea pînă la călcîie, peste ea o paenulă grea de lînă, maro sau viorie, care acoperindu-i braţele îi cădea pînă la mijloc, în partea de sus cu o despicătură îngustă cît pentru a-şi vîrî prin ea capul bărbos. Dintre cele două veşminte obişnuite, unul îl purta acasă, pe celălalt în sfînta-i slujbă, nedeosebindu-se ca exterior întru nimic, sau aproape deloc, de un funcţionar mai înalt sau un senator.

Nici cînd umbla singur pe stradă, cu făptura-i neînsemnată, scundă, nu se distingea de poporul său, decît poate cu ochii săi înroşiţi de plîns, căci prea des plîngea. Plîngea mult ; ori de cîte ori se aşeza în scaunul de spovedanie izbucnea în lacrimi amare, pentru a-l înmuia şi pe păcătos, căci experienţa sa politică îl învăţase că omul, într-o stare sensibilizată, devine mai comunicativ şi mai

credul și în felul acesta poate înțelege mai lesne de ce anume a greșit. Iar cu partea sa mai bună, dorea, ca să zicem așa, să sufere dimpreună cu cel chinuit de păcat.

Pe cît de aspru și ursuz era cu el însuși, a se înțelege cu jumătatea nenorocită a sufletului său, pe atît de necruțător își conducea turma dreptcredincioasă. Deși era foarte grijuliu ca, după sufletu-i păcătos, să exercite pocăința nu numai cu cuvîntul și expresia feței, îl punea la inimă pe cel ce se convertea sincer și numai în cazuri mai grave ori dubioase îl pedepsea la ispășirea publică. În asemenea cazuri, îl obliga pe vinovat să-și recunoască vina în fața întregii obști, cu pocăință și amănunțit, fără să țină seama de rușine, ba mai mult, îl obliga să-și descrie toate izvoarele vinovăției, să făgăduiască vărsînd lacrimi însîngerate că se va îndrepta și că va cere ajutorul eficient al confraților întru credință pentru cîștigarea îndurării cerești. Cerînd păcătoșilor autocritica deschisă, în cursul căreia cîte unul se tăvălea cu nerușinare în colbul și noroiul drumului, dispunea torturi repetate pînă și în viața particulară a vinovatului, cînd întreaga obște, și în special cei dispuși să trădeze, îl supravegheau cu severitate ; pentru ispășirea păcatului — care în cazuri mai grave se prelungea pînă la moartea păcătosului — vinovatul era obligat să umble în zdrențe, trăia numai în post, dormea puțin, se abținea de a bea vin și a face baie, nu avea voie să participe la serbări, fie ele publice sau particulare, nu putea aduce jertfe, ba nici măcar nu avea voie să se căsătorească. Bunul și sfîntul episcop însă, la rugămintea consorțiului bisericesc, sau adesea chiar fără ea, nu o dată scurtase termenul de pedeapsă și dăduse dezlegare vinovatului, judecînd că ochiul său ager de bărbat de stat s-a convins de bunacredința și gîndurile curate ale acestuia.

Pentru că își silea marea-i fire la o viață cumpătată, putea economisi mulți bani din veniturile aduse de moșiile proprii, bani pe care firește îi folosea în scopuri de

binefacere ; ce altă destinație le-ar fi putut da ? Dealtfel și semenilor săi preoți le recomanda același principiu, pe care-l urma el însuși, ca averea sau partea de moștenire s-o păstreze, dar venitul să-l împartă printre nevoiași, ferindu-se a se lăsa duși de nas de ticăloși și cerșetori de profesie, care deși voinici și apți de lucru, mint că-s de neam ales și că din nenorocire au ajuns la sapă de lemn, că au fost jecmăniți la drumul mare și din păcate nu mai au un sfanț să-și continue calea, că trebuie, din păcate, să restituie o datorie de onoare, că niște vecini răzbunători sau prieteni fățarnici i-au scos, vai, din averile proprii, și din pricina tuturor acestora au ajuns să moară de foame uite-acuși — și, drept mărturie, îndată îți vîntură pe sub nas trențele lor puturoase.

Cu toate că, potrivit unei părți a firii sale, în toate acțiunile exterioare se străduia a face loc bunătății și cumpătării, încă din primii săi ani de episcopat cîștigase faima — născută desigur din bunătatea-i ieșită din comun — că oamenii îi încredințau nu numai afacerile lor aflate în litigiu, ci se nimerea să-i calce pragul și cîte un bolnav incurabil, pentru a-și supune beteșugurile trupești sentinței înaltului prelat. Nimic mai firesc decît faptul că la început fostul guvernator imperial le accepta cu mare surprindere rugămințile și anevoie se obișnuise cu gîndul că în noua sa misiune e nu numai păstor sufletesc, ci ar putea avea putere și asupra cărnii și oaselor. La început observa cu îndoială, ba chiar cu oarecare vrăjmășie aceste pretenții în orice caz dubioase, socotind — și desigur nu fără motiv — că turma sa, cu mugetele-i oarbe, va pune astfel stăpînire asupra lui și are să-l conducă, în loc s-o păstorească el ; dar cu timpul, recunoscu încetul cu încetul menirea și acceptă vrerea Domnului. Cu primul prilej, cînd prin simpla și întîmplătoarea atingere a mîinii lecui o muiere care zăcea paralizată la pat, și care sărutîndu-i mîna și veșmintele își redobîndi pe loc sănătatea, sculîndu-se din pat și

începînd să umble, sfîntul episcop era mai-mai să leșine de uimire și puțin lipsi ca, de spaimă, să se așeze în patul bolnavei rămas gol și încă aburind cald. Dar atunci răsună eul său cel bun și îi șopti cuvintele lui Dumnezeu adresate Apostolilor : făptui-veți lucruri și mai mari, crezînd în numele meu ! La auzul acestor vorbe cu tîlc, fostul guvernator imperial se întoarse îndată acasă, unde se încuie în odaia sa și acolo se luptă zile întregi, fără să pună în gură nimic, cu scîrba și disprețul resimțite față de el însuși.

Vestea minunilor făptuite de el se răspîndi cu iuțeala fulgerului în rîndul poporului, deoarece sfîntul episcop, în ciuda marii spaime și îndoieli, nu se putea stăvili să-i ajute mereu și pretutindeni pe cei ce i se înfățișau, chiar peste puterile sale firești, presupunînd că rațiunea sa de bărbat de stat accepta aceasta. Așternîndu-se unele peste altele ca fulgii de nea, faptele sale bune învăluiră foarte repede făptura-i scundă într-o mantie albă, orbitoare, ca și capul prelung, îngust, a cărui strălucire răzbătea dincolo de zidurile cetății Milanului, luminînd teritorii din ce în ce mai întinse. Astfel, cu un prilej, pînă și atenția lui Sextus Petronius Probus, locțiitorul imperial al Aemiliei și Liguriei, fu atrasă de faima sa, și trimise la el din îndepărtatul Sirmium, Mitrovița de azi, pe notarul său cel greu chinuit de spiritele rele și căruia, îndată ce ajunse la porțile Milanului, satana îi părăsi pe loc trupul, neavînd ea curajul să se apropie de Ambrozie. Oaspetele trăi sănătos și netulburat mai multe zile în atmosfera curată a episcopului cu viață sfîntă, dar cînd, întorcîndu-se acasă, ieși afară pe poarta orașului, spiritul necurat — care-l așteptase răbdător acolo — se vîrî iar în el și prinse a-l chinui. Întorcîndu-se notarul, necuratul ocupase iarăși recipientul pe care-l părăsise.

Pentru că existența omului, așa cum vedem, nu poate fi întinsă decît foarte puțin peste hotarele făpturii sale

trupești, blîndul și inteligentul episcop avea multă grijă ca în persoana unor învățăcei de nădejde să-și însușească ideile folositoare, ca și simțirile înalte, sănătoase. În acest scop, cu prețul a mii de nopți nedormite, scria cărți groase, polemici și epistole, și — vădit la îndemnul Domnului — împreunînd în chip fericit bunul gust cu folosul, și pe amîndouă cu preceptele cerești, așternea pe hîrtie faimoasa-i învățătură despre îndatoririle clericilor. Propaganda făcută cu bun simț contribui și ea firește întrucîtva la sporirea faimei și puterii sale, treabă de care la început sfîntul episcop se minună cu naivitate.

Pe fiece cleric îl sfătuia în primul rînd — ca episcop, era răspunzător și de comportamentul în societate — să se facă simpatizat nu numai de prieteni, ci și de cetățeni, să fie blajin dar sincer, deschis la vorbă, să combată vederile opuse cu hotărîre, dar cu circumspecție, cu multă politețe și bună dispoziție, fără a uita că oamenii sînt susceptibili și răzbunători ; să nu se ocupe nici cu negustoria, nici cu vînătoarea de moșteniri, să se ferească a bîrfi și a face glume nesăbuite, să nu lingușească sau să se lase lingușit, pe cît se poate să ducă o viață fără prihană, și dacă întîmplător e însurat, după avansarea sa în vreun rang preoțesc mai înalt, ca diacon, arhidiacon, sau după sfințirea lui ca episcop, să se despartă în așternut de soață și să nu se înmulțească.

Se îngrijea la fel de atent, sprijinit tot de experiența sa mireană, ca orice cleric să arate manierat și bine, căci, așa cum se spune, înfățișarea trupească e o oglindă fidelă a stării sufletești. În anturajul său clerical nu suporta pe oamenii cu comportament grosolan, însă nici din aceia care, ca niște tragedieni, se detașează de ceilalți semeni prin gesturile lor teatrale, pompoase, din mîini și din cap, și tot atît de puțin pe cei veșnic ocupați și grăbiți, după cum îl enervau cumplit cei ce vorbeau în grai țărănesc ori, dimpotrivă, emfatic sau hiperrafinat. Dar cel mai tare îl enervau cei ce, veșnic mieroși la vor-

bă, voiau a stîrni sensibilitatea omului, cei ce înainte de a vorbi își trec fiece cuvințel printr-o baie de ulei. Pretindea o vorbire naturală, simplă, o exprimare inteligibilă, clară. Era atît de neînduplecat în aceste principii, încît cu un prilej l-a împiedicat de la chemarea sa preoțească pe un tînăr cultivat, numai pentru că gesticulația necizelată a acestuia îi irita gustul și simțul estetic, iar unui diacon pe nume Gerontius — pentru că nu-i suporta ținuta grosolană și mersul greoi — i-a interzis să apară în fața sa în biserică sau pe stradă. Și cum mai tîrziu cei doi s-au rupt de cler, Ambrozie considera că nestatornicia și păcătoșenia, trădate încă de timpuriu de trup, ies pînă la urmă la iveală. În noua-i și cucernica-i menire, fostul guvernator imperial socotea desigur, și pe bună dreptate, că gustul său era un dar dumnezeesc.

Și că își gospodărea bine acest dar, o dovedește cazul unui răufăcător, pe nume Cresconius. Acest găinar înrăit, condamnat să fie sfîșiat în arena circului de niște sălbăticiuni aduse din Libia, scăpase din cușca sa și-și găsise refugiu sub ocrotirea lui Ambrozie, în altarul Domnului, de unde însă în scurtă vreme militarii trimiși după el îl înhățară, tîrîndu-l înapoi în arenă. Între-acestea, Ambrozie, îngenunchind în fața altarului pîngărit de forța laică, izbucni într-un plîns amarnic, și plînse acolo cu glas tare, jeluindu-se pe vocea-i dulce sunătoare și melodioasă, pînă cînd îi aduseră vestea că gheparzii sloboziți din cuști, ocolindu-l pe Cresconius, se repeziseră cu salturi iuți în locul unde stăteau tiranii laici ai bisericii și nu plecaseră decît după ce-i sfîșiaseră pe toți. Nu mai încăpea nici o îndoială că răufăcătorul își datora salvarea norocoasă rugăciunilor lui Ambrozie, mai bine zis răzbunării lui Dumnezeu, pentru că pe atunci sfîntul episcop se îndoia categoric mai puțin de fericita armonie dintre gîndurile sale și cele ale Domnului. Numai în cele

mai deșarte clipe de slăbiciune se întreba uneori dacă el e cel ajutat de Dumnezeu, sau el îl călăuzește pe Domnul, firește cu smerenia cuvenită, în complicata și împovărătoarea-i misiune.

Faima și puterea sporindu-i tot mai mult, adesea se întîmpla să se înfrunte și cu puterea lumească. Astfel, într-o vestită predică, ascultînd de șoapta Îngerului, luă o atitudine deschisă împotriva proprietății private.

S-a întîmplat într-o zi de primăvară, după lucernarium, că în bazilica veche înțesată de credincioși, lumina roșie, primăvăratecă strecurată înăuntru pe ferestre se împreună miraculos cu fumul gălbui al sutelor de lumînări de ceară și, vălurind de colo-colo cu fuioarele-i colorate printre coloane, învălui atît de strîns în lucirile și culorile sale amvonul, încît acesta părea a pluti ca într-un nor, și ba se înălța spre tării, ba cobora iarăși asupra dreptcredincioșilor. Cuviosul episcop fu încercat atunci de dorința de a predica odată dintr-un nor turmei sale, și brusc se afundă cu tot trupul în ghemotocul lucitor, apoi scoțîndu-și iar deasupra capul îngust, bărbos, cu nas lung, începură a se revărsa din gura-i mică cugetări care mai de care mai frumoase, ca dintr-un iluminat.

Un eretic arian, care după rostirea sfintei predici trecu pe loc la credința cea adevărată, zări un înger de-a dreapta lui Ambrozie, întins la orizontală, șoptindu-i la ureche sfîntului episcop :

— Iar averea privată... șopti îngerul.

— ...iar averea privată e potrivnică oridinii firii și Domnului, continuă Ambrozie după o clipă de uimire și-și înălță cu un gest speriat mîna în aer, de parcă ar fi vrut să se apuce de aripa foșnitoare a îngerului. Averea privată nu se împacă nici cu... nici cu...

— ...Sfînta Scriptură, șopti îngerul, dîndu-i curaj, cu drăgălășenie. Căci natura...

— ...căci natura ne dă bunurile lumești întru folosință obștească, urmă sfîntul episcop, de data asta un pic mai

curajos şi cu glasu-i dulce puţin mai apăsat. Şi fiecărui om i-a dat drepturi egale, pentru ca... pentru ca...

— ...pămîntul... şopti îngerul.

— ...pentru ca pămîntul să ne hrănească deolaltă pe toţi, strigă Ambrozie, ridicîndu-şi ambele mîini în aer, pentru a mîngîia obrajii îngerului, şi să fie averea noastră a tuturor, şi pentru ca să-şi împartă roadele în chip egal fiecărui om. Cel ce cutează a spune că... a spune că...

Dar după toate acestea îngerul, pentru a-şi rîde de Ambrozie, şopti continuarea atît de încet, încît sfîntul episcop îşi duse, în văzul lumii, palmele la urechi, făcîndu-le pîlnie, şi-şi întoarse vizibil capul spre dreapta.

— ...a spune că... şopti îngerul.

— ...a spune că... repetă Ambrozie numai urechi.

— ...a spune că... şopti iar îngerul.

— ...a spune că... repetă Ambrozie, de astă dată cu disperare.

— ...că vreo parte din lume, şopti îngerul, însă de data asta atît de încet, încît sfîntul episcop nu înţelese nici un cuvinţel, cel mult ar fi putut ghici după mişcarea buzelor, dacă îngerul ar fi avut buze.

— ...că vreo parte din lume poate fi proprietate privată, tună Ambrozie, brusc revenidu-şi din uluială şi plin de avînt, în timp ce îngerul zbură afară pe o fereastră a bazilicii, fîlfîind uşor din aripi. Cine cutează a afirma că vreo parte din lume poate fi proprietate privată, cînd lumea e a tuturor ! Cine cutează a afirma că roadele pămîntului sînt proprietate privată, cînd pămîntul e al tuturor !? Natura a creat, prin voia lui Dumnezeu, drepturi egale, pînă ce egoismul şi avariţia nu le-au transformat pe acestea în drepturi private.

— ...egoismul şi avariţia... se auzi din afara ferestrei, sub forma unui tunet de primăvară.

— Căci există oare ocupaţie mai deşartă în lume, cîntă sfîntul episcop, slobozindu-şi vocea de aur, decît să strîngi bunuri şi să-ţi sporeşti averea ? Există gînd mai sterp

decît grija negustorului că a doua zi vor scădea preţurile şi va fi silit să-şi azvîrle marfa pe piaţă cu pierderi considerabile ? Că trebuie să arunce un ochi ici-colo la schimbarea preţurilor pe nenumăratele pieţe ale lumii şi între timp să aibă grijă ca vecinii invidioşi să nu-i dijmuiască averea bogată ? Şi să aibă grijă ca în vreme ce împleteşte şubreda plasă de păianjen a averii sale, uşuratecii moştenitori să n-o găurească ?

În bazilica plină pînă la refuz, căci vestea ciudatei predici se dusese şi poporul o luase cu asalt, urmă o tăcere atît de mare, încît flăcările lumînărilor se îndreptară brusc în sus, iar soborul credincioşilor înţepeni, de parcă ar fi fost o uriaşă, întunecată pictură în ulei, atîrnînd nemişcată în mîna dreaptă, întinsă înainte, a sfîntului episcop.

— Căci averea, strigă Ambrozie din norul în care plutea, cu o voce tot mai suprapămînteană, îl infestează pe cel ce are şi nu-l ajută pe cel ce nu are. Îl despoaie pe om de asemănarea sa cu Dumnezeu şi-l înveşmîntează cu însuşirile Satanei. Averea e nenorocirea sufletului, rădăcina păcatului, ciuma ce distruge virtutea şi care împiedică dezvoltarea şi fortificarea adevărului, curajului, recunoştinţei şi prieteniei în sufletul sănătos al omului. Şi marea, aidoma pămîntului, e făcută ca să ofere hrană, peşte, fiecărui om, şi nu pentru ca, punînd în pericol cu valurile sale viaţa negustorului, să-i sporească averea proprie. Valurile nu sînt atît de neliniştite ca aceşti neoameni, vîntul nu şuieră mereu, ca dorinţele lor viclene. Uneori, furtuna se potoleşte, dar niciodată nu amuţesc loviturile de vîslă ale vaselor negustorului. Marea nu e făcută să mergi cu corabia pe ea, ci pentru frumuseţile ei elementare. Furtuna nu e făcută pe mare pentru ca s-o folosim, ci ca să ne temem de ea. Căci cine nu pleacă pe mare pentru a-şi spori blestemata de avere, acela nu are a se teme de naufragiu.

O clipă, uluita adunare avu impresia că în sfîrşit sfîntul episcop a dispărut în amestecul de culori şi fum şi

că norul se închide nu numai sub amvon, ci și deasupra lui, ca o scoică sfîntă ce vrea să-și ocrotească nestematul conținut.

— Căci sărăcia, foamea și durerea, șopti Ambrozie atît de încet, încît abia auzi el însuși, darmite să-i audă credincioșii fiece cuvînt, nu numai că nu-s piedici în calea unei vieți fericite, ci mai degrabă sînt hrana ei. Fericită e societatea formată nu din bogați, ci din săraci, și unde nu bogăția, ce duce la păcat, ci sărăcia, ce duce la virtute devine stăpînă! Societatea care-și hrănește cuvioasa viață cu nevinovăția paserilor cîntătoare va fi a oamenilor săraci, mulțumiți.

Apoi trăgînd aer în piept, cu un sunet de parcă ar fi fluierat o mierlă, sfîntul episcop își azvîrli în sus brațul brusc alungit, scuturînd amenințător pumnul.

— Căci vai de bogați, strigă, care doar aparent au putere, cînd de fapt sînt neputincioși și nu-s în stare a face nimic cu blestemata lor bunăstare. Cine nu poate fi folositor altora, nici sie nu are cum să-și fie! Căci interesul individului e același cu al obștii, și cine ridică mîna împotriva acesteia, lovește în sine însuși. Vai vouă, bogaților, vai vouă, care rîdeți acum, căci amar veți plînge! Vai vouă, căci amar veți flămînzi!—

Ajungînd acasă și dedîndu-se iar programului său zilnic în odaia de lucru, printre infoliile legate în piele și tratatele legate în scoarțe afumate de pergament, pe care le adunase în mare parte pe cînd era guvernator imperial, Ambrozie se simți brusc pătruns de frig. Într-atît era de uluit și într-atîta de speriat din pricina cutezanței oarbe, nechibzuite și neobrăzării celeilalte firi a sale, încît îl trecură toate sudorile, venele i se umflară la tîmple, iar inima abia mai făcea față tensiunii foarte crescute. Capul, acolo unde nu-i era acoperit de părul și barba fără culoare, i se făcuse ca floarea de mac, și pentru ca să nu-l lovească apoplexia, ca de curînd pe înaltul cezar, Valentinianus I-ul, a cărui nemurire o preluaseră trei

alți împărați cu viață veșnică, sfîntul episcop se lungi în pat, își puse comprese reci pe inimă, și a doua zi anunță, pentru seara, o nouă sfîntă predică, lămuritoare, în bazilică. În noaptea aceea, stînd în pat, scrise vestitu-i imn „Rugăciune de seară“, în care — ce-i drept, nu fără motiv — face apel la rațiunea lucidă pentru a-l ajuta întru proslăvirea lui Dumnezeu.

— Căci adevărat e, strigă a doua zi din amvonul pe care de data asta nu-l învăluia nici un fel de nor, adevărat e că pămîntul trebuie să fie pentru noi toți o hrană comună și avere comună, însă tot atît de firesc e ca fiecare să-și poată stăpîni cu sufletul împăcat averea moștenită, pentru urmașii săi. Și nu numai s-o îngrijească bine, ci e dator s-o și apere cu dîrzenie, ca odinioară biblicul Nabab, care a preferat să moară decît să-și vîndă moștenirea străbună cu bani regelui sau să și-o înstrăineze, schimbînd-o cu alte pămînturi și vii. „Nu-mi îngăduie Domnul să-ți las ție moștenirea din străbuni“, i-a spus împăratului și e limpede că nu vorbea despre vie, Dumnezeu neavînd nici o treabă cu ea, ci despre drepturile străbunilor săi. Pentru că a ne cultiva propriul pămînt, a-l împrospăta cu gunoi și a trage foloase cinstite de pe urma lui, e nu numai un drept al nostru legal, ci și o obligație demnă de laudă în ochii lui Dumnezeu.

În bazilică se așternu o liniște atît de mare, încît sub răsuflarea emoționată a credincioșilor flăcările luminărilor prinseră a pîlpîi, iar lumina de amurg revărsată înăuntru pe ferestre zugrăvi pete rotunde, roșii pe obrajii oamenilor.

— Căci cultivarea pămîntului e o ocupație nevinovată, strigă cu glasu-i puternic sfîntul episcop, de vreme ce ea dă roade și sporește rodul pămîntului pentru noi toți. E singura ocupație de pe urma căreia omul poate obține un cîștig și un avut cinstit, și prin asta nimeni nu-i pricinuiește vreo pagubă vecinului ori semenului său. Cel ce-și ară cu grijă pămîntul, îl seamănă din belșug,

își pune roadele în hambar și le apără cu credință, de ce n-ar scoate la vînzare marfa cînd bîntuie foametea și poate veni în ajutorul celor flămînzi, așa precum a făcut și Iosif, care a strîns mormane de grîu pe care, atunci cînd a fost nevoie, l-a vîndut! Cine ar vedea în asta vreo înșelăciune, cînd mulți ar cădea pradă foamei dacă n-ar avea de la cine să cumpere ?! Cine îi silește oare să cumpere scump ? Folosește cineva forța împotriva cumpărătorului ? Însă cel ce folosește spre înșelăciune strădania truditorului, cumpărînd de peste tot grînele, și la vreme de ananghie săltînd prețurile, plînge cînd recolta e bogată, îl roade vederea hambarurilor pline, și nu se bucură decît atunci cînd scoate averi de pe urma nenorocirii altora și suge fără milă sîngele din inima săracului — pe acesta cum altfel să-l numesc decît zaraf și tîlhar ? Cîștigul propriu înseamnă pierdere pentru obște !

Vedea fiecare că sfîntul episcop se ține cu amîndouă mîinile de balustrada amvonului și stătea, cum era de presupus, cu ambele picioare pe pardoseala amvonului.

— Căci nu orice fel de sărăcie e binecuvîntată, continuă fostul guvernator imperial cu glasul anume un pic tremurat și mai adînc, după cum nu orice avere e condamnabilă. Banii mulți sînt o povară, dar banii puțini sînt folositori. Nu fiece bogat e scutit de judecata Domnului și nu toți săracii sînt nevinovați. Căci chiar dacă-i adevărat că avuția împiedică îndreptarea omului rău, pe bogatul cu inimă bună îl sprijină pe calea virtuții. Ce frumoasă e bogăția cînd nu se strînge în niște saci sterili, mucegăiți, ci se revarsă cu raze îmbelșugate în mîinile săracilor, reîntorcînd astfel săracilor de la sine ce este al lor și plătindu-și datoria. Binecuvîntat e datornicul ce-și șterge păcatele și cu darurile sale își răscumpără veșnica pace a sufletului.

Întorcîndu-se acasă în odaia-i de lucru, Ambrozie posti trei zile în șir, fără a pune în gură nici o bucătură

de pîine, nici un strop de apă, și își chinui chiar mai mult ca de obicei genunchii slabi pe scăunelul de rugăciune și spinarea pe patu-i tare, deși la drept vorbind nici el n-ar fi putut spune dacă ținea penitență pentru prima sau pentru cea de a doua predică. Nu-și găsea scuze nici pentru una, nici pentru cealaltă, căci în viața sa de pustnicie pe zi ce trecea mai accentuată, devenise din ce în ce mai necruțător cu el însuși, și cu trupul său plătea înzecit tot ce greșea cu una dintre firile sale împotriva celeilalte. Trupul său zvelt, mic, se topise și mai mult, sub ochii săi mari, negri, înfocați, apăruseră cearcăne adînci, pielea gîtului i se încrețise, deși abia acum ajunsese în floarea vîrstei. În schimb, cu credincioșii și dușmanii săi era strălucitor, ca o oglindă în plin soare, și de nepătruns ca un zid.

După ce, cu o muncă măruntă, perseverentă și subtilă curăță cea mai mare parte a Milanului de ereticii arieni și cîștigă majoritatea zdrobitoare a bunului popor de partea singurei credințe mîntuitoare, nu mai găsi o împotrivire sîcîitoare decît din partea străinilor pripășiți din Asia și a unei mici fracțiuni din învățații localnici. Deși în oraș luase toate bisericile arienilor, confiscîndu-le și trecîndu-le în folosința credincioșilor săi, ereticii rezistară, chiar și fără biserici și lăcașuri de întrunire, întru învățăturile lor, pe care se străduiau fie cu vorba deschisă, fie în șoaptă, să le propage mai departe ; noroc că, fărîmițați fiind ei înșiși în numeroase aripi și ramuri, erau lipsiți de puterea atotbiruitoare a unității.

În acest timp, educația fanatismului religios era atît de răspîndită nu numai în provinciile asiatice ale imperiului, și mai ales în Bizanț, adică Constantinopol, Istanbulul de azi, ci și în apus, în Italia, Gallia, în peninsula iberică și bineînțeles în Milano, pînă și în lumea cea mai de jos, încît dacă omul intra în prăvălia unui bancher și zaraf, pentru ca acesta să-i schimbe în mărunți galbenii romani, precupețul, înainte de a trece la fapte, se in-

forma între timp, dar și după aceea, ce deosebire e — fără echivoc și inexprimabilă în bani — între Fiul unic și ne-unic al lui Dumnezeu. Cînd căuta o brutărie și întreba cît costă o lipie cu miere, i se răspundea că Tatăl e mai presus decît Fiul. La han, cînd dorea să afle dacă i s-a pregătit baia, i se răspundea că sfînta carne a domnului-dumnezeului nostru Isus nu s-a plămădit din Sfînta Fecioară, ci din materia cerească existentă înaintea tuturor.

Forfotea tot Milanul de nenumărate secte, precum maniheii, ce se închinau Satanei, novațienii, care se poreclise „puri" și negau dreptul bisericii de a judeca pe cei căzuți în păcatul de moarte, eunomianii, care-l socoteau pe fiul Domnului asemuitor omului și nu lui Dumnezeu, machedonienii, care negau esența dumnezeească a Sfîntului Duh, photinienii, apollinaricii și multe alte secte cu felurite nume încîlcite ; dar cei mai periculoși erau arienii, care, deși nu puneau la îndoială existența Sfintei Treimi, considerau pe Dumnezeu ca fiind mai presus decît Fiul Domnului iar pe acesta mai presus decît Sfîntul Duh, propovăduind că toți trei se trag dintr-un înger, dar că Fiul nu e aceeași plămadă cu Tatăl și nu poate fi identificat cu el nici în veșnicia lui.

Aceste calomnii insolente, infame, care făceau să se urce sîngele la cap fiecărui catolic cinstit, atît oamenilor necultivați din popor, cît și celor cultivați, erau cu atît mai vîrtos răspîndite cu cît găseau în persoana Justinei, împărăteasa-mamă, văduva împăratului Valentinianus I-ul și mama împăratului Valentinianus al II-lea, un puternic aliat și protector.

Cu cîțiva ani înainte de a muri, Valentinianus I-ul o luase de nevastă pe Justina, văduva de o frumusețe răpitoare și foarte capricioasă a unui zaraf sicilian, după ce, pentru acest scop, se despărțise de Severa, prima lui soție. Justina îi născuse trei fete și un băiat, care la moartea tatălui său, avînd patruzeci de ani, fu ales de oaste

împărat — sub numele de Valentinianus al II-lea, al treilea împărat pe lîngă cei doi existenți. Astfel frumoasa și capricioasa Justina deținea o dublă putere și influență, fiind în același timp văduvă și mamă de împărat, și oricît de mică era mînuța-i cu degete lungi și unghii aurite, putea înșfăca zdravăn o putere de două ori mai mare decît i s-ar fi cuvenit după lege. În privința credinței religioase, urma învățăturile arienilor învrăjbiți, pe care în ansamblu le considera drept religie de stat ușor de mînuit, comodă. Miza pe un cal fără șanse. Sau, ca să zicem așa, greșise socotelile, și subapreciase priceperea politică a micului episcop de Milano, experiența sa de bărbat de stat și sfînta-i mînie în stare să măture totul întru apărarea unității Sfintei Biserici-mame.

Într-o dimineață Ambrozie, cum îi era obiceiul, stînd în curtea palatului episcopal, sub arcadele umbroase, rezemat cu spatele de stîlpul său preferat, citea din *Hexameronul* lui Basil despre viața instinctuală a animalelor și păsărilor călătoare ; citea fără glas, mișcîndu-și doar buzele și mintea, în timp ce undeva în fundul curții, așezați în semicerc, un grup mai restrîns al celor veniți cu cereri sau pentru sfaturi aștepta în tăcere, nemișcat și cu respectul cuvenit, acea clipă cînd sfîntul episcop își va ridica ochii de pe carte și, rotindu-și privirile, umbrindu-și fruntea cu palma, avea să-și întoarne spiritul spre ambianța din preajma casei.

Un om din grupul solicitanților își făcu îndată loc, se desprinse și străbătu curtea însorită, printre porumbeii ce-și luară zborul și care adăstaseră și ei cu respect în semicerc în preajma lui Ambrozie, înaintă fără teamă în fața sfîntului episcop și îi întinse o scrisoare de la împărăteasa-mamă Justina, în care aceasta îl ruga — dacă poate — să-i facă o vizită la curtea ei împărătească, ce se afla peste vară în Pannonia, la Bregetio, actualul Szöny, în vecinătatea Komáromului de azi. Solul stătea cu mîinile-n șolduri, într-o atitudine războinică în fața

sfîntului episcop, atitudine din care acesta pricepu şi mai bine decît din cuvintele mieroase ale omului cam ce anume conţinea scrisoarea.

— Şezi te rog aici lîngă mine, la umbră, fiule, că ai să transpiri, îi spuse curajosului sol, arătînd spre podeaua de marmură, lîngă el. Ai călătorit bine, fiule?

— Eminenţa-voastră doriţi desigur să răspundeţi în scris înaltei doamne, răspunse solul, săltîndu-şi şi mai mult bărbia şi umfîndu-şi pieptul. Cînd pot veni după răspuns?

— Nu eşti flămînd, fiule? întrebă Ambrozie.

— Pînă dictează Eminenţa-voastră scribului scrisoarea de răspuns, spuse solul, voi avea desigur destul timp să mă duc pînă la mormîntul sfîntului episcop Auxentius. Cu îngăduinţa dumneavoastră, la amiază mă întorc după răspuns.

— Nici sete nu ţi-e, fiule? întrebă Ambrozie.

— Cel mai tîrziu la amiază trebuie să pornesc spre Bregetio, spuse solul, pentru că înalta doamnă aşteaptă cu nerăbdarea cuvenită răspunsul desigur pozitiv al Eminenţei-voastre.

— Du-te şi vezi mormîntul episcopului Auxentius, fiule, spuse Ambrozie. Episcopul a fost ce-i drept arian, dar în îndurarea lui Dumnezeu i-am spulberat ereziile, despre care prea puţin se mai aude la Milano. Altminteri, era un nobil cultivat, binevoitor, pe vremea cînd eram guvernator imperial eu însumi îi arătam tot respectul, cu toate că bietul său suflet damnat fierbe acum în iad. Du-te, fiule, şi vezi-i mormîntul!

— Aşadar la amiază pot veni după răspuns, Eminenţă? întrebă solul cu dispreţ, considerînd că cele spuse de sfîntul episcop nu merită vreun răspuns.

— Fireşte, la prînz te poftesc cu dragă inimă la masa mea, fiule, răspunse Ambrozie. De obicei am mulţi oaspeţi, aflaţi în trecere. Bucătăria mea e modestă, dar gustoasă, vin însă nu servim.

Şi zicînd acestea, sfîntul episcop îşi luă sub braţ *Hexameronul* lui Basil, se ridică de pe scăunelul său şi, luîndu-şi politicos la revedere de la oaspete, se reîntoarse în camera de lucru. Trei zile în cap îl făcu să aştepte pe curajosul sol, ai cărui nervi fură puternic puşi la încercare de decepţiile celor trei zile, pînă aproape să-l lovească damblaua, apoi trimise o scrisoare adresată împărătesei-mame Justina, în care îi mulţumea pentru invitaţie cuviincios şi cumpănit — cum se cere de la o slugă a Domnului — arătînd că deşi se socoteşte nevrednic de strălucirea orbitoare a curţii imperiale şi cu atît mai mult de îndrumarea şi sfaturile prea-înţeleptei doamne, se grăbeşte îndată, mai bine zis porneşte îndată la drum, pentru a aşterne la picioarele albe şi parfumate ale împărătesei puţina experienţă, neînsemnata-i ştiinţă, şi mai presus de toate admiraţia sa. Şi mulţumind pentru deosebita onoare şi distincţie, proslăveşte pe Dumnezeu că în viitorul cel mai apropiat va apuca acea clipă cînd cu gura-i demnă va putea da glas la curtea imperială Cuvîntul mîngîietor al Sfintei Biserici-mame.

După care citi încă o lună în tihnă excelenta scriere a lui Basil despre obiceiurile păsărilor călătoare, ca şi operele pline de învăţăminte ale lui Platon, Epicur, Xenocrate şi Vergiliu, apoi — după ce socoti că pentru toate cele treizeci de complimente pline de curtoazie şi locuţiuni diplomatice cuprinse în scrisoare a pedepsit-o pe înalta doamnă la cîte o zi de aşteptare — porni bine dispus, însoţit de o singură slugă, la Bregetio.

Iar pe lungul drum Dumnezeu lumină şi mai mult mintea sa şi altminteri curată ca diamantul şi lucitoare precum lumina opaiţului. Cumpănind temeinic toate posibilităţile, sfîntul episcop hotărî în sinea sa că, aşa cum bărbaţii de lume le cuceresc şi le subjugă pe femei cu frumuseţea feţei, cu îmbrăcămintea aleasă, cu puterea braţului, a mădularului şi a coapselor lungi, muşchiuloase, el unul are să se folosească de cavalerismul spiri-

tului său, de formele atrăgătoare ale acestuia, de turnúrile agreabile ale vorbei sale, şi de întregul avînt al inspiraţiei sale, pentru a mitui şi cumpăra întru folosul sfîntului ţel pe tulburător de frumoasa şi uşor capricioasa împărăteasă, neuitînd nici de farmecul glasului său melodios, cu sunet adînc, care, după cîte cunoştea el, cîştigase pînă atunci nu o singură inimă femeiască de partea adevăratei credinţe.

Socoti drept un semn bun faptul că în cea de a treia sau a patra zi a călătoriei, trecînd printr-un orăşel, întîlni pe stradă o sfîntă fecioară ce alerga urmărită de un călăreţ îndesat, cu faţa încinsă, roşie ca para; fecioara tocmai intrase în biserică cînd Ambrozie ajunse în dreptul uşii, în timp ce bărbatul acela îndesat, furios, se avîntă după ea cu pintenii zornăind şi tunica fluturînd în aer. Pe bună dreptate curios, sfîntul episcop îşi opri trăsura, coborî din ea şi intră în biserică, unde biata fecioară, văitîndu-se stins, alerga printre şirurile de bănci, cu zdrahonul pe urmele ei, apoi — de parcă l-ar fi cunoscut pe Ambrozie — fata alergă drept spre el, se aruncă la picioarele lui gîfîind, cu sînii săltîndu-i-se repede şi îi ceru ajutor.

— Ce ţi s-a întîmplat, copilo? întrebă sfîntul episcop cu ochii scăldaţi în lacrimi; avea o inimă atît de sensibilă, încît vederea oricărei nenorociri omeneşti, dar mai ales suferinţa celor hăituiţi, din indiferent ce motiv, şi care-şi căutau scăparea prin fugă, îi storcea îndată lacrimile.

— Salvează-mă, sfinte părinte! plîngea la picioarele lui fecioara în timp ce urmăritorul, care o ajunsese, se aplecă şi, înhăţînd-o de haine, vru s-o smulgă şi s-o tîrască după el.

— Dă-i drumul copilei! spuse Ambrozie încet, dar ochii lui mari şi trişti, ca întotdeauna cînd era foarte supărat, se umplură de reflexele roşietice pline de pericol ale iadului. Iar tu, copila mea, linişteşte-te şi povesteşte-mi pe înţeles şi cu şir, nu vorbindu-mi alandala, de ce te necăjeşte omul acesta.

— Am făcut legămînt să fiu fecioară, sfinte părinte, spuse fecioara printre sughiţuri, cu un glas înecat, şi am dorit să-mi petrec viaţa în evlavioasa mînăstire a fecioarelor din Bolonia. Iar dacă nu mi s-ar îngădui asta, m-aş mulţumi şi să trăiesc acasă, cu mama şi surorile mele, întru sfinţenia legămîntului.

— Şi te împiedică tatăl tău? întrebă Ambrozie.

— Tata a murit, răspunse fecioara, agăţîndu-se tare de mîna albă, mică a sfîntului episcop, dar unchiul şi tutorele meu se împotriveşte dorinţei mele. Uite, şi-acum îmi sfîşie haina şi vrea să mă ia cu forţa acasă.

— Poate vrea să te ia de nevastă el? întrebă Ambrozie automat.

— Naiba o vrea, domnule! strigă bărbatul cel îndesat şi cu faţa asudată. Sînt om însurat! Dar nu permit ca vreun membru al familiei mele să trăiască fără folos. Fata asta-i bogată, are trei-patru peţitori, n-are decît să şi-l aleagă pe care-o vrea, puţin îmi pasă!

Apoi iar se aplecă în jos şi, înşfăcînd zdravăn braţul fecioarei, vru s-o ridice de pe podea pentru a o putea tîrî cu el. Dar copila se agăţă de Ambrozie şi, implorînd, strîngea cu mîinile-i fierbinţi, femeieşti, mîna sfîntului episcop.

— Dă-i drumul acestei fete, fiule, spuse Ambrozie, şi ascultă ce-ţi spun! Neprihănirea e cea mai înaltă virtute în viaţa pămînteană. Nu numai că se potriveşte legilor firii, ci le şi depăşeşte, fiindu-le mai presus. Neprihănitul fiu al lui Dumnezeu, Domnul nostru Isus Hristos, s-a născut din mumă fecioară, el însuşi a fost neprihănit, şi s-a logodit cu Sfînta Biserică. Viaţa fecioarelor poate fi asemuită aceleia a lui Adam şi-a Evei înainte de a cădea în păcat, ca şi vieţii sfinţilor după reînvierea lor. Viaţa neprihănită e o treabă nespus de bună şi folositoare, prin ea îi puteam schimba pe cei din jur

şi chiar şi familia, fata pe mamă, feciorul pre tatăl său.

— Şi eu am zis aşa, strigă fecioara, strîngînd mîna lui Ambrozie. Mereu îi spun aşa, cuvînt cu cuvînt!

De supărat ce era, unchiul cel îndesat se întoarse cu faţa încinsă spre sfîntul episcop.

— Las-o în pace, zău, domnule! spuse răstit. Învăţăturile astea nu-s bune decît să le ameţească pe fetele tinere, care habar n-au ce-i viaţa. Le îndepărtează de la viaţa casnică cinstită, de la bucuriile şi suferinţele vieţii pămîntene, pentru o amăgire, un uite-nu-e! Tot oraşul e revoltat că natalitatea scade mereu-mereu.

— Fiule, spuse sfîntul episcop, lumea e un loc aspru, trist, aici omul adevărat e veşnic pîndit de primejdii trupeşti şi sufleteşti. Raiul ni-e casa cea bună, spre el trebuie să ne străduim a merge. Iar cel mai sigur drum e viaţa curată, de sfîntă fecioară.

— Aşa am spus şi eu, hohoti fecioara, strîngînd cu mîinile-i fierbinţi, de femeie, mîinile lui Ambrozie, mereu îi spun aşa, cuvînt cu cuvînt.

— Trupul e tină scîrboasă, murdară, care nu face decît să mînjească sufletul, continuă sfîntul episcop, uitîndu-se ţintă la unchiul cel îndesat, îngrijit şi bine îmbrăcat. Trupul e duşmanul veşnic al sufletului, fiul meu, şi fii foarte atent să nu-l scapi din hăţuri şi pînă la urmă să-ţi pună stăpînire pe suflet. Ce-i drept, nu-i o treabă uşoară, pînă şi sufletul se desparte în două părţi, una cu raţiune şi cealaltă fără, şi ultima ţine partea trupului, împotriva judecăţii. Iată de ce omul adevărat trebuie să se elibereze nu numai de sub puterea cărnii, ci şi a părţii cărnoase a sufletului său: cată să urmeze porunca inimii. Las' să piară trupul şi tot ce-i putred în el, spre a ne putea pregăti pentru o lume mai frumoasă şi mai fericită.

— Asta i-o spun şi eu, cuvînt cu cuvînt! strigă fericită fecioara, vîrîndu-şi capul între genunchii lui Ambrozie.

— Nu mai trăncăni atîta, copila mea, spuse Ambrozie pierzîndu-şi răbdarea şi făcînd un pas înapoi, nu-i totuna dacă spun eu un lucru, sau îl trăncăneşti tu.

— Şi-acum, hai, cară-te acasă! strigă mînios unchiul cel sanguin şi, potrivit firii sale încăpăţînate, de nobil, o smuci atît de tare pe fecioară, încît aceasta — care se agăţase cu ambele mîini de Ambrozie — fu gata-gata să-l clintească pe sfîntul episcop din graţiosu-i echilibru.

— Ajută-mă, ocroteşte-mă, Ambrozie! strigă fecioara şi cu o forţă musculară neaşteptată ridică mîna sfîntului, punînd-o pe propriul cap. Rosteşte asupră-mi rugăciunea de sfinţire şi dă-mi în închipuire vălul de fecioară!

Şi zicînd acestea, îşi ridică spre Ambrozie faţa mică, frumoasă, muiată de lacrimi, şi-l privi cu atîta seriozitate şi îndelung, încît sfîntul episcop se înroşi.

— Cum, tu mă cunoşti? o întrebă uluit.

Fecioara însă, în loc de răspuns, se smulse cu agilitate din mîna unchiului ei, alergă la altar şi îşi aplecă repede capul sub el.

— Există văl mai nimerit, strigă ea, decît acest altar pe care zi de zi e preamărit Cristos? Rosteşte rugăciunea deasupra creştetului meu, părinte Ambrozie!

Cum între timp în biserică se strînseseră mulţi oameni care urmăreau surprinşi această scenă neobişnuită, şi apăruse şi clopotarul, care alergă îndată spre altar, unchiul nu îndrăzni s-o urmeze pe nepoată, aşa că se mulţumi să strige de departe la ea:

— Dacă ar mai trăi taică-tău, n-ar admite să rămîi nemăritată.

— Poate tocmai pentru a nu mă putea împiedica nimeni în năzuinţele mele a trebuit să moară! îi strigă fecioara ascunsă sub altar, întorcînd capul.

La auzul acestor cuvinte, unchiul se întoarse furios şi ieşi din biserică, unde se prăbuşi în faţa uşii şi muri brusc. Acest semn neîndoielnic al voinţei lui Dumnezeu

îl întări încă o dată pe Ambrozie în conștiința dreptății sale și farmecului său bărbătesc, drept care se urcă iar în trăsura sa și-și continuă cu inima veselă drumul spre Bregetio, actualul Szöny. Iar vestea minunii se răspîndi cu iuțeala fulgerului prin oraș și înspăimîntă într-atîta familia fecioarei, încît bieții oameni abia așteptau ca fata lor să-și pună, potrivit rînduielilor, vălul și să dispară în claustrul călugărilor bolognezi ; pe deasupra, de spaimă, îi dădură toată moștenirea părintească.

Îndată ce sosi la Bregetio, Ambrozie fu primit cu toată dragostea la palatul imperial. Cîte brațe și ramuri avea această dragoste și cît de viclean și alambicat se străduia să aibă grijă de toate nevoile cîte se puteau imagina ale oaspetelui, ba și de cele potrivnice, la cîte ispite expunea pe de o parte blîndețea și smerenia sa față de Dumnezeu, iar pe de altă parte mîndria și pornirile sale lumești, dar mai presus de toate tactul său de bărbat de stat și mintea sa experimentată, iată cîteva lucruri pe care spiritul ascuțit al sfîntului episcop le cunoscu încă din primele momente ale găzduirii sale acolo. Era limpede că nimerise peste un adversar de temut, pe măsura lui. Și că Justina cea de o frumusețe înnebunitoare era strașnic pornită împotriva sa, că în tot timpul grelelor tratative ce aveau să urmeze nu va lăsa din mînă bagheta de dirijat.

Șirul ispitelor începu cu patul. Înalta doamnă eliberase o aripă a palatului pentru găzduirea sa, mai exact pusese să fie aranjată pentru el, în care îl momea, pentru pornirile-i lumești, cu cîteva încăperi de marmură, iar pentru cucernicia sa cu o mică odăiță de servitori aranjată întocmai ca o chilie de călugăr ; așadar într-o parte un baldachin de cedru cu picioare aurite, în alta un prici călugăresc, la căpătîi cu o cană de apă, la picioare cu un scăunel de rugăciune ; cuviosul episcop și fostul guvernator imperial putea alege între acestea pe propriu-i gust. Lîngă baldachinul de cedru, o măsuță de abanos cu tăblie

de fildeș oferea un ulcior cu vin de Cipru și cîteva cărți legate în piele, cu desene și texte vesele.

„N-ai să mă îmbrobodești, mămico ! își spuse sfîntul și istețul episcop, rîzînd cu poftă. Cu apucături din astea ieftine dorești să mă pui la pămînt ?“

Și spunîndu-și acestea, îi porunci fără ezitare slugii lui să despacheteze puținele bagaje de drum în marea sală de marmură, pe frumosul portbagaj pus acolo anume în acest scop. Socoti drept o trufie nesăbuită și o provocare răutăcioasă să tragă o palmă ospitalității imperiale și s-o jignească în chip grosolan pe înalta doamnă, dacă s-ar muta în celula fără fereastră, al cărei miros și a cărei întunecime îi jigneau și altminteri simțul ordinei.

— Există oare păcat mai mare, strigă cu glas ridicat, decît acela de a jigni pe semenii noștri cu o modestie azvîrlită de sus, și care nu e un semn de dreaptă cuvioșie față de Dumnezeu dacă nu biciuim deschis greșelile lor și ne prefacem a fi mai vinovați decît ei ? „Las de-o parte — adăugă el în gînd — că vrabia n-o prinzi bătînd toba.“

Apoi dădu voie slugii sale să-i pregătească apă caldă în impozanta sală de baie, făcută din marmură albă de Carystia, cu nervuri verzi, în care se pătrundea din odaia din fund, o baie caldă, ca să poată îndepărta de pe micul său trup scund, dar grațios colbul drumului și să-și pună în ordine barba acum zbîrlită și decolorată și mustața, în timp ce el se așeză lîngă măsuța-toaletă din dormitor, în oglinda căreia, uriașă, cu margini aurite, zări șirul sălilor ce se deschideau în spatele său. Pereții acestora — cum constată sfîntul episcop cu marea-i experiență laică — erau căptușiți cu marmură albă de Hymettus în prima sală, cu marmură galbenă-aurie de Numidia în cea de a doua, cu marmură cu pete violacee de Synnadia în cea de a treia ; în imaginea din oglindă a acesteia din urmă, zări o față frumoasă, cafenie, de femeie, zîmbind plăcut, o tînără ai cărei ochi migdalați, negri,

priveau liniştiţi spinarea sfîntului episcop. Ambrozie avu impresia că în momentul cînd privirile li se întîlniră, tînăra femeie îşi coborî o clipă ochii, ruşinată. La vederea unei asemenea viclenii, sfîntul episcop zîmbi bine dispus.

După ce se îmbăie bine şi cu plăcere, se aşeză iar în faţa oglinzii şi, în interesul sfîntului ţel, îşi compuse o faţă ca pentru spovedanie, pentru a şti în ce măsură se va putea bizui pe ea întru cucerirea multfrumoasei Justina. De cînd renunţase la funcţia de guvernator imperial şi se retrăsese în pustia sfinţeniei nu mai văzuse oglindă. Nu se speriase peste măsură de ceea ce vedea acum, de mult ştia, ori cel puţin observase bine, că va muri curînd. Nu se temea de moarte, nu, nu se temea de ea nemăsurat şi penibil, devreme ce prin faptul că-şi tortura trupul se pregătea de ea în fiece zi şi fiece noapte, încredinţat că despărţirea cît mai timpurie de această lume întunecată şi tristă va fi pentru el o uşurare şi mîntuire. Îşi observa cu neplăcere pînă şi veşnicul conflict al propriilor contradicţii şi de fapt simţea atît de puţină bucurie pentru izbînzile sale îndoielnice ori cu dublu tăiş, încît în străfundul său nu mai tînjea decît la împăcarea finală, la orbirea şi surzenia totală, prin care nu va mai răzbate nici măcar raza liniştitoare a singurului deznodămînt şi se va putea odihni fără întrebări şi răspunsuri sub blîndele sprîncene ale Domnului. Totuşi, nu vroia şi nu cuteza să-şi pună capăt zilelor ; cu spiritul său iubitor de ordine, al cărui mecanism nu-l părăsea nici în cele mai însingurate clipe, era de părere că — aşa cum ofiţerul şi funcţionarul nu-şi pot părăsi postul decît cu voia împăratului — fiecare om e dator să reziste în această cloacă puturoasă, pînă cînd Dumnezeu îl va chema la judecată. Şi cîtă vreme e aici, ce altceva poate face mai bun decît să supravieţuiască, potrivit puterii şi ştiinţei sale ?

Aşadar, ştiind acestea şi îmboldit de curiozitatea savantului naturalist şi de grija negustorului cinstit, sfîntul episcop îşi cerceta amănunţit faţa în oglinda orbitoare : oare e apt să-şi împlinească menirea ? Şi pentru că şi tînăra roabă cu ochi migdalaţi, ascunsă în ultima sală de marmură a locuinţei, îşi odihnea privirile asupră-i, în imaginea din oglindă, episcopul putea judeca îndoit ceea ce vedea : cu ochii necruţători ai tinerei femei — căci omul, cum se ştie, se poate vedea şi cu ochii altuia — şi cu propriii ochi, încă mai necruţători.

Întîi zări un cap ce se îngusta în jos, care cu forma-i de picătură de ploaie întoarsă pe dos parcă voia s-o ia în sus spre cer, dînd caraghios cu tifla legii gravitaţiei. O pară întoarsă, care creşte în sus, un balon alcătuit din aer şi urcîndu-se în aer, un ou păros ce vrea să stea pe capătul mai ascuţit, un munte întors, sprijinit cu vîrful în pămînt.

În acest produs sublim, doi ochi aproape uscaţi, ca două fîntîni secate, cu ghizduri zdrenţuite, cu gunoaiele gălbui ale trezirii în colţurile lor. Privirea, ca o găleată, se ridică din afund, ruginită, scîrţîind, şi-şi revarsă în jur umezeala mîloasă. Sub ochi, un şanţ adînc, arcuit, ca un curcubeu ce-a sorbit în el toate cele şapte culori ale lumii, mai jos o pungă lacrimogenă umflată, care s-a umplut cu lacrimile viitorului mileniu. Mărire vouă lacrimi, nobil pipi al păsărilor cerului, care dacă pică pe creştetul cuiva, acesta şi-l scarpină emoţionat, mărire ţie izvoraş atottămăduitor şi dezlegător a toate, în care se aruncă sufletul pentru a se curăţa de toate datoriile, mărire ţie soluţie de curăţat pete ce aduci consolare şi uitare întru necazuri ! Cel ce ştie a plînge mişcat şi din belşug, va şterge petele roşii şi palmele răsunătoare pe care, conştient de dreptatea lui, le împarte atît de harnic printre semenii săi.

Iar sub ochi şi între ei, lungul nas — o, ce minunat eşti ! Lung de cel puţin o milă, pentru a putea amuşina

cel puţin o milă jur-împrejur păcatele duhnitoare ale altor oameni. Trompă, care simte încă din scutecele de copil mirosul pucioasei, canalizare cu două ţevi păroase care absorb miasmele întregii omeniri, trompă cartilaginoasă, pieloasă, maleabilă, pentru a putea rîma prin mormîntul gunoiului, care se strîmbă şi zbîrceşte, ca un vierme, cînd i-e scîrbă de obligaţiile-i nefericite, ba ştie să şi lăcrimeze, pînă şi vara, cînd ochii mult prea împovăraţi nu mai pot suporta singuri munca. Mărire ţie aparat sensibil, şuierătoare de balaur, ochi de veghe al purităţii, cea mai mare umflătură a trupului meu, ce ajungi a mirosi pînă-n rai!

Şi ce să mai spun de gură, cu cele două buze-cîrnaţ ale ei, ce conţin toată acea carne pe care n-am lins-o şi n-am mîncat-o, şi s-au umflat de vinul ce l-am neglijat?! Ce foame pot stîrni, mai cu seamă cînd îmi vîr limba între ele! Ce discrete sînt, cînd în ceasurile-mi de tihnă se retrag în desişul bărbii mele blonde, mai precis roşcovane, şi cît de sensibile cînd, în mîhnirea mea, scăpînd cîte-o picătură de salivă, se alătură trudei nasului şi ochilor mei! Şi ce avîntate cînd, întărindu-se brusc, încep să macine, ca două roţi de moară, nobilul grîu al gîndurilor mele şi cu belşugul lor de făină hrănesc evlaviosul meu popor chinuit de ghiorăitul maţelor. O, voi, cele mai de seamă unelte ale sufletului şi raţiunii mele, nu vă uscaţi şi nu mă părăsiţi cîtă vreme trăiesc, suflaţi frig şi căldură după nevoie, picuraţi miere şi zoaie de gunoi, fiecăruia cum i se cuvine, împrăştiaţi miresmele necesare ale adevărului şi minciunii, ungeţi cu untdelemnul cuvintelor mele marea şi cu cuvintele mele cerul, şi dacă nu mă mai puteţi îndestula pe mine, hrăniţi măcar bunul meu popor. Mărire ţie, instrument muzical divin, trîmbiţă a minunilor, voi, cele două linii paralele ale mele umflate întru înfrumuseţare, care se întîlnesc în infinit, înainte de a păli. Cîntaţi, trîmbiţe, pînă cînd nu voi asurzi şi eu!

— Asta mi-ar fi deci faţa, rosti sfîntul episcop cu glas tare, cea mai importantă podoabă şi frumuseţe a trupului, cum am scris în cartea mea *De Officiis Ministrorum*, unde am demonstrat că Dumnezeu s-a îngrijit pînă şi de pudoarea noastră, rînduindu-ne anumite părţi ale trupului în spate pentru ca în timp ce ne facem nevoile să nu ne jignească această pudoare. O, Doamne, n-ar fi fost mai bine să-mi fi rînduit faţa spre spate? Ce înseamnă faţa? continuă sfîntul episcop cu voce tare. Un loc unde se concentrează organele de simţ, cum am scris în cartea mea *De Fuga*, iar fiecare organ de simţ e cîte-o fereastră prin care pătrunde în noi moartea. O, Doamne, n-ar fi fost mai bine să-mi fi plămădit fără ferestre nimicnicia mea?

Zău, tare capricioasă şi cu gust sucit trebuie să fie mărita împărăteasă — continuă Ambrozie cu glas tare, în timp ce privea în luciul oglinzii faţa tinerei roabe cu ochi migdalaţi, care zîmbind ruşinată îşi lăsă îndată ochii în pămînt — zău, bună cunoscătoare de oameni şi curioasă din fire trebuie să fie, pentru a-mi putea aprecia faţa! Din păcate aproape tuturor oamenilor noştri politici le lipseşte acel rafinament al puterii de imaginaţie, care apreciază şi preţuieşte la adevărata valoare nu numai cantitatea, ci şi calitatea. Dar hai să ne străduim a-i fi pe plac!

Şi cu acestea, sfîntul episcop întinse mîna spre cutiile şi sticluţele cu pudră şi vopsele de pe măsuţa de toaletă, care-şi ascundea cu zgîrcenie făgăduinţele în recipiente de aur şi argint împodobite cu pietre scumpe, sub capace de porfir sau de fildeş ce se închideau perfect. Dar în ciuda marii lui experienţe lumeşti, rămase uimit şi cu ochii căscaţi la vederea atîtor alifii, prafuri şi licori, care se dezvăluiră în faţa sa, şi zadarnic le mirosi îndelung, muindu-şi vîrful degetelor ba în una, ba în alta, că nu ştia cum şi la ce folosesc. Dezorientat foarte, ridică privirile, cu un zîmbet năuc, spre oglindă. Nu trecu nici un minut

și tînăra femeie frumoasă, cu ochi migdalați, cu față măslinie, ce stătea în ultima încăpere, porni în imaginea din oglindă, cu pași ușori spre el și, crescînd repede și concretizîndu-se tot mai în amănunt, ce opri curînd în spatele său și-și aplecă întrebător fețișoara luminată de un zîmbet pudic.

— Pentru ce necesități trupești sau sufletești îți pot fi de folos, Eminență ? întrebă cu un glas ușor adînc, într-o latinească fără **cusur.**

— M-ai întrebat bine, copilo, răspunse Ambrozie. Pentru a-mi împlini o necesitate sufletească permanentă, apelez la tine într-una trupească. M-ai putea ajuta oare să pot arăta ca un curtean ?

— Eminența-ta ești în orice situație un curtean, răspunse tînăra fată, și chiar dacă te-ai prezenta nepieptănat, cu barba încîlcită și pielea feței neîngrijită, spiritul tău ar lumina mai tare decît însăși strălucirea orbitoare a curții noastre.

— Îmbină una cu cealaltă, spuse Ambrozie. Dacă ți-am înțeles bine aluziile, ar trebui să-mi ondulez părul și barba și să-mi împrospătez pielea feței. Fă ce crezi că e necesar, copilo, cu măsură și gust, pentru a nu stîrni uimire la curte nici prin slutenie, dar nici printr-o frumusețe bătătoare la ochi. Te descurci cu uleiurile și prafurile astea ?

— Mă pricep bine la ele, sfinte părinte, răspunse tînăra cu ochi migdalați. Doar de asta m-a cumpărat înalta împărăteasă cu cinci sute de sesterți de argint de la fostul meu stăpîn, senatorul Leontius Maximus, care la rîndul său m-a cumpărat cu douăzeci de sesterți de la piață, pe vremea cînd aveam zece ani.

— Atunci apucă-te de treabă, spuse Ambrozie. Știi, nu-i așa, că fața e cel mai important giuvaer al trupului, și îngrijirea ei, dacă urmează linia firească a naturii, îi sporește frumusețea, nu ?

— Așa cum Eminența-ta ai scris în primul volum din *De Officiis Ministrorum*, spuse frumoasa slujnică, în timp ce cu o perie din păr de cal, cu coadă lungă, netezea părul moale al sfîntului episcop, scoțînd din el praful și pleava, după care tăie cu un forfecel de aur firicelele de păr îmbîrligat de pe ceafă.

— Bine faci că le tai, copilo, spuse Ambrozie. E rușinos ca un bărbat să-și lase părul lung, însă pentru femeie părul lung e o podoabă ce i se dă de natură ca voal.

— Așa cum scrie sfîntul Pavel în epistolele către Corinthieni, spuse fata ridicînd de pe o lămpiță de spirt fierul de ondulat, cu care începu să onduleze iute pletele fără o culoare precisă ale sfîntului episcop.

— Nu-i cam exagerat ? întrebă acesta îngrijorat.

— Încerc să fac treaba cu măsură și gust, așa cum mi-ați dat voie, sfinte părinte, spuse cu drăgălășenie roaba. Dumnezeu stăpînește înveșmîntat în podoabe, așa cum scrie în Psalmi.

— Unde ai învățat toate acestea, copilo ? întrebă Ambrozie foarte uimit.

— La porunca înaltei împărătese, ne pregătim încă de acum o lună de primirea cuvenită Eminenței-tale, răspunse tînăra cu ochi migdalați. Îngăduie-mi, sfinte părinte, ca acum să aduc barba și mustața pe potriva orînduielii părului. Și inspirînd adînc cu năsucul ei, exclamă tare : Ce mult îmi place mirosul de spirt aprins amestecat cu mirosul de păr pîrlit !

— E mirosul martirilor arși pe rug, spuse sfîntul episcop.

— Nu. Acela e mai puturos, răspunse mica roabă, în timp ce dintr-o sticluță aflată într-o cutie de rubin își turnă în palmă puțin ulei parfumat și îl împrăștie cu palma-i ușoară în barba lui Ambrozie, apoi aduse pe masă un vas de argint cu apă aburindă și, apăsînd ușor cu buricele degetelor pe ceafa sfîntului episcop, aplecă

spre blid capul lunguieț, gotic al acestuia. Iar acum, sfinte părinte, spuse, închide-ți ochii pe care altminteri îi ții ziua-noaptea deschiși întru ocrotirea poporului tău. Nu mi-ar plăcea ca aburii aceștia parfumați, fierbinți, să ți-i strice. Durează cu totul două-trei minute și iar vei putea da frîu liber privirilor tale ascuțite.

— Și la ce folosește asta ? întrebă Ambrozie, tușind tare, cînd aburii cu aromă îi pătrunseră în gît. Nu s-ar putea fără ?

— Aburii fierbinți înmoaie cutele și întind pielea frunții tale împovărate de gînduri și pe cea de sub ochi, răspunse fata. După aceea repunem pielea înapoi săltînd-o cu o loțiune rece, din zeamă de lămîi, ceea ce-ți va da feței o expresie și mai tinerească decît de obicei, mai energică și războinică, pentru a-i face pe adversarii tăi să se teamă în apropiatele dispute grele ce te așteaptă.

— Adică, am adversari ? întrebă Ambrozie.

— Oho ! exclamă fata cu ochi migdalați.

Dar sfîntul episcop nu mai continuă cu întrebările, gîndindu-se că poate și această frumoasă tînără pusă la dispoziția sa e unul dintre numeroșii ciripitori și agenți secreți ce mișunau la curtea împăratului și care prin vorba și observațiile lor aparent deschise, sincere și îndrăznețe obișnuiau să-și amăgească victimele a face declarații necugetate, fără a mai spune că și conductele ce veneau în săli de la încălzirea centrală erau cît ce poate de potrivite ca oamenii centrului de spionaj și poliției secrete a curții imperiale să le asculte discuțiile. Așa că sfîntul episcop preferă să continue a tuși, în timp ce mica roabă luă puțină alifie pe vîrful degetelor și începu să-i ungă ușor și să-i maseze cutele frunții. Terminînd aceasta, împrăștie foarte cu măsură o umbră de pudră maronie pe suprafețele nepăroase ale feței, apoi cu o pensulă subțire, ascuțită, pe care întîi o înmuiase într-un lichid ne-

cunoscut, de culoare închisă, contură sprîncenele sfîntului episcop.

— Nu... nu, copila mea ! exclamă acesta îngrozit.

— Să le șterg, sfinte părinte ? întrebă frumoasa copilă.

Sfîntul episcop oftă adînc, apoi se privi în oglindă.

— Fie ! Lasă-le așa, copilo, spuse după o clipă de uimire, în timp ce în tainițele sufletului său se zbuciumau furtuni nemaipomenite. Ce-i moral e și folositor, frumoasă domnișoară, și invers, ce-i folositor e moral. Nu numai că e o legătură strînsă între ele, ci acestea două luate în fondul lor, sînt una. Virtuos sau moral nu poate fi decît ceea ce e în același timp folositor, și nefolositor e tot ce nu e virtuos. Iar noi, așa cum se cuvine și-i cinstit, măsurăm acestea mai degrabă după rînduiala viitorului decît a prezentului.

— Așa cum ai scris Emintența-ta de asemenea în prima carte din *De Officiis Ministrorum*, spuse copila smulgînd cu o mișcare largă de pe umerii lui Ambrozie pelerina de purpură pentru pieptănat. Și-acum, n-ar vrea sfinția-ta să se întindă în pat cu mine și să se joace un piculeț cu mine ?

— N-ar fi folositor, copila mea, spuse sfîntul episcop zîmbind cu o vagă tristețe. Mai ales acum, înainte de grelele discuții ce mă așteaptă.

— Dacă n-ar fi un lucru folositor, atunci nici virtuos nu ar fi, răspunse tînăra roabă și, la fel de grațioasă și tăcută precum venise, începu încet-încet să se retragă din oglindă, în timp ce fața ei frumoasă, creolă, și formele ei dulci, îmbietoare, se micșorau tot mai mult, pînă cînd dispăru cu desăvîrșire. Sfîntul episcop își lăsă capul pe piept și coborî ochii în pămînt. După îngrijirile cosmetice se simțea vizibil mai tare și mai tînăr, dar cu atît mai trist ; aproape că îi părea rău că nu se decisese să stea în celula aspră, pustie, de sus. Dar apoi își întări inima și o înștiință prin sluga sa pe Justina că a sosit.

Înalta împărăteasă-mamă îl primi îndată, vrînd astfel să-l facă de rușine încă din capul locului pe micul episcop, pentru faptul că acesta o făcuse să-l aștepte o lună încheiată. Potrivit planului ei bine pregătit și pus la punct în toate amănuntele, întîi voia să-și primească oaspetele numai ea singură, în intimitatea budoarului ei, mult înaintea primirii de la curte, gîndind că dacă-l va seduce cu frumusețea-i răpitoare și farmecul inteligenței, micul Ambrozie are să ajungă bine înmuiat și slăbănogit la masa de discuții și va fi mai puțin rigid la concesiile solicitate ; dacă însă va începe îndată consiliul în fața publicului, în prezența curtenilor, sfetnicilor și funcționarilor curții, micul episcop poate s-ar încăpățîna și, sub firma neghioabă a consecvenței, mai tîrziu nu va accepta să dea îndărăt.

Așadar, sublima împărăteasă-mamă își aștepta oaspetele în budoar, unde nu se aflau decît cîteva obiecte și mobile alese, de o rară frumusețe, iar pereții erau împodobiți și ei moderat cu tablouri sau picturi murale de grup ori perechi impudice, deși efectul și creditul tablourilor erau serios săltate de acele parfumuri și loțiuni aromate care-și revărsau miresmele în salon pe ușa deschisă a dormitorului de alături. Sub tavanul scund, ale cărui casete erau zugrăvite într-un albastru de fum pal și mărginite cu rame de cedru lustruit, o dușumea de marmură roșie, șlefuită, oglindea mobilele aflate pe ea, mai cu seamă o canapea cu picioare de fildeș, toată de aur masiv, lipită de perete ; pe ea stătea culcată împărăteasa, sub o cuvertură ușoară, de mătase purpurie, într-o vestimentație foarte simplă — ca semn al curtoaziei sale — fără nici o bijuterie, pentru a cîștiga și astfel simpatia micului episcop și a nu speria pe cuviosul acesta cu viață de pustnic. Avusese grijă și ca acesta să poată ajunge la ea neobservat, și ca lumea laică a palatului împărătesc, curtenele și curtenii aroganți ce foiau pe coridoare sau zăboveau împrăștiați prin saloane, ca și pața-

chinele de lux pe jumătate goale, să nu-l sperie ; pentru aceasta trimise în întîmpinarea lui Ambrozie pe una din roabele sale, care îl strecură fără riscuri pe un coridor secret pînă în micul și discretul ei budoar.

Îndată ce se deschise ușa secretă, mărita împărăteasă-mamă se sculă de pe canapea și, așa cum era, în veșmîntu-i sumar, argintiu, dar cu strălucirea cărnii sale tari, albe-blonzii, cu sînii-i unduind puternic și cu șoldurile șerpuitoare, se grăbi în întîmpinarea oaspetelui. Cum acesta era cu un cap și ceva mai scund decît ea, se aplecă pentru a reduce din înălțime, desprinzîndu-se așa din norul de mosc ce-i învăluia statura impozantă, și-și înclină și capul puțin într-o parte și în jos, pentru a părea mai mică și mai grațioasă. Pe fața ei mare, plină, cu trăsături romane, pe care și-o vopsise abia sesizabil, pe dinții ei strălucitori și orbitor de albi și în ochii-i albaștri, lărgiți cu suc de mac, juca un zîmbet înnebunitor și totuși afectuos, de împărăteasă.

Dar sfîntul episcop, îndată ce-o zări, scoase un țipăt îngrozit și-și acoperi fața. Fruntea lui proaspăt întinsă se îmbroboni de o sudoare rece, trupul său îmbăiat și parfumat tremura, și îl cuprinse o asemenea greață, încît puțin lipsi să nu vomite. Piei Satană cu miros de mosc ! strigă din toată puterea, dar fără glas, și-și făcu cruce de cîteva ori sub mantilă.

— Ce ți s-a întîmplat, sfinte părinte ? întrebă împărătesa, tresărind indignată și la jumătatea drumului se opri pe dușumeaua de marmură în a cărei apă roșie se oglindeau gleznele groase și picioarele masive, acoperite cu păr blond. Ți-e rău ? De ce-ți aperi ochii ?

— Împrăștii atîta strălucire, împărăteasă nemuritoare, soață și mamă de împărați, răspunse Ambrozie, încît ieșind din întunecimea coridorului a trebuit să-mi acopăr lumina ochilor. Îngăduie-mi să mă întorc o clipă din fața străluicrii tale.

Și întorcînd îndată spatele măritei împărătese, se închină Atotputernicului să-i oprească degrabă convulsiile stomacului întors pe dos și să-i readucă sîngele în obrajii palizi ca ceara. Apoi, cu uriașa-i disciplină de om de stat, porunci nasului să se închidă în fața insuportabilului miros de mosc și ochilor să îngusteze contururile formelor nemăsurate ale femeii, își șterse iute transpirația de pe frunte, apoi, făcîndu-și încă o dată cruce, se întoarse. Fu una dintre cele mai grele clipe din viața sa. Împărăteasa se afla în fața lui.

— Soață și mamă de împărați, rosti sfîntul episcop zîmbind grațios, trăiesc una dintre cele mai frumoase clipe din viața mea, cînd mi s-a dat să pot vedea în toată strălucirea ei fața și făptura ta, vestite în întreaga lume. Mi-e prea săracă imaginația, prea slabă îi e puterea de evocare, n-aș fi crezut niciodată să mă impresioneze atît de profund strălucirea înălțimii-tale.

— Mulțumesc pentru compliment, sfinte părinte, răspunse împărăteasa, zîmbind și ea cu drăgălășenie. Cuvintele tale frumoase nu-ți știrbesc faima. Sînt fericită că în sfîrșit îți pot auzi vocea vestită, melodioasă, admirată pînă departe peste hotarele imperiului nostru. Te poftesc să șezi, sfinte părinte!

Și cu acestea se întoarse și porni spre sofa, legănîndu-și mai temperat șoldurile, zîmbind în sinea ei că micuțul episcop își ondulase și parfumase totuși părul și barba, ceea ce ochii ei experimentați observaseră și cercetaseră din prima clipă; cu toate acestea nu se îndoia cîtuși de puțin că chiar și după acest succes al ei de început va trebui să lupte din greu, pînă să-l pună cu umerii la podea pe acest pitic căpățînos.

— Ia loc, sfinte părinte! repetă în timp ce ea se așeză pe canapea și, cu o frumoasă mișcare a brațului alb, îl invită pe oaspete în norul de mosc. Drumul cel lung te-a obosit desigur, ca și pregătirile de o lună întreagă pentru o călătorie atît de grea.

Dar Ambozie rămase în picioare, la jumătatea drumului dintre ușă și canapea.

— Dă-mi voie, mărită împărăteasă-mamă, să rămîn în picioare, spuse. La situația mea, cuviincios e să stau în picioare și nu să șed. Am auzit și-am cetit de multe femei de seamă și vestite, care cu degețelele lor înțelepte au învîrtit roata lumii.

— Poate pe cea de a cincea, spuse mărita femeie, rîzînd cu poftă.

— ...Așa, de pildă, de Eusebia, a doua nevastă a nemuritorului împărat Constantinus, continuă Ambrozie, dînd semn cu o ușoară înclinare a capului că, deși a înțeles gluma gazdei, nu vrea să zăbovească asupra ei. Apoi de Mandrina, blînda și strălucitoarea nepoțică a sfîntului nostru părinte Basil, de Anthusa, mama lui Chyoston și de multe altele, dar acum mi se întîmplă pentru prima oară să stau față-n față cu o ambasadoare atît de puternică și multilaterală a sexului femeiesc, în care spiritul se întîlnește atît de minunat cu toate podoabele orbitorului ei trup. Îngăduie-mi să-mi acopăr încă o dată cîteva clipe ochii!

Mărita doamnă zîmbi iar; îi plăcea vorba vicleană și rezistența ascunsă a micului episcop. Își dădu seama că pe lîngă bătaia de cap ce-o va avea, se poate și distra de minune cu el.

— Dacă am uita de rangul nostru împărătesc și de situația noastră înaltă, deși bineînțeles așa ceva e imposibil și inimaginabil, spuse înclinînd într-o parte cu cochetărie capul ei mare, pentru a da impresia că se uită de jos la micul episcop, ar trebui să ne considerăm atît în ce privește știința, cît și imaginația mult inferioară ție și nedemnă de lauda ta. N-ai vrea totuși să șezi lîngă noi, pentru a vedea de aproape jocul interesantei și virilei tale fețe?

— Am răcit pe drum și am guturai, mărită femeie, răspunse sfîntul episcop. Era curent în caleașcă și ne-a

prins şi-o ploaie, de m-a udat ciuciulete. M-ar apăsa conştiinţa dacă v-aş vătăma cu răsuflarea mea şi aş destrăma echilibrul acestui trup minunat.

Micul şi încăpăţînatul episcop îi plăcea din ce în ce mai mult frumoasei şi capricioasei Justina, pînă şi capul urît, ca o pară, cu nasul proeminent mult promiţător şi cu buzele senzuale le găsea expresive, oricît de caraghios îi venea părul parfumat şi ondulat cu fierul.

— Ştii, sfinte părinte, de ce te-am chemat la curtea noastră imperială ? întrebă ridicînd ochii ei albaştri şi clipind sensibilă. Şi de ce am expus trupul tău fragil, gingaş, la pericolul guturaiului ?

— Nu cred că pentru sfaturile mele, mamă şi soaţă de împăraţi, spuse Ambrozie. Spre deosebire de mulţi, eu unul socot că, potrivit ordinei naturii, femeile nu sînt întru nimic mai iraţionale ca bărbaţii, ca să nu mai vorbim de marile excepţii, ca persoana ta, şi chiar şi în păcătuiri au mai puţină vină decît aceştia. Pentru că, uite, Eva fiind mai slabă decît Adam, potrivit legilor firii a ajuns mai lesne în păcat şi-a căzut mai repede, dar tocmai de asta vina ei e mai mică şi mai puţin ruşinoasă decît cea a lui Adam. Iar sfînta fecioară Maria, aducînd pe lume pe Mîntuitor, şi-a şters tot păcatul ei sexual şi a restabilit onoarea, oricît ar huli-o mulţi dintre confraţii mei.

— Ne hulesc oamenii pe noi ? întrebă împărăteasa, ridicînd sprîncenele. Noi vă aducem pe lume şi tot noi vă aducem, cu mîna noastră gingaşă, alinare în moarte. Pentru asta sîntem hulite ?

— Şi pentru una, şi pentru alta, răspunse blajin sfîntul episcop.

Cu o mişcare largă, mărita femeie îşi duse mîna la pieptul ce se bomba uriaş.

— Ce misterioşi sînt bărbaţii ! rosti dulceag. Cu toate că ai dreptate, preasfinte părinte, de data asta te-am ostenit chemîndu-te la curtea noastră nu pentru a apela

la sfatul tău, deşi am avea nevoie de el şi noi, în noianul apăsătoarelor noastre griji împărăteşti. Altceva am vrea să-ţi cerem.

— Spiţa femeiască egalează nu numai în capacităţile intelectuale, ci şi în cucernicie pe bărbaţi, ba adeseori îi şi întrece, răspunse Ambrozie. Aşa, de pildă, Paula, buna prietenă a lui Eremia, nu s-a mulţumit doar să-i citească pe autorii greci, ci a învăţat şi ebraica, pentru a putea cînta psalmii după textul original întru slava lui Dumnezeu, iar Blaesilla, fiica Paulei, vorbea chiar mai multe limbi decît mama ei şi, potrivit lui Eremia, rivaliza în educaţie şi cunoştinţe cu însuşi Origen. Ca dovadă, soţia unui guvernator roman a compus din citate virgiliene un întreg psalm într-o metrică fără cusur.

— Demn de laudă, zise împărăteasa. Din păcate ştiinţa noastră nu atinge nici pe departe pe aceea a femeilor strălucite, pentru că avem alt spirit, mintea noastră e ocupată cu treburi şi misiuni practice. Dealtfel şi rugămintea noastră, despre care am amintit adineauri, are un caracter mai practic.

— Femeile sînt la înălţime şi în domeniul practicii, zise Ambrozie. O mătuşă a poetului Ausonius şi-a închinat viaţa ştiinţelor medicale, iar Nicarete din Constantinopol s-a făcut medic hirurg şi ea cu mîinile ei îşi prepara medicamentele miraculoase pe care le împărţea gratuit săracilor. Potrivit lui Sozomen, vindeca pînă şi bolnavi la care, datorită stării lor grave, corpul medicilor se dăduse bătut.

— Din păcate, nu putem rivaliza cu aceste femei, zise zîmbind mărita femeie pe care o distra tot mai mult împotrivirea inteligentă a micului episcop de Milano. Aşa cum am mai amintit cu două prilejuri, ne preocupă alt fel de misiuni. Vino mai aproape, preasfinte părinte, pentru a ne înţelege mai bine cuvintele !

Cu o plecăciune adîncă, sfîntul episcop făcu un pas înainte, apoi făcu neobservat doi paşi înapoi, în timp ce

își încuie și mai adînc toate organele de simț, rugîndu-se din inimă lui Dumnezeu să-l apere de ispită.

— Există oare menire mai demnă de laudă pentru o femeie, exclamă, decît să-și crească pruncii și să și-i ocrotească ? Cine nu știe, stăpîna mea, cu cîtă grijă îți educi de pe acum cele trei fiice pentru o viață neprihănită și cuvioasă. Am auzit că, în pofida obiceiului, le-ai alăptat și tu, le-ai făcut să cunoască din timp Sfînta Scriptură, apoi cînd mintea li s-a deschis cu ajutorul autorilor greci și latini, declamau fără cărți din Homer și Sappho. Pentru a le dezvolta simțul măsurii, ritmului și urechii, le-ai învățat să cînte din gură și la ghitară, cu toate că Hyeronimus, cu care însă nu sînt într-o părere, dă sfatul să ne împiedicăm copilele de a cînta fie și la nevinovata orgă, nemaivorbind de flaut, liră și ghitară. Nu-i de mirare, așadar, stăpîna mea, că ești ocupată din plin, ba chiar împovărată peste poate de griji și treburi.

— Micul meu Ambrozie ! spuse mărita doamnă zîmbind și înălță degetul amenințîndu-l în glumă. Micul meu Ambrozie !

Sfîntul episcop însă nu auzi apelația necuviincioasă, pentru că își astupase nu numai ochii și nasul, ci și urechile, spre a se feri de orice ispite. Așa, nu avu cum să mai vadă că împărăteasa se întinsese pe sofa și veșmîntul simplu, țesut din fir de argint, îi alunecase în sus pînă la genunchi pe picioarele goale dolofane, acoperite pînă jos, la glezne cu un puf de păr mărunt, blond, după cum nu putu să observe nici că mărita doamnă se trage mai spre fundul sofalei, pentru ca sfîntul episcop să se poată așeza lîngă ea. Și dacă întîmplător m-aș încumeta, gîndi acesta, făcînd fără voie încă un pas înapoi, să iau loc lîngă mărita doamnă, și aș încerca s-o molipsesc cu răsuflarea mea gutunărită, onoarea ei tot nu ar fi amenințată de nici o primejdie, cu un singur bobîrnac ce mi l-ar da cu degetul ei uriaș ar azvîrli

făptura mea grațioasă de pe sofa, fără nici un amestec sau ajutor dinafară. Nemaivorbind de faptul că, folosindu-se de batjocura și scandalul ce-ar urma după asta, ar putea să-și rezolve cît ai bate din palme toate problemele ei perfide și să-și îndeplinească intențiile evident diabolice, pe care desigur nu le-ar lăsa să-i scape printre degete.

— Hoho ! rosti sfîntul episcop cu glas destul de ridicat. Hoho, n-ai să guști din ce vrei tu !

— Ai spus ceva, sfinte părinte ? îl întrebă prevenitoarea amfitrioană, trăgîndu-se și mai mult spre adîncul sofalei. Nu ești curios să știi ce-am dori noi de la tine ?

— Nu sînt curios, stăpîna mea, știu ce anume, zise Ambrozie. Ai vrea să-mi încredințezi a supraveghea educația și învățătura fiicelor tale. Cu toate că treaba asta ar părea aproape inutilă, devreme ce nu mă îndoiesc că au învățat de la tine toate regulile și tertipurile manierelor subțiri. după cum tot tu însăți ai altoit în ele educația obligatorie fetelor de nobili, cu toate acestea, zic, primesc impresionat pînă la lacrimi această însărcinare ce mă onorează.

Împărăteasa se ridică brusc în șezut și, revărsîndu-și trupul uriaș înainte, îl privi pe sfîntul episcop drept în ochi.

— Ei, poftim, zise după o pauză, ce drăgălaș ești ! Știi, cred, că noi sîntem arieni, nu ?

— Ce trudă grea are o mamă, exclamă Ambrozie, cînd dorește să-și educe fecioarele sălbatice, cu sînge iute, întru stăpînire de sine și virtute fără de prihană ! Căci, nu-i așa, potrivit lui Eremia, care-i o autoritate recunoscută în instruirea tinerelor fete de patricieni, fecioarele n-au voie să se arate în public, nici măcar în biserică, decît însoțite de mama lor, nu au voie să mănînce la aceeași masă cu părinții, nu pot merge în vizită, nu pot avea relații cu bărbați, și nici măcar cu

soţii tinere, şi cînd fac baie — ceea ce nu prea e necesar pentru o fată de nobil — nu pot fi de faţă nici femei măritate şi nici eunuci, trăiesc mîncînd cele mai simple bucate şi trebuie să se ridice flămînde de la masă. Nu cred că e uşor, mărită împărăteasă, să asiguri întreit această datorie de onoare !

— Ne bucurăm de compania ta, preasfinte părinte, răspunse împărăteasa, dar ne temem că vorba ta ne-ar putea obosi înainte de a apuca să ne întoarcem la ţelul vizitei tale. Cum spuneam, sîntem arieni.

— Ştiu, zise sfîntul episcop, lăsînd întristat capul în piept.

— Şi te mulţumeşti cu faptul că ştii ? întrebă Justina curioasă.

— Am să mă rog pentru tine, zise Ambrozie. Şi dacă Dumnezeu va vrea, te vei întoarce la credinţa cea adevărată.

— Noi sîntem în credinţa cea adevărată, sfinte părinte, răspunse mărita doamnă zîmbind, şi aruncă îndată cu mare pricepere din ochii ei albaştri, strălucitori şi uriaşi, o privire lascivă spre sfîntul episcop. Şi, cu toată puzderia de treburi şi griji pe care le avem, ne rugăm zilnic la Dumnezeu, să-ţi lumineze spiritul şi să te întoarcă pe drumul cel bun.

De data asta, sfîntul episcop nu răspunse. Dar prevenitoarea amfitrioană observă că ochii i se umezesc şi lacrimile i se scurg, lucind, de-a lungul nasului lung şi subţire. Însă din tact şi pentru a nu dăuna planului ei, nu reveni cu glas tare asupra celor spuse, ci netezind cu pudoare veşmîntul ce-i alunecase în sus, pe picioarele albe, se strădui să estompeze uriaşele farmece ale făpturii ei împărăteşti, diminuîndu-le şi făcîndu-le mai fragile.

— N-am precupeţi nimic, continuă cu glas blînd, pentru a aduce la o judecată mai bună pe cel mai strălucit şi învăţat teolog al timpului nostru şi, prin întoarcerea lui la credinţa cea dreaptă, să punem capăt blestematelor lupte intestine din sînul creştinătăţii.

Şi aruncîndu-i lui Ambrozie o privire plină de promisiuni, îşi desfăcu braţele albe, vînjoase, pe care sfîntul episcop nu le-ar fi putut cuprinde nici cu cele două braţe.

— Nimic mai de înţeles, continuă, decît să ne străduim cu întreaga putere a dragostei noastre de mamă să purtăm de grijă şi fraţilor noştri întru credinţă. Căci oare ce fel de mamă şi-ar părăsi copiii, a căror soartă e încredinţată mîinilor ei ? Bine ziceai, sfinte părinte, că noi am alăptat cele trei fete ale noastre, ba şi pe fiul nostru, nemuritorul împărat Valentinianus al doilea.

„Piei din faţa mea, muiere cu miros de mosc !“ rosti în sinea sa sfîntul episcop, în timp ce lacrimile nevinovate continuau să se scurgă pe nas în jos, udîndu-i barba proaspăt pomădată şi ondulată. „Piei, blestemato, tu, ce te-asemeni ebreilor, dar eşti mai rea decît ei, tu, ce te-asemeni păgînilor, dar eşti mai rea decît ei, făptură mai vrednică de hulit decît anticrist şi mai păcătoasă în necredinţa ta decît însuşi diavolul.“

— Şi cum ne străduim să avem grijă de sărmanii noştri fraţi, continuă mărita doamnă, îmblînzindu-şi glasul cu sunet împărătesc, privirea noastră îngrijorată se odihneşte chiar acum asupra celui mai frumos oraş episcopal al nostru, Milano, unde adevăraţii creştini nu au...

— N-o dau, rosti sfîntul episcop.

În clipa aceea, uşa se deschise cu zgomot mare şi un băieţel de şase-şapte ani se năpusti în budoar, alergînd la împărăteasă cu toată frenezia braţelor, picioarelor, gîtlejului şi coardelor sale vocale, cu faţa crispată sălbatic şi cu părul negru fluturîndu-i.

— Ţi-a dat-o înapoi, mamă ? strigă.

Apoi, fără să mai aştepte răspunsul, alergă spre Ambrozie, alunecînd ici-colo cu tălpile lui mici şi desculţe pe plăcile de marmură roşie.

— I-ai dat-o înapoi, domnule episcop ? urlă, repezind

atît de tare pumnişorul în tunica sfîntului episcop, încît aproape că-l dezechilibră pe acesta.

— Ce să dau, înălţime împărătească ? întrebă Ambrozie surprins. Ce-ar fi trebuit să dau înapoi ?

— Biserica ! urlă băieţelul şi, strîmbîndu-şi faţa grasă şi bătrîncioasă, o ridică spre episcop. Biserica din Milano, pe care ai furat-o de la mama.

— Mărite împărat, nemuritorule cezar, bîlbîi sfîntul episcop, în timp ce încerca să îndepărteze de pe veşmintele sale mîinile băieţelului, care continua să zgîlţîie cu încăpăţînare tunica, nu înţeleg despre ce vorbeşti.

— Dacă n-ai înţeles, îţi trag una-n burtă de te las lat ! urlă băieţelul, tropăind din picioare şi zgîlţîindu-l pe episcop. Pun garda să te aresteze şi le dau poruncă să te schingiuiască. Ai să urli atît de tare, de-o să se audă şi din beci.

În acest timp, mărita împărăteasă sări iute de pe sofa şi, vîrîndu-şi picioarele în papucii ei de porfir ţesut cu fir auriu, porni spre grupuleţul ce se îmbrîncea. De furie, faţa ei mare, cu trăsături romane, îmbrăcă o roşeaţă chiar mai intensă decît cea a papucilor, şi mîna ei schiţă un gest, ca şi cum ar fi vrut să-i tragă una după ceafă odraslei sale împărăteşti.

— Nu te cari imediat în camera ta ?! strigă pe tonul acela subţire, strident, pe care-l scot femeile trupeşe, grase, în cele mai culminante momente de furie. Să nu te mai văd în ochi, auzi ?!

— Întîi să dea domnul episcop înapoi biserica ! urlă băieţelul. Altfel pun să-l schingiuiască şi să-i taie capul !

— Văduvă şi mamă de Cezari, rosti sfîntul episcop, glasul său muzical, blînd, răzbind peste urletele împărăteşti, nu-l lovi pe copil ! Cum bine ştii, nu mă tem de martiriu şi nu mă feresc de moarte, deşi ce-i drept nici n-o caut, pentru că vreau să mor aşa cum se cuvine şi nu mă înghesui înainte de soroc în faţa Domnului ! Nu-l lovi pe copil ! În nevinovăţia sa, el rosteşte în cuvinte simple exact ceea ce alţii ar vrea să-mi aducă la cunoştinţă cu vorbe mai înflorite şi acoperindu-şi adevărata dorinţă. Dacă ai avut cumva de gînd, mărită stăpînă, ca mai tîrziu să-ţi chemi odrasla şi să se alăture cu vorba sa nevinovată rugăminţilor tale împărăteşti, care astfel mi-ar apăsa cu povară îndoită inima, dacă asta ţi-a fost gîndul şi planul, atunci aş vrea să te liniştesc, ţi-ai atins ţelul, pentru că, precum vezi, amar plîng în tulburarea mea !

Zicînd acestea, sfîntul episcop îşi scoase batista fină, din pînză albă de Fenicia, care atît de des îi venise în ajutor pe drumul făcut spre Ticinum, şi îşi şterse ruşinat lacrimile.

— Recunosc, sfinte părinte, că asta mi-a fost gîndul şi planul, zise mărita doamnă, folosind pentru prima oară persoana întîi pentru propria persoană, spre a sublinia şi în acest chip tonul intim şi familial, aşa e, ai ghicit, asta urmăream. Şi privind faţa înmuiată de lacrimi a lui Ambrozie, rîse veselă cu glasul ei tare, împărătesc, pentru că sfîntul episcop, ştergîndu-şi ochii cu batista, din păcate îşi întinsese vopseaua cu care-şi conturase frumos sprîncenele şi-şi făcuse o pată urîtă, neagră, drept în mijlocul frunţii înalte. Am lăsat vorbă ca, la un semn tainic, să fie adus copilul la mine, continuă mărita doamnă, pentru ca sărmanul orfan lipsit de tată, alăturîndu-se rugăminţilor mele de văduvă, să-ţi înduplece inima. Doream să aduc cu viclenie în faţa ta o comuniune familială emoţionantă... şi poftim ce-a ieşit, fir-ar să fie !

Şi trăgîndu-i o palmă zdravănă peste faţă băieţelului, care continua să urle, lăsă în seama slugilor venite în grabă să-l ia pe Valentinianus al II-lea, aşa cum se zbătea, înjura şi plîngea ciudos, şi să-l ducă înapoi în odaia sa de copil.

— Iată cu ce apucături viclene, femeieşti, am încercat să te păcălesc, sfinte părinte, spuse fără ocol mărita

doamnă şi, dîndu-şi capul pe spate, rîse cu poftă de felul cum s-a păcălit singură.

Iar sfîntul episcop, care simţise abia acum pentru prima oară în cuvintele Justinei măreţia împărătească, făptura care poate rosti, fără să se ruşineze şi să poată fi pedepsită, tot ce-i trece prin cap, pentru că nu simte nici deasupra, nici sub ea nici o putere, nici un scaun de judecată care i-ar putea îngrădi strălucirea-i liberă, o clipă se lăsă furat de emoţie.

— Atunci, ce doreşti de la mine, stăpîna mea ? întrebă blînd.

— O biserică la Milano pentru fraţii mei întru credinţă, răspunse mărita doamnă.

— Nu dau, zise Ambrozie.

Mărita doamnă zîmbi.

— Şezi, sfinte părinte, pe sofaua de unde m-am sculat adineauri, zise, iar eu am să rămîn în picioare în faţa ta, arătînd şi în acest chip că acum nu îţi vorbeşte şi porunceşte împărăteasa, ci mama nelinştită pentru fraţii şi copiii ei. Îţi cer o biserică pentru fraţii şi copiii mei.

— Nu dau, zise Ambrozie, făcînd brusc un pas înainte.

Împărăteasa continuă să zîmbească.

— Nu-i frumos să-l refuzi pe cel care îţi cere ceva, sfinte părinte, pînă ce nu-i asculţi argumentele cu care îşi sprijină umila petiţie. Măsura şi bunul gust atît de respectate de tine...

— Nu dau, zise Ambrozie.

— ...în numele măsurii şi a gustului atît de respectate de tine, te rog, continuă împărăteasa, să cumpăneşti cu temei înainte de a respinge rugămintea unei femei. La Milano...

— Nu dau, zise Ambrozie.

— La Milano am şaptesprezece biserici, continuă împărăteasa cu răbdare, care înainte erau în stăpînirea credincioşilor arieni, pînă cînd, rînd pe rînd, ba cu forţa,

ba cu înşelăciune, le-ai luat pentru catolici, folosind nu o dată metode ce pare-se sînt nedemne de mînuţa ta albă, delicată.

— Nu dau, zise Ambrozie.

— Recunosc, continuă împărăteasa cu un calm desăvîrşit şi zîmbind, că marea majoritate a populaţiei din Milano e azi de partea ta, datorită faptului că te-ai dovedit mai tare decît adversarii tăi şi că sufletul omului sărac, nehotărît, cum se ştie, trage întotdeauna spre cel mai puternic, temîndu-se de răzbunarea sa şi trăgînd nădejde să fie ocrotit de el în nenorocita lui existenţă pămîntească. Cum am auzit, eşti foarte darnic, ceea ce se adaugă într-o măsură cîtuşi de puţin de lepădat la farmecul vocii tale şi la forţa de convingere a argumentelor tale. Cu toate acestea, mai trăiesc şi azi în oraş umilii mei fraţi, cu miile...

— Nu dau, exclamă Ambrozie cu patimă.

— ...cu miile, zic, continuă împărăteasa cu neclintită smerenie, oameni care nu au unde să se adune pentru a se ruga Domnului. Dintre cele şaptesprezece biserici ale Milanului, îţi cer să ne dai înapoi una.

— Nu dau, zise Ambrozie, care începu iar a se scîrbi atît de tare de mărita împărăteasă, încît se albi la faţă şi i se înmuiară genunchii. Nu pot să-ţi dau, strigă, ceva ce Dumnezeu mi-a încredinţat să chivernisesc bine. Dacă doreşti averea mea, stăpînă, ia-mi-o, dacă vrei persoana mea, iată-mă, sînt aici, dacă vrei să mă arunci în temniţă sau să pui să fiu omorît, nu mă voi apăra, dar biserica Domnului nu ţi-o dau.

— Taci ! zise mărita doamnă. Nu te înfuria, sfinte părinte. Nu dorim nici averea ta, nici persoana ta. La ce te gîndeşti ! Nu-ţi cerem decît să ne dai înapoi o singură biserică din cele şaptesprezece ! Recunoaşte că rugămintea noastră e moderată şi onorabilă.

— Nu dau, zise Ambrozie.

Împărăteasa dădu din capul ei mare, împărătesc, cu înțelegere, ca și cum de data asta ar fi primit un răspuns pe placul ei.

— Stăm aici, în fața ta, ca o solicitantă liniștită și smerită, sfinte părinte, zise, noi, împărăteasa Justina, văduva nemuritorului Valentinianus I-ul și mama nemuritorului Valentinianus al II-lea, și pe deasupra mamă adoptivă a nemuritorului cezar Gratianus, stăpînul imperiului roman de apus. N-ar merita să cugeți la asta ?

— Sînt episcopul Milanului, zise Ambrozie, episcopul Annonariei italice, cel mai de seamă păstor al poporului din Aemilia, Liguria, Veneția, al celor două Raethii și Tusciei. Noi dăm cezarului ce-i al cezarului și păstrăm pentru Dumnezeu ce-i aparține lui Dumnezeu.

Împărăteasa dădu iar din cap în semn că are dreptate.

— Față de făptura ta gingașă și scundă, mîndria ce sălășluiește în tine e mare, sfinte părinte, rosti cu blîndețe. Nu ne supără asta, și noi sîntem mîndri de locul și rolul care ni s-a destinat trupului nostru păcătos și inteligenței noastre limitate. Totuși, nu poruncim, ci solicităm, sfinte părinte, episcop al Milanului ! Nu-i prigonim pe catolici, nu le luăm bisericile, asigurăm drepturi egale fiecăruia dintre supușii noștri pentru exercitarea liberă a credinței sale, ba pînă și pe ticăloșii de păgîni și evrei îi suportăm în împărăția noastră, ce-i drept, strîmbînd din nas. Ne chivernisim aspru cu trupul și averile noastre, altfel cum ne-am putea păstra puterea, dar respectăm libertatea spiritului lor, pentru a visa după poftă despre viața și moartea lor. E tot ce le putem oferi, dar mai mult de atîta nici că poate primi un om. Șoarecelui nu-i place slănina cu care-l atragem în cursă, pe cît le place oamenilor capcana prostească a libertății de gîndire.

— Noi dăm mai mult decît acestea, zise Ambrozie.

Mărita doamnă zîmbi drăgălaș.

— Ce anume, sfinte părinte ?

— Unitate, zise Ambrozie plin de demnitate. Unitatea de nezdruncinat și inatacabilă a rațiunii și simțirii. Zidul puternic sub ocrotirea căruia se poate apăra orice încercare de a duce în ispită și de a abate spiritul, așa fel ca oamenii să-și poată trăi viața fericiți și mulțumiți, pe măsura modestelor lor aptitudini.

— Nu mai spune ! exclamă împărăteasa rîzînd. Tu vorbești de unitate, sfinte părinte, tu, care cu mîna ta fină ne sfîșii atît de frumușel împărăția ?

— O sfîșii, pentru ca mai tîrziu s-o pot lipi la loc, răspunse Ambrozie. Biserica e a noastră și rămîne a noastră.

Și cu acestea, se înclină și sărută smerit mîna împărătesei.

— Bine, micul meu Ambrozie, zise aceasta și ducîndu-se la sofa se lungi iar pe ea, cu fața puțin întoarsă spre perete, pentru ca sfîntul să nu vadă cum i se împurpuraseră obrajii împărătești. Iar cu pledul ușor, de mătase purpurie, își acoperi picioarele, ba își mai ascunse sub el și unul din brațele goale, ca și cum s-ar fi pregătit să doarmă. Mai gîndește-te o dată la toată treaba asta, sfinte părinte, zise încet, și hotărăște pe măsura judecății tale cumpănite ce ai de făcut. Noi vom aștepta cu inima deschisă și gînduri frumoase hotărîrea ta, și nu ne e cu grabă, ca nu cumva mai tîrziu să consideri că e o greșeală a ta pornită din pripeală. Odihnește-te și trage un pui de somn după călătoria obositoare în care ai răcit.

— Mulțumesc și îți primesc cu recunoștință sfatul, stăpîna mea, răspunse Ambrozie.

— Și mai bagă la cap, zise împărăteasa și înăbuși un căscat, acoperindu-și gura cu palma albă, că avînd în vedere drepturile noastre împărătești, am putea cuceri și lua în stăpînirea noastră biserica și fără îngăduința ta. Cu armatele noastre.

— Văduvă și mamă de cezari, răspunse Ambrozie, știu că, potrivit legilor împărăției noastre, orice clădire ce slujește preamăririi lui Dumnezeu e proprietatea exclusivă a măritului cezar, de care dispune după voia și cugetul său.

— Așa e, știi bine, micul meu Ambrozie, zise împărăteasa și, după un nou căscat ascuns în palmă, zîmbi cu ochii scăldați în lacrimi spre sfîntul episcop. Chiar dacă urmam părerea bine cîntărită a sfetnicilor noștri de la Curte și a celui mai înalt tribunal împărătesc sau a senatului, tot rezolvarea asta am fi ales-o și noi, firește întemeindu-ne mai mult pe mijloacele blajine decît pe asprimea forței. Și dacă n-am aprecia mai mult mintea ta mare, călită în experiențele lumești, sfinte părinte, decît șoapta iresponsabilă a credinței tale oarbe.

Și deoarece de data asta nu căpătă răspuns de la Ambrozie, mărita doamnă se întinse pe sofa, îi întoarse spatele și, în lumina apusului de soare, își făcu a luci cocul ei uriaș, blond.

— Dealtfel, pentru ocuparea și luarea în stăpînire a bisericii numite Portiana, sau Bazilica lui Portius, am și obținut consimțămîntul și acordul fiului meu vitreg, al măritului împărat Gratianus, care, după cum știi, e tutore cu puteri depline al băiețelului meu nemanierat, Vali.

La auzul acestor cuvinte, sîngele reveni brusc în obrajii palizi ai sfîntului episcop și din piept i se smulse un oftat de ușurare.

— Cum ai spus, stăpîna mea? întrebă hulpav. Ai obținut consimțămîntul și acordul măritului împărat Gratianus pentru ocuparea bisericii Portiana?

— Da, micul meu Ambrozie, zise împărăteasa de după cocul ei somnoros.

Sfîntul episcop își întări inima, pentru a nu trăda cu tremurul vocii nemăsurata-i bucurie. Siguranța și superioritatea vechiului bărbat de stat care în ultimele clipe erau gata-gata să-l părăsească, i se revărsară iar brusc în minte și mușchi și-l umplură de un calm imperturbabil, senin.

— Copila mea, îi spuse măritei doamne, care la acest apelativ se întoarse surprinsă spre el, copila mea, nu te teme, vom da cezarului ce-i al cezarului.

Și cu acestea, se înclină adînc în fața văduvei și mamei de cezari și porni repede spre ușă. Dar înainte de a ajunge acolo, mărita doamnă îi mai opri o dată.

— Sfinte părinte, zise zîmbind cu somnolentă drăgălășenie, așa cum am mai amintit, noi n-am precupeți nimic spre a întoarce întru credința noastră pe cel mai mare orator și savant al vremii noastre și prin aceasta să punem capăt distrugătoarelor lupte intestine ale creștinătății. La miezul nopții, îți vom trimite roaba noastră de încredere, care te va conduce la noi, pentru a ne putea aduce la cunoștință hotărîrea ta definitivă.

Întorcîndu-se înapoi în încăperile de marmură, Ambrozie se asigură, privind în jur, că nu se află în locuință nici slujnica cu ochi migdalați, nici vreo altă slugă a Curții; îngenunche pînă și în dreptul patului și se uită sub el, spre a se convinge că e singur, apoi sări în picioare și, în bucuria nețărmuită a inimii sale, începu să bată din palme și să fredoneze. După acestea, îi dădu dispoziție servitorului său să facă bagajele și chiar în noaptea aceea, îndată ce se întunecă, părăsi palatul imperial, neobservat și fără a-și mai lua bun-rămas. Abia în caleașca de călătorie scoase din buzunar și citi încă o dată, cine știe a cîta oară, scrisoarea adresată lui de bunu-i prieten și învățăcel, nemuritorul împărat Gratianus, scrisoare pe care o primise înainte de a călători la Bregetio, și în care măritul împărat îl chema, scriindu-i *de proprio manu*, să-i facă cît mai grabnic o vizită în Gallia, la curtea sa din Trier.

„Vino grabnic, preot cu viață sfîntă al lui Dumnezeu — așa suna scrisoarea — și instruiește-mă pentru

învățăturile credinței celei adevărate. Doresc cu ardoare prezența fizică a aceluia pe care-l port mereu în conștiință și pe care mi-l imaginez, în gîndurile mele, mereu în fața mea. Nu vreau să port dialoguri cu tine, ci să învăț și să-mi deschid și mai mult inima spre învățătura ta dreaptă despre Dumnezeu. Căci El, pe care nu-l tăgăduiesc, și pe care-l recunosc drept Dumnezeu și Stăpîn al meu, mă va lămuri și mă va învăța de ce s-a identificat cu acela pe care, aidoma mie însumi, l-a creat cu propria-i mînă. Lăudîndu-l pe Crist, mă închin Tatălui, pentru că în El nu e și nu poate exista invidie și, oricît de slab și păcătos aș fi, doresc să ostenesc din toate puterile mele întru slava lui. Te rog, sfînt părinte al meu, găsește-mi încă un exemplar din disertația ta, pe care mi-ai trimis-o demult, și întregește-o cu învățătura ta savantă despre Sfîntul Spirit. Demonstrează, sprijinindu-te pe Sfînta Scriptură și rațiune, că e de aceeași esență cu Dumnezeu. Domnul să te aibă în pază mulți ani, bunule părinte, slugă credincioasă a Atotputernicului, căruia ne închinăm veșnic deolaltă cu Isus Cristos."

— M-a mințit muierea cu miros de mosc! exclamă sfîntul episcop, frecîndu-și palmele și aruncă o privire mulțumită spre peisajul nocturn, scăldat de razele lunii, care alerga pe lîngă el și care, cu liniștea și echilibrul său aparent, îi alungă repede proasta dispoziție.

De-a lungul drumului, clipocea un pîrîiaș cu neprihănita-i veșnicie, iar stelele se clătinau pe micile-i unde.

— M-a mințit! repetă sfîntul episcop, palid și fericit. Dacă nu se referea la Gratianus, pînă la urmă mă păcălea. Și dacă scrisoarea ar fi sosit cu o zi mai tîrziu, cine știe ce rușine aș fi pățit! Iar biserica n-o dăm! strigă atît de tare, încît vizitiul opri caii și se întoarse speriat înapoi, crezînd că sfîntului episcop îi e rău și strigă după ajutor.

CAPITOLUL AL TREILEA

BISERICA N-O DĂM!

Din pricina acestui strigăt trufaș, orgolios, și pentru că nu arătase smerenia cuvenită față de adversarii săi, Dumnezeu îl pedepsi aspru pe Ambrozie, pe care, ajungînd acasă, la Milano, îl așteptau felurite griji și necazuri.

Încă pe drum, la cîteva zile bune de mers de la oraș, se întîlni cu un lung șir de care trase de boi, care aduceau peste Alpi refugiați arieni de origine illirică de pe teritoriile pîrjolite de vizigoți. Nu se vedea nici capătul, nici lungimea șirului de care și, în timp ce caleașca lui Ambrozie înainta cu multă dificultate pe marginea drumului, de sub prelate și de pe capre se întorceau spre el fețe atît de palide, de chinuite, cu pupile sticloase, căscate larg și nasuri groase, umflate, amușinînd pieirea, se înălțau atîtea brațe uscate pînă la os și cerînd milă spre cerul pe care în lungime de mai mulți kilometri șerpuia densa bandă sonoră a vaierelor și bocetelor ce se ridicau din convoi, încît sensibilul episcop, în ciuda faptului că sufletul și mintea îi erau preocupate de propriile-i treburi, sfîrși prin a se smulge din meditațiile sale și opri caleașca. Refugiații — respectiv cei ce avură destulă putere a pribegi — coborîră din care și, în foarte scurt timp, înconjurară caleașca, iar Ambrozie, aplecîndu-se cu capul bărbos pe geam afară și privind mulțimea

jeluitoare ce creștea repede, fu adînc mișcat văzînd cu cîtă hărnicie se pot mișca, prin mila Domnului, pînă și scheletele.

— Unde mergeți, oameni buni ? întrebă.

— La Milano, îndurătorule stăpîn, îi răspunse un bătrîn chior, care se ținea încă destul de bine, dovadă că, deși se văzuse nevoit să se apuce de ivărul caleștii pentru a avea o ținută cuviincioasă în fața nobilului domn italian, vocea sa adîncă răsuna limpede, neștirbită printre buzele-i uscate, de culoarea pulberii.

— La Milano ? repetă sfîntul episcop speriat, trecîndu-și privirile de-a lungul mulțimii aproape de necuprins a scheletelor care înconjuraseră caleașca și umpleau pretutindeni șoseaua cît ținea șirul de care trase de boi, pînă în zare. Și cu ce fel de treabă ?

— Căutăm adăpost și scăpare, îndurătorule stăpîn, zise bătrînul. Cum se știe, vizigoții, după ce au bătut la Adrianopole armata măritului împărat aliat Valens și nu s-au dat în lături să ucidă și persoana sa nemuritoare, au intrat în Tracia, Moesia și Illiria și i-au omorît pe toți cei ce nu au căutat să scape din fața lor, ca noi, cei cîțiva de aici.

— Ca voi, cei cîțiva ? repetă Ambrozie, trecîndu-și iar privirile peste mulțimea nenumărată ce se tot strîngea în jurul caleștii sale și care răspîndea în jurul ei duhoarea fricii de moarte. Și de ce mergeți la Milano ?

— Am auzit, spuse bătrînul cel chior, că Ambrozie, guvernatorul împărătesc de acolo al Aemiliei și Liguriei, e iubitor de oaspeți, nobil înstărit, care și-a educat și corpul funcționăresc în spiritul dreptății și îndurării.

— Deși mai știm și că Milano nu e un loc întru totul primitor, zise la geamul opus al caleștii un alt bătrîn, cu ambele urechi tăiate, deoarece episcopul catolic al orașului îi persecută fără milă, setos de sînge, pe cei de altă credință.

Sfîntul episcop întoarse suprins fața spre celălalt geam.

— Setos de sînge ? repetă. Asta de unde-o mai scoți ?

— Așa se aude, zise bătrînul. Se zice că le-a luat arienilor toate bisericile și pustiește prin foc și sabie bietul popor cu frica lui Dumnezeu.

— Dar noi, zise bătrînul cel chior la celălalt geam, atrăgînd iar înspre el fața și privirile lui Ambrozie, ne încredem în guvernatorul imperial cu inimă miloasă, bogat și darnic, care împarte egal și fără părtinire dreptatea printre toți cetățenii romani. Și dacă ai pune, îndurătorule stăpîn, o vorbă bună pentru noi...

— Setos de sînge ? exclamă Ambrozie, întorcînd iar capul spre celălalt geam.

Sfîntul episcop era la fel de surprins și speriat la auzul vorbelor celor doi bătrîni străini ca în urmă cu cîteva zile în fața oglinzii din locuința ce i se pusese la dispoziție de împărăteasă, cînd frumoasa sclavă îl privea și-l cîntărea cu ochii ei străini. Era atît de mirat, încît nu se putu abține să-și plesnească palmele una de alta.

— Măi, măi ! Chiar așa faimă proastă are episcopul acela ? întrebă. Și dacă o fi totuși mai bun decît i s-a dus buhul ?

— Nu cred, zise bătrînul cel chior, atrăgînd iar asupra sa privirile lui Ambrozie. Dar, oricum, n-o fi mai rău decît vizigoții ! Barbarii ne-au ucis cu nemiluita, i-au pus în lanțuri pe bărbații apți de muncă și i-au vîndut în piața de sclavi, ne-au necinstit soțiile, fiicele, ba pînă și fecioarele sfințite, l-au prins pe episcopul nostru, pe diaconii noștri i-au măcelărit în fața altarelor, ne-au dărîmat bisericile sau, folosindu-le ca grajd, și-au așternut culcuș printre caii lor murdari. O soartă mai rea nu poate exista nici sub oblăduirea episcopului de Milano.

— Așa e, zise din partea cealaltă bătrînul cu urechile retezate, numai că barbarii au avut totuși un motiv ca să se înfurie atît de rău. Pentru că, atunci cînd, scăpînd

cu fuga din fața hunilor, care mai înainte îi învinseseră pe alani, apoi pe ostrogoți și în cele din urmă au ajuns la Dunăre, în coastă cu băutorii de sînge, și tot poporul implora cu brațele ridicate și strigînd cu jale să fie primit în imperiul roman, și obținînd asta, două milioane de oameni au trecut apa cu bărci, bacuri, corăbii și trunchiuri scobite, atunci divinul împărat, nemuritorul Valens, Dumnezeu să-l odihnească, și-a călcat cuvîntul dat lor.

— Drept ai vorbit, bătrîne, zise Ambrozie, devreme ce scris este să-i iertăm pe dușmanii noștri.

În acest timp, poporul ce se jeluia încet în lungul șir de care întins de la o zare la alta, izbucni deodată în vaiete atît de puternice, încît aproape că sparseră timpanele sfîntului episcop, silindu-l să-și acopere urechile cu palmele.

— Nici gînd să-i iertăm ! exclamă bătrînul cel chior la geamul din cealaltă parte a caleștii pe un ton atît de apăsat, încît Ambrozie îl auzi și prin palme. Pentru că, da, e adevărul-adevărat că măritul împărat, Dumnezeu să-l odihnească, și-a călcat cuvîntul și toată iarna nu i-a lăsat pe barbari să treacă Dunărea, i-a flămînzit, i-a hrănit cu carne de cîine, le-a luat băieții și fetele în robie, i-a pus pe ofițerii și generalii săi să-i jefuiască de tot aurul și argintul ce-l aveau, dar de ce nu s-a îngrijit cum se cuvenea de apărarea noastră atunci cînd pînă la urmă barbarii s-au înfuriat și, răsculîndu-se, au pătruns în Illiria ? Mi-au omorît soția și cei șapte feciori sub ochii mei, celui mai mic i-au tăiat beregata ca la gîște.

— Așa e, exclamă de dincolo celălalt, cel fără urechi, e adevărat că ți-au omorît soția și cei șapte feciori, și mi-au ucis și mie familia, în afară de o mătușă, dar preamilostivul împărat Valens, Dumnezeu să-l odihnească, i-a stăvilit cu armatele sale încă din Tracia pe barbarii înfuriați și i-ar fi alungat din țară dacă nemuritorul

împărat Gratianus nu și-ar fi călcat cuvîntul și ar fi trimis la timp din Gallia ajutorul armat pe care-l făgăduise.

— Și, ce-i drept, l-ar fi trimis, spuse bătrînul cel chior de la geamul de vizavi, dacă tocmai atunci alemanii, trecînd Rinul, n-ar fi pătruns în Gallia, aflînd ei că nemuritorul împărat Gratianus trimite armate spre Răsărit în ajutorul măritului împărat aliat. Așa că a trebuit să-și cheme înapoi armata, cu care foarte curînd a și repurtat asupra barbarilor o strălucită victorie, la Argentaria.

— A repurtat... a repurtat, mormăi bătrînul cel fără urechi. Dar a fost prea tîrziu pentru a mai salva viața nemuritorului împărat Valens, Dumnezeu să-l odihnească, ca să nu mai vorbesc de umila mea familie și de urechile mele. Așadar gîndesc, înduratorule stăpîn, că soartă mai rea ca asta nu putem avea nici sub mîna nemiloasă a episcopului de Milano.

— Puternicul cezar, Dumnezeu să-l odihnească, i-ar fi înfrînt pe barbari chiar și fără ajutorul măritului împărat Gratianus, zise bătrînul cel chior, ținîndu-se și mai vîrtos de clanța caleștii, dacă o minune și prevestire divină nu i-ar fi descurajat armata. Pornind la drum de la Melanthias, au dat pe marginea șoselei de un om spînzurat, căruia numai ochii îi erau vii, n-a putut răspunde nici un cuvînt la întrebările ce i s-au pus. Iar cînd s-a dus și măritul cezar la el să-l îndemne a vorbi, omul a dispărut în aer sub ochii întregii armate. Asta va fi și soarta împărăției tale, ziceau soldații, deși lesne se poate închipui că numai în șoaptă sau în gînd, în timp ce nemuritorul Valens s-a urcat iar pe cal ; o vreme s-a mai învîrtit de colo-colo, ca un om cu un picior în groapă, apoi, din pricina răutății nobililor și funcționarilor săi, deodată s-a destrămat în aer.

După aceste cuvinte, în fața și în spatele caleștii, de-a lungul drumului, de la o zare la alta, se stîrniră iar niște

vaiere atît de cumplite, încît acoperiră cu totul glasurile celor doi bătrîni, iar sfîntul episcop nu-și mai dădea seama decît după mișcarea buzelor lor că ei continuă să vorbească. Dar și duhoarea suferinței, ce se ridica din care, plutind spre el, se înteţi deodată atît de tare, încît i se tăie răsuflarea. În geamlîc, lîngă bătrînul cel chior apăru capul unei frumoase fete tinere, care se apleca înăuntru cu o gură întredeschisă, mirată, dar cînd sfîntul episcop vru s-o măsoare mai bine din ochi, dispăru brusc, apoi iar apăru la geamul de dincolo și de data asta, vîrîndu-și tot capul, ba și trupul pînă la mijloc în caleașcă, începu să fredoneze încet.

— Dar poate că nemuritorul Valens i-ar fi bătut și fără ajutoare pe barbari, spuse de lîngă ea bătrînul fără urechi. Odată unul din oștenii cavaleriei sarazine a ucis un barbar, apoi sărind jos de pe cal i-a înfipt de trei ori în gîtlej pumnalul și, aplecîndu-se peste rană, i-a supt tot sîngele. Văzînd asta, barbarii s-au speriat atît de tare, că și-au părăsit pozițiile de apărare și s-au retras, ce-i drept în rînduri ordonate, blestemînd în gura mare.

— Ce tot cîntă fata asta ? întrebă Ambrozie.

— Nu-i da atenție, îndurătorule stăpîn, zise bătrînul, și-a pierdut mințile, biata de ea, și de luni de zile cîntă. Acum cred că va dansa în jurul caleștii tale, dar adesea face și altfel de prostioare. Într-o noapte, au siluit-o douăzeci sau treizeci de barbari.

— Ceva mai rău nu ne poate aștepta nici în nourul supărării episcopului de Milano, zise bătrînul cel chior de la celălalt geam, mai ales dacă ne oferim să fim sub oblăduirea milostivului și bunului guvernator împărătesc, Ambrozie, treabă pentru care îți cerem ajutorul. Pune o vorbă, două, în interesul nostru, îndurătorule stăpîn !

Sfîntul episcop se făcu palid și pe neașteptate dădu ordin surugiului să dea bice cailor ; această hotărîre bruscă fu influențată și de împrejurarea că duhoarea ce înconjura caleașca, precum și vaietele sărăcimii îi răscoliseră stomacul și-i tociseră delicatul sistem nervos în așa hal, încît ochii lui mari, negri, i se umpluseră de lacrimi și mînuța i se strînse pumn, de furios ce era.

— Nu pot porni, strigă surugiul.

— Dă-i drumul, nătărăule ! îi strigă sfîntul episcop. De ce să nu poți porni ?

— Pentru că fetișcana asta care cîntă s-a suit pe capră, zise surugiul, după ce adineauri a dănțuit jur-împrejurul caleștii și i-a gîdilat pe cai. Iar acum șade în poala mea și mă ține de mîini.

— Dar gura văd că nu ți-o ține ! strigă Ambrozie. Dă-i bice, nătărăule !

Ajungînd acasă, la Milano, chiar de a doua zi, în ciuda marii oboseli a călătoriei, sfîntul episcop rosti o sfîntă predică în bazilica veche, la sfîrșitul căreia pregăti după cuviință populația orașului pentru primirea și găzduirea refugiaților. Cum fusese plecat timp îndelungat de lîngă poporul său îndrăgit, acesta umpluse pînă la refuz biserica, și-i ascultau cu atîta evlavie cuvintele, ca și cum fiecare cuvînt ar fi fost o lingură de zeamă sau o măslină rotundă cu care să-și poată abate foamea uriașă și veșnic nepotolită. Sfîntul episcop constată cu surprindere că mirosul mulțimii adunate acolo nu se prea deosebește de acela care înconjura convoiul celor fără patrie, doar că era ceva mai puțin dens. Constatarea asta îi întări din nou inima și evlavioasele-i intenții.

În acest scop, alese ca temă a Sfintei sale Predici paragrafele 21 și 22 din *Cartea Judecătorilor* : „Eu, care n-am să mai alung pe nici unul dintre păgîni, ca prin aceștia să-l ispitesc pe Israel dacă urmează căile Domnului“, și după ce înfățișă, spre pilduire, cu multă elocvență și înșiruind cu de-amănuntul părțile, un istoric al nenumăratelor înfrîngeri ale poporului lui Joshua și al

pedepselor necruțătoare ce le-au urmat, înștiință adunarea despre ereticii ce se apropiau de Milano.

— Aveți mare grijă, frații mei mai mici, strigă cu glasul său melodios și puternic, pe care îngrijorarea și chiar teama îl rotunjeau și mai mult ca de obicei, aveți mare grijă ca blestemații de eretici arieni să nu vă știrbească în curățenia sufletelor și, sub pretextul milei, să nu-și furișeze în inimile voastre învățăturile lor mincinoase. Căci, ce-i drept, au suferit destul de multe, iar mîna pedepsitoare a Domnului i-a sfichiuit și din dreapta, și din stînga, de abia se mai tîrăsc, ca șarpele călcat în picioare pe drumul păcatului, dar e bine ca noi să le amintim fără tihnă despre răutatea lor, ca să-și recunoască păcatele și să se îndrepte. Îi vom primi în orașul nostru, însă nu ne vom amesteca printre ei și nu vom face obște cu ei, iar dacă vor veni ei la noi, vom veghea cu inima trează să nu ne vatăme cu ereziile lor viclene. Dar pe acela dintre ei care ar vrea să intre în biserica noastră, să-l primim prietenește și să-l înconjurăm cu respectul cuvenit, însă trebuie să ne ferim de a-i da crezare îndată vorbelor sale lunecoase și a înghiți momeala vorbelor mari.

La sfîrșitul predicii sale, sfîntul episcop mai găsi răgazul să aducă la cunoștință adunării înfiorate moartea cumplită a măritului împărat Valens pe cîmpul de luptă de la Adrianopole și deși, cu tactul și prudența bărbatului de stat, nu aduse vorba de convingerea sa neclintită că adevărata cauză a destrămării imperiului a fost blestemata credință eretică a Nemuritorului cezar, își încheie sfînta predică cu un alt paragraf din *Cartea Judecătorilor*, gîndindu-se că se vor găsi doi-trei berbeci cu minți mai luminate în cucernica-i turmă, care să priceapă unde bate el șeaua.

— Și fugit-au Adonibes, strigă, descătușînd iar glasul său dulce la auz, și hăituitu-l-au și l-au prins pe el, și tăiatu-i-au degetele mari de la mîni și picioare. Și spus-au Adonibes : Șaptezeci de regi, cărora am pus de li s-au retezat degetele mari de la mîni și picioare, le-au strîns de sub masa mea, și întocmai cum am făcut eu cu ei, așa m-au răsplătit azi Dumnezeu. Și dusu-l-au pre el la Ierusalim, unde muri.

Trecură cîteva săptămîni pînă cînd oastea refugiaților fără patrie ajunse la porțile Milanului. În acest timp, prevăzătorul episcop, făcîndu-și din noapte zi, se îngrijise să întărească inimile credincioșilor săi împotriva șuvoiului uriaș al ereticilor, care înainta spre zidurile orașului ; pe de altă parte, dînd ascultare inimii sale creștinești, așa cum trebuie să fie o gazdă bună, se îngriji și de adăpostirea omenească, de mîncare și băutură îndestulătoare pentru trupurile flămînzite și șubrezite de boli ale oaspeților săi. Drept care alese pentru convoiul ce se apropia o pajiște frumoasă, umbroasă, unde să-și stabilească tabără, pajiște aflată în afara zidurilor orașului, între două crînguri de măslini și, cu grija ce se cuvine s-o arate un amfitrion, o împrejmui cu un gard înalt de scînduri, iar de la proprietățile sale puse să se aducă mari cantități de grîu și untdelemn, ba și puțin vin, pentru a-i ajuta pe localnici la greutățile începutului.

La greutățile începutului ! Unde începe începutul și unde sfîrșește ? Unde începe continuarea, unde se sfîrșește ea, și unde începe sfîrșitul ? În tot acest timp, sfîntul episcop, în meditațiile de peste zi și din nopțile nedormite, își întări mereu mai mult convingerea că suferința omenească nu are nici început, nici sfîrșit și chiar dacă în vreo parte de mijloc e curmată — aidoma șirului unor furnici călătoare — după o clipă se relipește și-și continuă repede drumul pe schimbătorul, dar din păcate mereu mirosind a sînge șes al istoriei.

— O, stăpîne al meu, nu mai vreau să trăiesc. Desparte-mă de grijile mele și cheamă cît mai grabnic la tine sufletul meu păcătos ! oftă într-o seară de vară

sfîntul episcop, tocind cu genunchii-i slabi scăunelul de rugăciune și întorcînd fața înmuiată de lacrimi, cu pleoapele roșii și umflate de plîns, spre geamul deschis prin care zefirul călduț aducea vaietele și jelaniile celor din tabăra de care; pentru că începutul nu vroia să ia sfîrșit și, chiar dacă ar fi luat sfîrșit, sfîntul episcop nu vedea continuarea mult mai liniștitoare. Hambarele bisericești erau de pe acum pe jumătate goale, nemaivorbind de faptul că bieții pribegi duceau atît de mult dorul rudelor și familiilor lor aflate în robie, încît ziua-noaptea orașul răsuna de bocetele lor amare, ce răzbeau prin ziduri. Dar dacă, în nețărmurita-ți înțelepciune, nu m-ai chema totuși la tine, continuă sfîntul episcop, pironindu-și privirea umedă, cețoasă, pe flăcările pîlpîitoare ale opaițelor ce luminau doar biroul său de lucru aflat la distanță, dar lăsau într-o cuviincioasă penumbră scăunelul de rugăciune ascuns într-un colț întunecos, dacă aș fi condamnat în continuare ca printr-o strădanie fără folos să alătur mărginirea de nemărginire, imperfecțiunea de perfecțiune, existența de inexistență, atunci dă-mi, Doamne, putere! Dă-mi putere asupra credincioșilor mei, dă-mi putere asupra ereticilor, dă-mi putere și asupra împăratului, pentru a-i putea aduce la Tine pe oameni, fie și împotriva voinței sau dorinței lor, de pe acest pămînt întins și plin de mizerie. Dă-mi putere și asupra împăratului! Dă-mi mie toată puterea de pe lumea asta, căci altfel nu voi putea îndeplini misiunea ce mi s-a încredințat. Dă-mi, Doamne, putere!

Și zicînd acestea, sfîntul episcop scoase un strigăt mare și căzu la pămînt, lîngă scăunelul de rugăciune.

Iar a doua zi în zori — făcînd bilanțul meditațiilor și discuției emoționante purtate cu Dumnezeu —, hotărî să pună în vînzare toate odoarele bisericești, obiectele de aur și argint, pietre prețioase și sfinte potire ce se puteau găsi în bisericile din Milano, pentru a răscumpăra din captivitatea barbarilor familiile refugiaților și

a umple din nou hambarele și beciurile bisericești. Căci, nemaițînînd seamă de discuția sonoră din timpul nopții și de rezultatele ei, inima simțitoare a sfîntului episcop, dar mai ales urechile sale nu mai răbdau larma grosolană de dinafara zidurilor, care izbea ziua-noaptea ferestrele palatului episcopal, și era foarte îngrijorat pentru liniștea sufletească a turmei sale din pricina priveliștii zilnice a buboiului spart din imediata vecinătate, priveliște care — considera el — mai devreme sau mai tîrziu va trezi în blajinul popor al Milanului neliniștea nu întotdeauna dorită a dragostei față de aproapele. Nemaivorbind de faptul că — își zicea sfîntul episcop încă încercat de teamă și scîrbă — acești oaspeți prost îngrijiți și-ar putea pierde într-o zi răbdarea și, năboind pe porți în cetate, cățărîndu-se peste ziduri, vor răspîndi în orașu-i episcopal spiritul nesupunerii, zîzaniei și răzmeriței.

Așadar strînse laolaltă obiectele de cult din aur și argint ale bisericii și, punîndu-le în vînzare, se tocmi o săptămînă întreagă cu bancherii greci și din Asia Mică aflați în oraș, apoi, pentru că aceștia nu-i dădură prețul cerut pe piața din lume, puse să se aducă chiar de la Roma un negustor evreu din cale-afară de priceput, care oferind ceva mai mult decît bancherii, încheie foarte repede afacerea, plăti pe loc banii și peste o săptămînă se și purcese la transportarea grînelor și produselor în hambarele Bisericii.

Însă Dumnezeu, avînd o bună memorie, căci din prima zi a creației ținea socoteala fiecărei adieri de zefir și a fiecărei opriri a zefirului, ba și a tot ce se întîmpla între acestea, într-un cuvînt știa tot ce s-a petrecut pînă azi pe pămînt și în stele și ce se va petrece de acum înainte, drept care se poate spune și că viața însăși se identifică întru totul cu memoria Lui — așadar avînd o excelentă, ba chiar extraordinară capacitate de memorizare, în chip firesc nu uitase încă de purtarea necuviin-

cios de țîfnoasă a lui Ambrozie la curtea împărătească, iar supărarea încă nu i se domolise. În acest răstimp, sfîntul episcop avu parte de și mai multe surprize neplăcute.

După ce, în urma împărțirii grînelor și untdelemnului și a sosirii primilor prizonieri de război răscumpărați, larma grosolană din afara zidurilor se mai potoli puțin, deși nu întru totul, Ambrozie porni cu toată graba la drum spre Sirmium, Mitrovița de azi, unde săvîrșindu-se vechiul episcop arian, dreptcredincioșii din ținuturile dunărene se adunaseră pentru a-și alege un nou episcop. Sirmium, respectiv Mitrovița, capitala de atunci a Illiriei de vest, era cea mai puternică citadelă a ereticilor, care își răspîndea răsuflarea pestilențioasă dincolo de Drava și Sava, tocmai pînă la hotarele nordice ale Pannoniei. Plămînul acesta trebuia înăbușit și gura asta trebuia astupată, pentru ca pe malurile Dunării și printre grațioasele dealuri pannonice să poată pluti un aer sănătos, catolic.

Sfîntul episcop știa că reușita acestei aerisiri și curățenii generale necesare și folositoare depinde, cel puțin dintr-un calcul omenesc, în bună parte de activitatea sa propagandistică de bărbat de stat, după cum nu se îndoia nici de faptul că curtea imperială va face tot ce-i va sta în putere pentru a apăra acea citadelă pestilențială. Ce-i drept, își zicea puțin ușurat, la Sirmium arienii cei buni de trimis în iad au o considerabilă opoziție catolică, opoziție căreia se va grăbi să-i vină cu toată energia în ajutor ; dar această opoziție catolică fiind în minoritate, se gîndi îndată cu tristețe, oare cum ar putea să se lupte, ba chiar să se răfuiască cu majoritatea blestemaților eretici și cu puternicii lor protectori de la curte ! Din păcate, nu putea conta cu deplină siguranță că, la fel ca pe vremuri, cînd fusese ales episcop al Milanului, se va repeta minunea dumnezeească a apariției

în nori a pruncului, și ereticii să fie iarăși orbiți de strălucirea Domnului.

Pe drum, sfîntul episcop medită nu o dată îndelung la această posibilitate ispititoare, apoi oftînd adînc o eliminase din calculele sale și, cu inima strînsă, luă în vedere alte posibilități. Fuseseră aruncate zarurile pentru o mare faptă : purificarea sufletească a întregii regiuni dunărene. Trebuia pornit din nou, cu o minte mărginită, la cucerirea nemărginirii, ceea ce cum se știe face parte dintre cele mai grele misiuni, și Ambrozie, avînd încă într-o ureche ecoul nepotolit al larmei grosolane din afara zidurilor, iar în cealaltă rănile discuției neobișnuit de zgomotoase purtate cu Dumnezeu, gemu tare nu o dată în caleașca sa.

Cu toate că pînă și căluții prinși la caleașcă simțeau marea povară ce-i apăsa sufletul, sfîntul episcop ajunse cu bine și la timp în Sirmium, adică în Mitrovița. Orașul era în clocot. Evlaviosul popor mișuna pe străzi. Cel mai gălăgios se manifestau femeile, a căror simpatie înclina din păcate spre curtea imperială. Catedrala era înțesată. Circula zvonul că se pune la cale un atentat împotriva lui Ambrozie ; cînd va intra în bazilică, vor pune stăpînire cu forța pe trupul său și-l vor azvîrli afară, apoi îl vor alege pe candidatul arian al curții, pe care episcopii eretici aflați acolo îl vor sfinți pe loc. Potrivit acestora, purificarea sufletească a regiunilor dunărene, nemaivorbind de marea demnitate a lui Ambrozie, de prestigiul de care se bucura în întreaga lume și nu în ultimul rînd integritatea sa trupească, erau amenințate de o mare criză și de un mare pericol.

Ambrozie însă nu dădu nici o atenție acestei propagande josnice și criminale cu care adversarii săi înconjuraseră, precum cu o perdea de ceață, sălașul Domnului, păși curajos prin perdeaua de ceață, pătrunse pe o ușă laterală în catedrală și, înainte de a apuca ereticii să se dezmeticească, luă loc cu făptura-i mică, grațioasă, la

masa prezidențială. Dar capul său îngust, gotic, cu pielea feței palidă și ochii triști, abia apucă să lumineze deasupra mesei prezidențiale, că una dintre fecioarele sfințite, o ariană, alergă cu spume la gură în sus pe treptele podiumului, îl înșfăcă pe sfîntul episcop de tunică și începu să-l zgîlțîie cu toată puterea ei.

— Ce faci, fecioară ? întrebă Ambrozie uluit.

Dar fecioara voinică, înaltă, continua cu toată puterea trupului ei mare să tragă de veșmintele lui Ambrozie, pe care sfîntul episcop zadarnic încerca să și le smulgă din mîna ei. Fecioara urmărea evident să-și tîrască prizonierul în partea rezervată pentru femei, unde semenele ei, cu pumnii ridicați și unghii ascuțite, gata să lovească, abia așteptau să pună mîna pe trupul sfîntului episcop și să-l azvîrle afară din biserică. La vederea acestei scene și a furiei stîrnite, adunarea creștinească izbucni în strigăte mari. Iar Ambrozie se apucă cu mîinile sale mici și albe de masa prezidențială și în iureșul asurzitoarelor discuții și strigăte jignitoare, care umpluseră toate cele trei nave ale catedralei, ajungînd pînă și la urechile mulțimii ce aștepta afară în piața Domnului, își înălță liniștit ochii spre fața grasă, încinsă a sfintei fecioare și privi la spuma albicioasă ce se scurgea din gura acesteia.

— Oprește-te, fecioară ! strigă cu glasu-i dulce, bărbătesc. Unde ți-e mintea ? Vino-ți în fire !

— Ba vino tu cu mine ! strigă fecioara, ca apucată.

— Nu merg cu tine, răspunse Ambrozie apăsat. Deși sînt nevrednic de sfînta funcție pe care o am, și nu mă ridic la înălțimea ei, nici tu, nici semenele tale nu se cuvine să ridicați mîna asupra unui preot sfințit, pe care ești datoare să-l respecți și slujești. Ia mîna de pe mine, potolește-ți nervii și întoarce-te înapoi la locul tău cu inima stăpînită de pace !

— Numai dacă vii cu mine ! strigă fecioara.

— Așa e, adu-l aici ! țipară în aripa femeilor fecioarele și femeile înfuriate, adeptele ațîțate de curtea imperială. Avem noi leac pentru el ! Umflă-l în brațe pe scîrnavul ăla de pitic și adu-l aici chiar dacă dă din mîini și din picioare ! Ce caută în orașul nostru ? De ce-a venit aici ?

— Scuipă-l pe mînă, să lase masa ! țipă una.

Și în partea cealaltă a bisericii, unde bărbații nu mai puțin cucernici decît femeile se adunaseră pentru a-și alege episcopul, se auziră alte și alte strigăte, pline de mînie, ba se ridicară și acolo cîțiva pumni, ce-i drept imboldiți și organizați ceva mai puțin bine, amenințîndu-l cu furie pe sfîntul episcop. Iar din piața Domnului, pătrunse deodată o mare gloată de oameni în biserica umplută pînă la refuz și, crezînd că alegerile s-au terminat și că îl pot ovaționa și sprijini pe părintele lor sufletesc, izbucniră în urlete de bucurie.

— Ia mîna de pe mine, fecioară ! rosti în acest timp sfîntul episcop foarte încet, însă în ochii săi triști, negri, lucîră brusc reflexele roșii, necruțătoare ale iadului. Ia mîna de pe mine și teme-te de pedeapsa lui Dumnezeu, să nu te ajungă vreo nenorocire !

La auzul acestor ultime cuvinte, sau poate mai degrabă la ecoul marii primejdii ascunse în ele, fecioara cea trupeșă se făcu albă ca varul, lăsă brusc tunica lui Ambrozie și văietîndu-se tare, ca și cum ar fi plesnit-o peste gură o uriașă palmă nevăzută, alergă înapoi la locul ei, iar adunarea surprinsă și puțin înfricoșată — desigur sub influența în multe feluri contradictorie a acestei scene — îl alese îndată pe protejatul lui Ambrozie, un bun catolic pe nume Anemius, care chiar de a doua zi se apucă, plin de insuflețire și cu mult zel, de lichidarea arienilor. Ambrozie mai rămase o zi la Sirmium, pentru a conduce la cimitir pe fecioara cea gureșă și încrîncenată, care în chip ciudat murise brusc chiar în noaptea următoare alegerii episcopului, deși părea cît se

poate de sănătoasă, şi pentru a-i face acolo, la mormînt, el însuşi slujba, plătindu-i astfel răul cu o faptă bună. Iar mînia fulgerătoare a Domnului, pe care sfîntul episcop o profeţise cu douăsprezece ceasuri mai devreme, îi înfricoşă atît de tare pe eretici, încît renunţară în grabă să-l mai sape pe bravul episcop catolic proaspăt ales şi să i se opună ilegal.

Dar întorcîndu-se acasă, la Milano, cu o bună dispoziţie aproximativ înfloritoare faţă de firea sa înnourată, de om cu sînge negru, Ambrozie fu iarăşi apucat de valurile mereu clocotitoare ale mîniei lui Dumnezeu, care îl izbiră pe la spate în ceafă tocmai cînd se aştepta mai puţin. Adică, micul grup de eretici care trăiau în oraş, folosindu-se de plecarea sfîntului episcop, pornise un atac turbat împotriva lui ; răspîndi cu gură spurcată zvonul că a furat odoarele bisericii, obiectele de aur şi argint, pietrele preţioase, potirele din altar, le-a vîndut sub preţ, şi chiar dacă e adevărat că a cumpărat o brumă de grîu şi untdelemn pentru tabăra pribegilor — de ochii lumii ! — şi că a răscumpărat cîţiva prizonieri de război de la vizigoţi şi i-a adus acasă, spre a-i lovi şi clinti în adevărata lor credinţă, — dar cine a mai auzit de cînd a fost făcut omul, înţelegînd fireşte şi epoca păgînească, de o atît de ruşinoasă, strigătoare la cer, diavolească netrebnicie şi tîlhărie, cine îndrăzneşte să afirme că în tot lungul istoriei neterminate a omenirii ar cunoaşte un singur caz cînd o faţă bisericească a pus să fie sparte, tăiate bucăţi sfintele odoare în interesul unor ţeluri lumeşti şi, prin mijlocirea unor mîini murdare, de evreu, să fie aruncate pe piaţa de metal nobil sfintele vase ale bisericii, care — cine ştie ! — îşi vor sfîrşi cariera paradisiacă în chip ruşinos, ca vase de noapte la vreo curtezană bogată ?

— Nelegiuire !... Nelegiuire ! strigau arienii, alergînd de colo-colo pe străzile Milanului. Ce-au făcut cu noi ?... Dumnezeu îşi acoperă ochii !... Îndurare !... Se apropie ziua

Judecăţii de apoi !... Fie-ţi milă de noi, Atoatefăcătorule !

Şi profitînd de surprinderea poporului dezorientat, ca şi de un moment de moleşeală a răbdării sale berbeceşti, ocupară cu forţa biserica Portiana de la periferia oraşului, folosindu-se de puterea armată, pentru a smulge măcar un lăcaş al Domnului din mîna hainului său preot pe care, cu făptura-i scundă, corcită, natura îl oferea nu fără motiv atenţiei Satanei.

Sfîntul episcop se simţea ca lovit peste gură.

— Cum e cu putinţă ? bîlbîia palid. Cum e cu putinţă ? Doar banii aceştia i-am cheltuit pentru proprii lor fraţi întru credinţă ! Şi în primul rînd banii mei !

— Nelegiuire !... Nelegiuire !... se auzeau pe ferestrele deschise ale palatului episcopal blestemele ereticilor ce alergau de colo-colo pe străzi. Se apropie ziua Judecăţii de apoi !

— Adică le-am trimis grîul şi untdelemnul numai dintr-o viclenie de om de stat ? bîlbîi sfîntul episcop. Adică pentru a recruta cu tertipurile ieftine ale reclamei noi credincioşi pe spinarea adevăraţilor învăţăcei ai Sfintei Biserici-mame ? Adică pentru a-mi risipi bunul renume printre blestemaţi şi să-i momesc în ocolul meu ?

— Nelegiuire !... Judecata de apoi ! striga răguşit poporul sub ferestrele sale, cu o hotărîre unanim ariană. Se apropie ziua Judecăţii de apoi !

— Nu cutez nici măcar a gîndi, zise sfîntul episcop şi mai palid, cu limba împleticită, că însăşi persoana mea e acuzată de însuşirea bunurilor sau că mi-aş fi luat o parte din cîştig. Nu, nu mă pot gîndi în nici un chip la asta, orice fel de şacali rîioşi şi rupţi de Domnul m-ar lătra cu calomniile lor ! Sau că i-aş fi hrănit pe fraţii lor întru credinţă, continuă bîlbîind sfîntul episcop, cu o faţă ca de mort, de teamă că oaspeţii mei prost îngrijiţi îşi vor pierde într-o zi răbdarea şi în mizeria lor cumplită vor năvăli înăuntru pe porţi şi se vor căţăra pe ziduri, şi că vor răspîndi în oraşul meu episcopal spiri-

tul nedreptății, al dezbinării și revoltei? Nu, nici nu cutez a gîndi la posibilitatea asta!

— Judecata de apoi!... Judecata de apoi! strigau sub ferestre ereticii. Sărman și multîncercat popor al Milanului, veniți cu toții la biserica Portiana, spre a vă putea pregăti cum se cuvine pentru Judecata cea de pe urmă!

Sfîntul episcop se simți iar ca lovit peste gură.

— Au furat bazilica lui Portius, cu mormîntul sfîntului episcop Myrocles! exclamă, ieșindu-și din fire. Mi-au jefuit maica mea dulce, scumpă vederii mele, columba viselor mele, cel mai frumos loc de tihnă al Domnului, cetatea a cărei slavă se înalță pînă la ceruri, turn de pe care picură dulce miere! Judecata cea de pe urmă!... Se apropie ziua judecății de apoi! Căci, de fapt, ce-am greșit? strigă oprindu-se în colț în fața crucii agățate deasupra scăunelului de rugăciune și își pironi ochii asupra capului îngust, gotic, căzut într-o parte al Mîntuitorului răstignit. Că am zdrobit și am vîndut odoarele bisericești pentru elberarea fraților mei, pentru că-mi sînt frați întru Domnul, chiar dacă mi-s dușmani și toți vor ajunge în iad, în cazanul cu smoală încinsă al Satanei... Judecata cea de pe urmă!... Judecata cea mare!... Adică să nu apăr mai degrabă sufletele și nu aurul pentru Domnul Dumnezeu, care și-a trimis fără aur apostolii și a creat fără aur biserica? Ori să mă tem că templul Domnului rămîne fără odoare? Smulg bărbatul din gîtlejul morții, femeia din desfrîul barbarilor, care-s mai periculoși chiar decît moartea, pe tînăr, pe prunc îi feresc să se închine la chipuri cioplite, și spun: Cristos i-a răscumpărat pe aceștia. Iată aurul care și-a făcut datoria, iată aurul folositor, iată aurul lui Cristos, salvator de la moarte! Păi, nu e mai folositor să păstrezi odoarele vii decît pe cele de metal?... Judecata cea de pe urmă!... Judecata cea mare!...

Și cu acestea sfîntul episcop alergă la fereastră și privi în piață, din care însă între timp grupurile de agitatori ale ereticilor se împrăștiaseră.

— Judecata cea de pe urmă! strigă aplecîndu-se afară pe fereastră, și glasul său cu dulce sunet pluti puternic pe deasupra pieței goale. Judecata cea de pe urmă! La fel cum dușmanul cerut-a Sfîntului Laurențiu să-i arate și să-i dea odoarele bisericii, sfîntul martir adusu-au în fața lor pe săraci, ținîndu-i de mînă: Iată, aceștia sînt, de fapt, odoarele bisericii! Căci scris este: Flămînd am fost și datu-mi-ați să mănînc, sete mi-a fost și datu-mi-ați să beau, venetic am fost și primitu-m-ați pe mine... Venetic!... O, veneticilor!... Venetici nerecunoscători!

Apoi alergînd înapoi în fața Cristului răstignit, sfîntul episcop îngenunchie pe scăunelul de rugăciune și își pironi privirile asupra celuilalt cap prelung, gotic.

— Iată, mormăi plîngîndu-se. Sfîntul Laurențiu a cîștigat coroana martiriului. Dar ce-mi rezervă mie soarta? Dragul meu Mîntuitor, care în ciuda oricăror calomnii și scorneli mincinoase ești din una și aceeași materie și esență cu Sfîntul tău Tată, pune o vorbă bună pentru mine, pentru a-și exprima vrerea și a-mi arăta limpede drumul meu pe pămînt. Nu rîvnesc putere, decît numai dacă e în folosul și numele Lui. Nu rîvnesc nici sfînta cunună a martiriului, oricît ar părea de necrezut, decît numai dacă e în folosul și în numele Lui. Dar nici să trăiesc nu mai doresc, nesiguranța și singurătatea m-au obosit. Luminează-mi viața, Doamne, tu cel ce m-ai făcut, și dacă aș fi nevrednic în vreun fel, cheamă la tine grabnic și fără preget sufletul meu păcătos.

— Judecata cea de pe urmă!... Judecata de apoi! strigă a doua zi din amvon sfîntul episcop, și glasul său altminteri atît de melodios, de curat, părea ca zgîriat de sfînta supărare ce i se răsucea în suflet. Lumea e bîntuită de foamete, o pustiește ciuma și multe alte molime necunoscute, care atacă și lovesc atît oamenii, cît și animalele, și oriîncotro mi-aș întoarce urechea, spre îndepărtatele Hispania și Gallia sau, dimpotrivă, spre învecinatele Illiria, Tracia și Pannonia, nu aud decît vaiete și

horcăit de moarte, şi nu văd decît schelete clătinîndu-se pe pămînturile îndepărtate, schelete de oameni care cîştigă un bob de grîu, şi schelete de animale, care cîştigă un pumn de iarbă pentru a-şi putea potoli foamea. Şi ce mai aud şi văd în spatele foametei şi molimelor? — a treia lovitură, lovitura loviturilor!... Aud şi văd hoardele demente ale barbarilor, care se năpustesc nestăvilite dinspre Răsărit, Apus şi Miazănoapte în văile noastre şi, strigînd sălbatec, ne leagă în lanţul robiei bărbaţii, ne necinstesc femeile, gingaşele fecioare, şi izbesc de pereţi capetele copiilor şi pruncilor noştri, zburîndu-le creierii. Nu există casă din poarta căreia să nu iasă zilnic un cortegiu funerar şi nici drum pe care să nu-l mărginească trupuri moarte neîngropate şi hoituri de vite. Ce altceva poate fi asta, decît zbuciumul de moarte al lumii, care precede nemijlocit ziua Judecăţii de apoi?

Cum sfîntul episcop dispusese ca de astă dată biserica să nu fie iluminată, pentru ca, armonizîndu-se culorii sfintei sale predici, toată ambianţa să fie pe potrivă de întunecoasă, şi poruncise să fie aprinse doar trei lumînări în altar şi două în amvon, pregătind astfel în chip necesar şi auditorul pentru cuvintele-i încărcate de suflul primejdiei, în bazilică, unde întunericul se întindea ca un cadavru uriaş, la căpătîi cu cîteva lumînări de priveghi, se şi auziră cîteva gemete înfiorate de teamă, şi cîte un credincios cu nervii mai slabi începu a tremura. Însă sfîntul episcop, întorcînd între flăcările celor două lumînări cînd într-o parte, cînd în alta faţa sa palidă, bărboasă, continuă curajos:

— Judecata cea de pe urmă!... Judecata cea mare! strigă. Se apropie ziua Judecăţii de apoi!... Nimic mai firesc aşadar, continuă apoi, schimbînd brusc tonul, adică vorbind foarte încet, obligîndu-i astfel pe credincioşi să asculte şi cu mai mare încordare, încît cei de pe băncile din fund îşi duseră palmele la urechi făcîndu-le pîlnie,

nimic mai firesc aşadar ca noi, aidoma acuzatului ce se pregăteşte de judecarea sa şi care curînd va sta în faţa scaunului de judecată al Domnului, să ne străduim potrivit puţinei noastre puteri şi ştiinţe a repara în bine ce am greşit, a drege ce am neglijat, adică, înălţînd privirile noastre înfricoşate spre Domnul, în marea noastră teamă de moarte, să încercăm a ne aduna în ordine fînul. Şi oare există misiune mai înaltă decît ajutorarea semenilor noştri, decît hrănirea celor flămînzi, vindecarea bolnavilor şi răscumpărarea prizonierilor de război? Dragii mei dreptcredincioşi, cîndva Sfîntul Laurenţiu şi-a cîştigat coroana de martir prin faptul că a împărţit odoarele bisericii printre săraci şi suferinzi; şi noi am făcut la fel, şi nu după pilda acelui Ioachim care, în timp ce oraşul său era asediat, şi-a păstrat aurul, n-a făcut rost cu el de hrană şi a terminat rău, pentru că duşmanul i-a luat nu numai blestematele comori, ci şi viaţa de zgîrcit, leproasă. Nimeni nu are dreptul să spună: De ce trăieşte omul sărac? Nimeni nu are a se plînge dacă răscumpărăm pe prizonieri, nimeni nu are dreptul să fie indignat că pentru înhumarea cadavrelor semenilor noştri s-a menit un petic de loc pe acest pămînt. În aceste trei cazuri, biserica are dreptul să-şi spargă, topească şi vîndă sfinţitele odoare.

Şi după ce sfîntul episcop mînă în acest chip turma înţeleptită, ce gemea tare în spaima ei, spre acel punct de unde-şi putea vedea cu ochiul liber toată existenţa pămînteană măruntă, nenorocită, înconjurată de pustiuri înspăimîntătoare, care aduceau ecoul urletelor sălbăticiunilor şi şoaptei spiritelor rele, reveni la obiectul propriu-zis al predicii sale şi, slobozind în egală măsură marile-i patimi şi glasu-i melodios, bărbătesc, începu a creşte încet-încet între cele două lumînări de ceară şi în curînd trupul său zvelt, scund, ca şi capul său bărbos, umplură toată bazilica. Nu e exclusă nici ipoteza că în întunericul din biserică, unde mijeau doar cele cinci

flăcări galbene ale lumînărilor, își băgară ochiul și îngerii Domnului, și fără a fi văzuți, stîrniră în adunarea uluită credința că deasupra creștetelor lor vuiesc vînturile Judecății de apoi. Iar în amvon, sfîntul episcop continua să crească și să umple tot mai dens marea bazilică.

— Ce mare-a crescut sfîntul nostru episcopaș ! șopti o muiere deosebit de curajoasă și dezlegată la limbă.

Dar vecinele ei nu îndrăzniră să-i dea vreo replică, ascultau vuietul zilei marii judecăți și, mult speriate fiind, nu erau în stare să fie atente nici măcar la cuvintele sfintei predici. Ce-i drept, nici nu era nevoie, căci oricum îi pricepuseră deplin înțelesul.

— Aud fîlfîitul aripilor de columbă ale Sfîntului Duh, zise muierea cea deosebit de curajoasă și limbută. E încă un semn că uriașul nostru sfînt părinte are dreptate.

— Sigur că are dreptate ! șopti un bătrîn ce stătea îngenuncheat în celălalt capăt al navei. Cînd Tata Noe a primit în arca lui înaltă de treizeci de laturi de palmă sălbăticiunile pămîntului, și le-a purtat patruzeci de zile pe valurile potopului, ele nu l-au atacat, de foame, nici din față, nici pe la spate, deși, ca să fiu sincer, nu-mi pot închipui cu ce-o fi hrănit leii, lupii și urșii, dacă nu cu carnea bieților miei !

— Urșii trăiesc și cu rădăcini de copac și cu miere, dacă n-au de ales, zise unul dintre vecinii săi.

— Dar nu și leii ! șopti bătrînul.

— Tata Noe avea atunci șaizeci de ani, știa el ce face ! îi șopti vecinul.

— I-am primit pe venetici, strigă din amvon sfîntul episcop, răzbind cu glasu-i melodios furtuna din biserică, și i-am salvat de lovitura întreită a morții, molimei și barbarilor. Iar după ce, în felul acesta, datorită bunătății noastre, ereticii s-au înmulțit peste măsură în orașul nostru, și-au împreunat neobrăzarea și răutatea și au cutezat a face ceea ce nici cele mai fioroase sălbăticiuni, leii, lupii și urșii n-au făptuit : l-au atacat pe la spate pe cel ce i-a primit, i-a hrănit și i-a ajutat. L-au atacat și au furat turnul Lui cel înalt pînă la ceruri și muiat în dulce miere, ca și cel mai frumos lăcaș de veșnică odihnă. S-au strîns și-au grohăit cît eu am fost plecat departe și au furat bazilica lui Portius, cu mormîntul sfîntului episcop Myrocles. În vreme ce eram plecat, pe la spatele meu...

— Uite cum scînteiază părul uriașului nostru părinte sfînt ! zise muierea cea neobișnuit de curajoasă și limbută.

— Abia acum urmează partea cea mai bună ! mormăi lîngă ea o bătrînă ce gemea întruna. Să nu-i ia cumva foc barba, în marea lui supărare !

— Acel cîine de eretic pe nume Iulian Valens, bubui sfîntul episcop în amvon, și părul și barba îi fluturau ca valurile pe furtună, care a pus la cale această faptă strigătoare la cer, acel vierme și ticălos plin de venin de șarpe, ce se dă drept episcop și care profitînd de plecarea mea l-a atacat, împreună cu șobolanii săi năimiți, pe la spate pe Domnul, și i-a furat cel mai frumos lăcaș, acel pui de năpîrcă și lotru pe care pînă și arienii cinstiți — deși din aceștia nu sînt — nu l-ar suporta printre ei, acel fătălău sulemenit, cu față pomădată, care legănînd din șolduri nu s-a dat înlături să lingă tălpi și să se gudure, și care chiar și acum, de cînd m-am întors acasă, împute ziua-noaptea în fruntea bandelor lui de agitatori străzile Milanului, acest aventurier, acest falsificator de bani, acest necrofor, această sămînță picată din mădularul diavolului, acest...

Aici, sfîntul episcop se opri, poate sufocat în nestăvilita-i mînie, ori poate că nevrînd decît să dea un răgaz turmei sale, spre a putea urca și ea după el pe înălțimile sublime, însă cu aer rar, ale gîndurilor sale.

— Se află printre voi ! strigă după pauză bine măsurată, îndreptîndu-și brațul și degetul arătător înspre partea stîngă a bisericii. Șade acolo printre voi, cu colierele lui barbare la gît și fața sulemenită ! Viermele in-

fam s-a strecurat în adunarea noastră, ca să ne spioneze. Dar îl recunosc după duhoarea-i ipocrită și vopseaua roșie de pe bucile obrajilor. Șade acolo, în rîndul al șaptesprezecelea, al patrulea scaun din stînga.

Cum e posibil, se întrebau uluiți dreptcredincioșii, ca sfîntul episcop, cu toată bezna din bazilica în care nu pîlpîiau decît cinci lumînări pioase, și ele tocmai în celălalt capăt, cum l-a putut vedea, recunoaște și pescui pe puturosul eretic, pe care cei aflați aproape de el nu-l recunoscuseră nici după miros, nici după roșeața izbitoare a feței? Deci, acela care își ocrotește turma din împuternicirea Domnului, are ochi atît de ageri și un simț atît de ascuțit, încît amușină cu nasul său lung pînă și din o mie de berbeci cu miros plăcut pe lupul strecurat printre ei?

— Ridică-te, Iulian Valens! tună sfîntul episcop din amvon. Ridică-te în picioare, Iulian Velens, de acolo din rîndul al șaptesprezecelea, al patrulea scaun din stînga, și vino la mine! Nu te eschiva și codi, nu poți scăpa, căci, cum bine știi, mulțimea furnicilor răzbește pe gîndac. Vino aici, sub amvonul meu, și apără-te! Îți vom asculta cu răbdare apărarea, așa cum e obiceiul creștinesc, și dacă izbutești să te salvezi, nu ți se va face nici un rău. Ridică-te, Iulian Valens, și refugiază-te aici, sub amvonul meu, dar repede, ca nu cumva să pățești ceva de la oile mele înfuriate.

Și iată, ereticul, care era zvelt și cu trup bine proporționat, pînă și așa, înspăimîntat de moarte cum se presupunea că e, porni prin întuneric, unduindu-și umerii și legănîndu-și ușor șoldurile, spre amvonul unde ajunse abia după mult timp, căci pe drum, din șirurile de bănci, se întinseră spre el numeroase mîini și berbecii înfuriați îl răsuciră cînd într-o parte, cînd în alta, pentru ca, pe cît îngăduia întunericul, să-i poată vedea bine colierele de la gît și obrajii măscuiți.

— Ai și ajuns? întrebă Ambrozie, cu toate că vedea prea bine chiar și cu ochii înroșiți de plîns că ereticul nu ajunsese încă sub amvon.

— Vin... acuși sînt acolo! strigă acesta speriat foarte și cu o ușoară pelticie, de parcă ar fi vorbit cu buzele țuguiate, pentru a-și înmuia bine în salivă fiece cuvînt înainte de a-l slobozi. Ei, dar faceți-mi loc să merg!

— Văd că nu te prea grăbești, zise sfîntul episcop. Nu cumva te împiedică conștiința?!

— Am și sosit! strigă ereticul. Nu are de ce să mă împiedice, căci n-am făcut nimic rău. Dar să nu mă înghiontească oamenii și să nu mai tragă de mine aici, printre bănci!

Sfîntul episcop luă cu mîna dreaptă sfeșnicul cu cele două lumînări din amvon și, aplecîndu-se adînc peste balustradă, atît cît îi îngăduia făptura sa mică, grațioasă, lumină fața ereticului.

— Priviți-l bine, dragii mei credincioși, strigă cu glasu-i dulce-melodios, ca să-l puteți recunoaște oricînd, chiar de s-ar vîrî în blană de miel pentru a-și ascunde ghearele și colții veninoși. Căci, priviți, și acum are un chip atît de blînd, de speriat acest vierme plin de venin de viperă, de parcă n-ar ști să numere nici pînă la doi. Cum te numești, șarlatanule? Rostește-ți numele, Iulian Valens!

— Nu sînt șarlatan, strigă ereticul, ce-i drept peltic; însă cu un curaj demn de reținut, iar numele meu e Iulian Valens și sînt episcop al celor sfințiți întru credința ariană.

— Într-un cuvînt, de două ori bun de azvîrlit în iad! tună sfîntul episcop. Priviți-i bine înfățișarea, oameni buni, această mutrișoară mieroasă cu guriță dulce, năsuc și bărbie cu gropiță, ce speriată zîmbește și clipește aici în lumina lumînărelelor mele, darmite sub fulgerele Domnului! Și, ia spune, unde ai trebăluit și-ai meșterit, părințele, în ce regiune și oraș, înainte de a te aduce Satana în Milano?

— În orașul Pettau sau Ptuj, cum îi mai spune, răspunse ereticul, care-i așezat pe malul Dravei, printre niște dealuri line și e unul dintre centrele comerciale de seamă din Pannonia. Acolo a purtat de grijă mîna-mi de episcop de poporul orașului și împrejurimilor.

— Și de ce-ai părăsit Pettaul, sau Ptujul, Iulian Valens ? întrebă Ambrozie, ținînd luminările foarte aproape de fața ereticului. Ce motiv ai avut să părăsești acel centru comercial înconjurat de dealuri line, cu vii, și să te muți la Milano, mai bine zis să te refugiezi ?

Genele lungi, mătăsoase, ale ereticului se zbăteau vizibil în lumina opaițelor și, vădit de teamă că Ambrozie îi scoate ochii, sau îi pîrlește nasul sau îi aprinde părul cu cosițe lungi, ondulate, își retrase capul și nu răspunse.

— Nu-ți feri capul, strigă sfîntul episcop, îți vom asculta cu creștinească răbdare apărarea și pînă atunci nu vei păți nimic. Așadar, de ce ai părăsit Pettaul și te-ai mutat în capitala noastră episcopală, unde nu ai ce căuta ? Nu-mi răspunzi ?

Ereticul nu răspunse într-adevăr, doar schimba fețe-fețe și ba căsca gura, ba o închidea.

— Așadar, nu-mi răspunzi ? strigă episcopul. Ai amuțit ? Deși se zvonește că știi să-ți miști limba de zor cînd îmi ademenești și instigi oile blajine. Sau ai și uitat, cu mintea ta scurtă, răspunsul dinainte pregătit și aștepți ca să ți-l amintesc eu ?

— Sfinte părinte și coleg, spuse ereticul cu insolență, ridicîndu-și fața frumușică în sus, spre Ambrozie. Te porți nedrept cu mine, cînd mă silești să-ți răspund în mijlocul adepților tăi orbiți de zel, cu alte cuvinte în mijlocul adversarilor mei jurați, la întrebările tale viclene, lipsit de apărarea unui avocat sau de vreun alt apărător. Nenumărate-s motivele pentru care omul face un lucru sau altul, și labirintul motivelor e uneori prea viclean pentru a-l putea pricepe poporul simplu.

— Dezleagă ceva din labirint și arată-ne ! strigă sfîntul episcop, strîmbînd din nasu-i lung.

— Am părăsit Pettaul, răspunse după o scurtă pauză ereticul, din pricina emoției mai peltic ca de obicei, dacă mă obligi să-ți răspund împotriva voinței mele, ceea ce, repet, mi se pare nedemn și nedrept din partea ta... pe scurt, am părăsit Pettaul, pentru că am fost silit de vizigoții barbari.

— Minți ! strigă sfîntul episcop atît de tare, încît pînă și flăcările luminărilor de pe altar tresăriră și se aplecară și mulți credincioși din cucernica turmă își traseră speriați capul între umeri. Tu însuți ai predat barbarilor cheia orașului, cînd, la o jumătate de an după victoria lor de la Adrianopol, au apărut la porțile orașului. I-ai vîndut pînă și pe adepții tăi și i-ai lăsat mișelește pe vizigoții desfrînați și setoși de sînge în Pettau, sau Ptuj.

— Cum i-aș fi putut împiedica ? răspunse ereticul. Să fi jertfit viața evlavioșilor viticultori și pașnicilor negustori într-o luptă fără șanse cu barbarii însetați de sînge ?

— Minți, tună sfîntul episcop. Te-ai împrietenit la toartă cu desfrînații de barbari, cum ți-e felul și gustul tău infam, ai fost trup și suflet mînă-n mînă cu ei cît au ținut sub ocupație orașul și ai purtat colierul primit în dar de la ei, iar pe braț ți-ai pus brățările lor, potrivit nerușinatului obicei vizigot, în văzul tuturor.

— Ce altceva puteam să fac ? strigă ereticul, ridicînd brațele spre cer, de unde însă, pare-se, nu primi nici un ajutor, pentru că foarte curînd le lăsă jos, dînd din umeri îmbufnat. Să mă pun în poarnă cu puturoșii de barbari ? Împrietenindu-mă cu ei, i-am împiedicat, sau cel puțin credeam că-i pot împiedica să facă prăpăd în orașul meu, să-i jefuiască și să-i schingiuie pe evlavioșii viticultori și negustori ce mi-au fost dați sub oblăduire. De asta am făcut orgii și ospețe cu ei, și nu cum s-a zvonit, de

asta mi-am riscat faima imaculată și neprihănirea... Ei-ei-ei, de ce scot muierile astea limba la mine ?

— Minți, tăicuțule ! strigă sfîntul episcop pentru a treia oară. Dovadă că evlavioșii viticultori și negustori, de îndată ce-au ieșit barbarii din oraș, te-au prins, te-au legat în piață la stîlpul infamiei, te-au scuipat și te-au bușit cu picioarele trei zile-n șir, după care te-au alungat din orașul lor, cu toate că și ei sînt eretici buni de ars pe rug și vor ajunge în iad. De asta ai șters-o din orașul acela de negustori și viticultori. Așa e ?

Ca o copiliță îmbufnată, ereticul tot ridica din umeri și, cu sandala-i purpurie, din piele de căprioară, freca încurcat podeaua de marmură a bazilicii. Avea un picioruș îngust, alb, pe care nu se știe din ce motiv și-l purta neobișnuit de curat.

— E drept, m-am mutat din dulcele și micul Pettau, rosti foarte peltic, însă la sfatul evlavioșilor viticultori, care se temeau tare pentru mine, căutînd să mă ferească, nu știu de ce, de mînia negustorilor, ca și la sfatul înțelept al negustorilor, care la rîndul lor erau îngrijorați dintr-un motiv necunoscut mie, ocrotindu-mă de răzbunarea viticultorilor ; astfel, dînd ascultare ambelor părți egal binevoitoare, mi-am scuturat de pe sandale colbul Ptujului. Ce mai, adăugă înălțînd cu ușoară viclenie sprîncenele, de cîte ori îi înșeală aparențele pînă și pe cei mai înțelepți dintre credincioșii noștri, întocmai ca strălucirea femeiască, cînd vrea să se facă plăcută !

În noaptea oarbă a bazilicei, se stîrni un zgomot neobișnuit, rar auzit : berbecii rîdeau ! De ce anume rîdeau, poate că nu știau nici ei, probabil dintr-un bun simț al inimii lor bune, pentru a știrbi tăișul acestei situații ciudate și apăsătoare, lipsite de cuviință în sfîntul lăcaș.

— Ce chicotiți, berbecilor ? strigă ereticul, înfuriindu-se brusc, cu un curaj demn de luat în seamă. Așadar vezi, continuă, întorcîndu-și cu reproș fața drăgălașă spre sfîntul episcop, n-am spus din capul locului că labirintul cauzelor e mai încîlcit și mai viclean decît ar putea pricepe mintea bunului și simplului popor ? Acum rîd, chicotesc și se veselesc, ca și cum li s-ar fi adus în față o femeie nerușinată, în cămășuță subțire, sau, Doamne ferește, despuiată !

— Cine te-a trimis la Milano ? tună sfîntul episcop din amvon. După ce te-au alungat în chip rușinos din orașul tău, la îndemnul cui și la a cui poruncă ai venit la Milano, în scaunul nostru episcopal ? Cine ți-a șoptit în ureche și cine te-a uns, punîndu-ți o grămadă de galbeni în palmă, ca să pornești cu sufletu-ți și picioru-ți murdar încoace și să ațîți la dezbinare în orașul meu și în turma mea ?

— Nu-i adevărat că picioarele mele-s murdare ! strigă curajos ereticul. Și dealtfel, cu ce drept mă descoși pe mine ? Cu dreptul forței ? Pentru că sînt singur ? Ai grijă, și Samson a fost singur cînd a împrăștiat cu o falcă de măgar mulțimea filistinilor !

— Cine ți-a dat mandat ? repetă aspru sfîntul episcop. Cine te-a trimis ?... Răspunde !

— Lasă-mă-n pace ! spuse îmbufnat ereticul.

Brusc, sfîntul episcop retrase lumînările din dreptul feței ereticului și le așeză iar în fața sa, pe amvon, timp în care Iulian Valens dispăru deodată în beznă și cum nici glasul nu i se mai auzi, făcea impresia că s-a spulberat definitiv în aer, sau cel puțin temporar.

— Nici nu-i nevoie să-mi răpunzi, șarlatanule, vierme nenorocit ! strigă Ambrozie sus, în înalt, din amvonul iarăși luminat. Scufunda-te-ai în întunericul din care prin bunăvoința mea te-ai desprins o clipă, tîrîndu-te în lumina lumînărilor, rămîi acolo, praf și pulbere să se aleagă de tine ! Nu-mi răspunde, știu prea bine cine te-a trimis ! Judecata de apoi !... La Judecata de apoi !... Căci poate fi oare imaginat ca în ultima clipă înaintea Judecății de apoi însuși papa, căpetenia și domnul creștinătății, să primească în slujba sa cîini de eretici cu

gură duhnitoare și din interese egoiste să destrame unitatea Bisericii-mame? Nu-l numesc, din pudoare, deși ar merita. Judecata de apoi!... Judecata de apoi!... Însuși papa!... Căci, ce-i drept, azi se sfădesc doi pe moștenirea Sfîntului Petru, și poartă război sîngeros unul împotriva celuilalt, însă unul, pe care nu-l numesc, are pe suflet atîtea vieți de buni creștini, încît... Judecata de apoi!... Judecata de apoi!... Pe podeaua de marmură a bazilicii Sfîntul Liberius și-au găsit moartea treizeci și șapte de dreptcredincioși de-ai noștri, tot unul și unul, atunci cînd cu mercenarii săi furioși a vrut să cucerească tronul, care nu-l onorează, dar și de atunci... Judecata de apoi!... Și acest anticrist și antipapă, pe care nu-l numesc, acum nu se dă în lături să lege alianță cu iadul și să tocmească hiene și șacali eretici împotriva mea, pentru a... Judecata cea mare!... Judecata de apoi!...

Tot luptîndu-se așa împotriva ereticilor, sfîntul episcop obosise atît de tare, încît nu mai era în stare să-și termine frazele, drept care, încheindu-și sfînta predică, merse acasă, în palatu-i episcopal, crezînd că berbecii săi înfuriați nu-l vor găsi pe Iulian Vales cel spulberat în aer și că, chiar de l-ar dibui, n-au să-l hărtănească și muște prea tare cu dințișorii lor dedați cu iarba. Și după ce își domoli astfel pioasa îngrijorare, se așeză îndată la masa de lurcu și întocmi un raport despre înstrăinarea ilegală, mai precis șterpelirea și jefuirea bazilicii lui Portius, respectiv a mormîntului Sf. Myrocles, raport adresat nemuritorului și măritului împărat Gratianus, și plîngîndu-i-se de jignirea strigătoare la cer căzută asupra întregii creștinătăți, îl ruga supus, dar cu nestăvilită ardoare pe marele cezar să redea sfînta biserică stăpînului de drept, lui Dumnezeu.

La numai trei luni sosi cu prima poștă, din capitala unde se afla curtea imperială, din Treverul gallian, Trierul de azi, milostivul răspuns, pe care sfîntul episcop îl citi și răsciti din cele două unghiuri opuse, unul al pioșeniei sale fierbinți, altul al experienței sale lumești, apoi, liniștindu-se, îl încuie în masa de lucru. Scurt timp după aceea, o unitate a garnizoanei imperiale din Milano ocupă cu arma sfîntul lăcaș, care, lucru știut, ca orice clădire publică aflată în slujba Domnului, era proprietatea exclusivă a împăratului, și cu toate că nu o înapoiase proprietarului legal, lui Dumnezeu, ținînd-o încă multă vreme ocupată, îi deposedase totuși, cu voia Domnului, pe arienii buni de rug de acest loc al lor de întîlnire, ilegal, unde pînă atunci uneltiseră și subminaseră unitatea bisericii-mame.

Să fi însemnat oare asta că pînă la urmă Dumnezeu îl iertase pe Ambrozie? Sau îi menise o nouă pedeapsă, prin faptul că deși luase de la dușmanii sfîntului episcop turnul cel înalt pînă la ceruri și picurînd miere, nu i-l înapoiase lui? Sfîntul părinte înclina să creadă că, datorită zelului cu care-i prigonea pe eretici, își meritase iertarea Domnului, care îl primise iar sub uriașele-i aripi, și numai dintr-un tact politic îi șoptise măritului cezar să ia provizoriu sub ocrotirea sa biserica Portiana, dimpreună cu sfîntul mormînt ce-i aparținea; în atotcuprinzătoarea-i înțelepciune și dorință de ordine, Dumnezeu voise evident să împiedice ca nemuritorul Gratianus să se învrăjbească cu nemuritorul Valentinianus al II-lea, tovarăș de domnie și fiu adoptiv, respectiv cu mărita împărăteasă-mamă, la a cărei curte din Sirmium, adică din Mitrovița, puternica aripă de dreapta a arienilor se și plînsese și bombănea revoltată. Îl mai întărea pe sfîntul episcop în această credință și faptul că în acest răstimp ereticii atentaseră de două ori la viața sa și Dumnezeu făcuse de ambele dăți minuni, pentru a salva pe cel mai cucernic și belicos episcop al Său.

Potrivit procesului-verbal de la tribunal, care, deși nu s-a păstrat, dînd frîu liber imaginației pare veridic, primul atentat și prima minune dumnezeească s-au petrecut astfel:

Judecătorul : Aduceţi-l pe blestematul de acuzat !

Innocentus, pus în lanţuri şi cătuşe, e adus de pîrcălabi înarmaţi în sala de procese, şi aşezat în faţa podiumului instanţei judecătoreşti, unde la dreapta şi la stînga judecătorului ia loc cîte un asesor. Potrivit uzanţelor, dezbaterile secrete, la care pot participa numai persoanele completului de judecată şi poliţia împărătească, sînt deschise la miezul nopţii, în lumina răspîndită de nouă lumînări, fiecare grea de doi funţi, aşa cum zic prescripţiile.

Judecătorul : Dispun ca în timpul audierii, blestematul de acuzat să fie scos din lănţuri şi cătuşe.

Innocentus : Bunul şi dreptul meu judecător, aş avea rugămintea să păstrez şi în timpul audierii lanţurile grele şi cătuşele, care mi-au fost puse desigur prin sentinţa lui Dumnezeu la glezne, mîini şi gît, pentru a face inofensiv trupul şi spiritul meu păcătoşit.

Judecătorul : Aprobăm cu bunăvoinţă cererea blestematului de acuzat. Numele ?... Ocupaţia ?

Innocentus : Innocentus, vrăjitor. M-am născut — mai bine nu mă mai năşteam ! în 330 după naşterea Domnului nostru Iisus Christos, la Roma, ca întîiul fiu al părinţilor mei păgîni, spre paguba şi supărarea omenirii.

Judecătorul : Să vă aduc la cunoştinţă acuzaţia ? Sau, pentru mai multă autenticitate, să ne-o spună acuzatul însuşi cu gura sa puturoasă şi mincinoasă ?

Innocentus : Întăresc cu gura mea puturoasă şi mincinoasă că fiece cuvînt din acuzaţie e adevărat, ba chiar mai adevărat decît adevărul, devreme ce dezvăluie numai o părticică lipsită de importanţă a vinovăţiilor mele şi trece sub tăcere, din pudoare, partea mult mai mare. Nu sînt prea surprins de asta, căci cine ar suporta să asculte înşiruirea detaliată a atîtor fărădelegi ?!

Judecătorul : Adică, dacă nu greşesc, îţi retragi depoziţia mincinoasă făcută anterior ? Potrivit legii, pînă şi cel mai blestemat acuzat are dreptul să facă asta.

Innocentus (strigînd) : Am zis eu că în tot imperiul roman, inclusiv cel de răsărit, nu există un judecător cu inimă atît de miloasă ca acela care în clipa asta cîntăreşte cu mîna sa albă, cu degete lungi, soarta mea nenorocită ! Nu să retrag aş vrea, ci să completez declaraţia neîntreagă făcută pe masa de tortură, şi pe care îndurătorul for judecătoresc o numeşte pe drept mincinoasă, întrucît ea nu arată decît o parte mărginită a nemărginitului adevăr, numai ceea ce se poate vedea din invizibil, aşadar în concluzie e imperfectă, ca orice operă omenească.

Judecătorul : Blestematul de acuzat să treacă la obiect !

Innocentus : Recunosc, deci, cu inima smerită şi pocăinţă, că după ce în tinereţea mea neînchipuit de stricată am învăţat cu mult sîrg şi conştiinciozitate de la cei mai buni meşteri persani ai timpului meşteşugul interzis de legi al vrăjitoriei şi magiei, care îmbrăţişează kiromanţia, cititul în stele, ghicitul viselor, ştiinţa invocării incuburilor şi succuburilor şi a altor spirite rele, ba chiar şi a diavolului...

Judecătorul : Nu e nevoie ca blestematul de acuzat să repete, ci numai să-şi completeze declaraţia !

Innocentus : Mă supun, fireşte, nici prin gînd nu-mi trece să vă contrazic. Aşadar, cînd stăteam întins pe masa de tortură, iar piosul meu călău — cerul să-l binecuvînteze ! — m-a tras ultima oară şi, cum lesne se poate înţelege, obosind de munca lui plictisitoare şi grea socoti încheiat interogatoriul, curmînd cu asta şirul spovedaniilor mele urlate, sufletul încă îmi era împovărat de atîtea păcate, încît s-ar fi putut zăgăzui cu ele pînă şi Tibrul. În chip regretabil, atenţia acuzatorilor nu s-a oprit asupra acestora, fapt pe care-l atribui monotoniei plictisitoare şi dezgustătoare a nelegiuirilor mele. Din acest motiv — ţinînd seama de nervii milostivilor mei judecători — extrag dintre ele numai un caz neobişnuit de dezgustător şi hazliu, şi anume acea experienţă teme-

rară pe care am făcut-o, cînd... Dar nu îndrăznesc s-o povestesc.

Judecătorul: De ce nu îndrăzneşte blestematul de acuzat să vorbească ?

Innocentus: Strălucit tribunal ! După ce, la îndemnul şi cu ajutorul piosului meu călău şi al ajutoarelor lui, am vomitat din mine tot, sau cel puţin aproape tot ce era murdar, am senzaţia că o parte a sufletului meu s-a purificat şi că mi-am recăpătat o parte din sfială şi pudoare. Niciodată vreun răufăcător nu şi-a regretat atît de mult păcatele, sau cel puţin foarte rar. Merit o moarte cumplită, prin cazne, eventual să fiu ars pe rug, fie şi numai pentru acea experienţă terminată nefericit de care aminteam, şi pe care nu cutez s-o rostesc cu gura-mi puturoasă...

Judecătorul: Ticălosul de vinovat să-şi înfrîngă proaspăta sfială şi să-şi întregească declaraţia.

Assesorul: Şi să renunţe la încercarea de a influenţa şi înmuia completul de judecată cu pocăinţa-i bătătoare la ochi. Iar cît priveşte un sfîrşit spectaculos, o ardere pe rug, nici să nu spere, aşa ceva e un privilegiu al sfinţilor martiri.

Innocentus: Să cutez deci a rosti cu gura mea duhnind a nămol şi limba mea mîloasă ?... Vă mulţumesc... Păcatul amintit adineauri, mai hidos decît oricare altul, a fost acea experienţă — slavă Domnului, n-a reuşit — de a-l doborî, sau, latineşte, *liquida,* cu ajutorul spiritelor rele pe episcopul cu viaţă sfîntă al Milanului, marele conducător al creştinităţii şi bisericii Ambrozie, cel vestit pentru cuvioşenia sa. Slavă Domnului, n-am reuşit !... Strălucit tribunal, cuvintele mi se poticnesc, membrele îmi tremură, dar ar fi o greşeală să pun asta pe seama slăbiciunii trupului meu supus la cazne pe masa de tortură. Zdruncinarea mea e cauzată numai şi numai de răscolul şi zbuciumul resimţit după aceea în conştiinţa mea tulbure. Mă simt puţin cam rău.

Judecătorul: Doreşti un pahar cu apă ?

Innocentus: Nu merit, multpreabunule tribunal.

Judecătorul: Dacă doreşti să şezi, dispun să ţi se scoată lanţurile şi cătuşele.

Innocentus: Nu merit, multpreabunule tribunal.

Assesorul: Atrag din nou atenţia acuzatului să nu încerce a linguşi cu poeăiala asta alunecoasă incoruptibilul complet de judecată. Mărturisirea sa plină de căinţă e într-adevăr o circumstanţă atenuantă, dar te poftesc să fii respectuos cu bunul gust al judecătorilor şi să nu le pui nervii la încercare.

Innocentus: Am luat la cunoştinţă, preabunule domn assesor, ce altceva aş putea face ? Şi mai ştiu, cu îngăduinţa dumneavoastră, că adevărul subiectiv e independent de adevărul obiectiv, în primul rînd fireşte în epoci istorice de declin, dar poate că şi altădată, şi caut să mă conformez acestui fapt atît prin formularea limpede a declaraţiei mele, cît şi în umilul ei conţinut de idei. Poate greşesc ?

Judecătorul: Blestematul de acuzat e poftit să-şi continue declaraţia !

Innocentus: M-am căţărat deci sus, pe acoperişul vechii bazilici din Milano, unde făcînd la miezul nopţii un foc de sacrificiu, am început să aţîţ cu gura-mi setoasă de sînge poporul împotriva episcopului lor cu viaţă sfîntă.

Assesorul: Stai ! Am de pus o întrebare. Ce dovezi poţi aduce în sprijinul acuzaţiei pe care singur ţi-o rosteşti ?

Innocentus: Dacă preabunul domn assesor s-ar urca pe acoperişul bisericii, îndrăznesc să afirm că ar mai găsi jarul stins şi scrumul focului de sacrificiu, poate şi cenuşa fină a cuvintelor mele de aţîţare. Căci pînă şi din cel mai roşu foc, o spun din experienţa mea, cu timpul nu rămîne decît jar stins, scrum şi cenuşă.

Judecătorul: Aprod, sprijină-l puţin pe ticălosul de acuzat, că se clatină, şi dă-i să bea un pahar cu apă !

Innocentus : Dar am observat că pe cît mai insistent și viclean îmi proferam ticăloșiile, pe atît mai vîrtos rezista poporul lîngă preotul Domnului. Drept care am tocmit diavoli pentru a-l da gata, mai pe șleau a-l lichida — ce altceva puteam face ?

Judecătorul : Diavoli sau spirite rele ?

Innocentus : Preabunii mei judecători, e greu să-i deosebești. Căci, la chemarea noastră, se prezintă cînd unul, cînd altul sub înfățișarea celuilalt, și uneori pînă și cei mai experimentați meșteri persani se scarpină în cap cu gurile căscate, total neputincioși a stabili identitatea lor înșelătoare. Contrar celor îndeobște știute, nu constituie o dovată suficientă nici mirosul de pucioasă pe care se zice că-l lasă dracii în urma lor, pentru că uneori spiritele rele pot și ele să dezvolte în jurul lor o duhoare de iad, și nici nasurile fine, cultivate, ale meșterilor persani nu se descurcă întotdeauna în mirosurile și duhorile neomenești. Dar și altminteri e greu să cunoști ierarhia poznașă a celor din infern. Există, de pildă, spirite rele mai puternice decît un drac de rang mărunt, care însă nu pot răspîndi în jurul lor o duhoare atît de autentică, iar pe de altă parte...

Judecătorul : Blestematul acuzat să treacă la obiect !

Innocentus : Am tocmit așadar cîțiva draci sau spirite rele, vreo trei sau patru, și le-am încredințat misiunea de care am mai amintit, și pe care nămoloasa mea limbă cu mare neplăcere o poate numi și califica.

Judecătorul : Adică le-ai încredințat, tîlharule, misiunea de a-l ucide pe...

Innocentus : ...pe Ambrozie, piosul episcop al Milanului, cel cu viață sfîntă, căpetenia mare a creștinătății, mielul strălucitor al bisericii, piatră de temelie a credinței celei adevărate și turn gotic revărsînd dulceața mierii... Vai mie, mă prăbușesc sub groaznica povară a nemerniciei mele !

Judecătorul : Mărturisește ! Ușurează-ți sufletul, făptură vrednică de focul iadului !

Innocentus : Asta și încerc, cu marea îngăduință a strălucitului tribunal, deși am impresia că fără rezultat, pentru că, uite, mă prăbușesc sub îngrozitoarea povară a păcatului meu, pe care abia acum îl realizez în întregimea lui, acum cînd sufletul mi s-a purificat în parte și mi-am recăpătat o parte din pudoare. Slavă, slavă lui Dumnezeu că, așa cum se știe, atentatul meu ticălos n-a reușit ! Dracii, sau spiritele rele, pe care i-am trimis, s-au întors plîngînd.

Assesorul : Ia te uită, plîngînd !

Judecătorul : Ce-au pățit ?

Innocentus : Nu numai că nu s-au putut apropia de sfîntul episcop, dar nici măcar de poarta casei sale, pentru că toată clădirea a fost înconjurată de un foc nepătruns, care pîrjolea și ardea de la mare depărtare. I-a pîrlit și pe drăcușorii mei, îmi arătau plîngînd ghiarele și copitele arse.

Judecătorul : Cu ce poate dovedi blestematul de acuzat că de acum încolo rostește adevărul și fără a fi supus la cazne ?

Innocentus : Preainimosul și cuviosul meu judecător, cine ar cuteza să se îndoiască de adevărul unor cuvinte prin care mă împovărez pe mine însumi ? Doar nu neg, cum obișnuiesc să facă acuzații, ci iau asupra mea cu fața roșie de rușine păcatul acesta cum altul mai ticălos n-a mai fost săvîrșit pe acest pămînt, punînd la socoteală și pe Iuda iscarioteanul, fiul lui Simon, și nu numai că nu neg, ci îmi dezvălui pînă și cele mai ascunse gînduri. Doar nu neg, strălucit tribunal !

Judecătorul : Prezintă dovezile, acuzat blestemat !

Innocentus : În odăița mea de dormit, păstrez ascunsă sub pernă o copită pîrlită rău, chiar arsă, pe care unul dintre drăcușori a lepădat-o de durere.

Judecătorul : Aprod, trimite în goană un curier voinic și cu inimă curajoasă acasă la blestematul de acuzat, să aducă din odăița de dormit, de sub pernă, corpul delict. Să-l înfășoare într-o cîrpă groasă muiată în ulei, ca să nu se ardă la degete.

Assesorul : Corpul delict îl vom examina cu ajutorul unui medic veterinar, acuzatule ! Pînă atunci, numește-l pe cel ce te-a instigat !

Innocentus : Nu, nu ! Doamne ferește ! Nu pot face asta, preamilostive domn assesor !

Judecătorul : Acuzat blestemat, spune-ne îndată cine-i instigatorul, la a cărui poruncă ai asmuțit diavolii și spiritele rele asupra sfîntului episcop al Milanului, a celei mai frumoase podoabe și pietrei de temelie a Sfintei Biserici-mame a creștinității, pentru a-l îndepărta din cale !

Innocentus : Vai, nu pot face asta, bunilor și scumpilor mei judecători, nu-i pot rosti numele !

Judecătorul : Acuzat blestemat, nu după persoana ta măruntă ne arde buza, tu nu ești decît un fir de praf în comparație cu puterea nemăsurată a Domnului ! Rostește numele instigatorului tău puternic, în slujba căruia te afli cu ticăloasa oaste a diavolilor și spiritelor tale rele.

Assesorul : Acuzat, numește-l pe instigatorul care cu ajutorul tău și prin tine atentează la viața căpeteniei bisericii noastre, a cuviosului Ambrozie.

Innocentus : Vai, vai, de trei ori vai, nu-i pot rosti numele !

Judecătorul : Aprod, cheamă călăul, dimpreună cu ajutoarele și sculele sale, să se prezinte în pas alergător.

Innocentus : Vai, nu ! Vai, nu ! Judecători și părinți ai mei, mai bine-l numesc pe instigator, care prin mine atentează la viața căpeteniei bisericii noastre, a marelui episcop al Milanului.

Judecătorul : Acuzat blestemat, ușurează-ți sufletul ! Cine te instigă ?

Innocentus : Îl numesc, milostivii și drepții mei judecători, oricît de greu îmi vine. Mărturisesc și întăresc cu limba mea supusă la cazne pe masa de tortură și deși prin asta vina mea sporește nemăsurat și e de așteptat să mă surp și clatin și mai tare sub apăsarea ei, mărturisesc că singurul instigator și ațîțător al meu a fost propria-mi fire nemăsurat de ticăloasă, care, de invidie, n-a putut suporta...

Judecătorul : Aprod, adu-l înăuntru pe călău, cu toate instrumentele sale !

Innocentus : Vai, nu ! Vai, nu ! Îl numesc ! Mărturisesc !

Judecătorul : Acuzat blestemat, recunoaște și mărturisește că te-au tocmit arienii să-l ucizi pe marele conducător al bisericii noastre, pe Ambrozie cel cu viață sfîntă.

Innocentus : Recunosc, scumpul meu judecător și cel mai bun al meu prieten.

Judecătorul : Mărturisește că tu, ca agent al ereticilor vrednici de iad, ai asmuțit pe drăcușorii tăi împotriva marelui Ambrozie, pe care Dumnezeu l-a ocrotit înconjurîndu-l cu un zid de foc de nepătruns, apărîndu-l de coarnele și copitele lor.

Innocentus : Recunosc, bunule judecător și părinte al meu, recunosc că am fost pus de eretici. Și simt de pe acum că și jumătatea mai întunecată a sufletului meu începe, încet-încet, să se curețe în purgatoriul interogatoriului. E posibil ca faptele mele ticăloase să poată fi calificate printre păcatele ce pot fi iertate ?

Judecătorul : Mărturisește, acuzat blestemat, că ereticii cu miros de lup și minte smintită te-au plătit, și pentru ca să destrame unitatea Sfintei Biserici-mame au cumpărat știința ta interzisă de lege, gura ta spurcată și îndemînarea ta. Ce plată de sînge ți-au făgăduit și ce avans ai primit, pentru a stinge pe marele Ambrozie, nădejdea bisericii noastre ?

Innocentus : Recunosc... recunosc. Am primit zece sesterţi de argint.
Assesorul : Numai la atîta ţi-au preţuit ştiinţa ?
Innocentus : Pe bună dreptate, cum s-a arătat mai tîrziu, slavă şi mărire atotputernicului Dumnezeu !
Judecătorul : Cu totul zece sesterţi, acuzat blestemat ?
Innocentus : Plus doi, cu un alt prilej, scumpul meu judecător, tutore bun al sufletului meu.
Judecătorul : Aşadar în total doisprezece ? Mărturiseşte, acuzat blestemat, că ai avut şi cale liberă la înalţii funcţionari ai imperiului.
Innocentus : Recunosc că am avut cale liberă.
Judecătorul : Pînă şi la cei mai de sus ?
Innicentus : Da, pînă şi la cei mai mari, strălucit judecător al meu.
Judecătorul : La cei mai mari demnitari de la curtea imperială din Sirmium ?
Innocentius : Înţeleg, blajin la vorbă şi inteligent judecător al meu, la cei mai mari demnitari de la curtea imperială din Sirmium.
Judecătorul : Pînă şi la cei mai înalţi ?
Innocentus : Înţeleg. Vai mie ! Am acces pînă şi la cei mai înalţi.
Judecătorul : Acuzat blestemat, în casa acelora ai primit neruşinata însărcinare şi te-ai tocmit pentru ieftina plată şi micul avans ?
Innocentus : Părinte şi judecător al meu, bunul meu sfetnic şi prieten, de o bună bucată de vreme, adică începînd din clipa cînd ai început să tutuieşti persoana-mi măruntă, căzută în păcat, simt limpede că datorită binevoitoarei încrederi ce mi-o arăţi şi care mă onorează, continui să mă purific vertiginos. N-am de ce să tăgăduiesc, cumplita însărcinare şi poruncă, precum şi micul avans le-am primit în casa amintiţilor domni.
Judecătorul : Micul avans, de-a dreptul rizibil, ţi l-a plătit în mîna ta murdară casierul trezoreriei imperiale ?

Innocentus : Înţeleg... Vai, vai, de trei ori vai mie ! El mi l-a plătit.
Judecătorul : Acuzat blestemat, cine anume ţi-a dat însărcinarea secretă şi porunca şi te-a puş să juri că n-ai să-i dezvălui numele nici chiar schingiuit pe masa de tortură ?
Innocentus : Vai, vai, de trei ori vai mie !
Judecătorul : Sărman acuzat lovit de blestem, te dezleg de sub jurămîntul făcut.
Innocentus : De nouă ori vai mie !
Judecătorul : Aprod, pune pe masa tribunalului cîrpa muiată în ulei şi desfă-o ! Tribunalul constată înfiorat că mica copită înnegrită de arsură ce pute în faţa sa miroase neîndoielnic a pucioasă, iar după o cercetare amănunţită i se opreşte ochiul cu scîrbă asupra unor fire de păr la fel de negre, îmbîrligate, lipite de o latură a copitei. După toate acestea, tribunalul consideră demonstrat că de data asta bietul acuzat a depus, chiar şi fără masa de tortură, mărturie dreaptă.
Innocentus : Ce spuneam eu, nu-i aşa ? Vai mie !
Judecătorul : Biet acuzat blestemat, aşadar cine anume ţi-a dat misiunea şi ordinul de a doborî pe piosul Ambrozie, cel cu viaţă sfîntă, cel mai mare orator al vremii noastre, pilonul şi căpetenia creştinătăţii ?
Innocentus : Vai mie ! Pot spune ?
Judecătorul : Fără multă vorbă.
Innocentus : Nu îndrăznesc.
Judecătorul : Oricît de neînchipuit de mare-n ranguri lumeşti ar fi, numeşte-l fără multă vorbă, biet acuzat blestemat !
Innocentus : Chiar dac-ar fi mai mare, sau aproape cel mai mare-n ranguri lumeşti ?
Judecătorul : Cu atît mai mult, sărmane acuzat.
Innocentus : Şi n-am să sufăr pentru temerara-mi vorbă vreun rău lumesc ? După ce sufletul meu ticălos s-a spălat acum de rele, gura mea a scăpat în bună parte de

duhoare și trag astfel nădejde că după moartea mea tîrzie voi ajunge în focul purificator alături de răufăcătorii cărora li se pot ierta păcatele — acum să tremur iar la gîndul că gîtul meu slab va fi retezat de călăii lumești ?

Judecătorul : Sărmane acuzat, în afară de Dumnezeu și de cei direct implicați, niciodată nimeni nu va putea afla, pînă la ziua Judecății de apoi, despre desfășurarea și rezultatul judecății secrete a tribunalului.

Innocentus : Deci pot îndrăzni să spun cine e ? Chiar dacă ar trebui să arăt cu degetul spre o mărită persoană aflată aproape în cel mai înalt rang lumesc, de o frumusețe înnebunitoare și nespus de capricioasă ?

Judecătorul : Biet acuzat, sărman între sărmani, rostește-i numele în șoaptă !

Assesorul : Dar și la urechea mea, acuzat !

Innocentus : La miezul nopții, conducîndu-mă roaba de încredere pe un coridor în budoarul ei, văduva nemuritorului împărat Valentinianus I-ul și mama nemuritorului împărat Valentinianus al II-lea, împărăteasa Justina cea de o frumusețe înnebunitoare și nespus de capricioasă mi-a dat misiunea și porunca să nimicesc și lichidez prin orice mijloc pe Ambrozie cel cu viață sfîntă, episcopul Milanului și căpetenia Sfintei Biserici-mame. De optesprezece ori vai mie !

Nu mult înainte sau după această judecată tainică a tribunalului, un alt ucigaș plătit s-a strecurat în odăița de dormit a sfîntului episcop și s-a năpustit la el cu pumnalul ridicat. Dar printr-o minune dumnezeească, mîna i s-a paralizat și i-a căzut de-a lungul trupului. Interogat cu blîndețe de sfîntul episcop, ucigașul a mărturisit că și el fusese tocmit de Justina, mărita împărăteasă-mamă. După declarația sa detaliată, mîna paralizată i s-a vindecat pe loc și e la fel de mobilă și proaspătă, cu deosebirea că a devenit mult mai blîndă decît înainte.

CAPITOLUL AL PATRULEA

VICLEANUL SINOD DIN AQUILAEA. VICTORIE... VICTORIE !

După ce sfîntul episcop se asigură astfel mai mult sau mai puțin că Atotputernicul și-a retras de deasupra capului său norul negru al supărării, se apucă iar cu puteri înnoite să-și îndeplinească planurile, cu alte cuvinte să distrugă definitiv pe ereticii arieni. Asta, deoarece acel ce vrea puterea — fie și în numele și din însărcinarea Domnului — trebuie întîi și întîi să facă ordine în propria-i ogradă.

Avînd nevoie în această lucrare binecuvîntată de ajutorul unor brațe foarte puternice și eficace, sfîntul episcop ochi și cercetă cu grijă o sută de mii de brațe care leneveau, se odihneau, așteptau sau se ridicau, ba chiar se întindeau spre el de-a lungul drumului său, și din puzderia de necuprins a acestui amestec care uneori întuneca orizontul, ba popula și nopțile-i de veghe cu gesticulația arătătoarelor lungi sau scurte, drepte sau strîmbe, slabe sau umflate, aspre sau îngrijite, cu unghi crăpate, alese din dreapta o mînă împărătească și din stînga o mînă împărătească, pe care, sprijinindu-se, socoti că-și va putea împlini cu folos misiunea sa urgentă. Asta, deoarece în pioasa-i naivitate, credea că nu strică dacă oamenii au, pe lîngă sprijinul ceresc, și cîțiva prieteni lumești cu influență mare, care le pot fi de ajutor în rezolvarea unor treburi și procese mai mărunte.

Una dintre mîinile împărăteşti, pe care — cum ştim — o strîngea şi încălzea de mai multă vreme, era mîna rafinată, prietenoasă, a tînărului conducător al imperiului roman de apus, nemuritorul Gratianus, mînă pe care sfîntul episcop, după o matură cumpănire a planurilor sale, o apucă iar strîns, cu mare grăbire, şi trimise, încă în manuscris, culegerea celor mai vestite din predicile sale, intitulată *De Fide,* pentru ca mîna împărătească s-o poată răsfoi cu folos, mai cu seamă filele cu mare forţă de convingere în care se vorbeşte despre blestemaţii de eretici arieni. Cealaltă mînă împărătească, aceea a tovarăşului de împărăţie al nemuritorului Gratianus, a domnitorului proaspăt ales al imperiului roman de răsărit, mîna muşchiuloasă, milităroasă, cu degete butucănoase a nemuritorului Theodosius, o aşeză Dumnezeu însuşi, fără intervenţia personală a sfîntului episcop, în mîna albă, gingaşă a acestuia. Cu acest îndoit sprijin, micul slujitor al Domnului socotea că acum poate porni, în sfîrşit, fără teamă pe drumul său plin de bulgări.

Şi, iată, bulgării de pămînt se destrămau şi spulberau îndată ce sfîntul episcop ridica piciorul său îngust şi păşea printre ei, pornind la drum. Nu trecuse nici o jumătate de an de la confiscarea bisericii Portiana şi slăvitul împărat Gratianus restitui catolicilor, respectiv lui Ambrozie, din proprie iniţiativă şi bunăvoinţă, cel mai frumos lăcaş de reculegere al Domnului şi turn înalt pînă la ceruri, revărsînd dulceaţa mierii ; deşi sfîntul episcop, în epistolele adresate măritului împărat — care mai tîrziu fură înmănuncheate în volumul *Epistolae I* —, îşi exprimase bănuiala că nobila şi folositoarea hotărîre i-o inspirase mănitului său învăţăcel Sfîntul Duh. E de presupus că din imboldul acestei inspiraţii durabile şi adînci se născuse şi cealaltă hotărîre a împăratului, de a retrage şi dispune ştergerea şi sistarea imediată a patentului clemenţei emis mai demult la Sirmium, adică

Mitroviţa de azi, împotriva ereticilor de orice soi şi nuanţă.

Prima izbîndă ! Prima victorie parţială pe anevoiosul drum, care... unde ducea ? Mare victorie ! Pentru că înainte vreme la Sirmium, prin bunăvoinţa celui mai milos împărat, şi fidel spiritului înaintaşului său, nemuritorul împărat Valentinianus I-ul, dar desigur şi a şoaptei discrete a înnebunitor de frumoasei, nemuritoarei împărătese-mamă Justina, încuviinţase libertate religioasă deplină tuturor fracţiunilor, cu excepţia maniheilor, photinianilor şi eunominianilor — care erau într-adevăr diavoli slobozîţi din iad — şi iată că acum Sfîntul Duh punea capăt cu o singură lovitură acestei clemenţe inacceptabile şi acestui liberalism. Aşadar, prin bunăvoinţa Sfîntului Duh, în imperiul roman de apus ordinea va fi pusă, în sfîrşit, în drepturile ei !

Ca şi în imperiul roman de răsărit ! Alţi bulgări de pămînt se destramă şi spulberă.

Nemuritorul Theodosius, împăratul de curînd ales, era un bărbat de o statură impresionantă, cu faţă sănătoasă, cu mişcări atît de hotărîte şi totodată impunătoare, încît nici că putea fi imaginat fără mantia-i împărătească de purpură. Oratorul curţii exprimase desigur opinia poporului bun cunoscător, cînd în discursul de salut aşternuse la măritele sale picioare un citat homeric, zicînd : „Nicicînd ochii mei n-au privit pînă azi o făptură atît de plăcută vederii şi mîndră", şi dacă adăugăm la acestea că era deschis şi prietenos la vorbă, jovial, deşi iute la mînie, darnic şi iubitor de sfat, şi că se îngrijea cu stricteţe militară de starea-i trupească, de respectarea meselor, de întreţinerea stomacului, digestiei şi muşchilor, şi mai presus de toate, potrivit originii şi educaţiei sale spaniole, se agăţa cu o pasiune oarbă de învăţăturile Sfintei Biserici-mame — lesne se poate înţelege că în cele din urmă Dumnezeu îl iertase pe Ambrozie, sau cel puţin îl iertase temporar, chiar dacă n-a uitat de gre-

șeala sfîntului părinte, avînd o excelentă memorie, ba chiar ieșită din comun.

După alegerea sa, noul împărat își fixase comandamentul militar deocamdată la Thessalonic, capitala Macedoniei, de unde purta fructuoase lupte de gherilă împotriva sîngeroșilor vizigoți, și ca și în alte aspecte ale vieții sale, își făcea treaba cu multă chibzuință și mare luciditate, deși firea sa iute la mînie izbucnea și acum alandala în comportamentul propriu; în astfel de momente era atît de cumplit, încît nici chiar soția și copiii săi nu îndrăzneau să-i iasă în cale, și lua în sinea sa dispoziții, porunci și hotărîri atît de nebunești, încît ar fi fost desigur fatale pentru întregul imperiu roman, dacă pînă la urmă n-ar fi ieșit biruitoare luciditatea sa și cu mîna-i autocritică n-ar fi șters și n-ar fi retras aceste dispoziții catastrofale. În privința asta, sfîntul episcop avea să cîștige multă experiență pe drumul său greu.

Încă după primele-i fapte împărătești, deîndată ce stăvili temporar pe sîngeroșii barbari în Macedonia și ținuturile învecinate, și intră cu alaiul victorios în Bizanț, sau Constantinopol, capitala imperiului de răsărit, marele și vrednicul de admirație Theodosius apucă repede, fără să știe, mîna mică, albă, a sfîntului episcop, întinsă spre el după sprijin, și în semn de prietenie, tot fără știrea sa, o strînse militărește. Căci deși firea-i iute, de sangvin — cum în general este a împăraților și căpeteniilor lumești — se hrănea din trupul său frumos și măreț plămădit din pămînt, aer, foc și apă, în cele din urmă aceasta pălea în fața sufletului său nemuritor, care, cum îndeobște se știe, este atît în ce privește alcătuirea, cît și conținutul, opus trupului, chiar dacă o anume parte cărnoasă înclină puternic spre suflet. La numai două zile după intrarea sa în Bizanț, respectiv Constantinopol, pe data de 26 noiembrie 380, marele și vrednicul de admirație Theodosius porunci să fie luate toate bisericile orașului de la blestemații eretici arieni și să fie puse la

dispoziția bunilor catolici. Treabă după care în scurt timp emise și vestitu-i decret prin care interzicea ereticilor ca, ținînd slujbe divine în locuri publice, să-și desfășoare în fața poporului încăpățînata, înrăita alienare, ori măcar să se apropie cu învățăturile lor nelegiuite de pragul oricărei sfinte biserici. Iar Sinodul de la Constantinopol, întrunit grabnic, reîntări cu fermitate și în cadru festiv tezele adevăratei religii catolice, excluzînd și excomunicînd din Sfînta Biserică-mamă fracțiunile blestemate de orice fel și spiță.

Victorie! Victorie! Ținîndu-se strîns de cele două mîini împărătești, sfîntul episcop înainta temerar pe drumul ales de el. Mare victorie, de vreme ce prima misiune, doborîrea și nimicirea credinței eretice, o și săvîrșise, și nu-i mai rămînea de făcut decît să doboare și nimicească pe eretici înșiși, adică să treacă de la teorie la practică. Nimic mai ușor! Drept care, îngropîndu-ți fața în palme și oftînd adînc, sfîntul episcop se apucă să pregătească temeinic vestitul și vicleanul sinod de la Aquilaea. Trebuia dată o lovitură atît de nimicitoare ereticilor aflați încă în număr mare — deși sub interdicție — în Italia de nord și în ținuturile dunărene, încît să se scufunde concret sub pămînt, adică în iad.

Într-o zi de primăvară, foarte devreme, încă înainte de a răsări soarele, sfîntul episcop — care potrivit deprinderilor sale se scula în zori — ciocăni la ușa uneia dintre camerele de oaspeți a palatului episcopal, unde se odihnea colegul său Valerianus, episcopul Aquilaeii, care sosise cu o seară în urmă la Milano pentru discuțiile privind pregătirea sinodului, și după ce îl trezi cu mare greutate din sforăitu-i gros, porni cu el la plimbare prin curtea largă, mărginită de arcade, curte podită cu dale de piatră în mijlocul căreia se afla o mică suprafață pătrată sădită cu iarbă udată și tunsă cu îngrijire, și care simboliza natura înfrîntă, îmblînzită și supusă desăvîrșirii, după gustul cumpătat al sfîntului episcop.

— Sfinte părinte și coleg, îi spuse Ambrozie trupeșului oaspete, care era cu două capete mai înalt și două palme mai lat în umeri decît el și totuși abia putea ține pasul cu măruntul și iutele episcop al Milanului, cînd ți se limpezește gîtlejul și-ți alungi somnul din gene, ți-aș cere sfatul și planul tău de bătaie în privința desfășurării foarte apropiatului sinod.

— Apropiatul sinod ecumenic, adică general și total, răspunse episcopul de Aquilaea după o îndelungată chibzuială, a fost convocat de nemuritorul împărat Gratianus la cererea episcopilor Palladius și Secundianus, pentru discutarea cîtorva chestiuni controversate ale dogmei.

— Atît Palladius, cît și Secundianus sînt eretici arieni, dragă colega, zise Ambrozie, cu care nu doresc nici să discut, nici să am controverse. Dealtfel, dogma nu are nimic controversabil, sper că știi.

— Cum să nu știu, sfinte părinte, răspunse cu grăbire oaspetele cu trup mătăhălos și răsuflare grea, dînd de zor din cap. Totuși, nemuritorul împărat Gratianus a convocat sinodul ecumenic lărgit, pentru ca cei doi episcopi dunăreni să-și poată expune îndoielile în fața adunării bunilor creștini și să le poată discuta temeinic cu ei.

— Am spus că nu discut cu arienii! strigă Ambrozie, pierzîndu-și răbdarea. Înțelegi total greșit situația, somnorosul meu confrate. Treaba lui Gratianus ce gîndește și ce-și închipuie, a noastră e să ștergem din ținuturile noastre ultimele urme ale ereziei și ale oricărei fracțiuni.

Și cum în acel moment soarele se ivi deasupra acoperișurilor palatului episcopal, luminînd cu razele-i proaspete, aurii, pașnica pajiște ce lucea verde în mijlocul curții podite cu dale de piatră, sfîntul episcop se opri o clipă, se uită cu admirație la natura armonios îmblînzită, apoi își înălță brațele spre cer.

— Le ștergem...: spre și mai marea slavă a lui Dumnezeu! strigă însuflețit cu glasu-i melodios. Și nici nu poate fi vorba să convocăm un sinod general și total, continuă, pornind iar cu pași repezi, scurți, printre arcadele umbroase. Vezi bine, ca Palladius și-ai lui să primească ajutor de la frații săi de crez din Asia Mică, Siria, Mesopotamia, în care nu poți avea încredere, și pînă la urmă să mai și voteze împotriva noastră! Nu pupă ei așa ceva! Cu ereticii nu discutăm!

— Și-atunci? întrebă gîfîind oaspetele, care nu izbutea nicicum să țină pasul cu amfitrionul iute la pas și la minte, și mereu rămîneau în urma sa cu doi-trei pași, ca și cu tot atîtea idei. Și-atunci?

— Îi nimicim! strigă Ambrozie. Pentru că noi vom avea majoritatea în sinod.

— Să sperăm, zise mătăhălosul Valerianus și din înălțimea sa de turn, aruncă o privire îngîndurată asupra creștetului și cefii micului episcop ce pășea în fața sa. Deși mă întreb, sfinte părinte, cum ne vom asigura fără nici un dubiu majoritatea în caz că, potrivit dispoziției nemuritorului împărat, ar veni totuși nestatornicii părinți din răsărit la sinodul general și total?

În clipa aceea, cu o hotărîre bruscă, Ambrozie coti spre poarta palatului episcopal.

— Hai să dăm o raită prin oraș! zise. Aș vrea să văd foiala din zori a orașului ce se trezește, care în puritatea ei amintește de ciripitul plăcut al păsărilor. Părinții din răsărit nu vor veni. Îi vom explica lui Gratianus că pentru plîngerile celor doi arieni fără însemnătate nu merită ca sfinții părinți din Asia să fie luați de la treburile lor locale de mare răspundere și să fie împovărați cu oboseala unui drum atît de lung, ca să nu mai vorbim de importantele cheltuieli de drum. Problemele le putem rezolva chiar dacă sîntem mai puțini la număr.

— Nu încape îndoială că se pot rezolva, zise episcopul de Aquilaea. Dar dacă sfinții părinți din Asia rămîn

trupește departe, atunci cu ce drept putem numi adunarea noastră sinod ecumenic, respectiv general și total ?

— Somnorosul meu sfînt părinte !... somnorosul meu sfînt părinte ! exclamă înspre spate și în sus micuțul episcop al Milanului. În trupeșa-ți înțelepciune te vei îngriji să apară în delegația părinților răsăriteni ce vin în capitala ta episcopală și doi-trei oameni de încredere și prieteni.

Și cum, ajungînd la sfîrșitul frazei, Ambrozie se opri și se întoarse brusc, oaspetele putu studia mai îndelung lumina bucuriei ce iradia din fața sa îngustă, palidă, ca și evlavia suprapămînteană din ochii înroșiți de plîns.

— Adică, rosti după un timp mătăhălosul și greoiul oaspete, îngîndurat și coborînd ochii în pămînt, ne vom aduna nu la un sinod general și total, respectiv ecumenic, pentru discutarea tezelor religiei noastre, ci la o dezbatere judecătorească, la care neîndoios vom condamna și excomunica din biserica noastră pe ereticii inculpați.

— Te-ai trezit, sfinte părinte ? rosti Ambrozie.

Între timp, cei doi cuvioși episcopi ajunseră în cartierele vulgare, cu populație deasă a orașului, unde pe ulicioarele înguste ferestrele se deschideau una după alta și femeile bune, palide ale Milanului, în timp ce strîngeau cămășile, cearșafurile și fețele de pernă întinse la uscat în dreptul ferestrelor, își transmiteau cu voce tare de-a lungul sforilor întinse peste stradă gîndurile matinale, cu un căscat sănătos, tuturor vecinilor, în timp ce bătrînii ieșeau în prispele porților, copiii, rostogolindu-și mingile de lemn pe lespezile netede ale străzii, țipau-și strigau veseli, iar bărbații, pantofarii, boiangiii, croitorii, băcanii, măcelarii, vînzătorii de portocale, fierarii și rotarii, nemaivorbind de burduhănoșii vinari cu nasuri roșii, se înființau în micile lor prăvălii și ateliere și, schimbînd o vorbuliță, se apucau de chibzuitele lor treburi zilnice.

Sfîntul episcop se opri la un colț de stradă, unde zburau spre el din patru părți, ba și de sus, de la ferestrele caselor cu etaj, strigăte vesele de bună dimineața, cărora le răpundea dînd spornic din capul său îngust, țuguiat.

— Adică să nu-i apărăm pe aceștia ? spuse cu ochii umeziți de lacrimi.

— Împotriva cui ? Împotriva cărei primejdii ? întrebă oaspetele mirat.

— Împotriva ereticilor, zise sfîntul episcop.

— Înțeleg, rosti oaspetele din Aquilaea.

Sfîntul episcop porni iar de-a lungul dublului zid al saluturilor și mîinilor ce-i făceau semn și, mîngîind cîte un cap murdar de copil ce se lovea de burta sa și ocolind cu grijă mingile de lemn ce se rostogoleau spre el, la următorul colț de stradă se opri iar, pentru a aștepta pe namila de oaspete ce-l urma poticnindu-se.

— Îi apărăm împotriva lor înșiși, zise cu glas apăsat. Împotriva spiritului inegalității, vrajbei, a urii, care se ascunde în spatele teoriilor și profită de orice pretext pentru a izbucni, distruge și ucide.

— Ești deci de părere, sfinte părinte, zise oaspetele cu vorba sa groasă, înceată, că în fiecare om sălășluiește un eretic în fașă, un rudiment de eretic ? A cîta parte din om ar putea fi, sfinte părinte ?

— O infimă parte, sfinte părinte, zise Ambrozie și ochii săi mari, triști, se umplură iar de lacrimi. Omul, ce-i drept, e o floare a zidirii și cea mai desăvîrșită creație a lui Dumnezeu, dar dacă nu zvîntăm mocirla ce bîhlește în el, cu timpul se împute din cap pînă-n tălpi și, contaminîndu-și pe rînd vecinii, transformă pămîntul într-un iad. Iar de zvîntat și vindecat nu se poate decît dacă îi conducem fiecare gînd și faptă spre Dumnezeu.

— Și, firește, asta n-o poate face și duce la bun sfîrșit decît Sfînta Biserică-mamă, singura care ne poate

aduce fericirea, rosti după o pauză, îngîndurat, oaspetele din Aquilaea.

— De ce? exclamă sfîntul episcop. De ce ar putea-o face și duce la bun sfîrșit numai Sfînta Biserică-mamă? O poate realiza orice păstor, care ar fi în stare să strîngă într-un ocol nefericitele noastre oițe. Unul care ar ști să convingă sufletul dornic de sărutările lumii să se împreune cu Iubita sa Dumnezeească, pentru a asculta numai cuvintele Ei, mai dulci decît dulceața și, lepădînd orice altă bucurie, dorință și teamă, să găsească cheia Căsniciei și să se împreune cu Ea. De ce ar putea face asta numai Sfînta Biserică-mamă?

— Iartă-mi, Doamne, păcatele! zise de data asta după o pauză mai scurtă mototolul oaspete și își făcu cruce cu mîna-i mare și grasă.

Sfîntul episcop izbucni în rîs.

— Ar putea-o face orice păstor, exclamă, care stingînd pe veșnicie în sufletul omenesc curiozitatea nefolositoare și păgubitoare, și-ar mîna turma într-un singur ocol. Căci există lucru mai nefolositor și dăunător decît setea de cunoaștere cînd nu e îndreptată spre Dumnezeu, există bucurie mai periculoasă decît bucuria rațiunii și patimă mai neroadă decît patima cercetării, care nu ațîță decît la vrajbă, rivalitate și ură? Ce altceva este știința decît o țesătură din cețuri înșelătoare și întunecimi, fără cap și coadă? Există lucru mai absurd decît a studia astrologia sau geometria și a cuprinde cerul, pămîntul în cifre? Există prostie mai mare și mai bolnăvicioasă decît să-ți pui singur probleme de conștiință, ca filosofii din antichitate, în loc să căutăm liniștea și fericirea sufletului în Sfînta Scriptură?

Între timp, cei doi sfinți părinți ajunseră în dreptul porții orașului și, ieșind afară, trecură pe lîngă tabăra de care a pribegilor illiri, de unde se înălța spre cerul de primăvară fumul focurilor de bucătărie însoțit de clocotul plăcut al mîncărurilor ce fierbeau în ceaune și,

ici-colo, cîntecul vesel al cîte unei femei. Privind peste gard, sfîntul episcop vedea cum femeile, căscînd cu poftă, întindeau cămășile proaspăt spălate, cearșafurile și fețele de pernă, bătrînii ieșeau la soare în dreptul corturilor, copiii rostogoleau alergînd și țipînd mingi de lemn printre căruțe, iar bărbații, cu frunțile mai mult sau mai puțin senine, își vedeau de munca lor.

— Oare cu cît sînt mai nefericiți acești eretici decît buna mea turmă? întrebă sfîntul episcop cu voce ridicată. Și mai ales de cînd au mai scăpat cît de cît de duhoarea suferințelor?

— Ai milă de mine, Doamne! zise pentru a doua oară Valerianus, mătăhălosul episcop al Aquilaeei, făcîndu-și iar cruce.

— Omul, cum se știe, are voința liberă, continuă sfîntul episcop, pășind mai departe de-a lungul gardului, căci dacă n-ar avea, n-ar exista nici virtute, nici păcat pe pămînt. E liber să aleagă de voia lui între două. Între Cristos și diavol, între grație și damnare. Dar tocmai pentru că e liber să aleagă... vai, vai... nici o zi nu-i trece fără a păcătui. De asta mînăm, sfinte părinte și coleg, în ocolul Domnului, blîndele mele oițe, lupii de eretici și pe păgîni deopotrivă, ca prin mila și cu ajutorul lui Dumnezeu să se poată salva de ei înșiși și să îmbrățișeze persoana și pilda lui Cristos.

— Dar nu sînt totuși mai nefericiți ereticii, fiind ceva mai departe de persoana și pilda lui Cristos? întrebă oaspetele, oprindu-se foarte hotărît, pentru a-și mai trage sufletul.

— Aparent nu... aparent, nu, zise sfîntul episcop și, ridicînd arătătorul, îl îndreptă spre tabăra de care. Dar ce infimă e diferența dintre nefericirea mai mică și mai mare, sfinte părinte și coleg! exclamă, năpustindu-se brusc cu pașii săi iuți spre crîngul de măslini ce se zărea verde în spatele taberei de care, ca și cum abia aștepta să iasă din vecinătatea oamenilor nefericiți, pentru a

pătrunde între ghearele la fel de nemiloase ale naturii. Lumea e un loc trist, întunecat. Nu prididesc să le explic că nu e o treabă bună să trăiești și că nu trebuie să ne temem de moarte, pentru că e mai avantajos și mai folositor să mori, de vreme ce moartea pune capăt nu numai durerilor trupești, ci și chinurilor sufletești și, mai presus de toate, în primul rînd păcatului. E singura tihnă posibilă ce i se oferă omului. Nu e adevărat că moartea e sfîrșitul și încheierea vieții, căci sufletul, eliberat din închisoarea mocirloasă a trupului, continuă să trăiască.

— Dar nu-i place să se elibereze, spuse din spatele său oaspetele ce gîfîia de alergătură.

— Experiența ne învață însă, exclamă înfuriat sfîntul episcop, că toți murim, așadar de ce ne-am teme de un lucru care știm că e inevitabil. Moartea trebuie îndrăgită. A murit pînă și apostolul Ioan și a trecut prin moarte și domnul nostru Isus Cristos, doar Moise, Enoch și profetul Ilie au făcut excepție de la regulă. Iar Iob și David și Solomon și Simeon nu numai că nu se temeau, chiar își doreau moartea... Cum mi-o doresc și eu, deși ce departe sînt eu de înțelepciunea lor ! adăugă ceva ceva mai încet, pentru ca episcopul de Aquilaea să nu-l audă.

— Ce spui, sfinte părinte ? întrebă acesta.

— Că tu vei conduce sinodul, ca președinte, colega, răspunse Ambrozie.

— Eu ? De ce tocmai eu ? întrebă speriat oaspetele. Eu nu doresc să fiu președinte la acest sinod general și total, sfinte părinte, de la care, cum văd, vor lipsi sfinții părinți din Asia, motiv pentru care prezidiul va fi foarte serios atacat.

— Nu dorești să fii președinte ? E impresionantă modestia ta, sfinte părinte, zise Ambrozie. Dar și umilința ta cu adevărat creștinească, cu care eventual vei putea suporta grelele atacuri. Eventual, zic, considerînd că nu

va fi cine știe ce nevoie să folosești această umilință, căci fiind noi între noi, nu te vor atinge nici un fel de atacuri.

— Și totuși nu vreau să fiu președinte, zise greoiul, încăpățînatul, mătăhălosul oaspete.

— Te vom alege președinte, spuse sfîntul episcop, întorcînd capul spre spate, pentru că ești un om ponderat și chibzuit, motiv pentru care pari drept și imparțial. Cînd de fapt știm, nu-i așa, că sub aparența manierată a imparțialității arde în tine focul unui adevărat catolic.

— Și totuși ! repetă oaspetele cu un gest larg de refuz. Nu, nu doresc să fiu președinte !

— Pe scurt, tu vei fi președinte, zise sfîntul episcop, continuîndu-și liniștit drumul prin frumosul crîng de măslini. Și după acestea, ne putem întoarce la alegerea celor ce pot fi invitați și la munca plină de răspundere și de tact a trierii, pentru care îți solicit ajutorul binevoitor.

— Nu, nu doresc să fiu președinte, repetă a treia oară, deși ceva mai fără convingere, bunul episcop de Aquilaea.

— Pe confrații din Italia de nord, zise Ambrozie, cred că-i putem invita la sinod cu sufletul împăcat, căci, în acord cu tine, se vor apăra cu mult avînt și cu atît mai vîrtos vor ataca pe cei doi cîini de eretici ce se plîng și îi vor plesni peste mutrele lor cu spume la gură, treabă la care tu, în calitatea ta de președinte imparțial, va trebui din păcate să renunți. Tot așa stă treaba, gîndesc eu, și în privința bunilor păstori ai ținuturilor creștinești ale Pannoniei, pe care-i vom mobiliza în întregime la sinod. N-am dreptate, sfinte părinte ?

— Foarte multă ! zise oaspetele cu un gest de aprobare din mînă.

— Lista nominală a acestora o va întocmi secretarul meu și ți-o va preda, sfinte părinte, zise Ambrozie. Mai departe ! Îl invităm bineînțeles și pe episcopul Romei, pe marele papă Damasus, recunoscut de noi, și firește nu-l

chemăm pe celălalt papă, vicleanul Ursinus, deși mă tem că vreunul dintre adepții săi va strecura în adunarea noastră spiritul său intrigant.

— Firește, zise oaspetele. Și-i invităm și pe sfinții părinți din ținuturile de sud ale Italiei.

— Și pe ei, cu cuvinte cît de cît amabile, zise sfîntul episcop.

— Pe episcopii de Capua, Tarentum, Neapolis, Arpi, Croton, Siracusa, Agrigentum, spuse oaspetele. Ca și pe părinții celorlalte episcopii, mai mărunte, pe care, pentru a scurta vorba, nu-i mai amintesc acum.

— Pe episcopul Neapolisului omite-l, colega, spuse Ambrozie. După cîte sînt informat, nu demult i-a adresat o epistolă antipapei Ursinus, pe care nu-l putem suferi. Și omite-l de asemenea și pe părintele de Agrigentum, a cărui soră trăiește la curtea împărătesei Justina.

— Și asta e rău ? întrebă greoiul oaspete.

— Nu mai rămîne mereu cu trei pași în urmă și cu tot atîția în cugetare, colega ! spuse iritat sfîntul episcop. Doar ți-am spus că fetișcana se contaminează la curtea ereticei împărătese-mamă.

— Din Gallia pe cine chemăm ? întrebă oaspetele, după o ușoară mirare. Pe episcopul de Trever ?

— Poate veni, zise Ambrozie.

— Brigantium ?

— Poate veni, zise Ambrozie.

— Lutetia ?

— Poate veni, zise Ambrozie.

— Massilia ?

— Cu plăcere, zise Ambrozie.

— Tolosa ?

— Tolosa o lăsăm deoparte, zise Ambrozie. Atît tatăl, cît și bunicul confratelui au trăit în credința ariană și el însuși s-a renegat, ca arian, abia acum zece ani. Tolosa o omitem !

— Omitem Tolosa, mormăi dînd din cap oaspetele. Nici nu mai știu ce să spun de treaba asta.

— Nimic ! zise sfîntul episcop. Din Spania îi primim pe toți cu brațele deschise la sinodul general și total.

— Cu brațele deschise ! Saguntum, Valentia, Tarraco, spuse oaspetele, agățînd unul cîte unul de degetele sale groase numele cu frumoasă sonoritate. Nova Carthago, Ebore...

— Ți-am spus că pe toți, exclamă sfîntul episcop. Din Spania, pe toți ! Ține-te aproape ! Africa ?

— Aș recomanda Alexandria, Cyrene, Berenice...

— Pot veni, zise sfîntul episcop.

— Caesarea, Carthago, Tingis, Utica...

— Omite de pe listă și Utica, zise sfîntul episcop.

— Utica ? întrebă mirat oaspetele. De ce să omit de pe listă pe bunul episcop de Utica, unul dintre cei mai vajnici atleți ai lui Cristos ?

— O fi el unul dintre cei mai vajnici atleți ai lui Cristos, zise sfîntul episcop, dar cine poate suporta să-i vadă mersul grosolan și mișcarea greoaie, neșlefuită a membrelor ? Mă enervează numai cînd îi aud glasul !

După ce discutară astfel pe-ndelete, în bună înțelegere, atenți la toate aspectele, și căzură de acord asupra listei invitaților, neuitîndu-i nici pe sfinții părinți din Britannia — deși părea îndoielnic dacă aceștia vor suporta fizicește și bănește o călătorie atît de lungă și traversarea mării —, după o matură chibzuință cei doi sfinți părinți căzură de acord și asupra textului scrisorii prin care, în linii mari și în spiritul solidarității, li se aducea la cunoștință sfinților părinți din Asia cînd se va ține sinodul general și total, și erau invitați în cuvinte frumoase și amabile să participe și trupește la Aquilaea ; în speranța — așa se va încheia scrisoarea — că în pofida scăzutei importanțe a oridinei de zi, stimații și iubiții frați, sau măcar doi-trei mai tineri din-

tre ei, nu vor regreta oboseala unui drum deosebit de lung şi costisitor.

— Cu o astfel de invitaţie, care din ei o să mai vină ? întrebă mirat şi clătind din cap oaspetele.

— Nu mulţi, zise sfîntul episcop. După socotelile omeneşti, cît se poate de puţini. Nici nu e nevoie de ei. Calculează să trimiţi invitaţia aşa fel, sfinte părinte, ca iubiţilor noştri fraţi din Orient să le rămînă foarte puţin timp pentru reflecţii şi consultare, dacă vor totuşi, împotriva oricărei aşteptări, să vină la sinod.

Cum între timp soarele ajunse în cel mai înalt punct al cerului şi îşi răsfira căldura prietenească peste tot ţinutul, cei doi sfinţi părinţi se aşezară în umbra rară a unui măslin. Mătăhălosul oaspete din Aquilaea se răcori, iar după ce privi poziţia soarelui, constată că e vremea prînzului ; dar deocamdată remarca asta nu îndrăzni s-o facă cu glas tare, întrucît sfîntul episcop ce şedea lîngă el era vizibil adîncit în contemplarea naturii.

— Priveşte acest măslin, spuse ca pentru sine, privind în gol, priveşte crengile lui contorsionate, crăpate, foarte bătrîne, şi pe ele fluturarea argintie a frunzelor netede, tinere. Ce privelişte plăcută ochiului şi instructivă ! Meditez şi gîndul mă face să-l asemuiesc sufletului omenesc, pe care mîna lui Dumnezeu l-a cioplit şi disciplinat aşa cum trebuie. Ce folositor e copacul prin faptul că e frumos, şi ce frumos e datorită faptului că e folositor ! Ce grinzi minunate cioplim din cedru, scînduri de acoperiş rezistente din chipru, tipare de litere din cimişir, care-l învaţă pe copil să scrie şi să citească. Pe de altă parte, cît de fidel pilduieşte natura gîndul măreţ cu care a alcătuit Atotputernicul lumea ! Cîinele simbolizează fidelitatea, ursul ocrotirea părintească, egreta speranţa, cocorul iubirea de aproapele şi în sfîrşit însuşi pe om — peştii, care se scaldă şi bălăcesc în ocean, adică în Sfînta Biserică-mamă. Ce măreţ e Domnul !

— Amin, zise oaspetele din Aquilaea.

— Să urmăm natura, continuă sfîntul episcop, căci natura a creat-o Dumnezeu şi a creat-o cu un scop. Natura e frumoasă şi morală, iar tot ce se abate de la ea e spurcăciune şi mîrşăvie . Modestia naturii ne învaţă la cercetarea adevărului, la măsură şi cumpătare, la fidelitate şi dăruire în căsnicie. E împotriva legilor firii să refuzăm ajutorarea semenilor noştri. Căci sîntem alcătuiţi aşa fel, ca membrele să ni se armonizeze în bună înţelegere şi să se întrajutoreze reciproc, iar dacă mîna ar pofti ochiul sau ar vătăma piciorul, tot trupul ar avea de suferit. Şi cu cît mai mare-i păcatul să vatămi un om întreg faţă de un singur membru ! Pentru că dacă din pricina unui membru paralizat se vatămă întreg trupul, desigur că prin vătămarea unui singur om se destramă obştea întregii omeniri, e dezonorată natura spiţei omeneşti şi unitatea Sfintei Biserici-mame, pe care o închează credinţa şi iubirea. Ce uriaş e Dumnezeu !

— Amin, zise oaspetele. Cum văd, sfinte părinte, i-ai răsfoit cu folos pe filosofii păgîni.

— Iar Dumnezeu e mai puternic şi mai desăvîrşit chiar şi decît natura, continuă sfîntul episcop, şi nu e de mirare, devreme ce El însuşi a creat-o, cu propria-i mînă. Legile firii nu au putere asupra Lui, devreme ce tot El le-a creat pe acestea şi le cîrmuieşte prin ele însele. Omul înaintează în cunoaştere cu paşi lenţi, în schimb Dumnezeu prin esenţa sa e atotştiutor, de la începutul-începuturilor ştiinţa sa e desăvîrşită şi nu se mai poate adăuga nimic şi, spre deosebire de oameni, cunoaşte nu numai trecutul şi prezentul, ci şi viitorul, căci viitorul însuşi nu e altceva decît tot planul, voia şi fapta Lui. Ce uriaş e Dumnezeu !

— Amin, zise cu puţină întîrziere oaspetele, care acum era atent nu atît la cuvintele confratelui, cît la ghiorăitul stomacului său flămînd, ce trîmbiţa uneori atît de tare, încît acoperea pînă şi lauda adusă Domnului.

Însă urechile, ochii și nasul sfîntului episcop erau atît de pline de evlavia sufletului său, încît nu-l mai auzea.

— E atît de uriaș, continuă ațintindu-și ochii înroșiți de plîns asupra măslinului, încît poate schimba oricînd după pofta sa legile naturii. Poate face ca rîurile să se întoarcă, să curgă înapoi spre izvor, și la porunca sa marea s-ar retrage. Dacă ar pofti, ar schimba toată natura și ar face noi legi ale firii. La cuvîntul lui Cristos, din nimic s-a plămădit ceva ce n-a existat, așa că de ce n-ar putea transforma ceva ce există în ceva ce încă nu există ?

— O, vai ! oftă oaspetele, cu un lamentabil gînd ascuns.

— Să ne gîndim, de pildă, la Sfînta Fecioară Maria, continuă Ambrozie ca orb și surd. Potrivit legilor naturii, femeia nu poate naște decît dacă se împreunează cu bărbatul. E limpede, așadar, că Sfînta Fecioară s-a împotrivit cu rodnicie acestor legi cînd l-a născut cu bine pe Domnul nostru Isus Cristos. Pentru că trupul ei era templul lui Dumnezeu și ea însăși se hrănea din carnea Domnului și-și potolea setea cu sîngele Domnului. Împotrivindu-se legilor firii, s-a păstrat fecioară cînd a rămas grea cu Sfîntul Duh și a rămas fecioară și după ce l-a născut pe Cristos. E o minciună și palavră nefolositoare învățătura ereticului Helvedianus — pe care au preluat-o photinianii cei vrednici de rug — că după ce l-a născut pe Mîntuitor, Sfînta Fecioară a plămădit încă mulți alți prunci cu Iosif.

— Așa e, zise oaspetele. Ce uriaș e Dumnezeu !

— Da, uriaș ! exclamă Ambrozie, ridicînd ochii spre ceruri. Geme toată creația și fața îi e plină de sudoarea suferinței, și nu numai sufletul omenesc închis în temnița trupului, ci pînă și îngerii înșiși, pe care Domnul îi tulbură neobosit din tihna lor, pentru a-i trimite pe pămînt să se răzbune și să pedepsească. Și toți privesc

cu nădejde spre săvîrșirea lor trupească, atunci cînd se vor izbăvi și se vor putea uni pe veci cu Domnul.

— Amin, zise oaspetele din Aquilaea. Iată, soarele scapătă, adăugă ridicînd și el ochii la cer. E soarele arienilor, care începe să apună.

— Tot soarele acesta va răsări mîine dimineață, sfinte părinte, zise Ambrozie. Hai s-o lăsăm baltă cu comparațiile astea !

— N-ar fi cazul să ne întoarcem acasă ? întrebă după o pauză oaspetele, apăsîndu-și palma pe stomac, pentru a face să amuțească ghiorăiala supărătoare. Dar neprimind răspuns de la sfîntul episcop, își coborî rușinat ochii. Pe la mijlocul discuției noastre ai promis, sfinte părinte, rosti după un scurt răstimp, că vei compara acest măslin tuns, cu crengi disciplinate, a cărui umbră se lungește acum vertiginos, cu sufletul omenesc. Aștept flămînd și însetat această parabolă.

— N-am chef acum de parabole, zise Ambrozie. Rămîi flămînd. Omite totuși de pe lista spaniolilor pe episcopul de Zaragossa, care, după informațiile mele, anul trecut a primit invitație la curtea împărătesei-mame Justina și chiar dacă nu s-a dus, întrebarea e : de ce l-au chemat ?

Cu acestea, sfîntul episcop își luă brusc la revedere de la oaspetele său și, ridicîndu-se din iarbă, porni în direcția opusă orașului, ca și cînd, plictisit de societatea omenească, ar fi vrut în sfîrșit să se amestece și să se contopească brusc cu universul copacilor și păsărilor. Și deși, ajungînd seara, tîrziu, acasă reieși că această intenție nu i se realizase și că se împotmolise în starea-i pămînteană întreagă și autentică, timp de cîteva zile deveni mai tăcut ca de obicei și petrecu și mai multe ceasuri îngenuncheat pe scăunelul de rugăciune.

După Paști, care în acel an cădea pe 28 și 29 martie, la începutul lunii aprilie episcopii începură să se adune încet-încet la Aquilaea. Primii sosiră cei din nordul Ita-

liei, apoi episcopii din ţinuturile dunărene, urmaţi de cei din Italia de sud şi de zeloşii sfinţi părinţi din Africa. Din Gallia sosiră mai cu întîrziere, desigur din pricina marii depărtări şi a situaţiei politice nesigure, căci diverse triburi barbare, în special alemannii mereu fără astîmpăr, care îşi spuneau svevi, îi speriaseră pe cuvioşii părinţi cu nesfîrşitele lor incursiuni armate. Din Britannia pînă una-alta nu sosise nimeni.

În aşteptarea întîrziaţilor, la început sfinţii părinţi ţinuseră discuţii sau colocvii introductive sau pregătitoare cu Palladius şi Secundianus, cei doi episcopi arieni la cererea cărora nemuritorul împărat Gratianus convocase sinodul general şi total, care însă după toate semnele nu făgăduia a fi nici general, nici total. La aceste schimburi de vederi de culise — întrucît despre acestea nu se întocmeau procese-verbale şi astfel nu trebuiau să se ferească decît cel mult de spionii cu nas subţire şi turnătorii de care nici Dumnezeu nu-i ocroteşte pe oameni —, la aceste pălăvrăgeli mai intime, deci, sfinţii părinţi discutau mai slobod şi-şi desfăşurau ţesătura cu bogăţie de motive a părerilor; astfel, părinţii din apus îşi arătau mirarea de ce nemuritorul cezar îşi osteneşte mîna şi spiritul măreţ cu mărunte procese de găinărie, care intră de fapt în atribuţiile exclusive ale Sfintei Biserici-mame şi se rezolvă în propriul sîn, în timp ce cei doi părinţi arieni se plîngeau şi, în lipsa procesului-verbal şi nepăsîndu-le de ciripitori, îşi expuneau cu neruşinare părerile strigătoare la cer. Gîndind să pună capăt acestor discuţii particulare lipsite de folos şi rizibile, Ambrozie — care nu prea participase la ele — ceru la cîteva săptămîni comitetului de organizare să convoace oficial adunarea şi să înceapă dezbaterile de fond.

Sinodul se deschise în prima săptămînă a lunii mai, în perioada cînd pe acoperişurile caselor vrăbiile ciripesc laudă Domnului, pădurea, cîmpia vibrează de ecoul dulcilor fluierături ale mierlelor şi piţigoilor, iar copacii

înalţă spre cer, cu crengile lor ca tot atîtea tuburi de orgă, verzi cîntece fericite. Om şi animal, floare şi tufă, se umplu acum de încredere şi pînă şi iarba cea scundă e încredinţată că va trăi veşnic. Întreaga natură e numai bucurie şi fiece făptură trăitoare strigă şi cîntă pe limba ei smerită haleluia Atotputernicului, care ducîndu-şi palma la ureche ascultă cu un zîmbet de mulţumire glasul creaturilor.

Sinodul se întruni în sacristia catedralei, care, în pofida rostului ei, se dovedi destul de încăpătoare pentru găzduirea participanţilor. Ca preşedinte, îl alese fireşte pe episcopul de Aquilaea, bineînţeles în unanimitate şi cu aceeaşi unanimitate îi onoră şi pe judecătorii aleşi, scribi şi alţi funcţionari. Preşedintele deschise adunarea în zori, la ceasurile patru. Intrînd în sacristie, arianul Palladius îi salută pe cei prezenţi astfel: „Venim ca creştini la creştini". Sfinţii părinţi mormăiau.

Jilţurile cu braţ, capitonate cu brocart roşu, fuseseră aranjate în cerc, la mijloc se afla un tron, pe care era Sfînta Scriptură, dar nu lipseau nici epistolele Sfîntului Pavel şi alte scrieri religioase necesare pentru cei ce ar fi dorit să-şi reîmprospăteze sau completeze din ele ştiinţa. La prima adunare se prezentară treizeci şi doi de sfinţi părinţi, desigur cele mai strălucitoare diamante şi rubine ale Sfintei Biserici-mame, care luînd loc în cerc, în jurul Scripturii aşezate pe tron, luminau splendid cu razele lor întreaga sacristie, ca o coroană scînteietoare a ştiinţei şi credinţei. Însă din Roma nu venise nici un rubin sau diamant, nici din Spania, nici din Britannia, ca să nu mai vorbim de ţinuturile răsăritene; faţă de asta, fiecare dintre cei treizeci şi doi de sfinţi părinţi prezenţi, cu excepţia episcopilor contestatari Palladius şi Secundianus, stăteau toţi cu tălpile picioarelor lor late pe piatra de temelie a învăţăturii ortodoxe, singura aducătoare de fericire. Fapt din care sfîntul episcop Ambrozie trase

pioasa concluzie că și Dumnezeu urmărește cu milostivă bunăvoință harnica sa activitate depusă în acest domeniu.

După efectuarea acestor alegeri, în zori, la ora cinci, secretarul sinodului, oprindu-se în fața jilțului diaconului de Capua, citi întîi cu un ton festiv epistola adresată legatului din Italia al preamilosului și nemuritorului împărat Gratianus, prin care Înălțimea-Sa convoca sinodul ecumenic, general și total. Apoi ceru cuvîntul Ambrozie, episcopul de Milano. Pentru a da cinstirea cuvenită strălucitoarelor diamante și rubine întrunite acolo, se sculă și el în picioare și numai la consfătuirile ce urmară discută șezînd; astfel, măsurile zvelte, croite pe mic ale făpturii sale nu deranjau într-atîta ochiul decît dacă l-ar fi înfruntat stînd în picioare pe cîinele de eretic bine clădit, care era Palladius și pe ereticul demn de rug Secundianus, mai înalt cu un cap chiar și decît acesta, care, amîndoi, fluturîndu-și bărbile foarte mari, l-ar fi putut îndepărta din sacristie pe sfîntul episcop doar cu un singur bobîrnac.

— Ca buni creștini printre creștini, zise micul slujitor al Domnului, după ce salută cu respectul cuvenit diamantele și rubinele întrunite laolaltă și le mulțumi pentru faptul că, neprecupețind banii și osteneala, veniseră trecînd peste mări și țări și aduseseră strălucirea lor la Aquilaea, aș propune cu creștinească smerenie ca înainte de a începe dezbaterile noastre de fond, să ne cercetăm cugetul și să analizăm pe de o parte dacă ne-am pregătit cu răbdarea și dragostea cuvenite rezolvării misiunii noastre, sau dacă vreo nedemnă părtinire și reținere nu ne încețoșează cumva judecata dreaptă, iar pe de altă parte, dacă sîntem ori ba gata să ne jertfim cea mai mare comoară, răbdarea creștinească și iubirea de aproapele, întru apărarea Domnului, în caz că ar fi necesar?

După ce, la auzul acestor cuvinte, în sacristie, pe care știința împreunată a sfinților părinți o lumina oricum

feeric, se făcu brusc și mai mare lumină, Ambrozie se așeză repede, cu trupu-i grațios, în jilț, și continuă șezînd.

— După acest examen, zise cu vocea lui dulce-melodioasă, pe care desigur l-am făcut în cugetul nostru în mai puțin de o clipă, aș propune, cu smerenia cuvenită, să ni se citească, pentru a trage învățămintele de rigoare, epistola obscenă, ce întrece orice imaginație, a ereticului Arius adresată lui Alexandru din Alexandria, pe care a scris-o în urmă cu o jumătate de secol, cu un an înainte de a muri, adică de a ajunge în iad. Scrisoarea murdară, ce întrece orice închipuire, al cărei conținut este dealtfel cunoscut, ne-a rămas din fericire întreagă, neștirbită, spre cutremurătoare pilduire și pentru ca fețele să ni se înroșească de rușine.

— De ce să roșim, dacă nu-i necesar? întrebă cu tîlc un părinte.

— De ce să ne murdărim urechile ascultînd-o? întrebă cu tîlc altul.

— De vreme ce e oricum cunoscută! spuse cu tîlc al treilea.

— Dragi părinți, zise Ambrozie, eminentul bărbat de stat și episcop, avînd în vedere că această scrisoare murdară ce întrece orice închipuire înșiră punct cu punct toate ereziile ereticului Arius, oferim o bună ocazie confraților Palladius și Secundianus ca, infirmînd acestea punct cu punct, să se scoată limpede de sub acuzația și bănuiala de a fi eretici. Cum oare le-am putea oferi bucurie mai mare ca asta și cum am putea da răbdării noastre creștinești și dragostei noastre de aproapele o pildă mai grăitoare decît aceasta?

— Auzind mormăitul de încuviințare al confraților noștri preoți, zise îndată cu tîlc președintele, dispun să se dea citire epistolei.

Potrivit proceselor-verbale ale sinodului, epistola fiind citită în întregime — lectură în timpul căreia cîțiva părinți neobișnuit de cucernici își duseseră palma la

față pentru a-și ascunde roșeața obrajilor — soarele, tot urcînd, ajunse la ferestrele dinspre răsărit, vopsite în portocaliu, ale sacristiei, învălui într-o lumină strălucitoare, ba chiar orbitoare pe delegații la sinod și nu ocoli decît pe cei doi episcopi arieni, pe părinții Palladius și Secundianus, care ședeau amîndoi în umbra batjocoritoare a uneia și aceleiași coloane. Dar nici măcar umbra stigmatizatoare nu-l împiedică pe uriașul și bărbosul Palladius în intenția sa de a se ridica să ia cuvîntul.

— Onorată și cucernică adunare, zise cu glasu-i ușor șters, îndreptîndu-și spinarea foarte lungă, măria-sa nemuritorul împărat Gratianus, cum stă mărturie și îndurătoarea-i dispoziție scrisă, a convocat un sinod ecumenic, general și total, pentru a fi ascultate și supuse judecății plîngerile noastre. Dar constat cu uimire, deși sînt puțin miop, că lipsesc de la evlavioasa noastră adunare nu numai capul bisericii, episcopul Romei, sfîntul papă Damasus, fără a mai vorbi de noul cap al bisericii, antipapa Ursinus, ci și marii piloni și stîlpi religioși ai provinciilor de apus, ca episcopii din Hispania și Britannia, fără de prezența și sprijinul cărora nu se poate ridica la înălțimea cuvenită nici un fel de sinod și nu poate fi încheiat cu un acoperiș durabil, făcut dintr-o hotărîre finală solidă. Dar las de o parte asta!... Mă întreb, unde sînt delegații din provinciile asiatice, Mesopotamia, Siria, Cilicia, Cappadocia, Bithynia, Lycaonia, Paphlagonia și alte ținuturi creștinești din răsărit, unde-i episcopul Bizanțului?... Nu-l văd pe nici unul, deși ce-i drept sînt puțin cam miop. Dacă însă, în ciuda acestei miopii, constatarea mi-ar fi totuși corectă, și lumina adevărului ar fi slujită de numai treizeci de cuvioși și savanți sfinți părinți în această încăpere nu îndestul de luminoasă...

— Treizeci și doi, îl întrerupse cu tîlc un părinte.

— Eu însumi am numărat participanții, răspunse Palladius, iar pe noi înșine, pe noi doi firește, nu ne-am

pus la socoteală, devreme ce noi doi, ca să zicem așa, nu sîntem prezenți... Așadar, dacă am numărat bine, iar din sutele de făclii savante ale Sfintei Biserici-mame ce cuprinde întreaga lume s-au adunat aici numai treizeci, aici, în încăperea asta nu îndeajuns de luminoasă, pentru a lumina problemele și plîngerile noastre, atunci după umila mea părere am încălcat acea poruncă a nemuritorului Gratianus de a ne disputa întrebările și răspunsurile sub blîndul umbrar al unui sinod general și total. Dacă mă uit mai bine în jur, văd, în ciuda faptului că sînt foarte miop, că s-a întrunit numai fracțiunea Italiei de nord și Illiriei, iar printre rîndurile lor ici-colo cîte o făclie simpatizantă din Africa, Italia de sud și Gallia.

— Și ce-ar urma din asta? întrebă cu tîlc un părinte.

— Stați! strigă Ambrozie, sfîntul episcop al Milanului, șezînd. Înainte ca Palladius să tragă niște concluzii mioape, nu strică să-i reamintim că de regulă provinciile și ținuturile creștinești din răsărit nu participă la sinoadele Apusului.

— Cu excepția celor generale și totale, răspunse Palladius.

— După cîte știm, zise Eusebiu bolognezul, prietenul și partizanul lui Ambrozie, eminentul purtător de cuvînt și apostol cu viață neprihănită, care construise și organizase primul în Italia claustruri pentru călugări de seamă, după cîte știm, sfinții părinți din răsărit au fost invitați la sinod.

— Așa că numai de ei a depins dacă vin sau nu, zise cu tîlc un alt părinte.

— După informațiile primite de noi, răspunse Palladius, îndreptîndu-și spinarea foarte lungă, au primit ce-i drept invitația, însă nu au luat cunoștință suficient de limpede că, potrivit preamilostivei misive împărătești, la Aquilaea ținem un sinod general și total.

— Ce dorește Palladius? întrebă Ambrozie.

— Nu doreşte să mărturisească, zise cu tîlc un alt părinte.

— Doresc să mărturisesc şi să-mi spun părerea, zise Palladius, în condiţii legale şi cu creştinească umilinţă, în faţa unicului meu tribunal competent, sinodul general şi total. Însă nu consider că strălucitele făclii şi pietre preţioase întrunite aici au autoritatea să judece problemele şi gîndurile ce ne apasă. Ridic contestaţie.

— Aha ! exclamă Ambrozie, şezînd.

— Rog aşadar pe iubiţii mei fraţi, continuă Palladius pe vocea-i mată, care după părerea celor prezenţi nu se potrivea deloc cu făptura-i bine legată, frumoasă, rog pe confraţii mei preoţi să amîne audierea şi interogarea mea pentru cel mai apropiat sinod ecumenic, cînd voi răspunde în egală măsură, cu sinceritatea ce mă caracterizează, la orice întrebare simplă sau complicată ce mi s-ar adresa.

— Aha ! zise Ambrozie, a doua oară.

— O ia la sănătoasa, strigă cu tîlc un părinte.

— Caută o portiţă de scăpare ! zise cu tîlc altul.

— E cusută cu aţă albă ! strigă cu tîlc al treilea.

— Iubiţi fraţi şi confraţi preoţi, nu mă suspectaţi ! zise Palladius, clătinîndu-şi iritat barba lungă. E evident că nu-mi supun cu plăcere cauza şi procesul în faţa unei adunări care a fost selectată cu mînă grijulie de om de stat, ca să nu spun în chip straniu, spre a se declara precum o piatră fundamentală şi o stîncă într-o singură părere şi credinţă, respingînd şi excluzînd din capul locului orice altă idee şi părere. Repet, ridic contestaţie.

— Ne suspectează de părtinire, strigă cu mare indignare un părinte.

— Ne suspectează de lipsă de obiectivitate, strigă altul şi mai tare.

— Ne suspectează că sîntem înţeleşi între noi, strigă al treilea. Vrea să se eschiveze în felul ăsta !

Dar bărbosul şi inteligentul Palladius nu-şi pierdu încă sîngele rece.

— Ia te uită, zise mîngîindu-şi podoaba păroasă cu mîna sa roşie, cu degete groase, ia te uită, ce interesant ! Foarte interesant ! Vă suspectez, iubiţii mei fraţi, de un lucru pe care l-aţi şi recunoscut ! Sau poate că, pe lîngă miop, sînt şi tare de ureche ? Am impresia că în frumosu-i cuvînt de deschidere, Ambrozie, marele episcop al Milanului, a făcut apel la noi — cu excepţia celor doi — să ne jertfim pînă şi cea mai mare comoară, răbdarea creştinească şi iubirea de aproapele, întru apărarea Domnului, de va fi nevoie cumva.

Sfîntul episcop rămase însă şezînd în şeaua sa, din care nu putea fi azvîrlit cu una, cu două.

— Palladius să tacă ! zise scurt, iar glasul său bubuitor mai-mai că doborî zidurile înfricoşate ale sacristiei.

Palladius tăcu, într-adevăr, de mirare.

— Palladius să tacă ! repetă sfîntul episcop din jilţul său. Iar dacă limba sa n-ar vrea să tacă, să-şi înhaţe barba cu mîna dreaptă şi cu stînga să şi-o înfunde în gură cît poate de îndesat. Are să regrete pînă şi în focul gheenei că a deschis-o să cuvînte.

— Mare episcop al Milanului, zise Palladius, te ascult cu interes.

— Iubiţii mei fraţi întru credinţă, zise sfîntul episcop, rotindu-şi privirile asupra diamantelor şi rubinelor uluite, vă implor să-mi daţi un sfat. Cum oare l-am putea apăra pe sărmanul nostru frate Palladius împotriva propriei limbi otrăvite, care, nu încape îndoială, e de o sută de ori mai puţin rea decît sufletul său şi care poate că, în pofida oricărei speranţe şi dorinţe a noastre, rosteşte adevărul şi trădează ce-i spune inima ? Căci numai ce a rostit pînă acum, ar fi de-ajuns pentru a-l blestema şi excomunica din biserica noastră. Nu, nu pot crede, nu cred în limba sa ! Iubiţi confraţi răbdători şi savanţi, eu zic să îngăduim cu dragoste creştinească fratelui nos-

tru aflat în greşeală să-şi retragă necugetata contestaţie şi să răspundă punct cu punct la întrebările ce-i pot fi puse.

În strîmta sacristie, pe care soarele pătruns prin geamul portocaliu o scălda într-o aură de lumină, se stîrni deodată un vuiet şi freamăt mare. „Îi îngăduim !... îngăduim !“ strigau cu însufleţire cucernicii părinţi. „Să-l ajutăm şi vindecăm pe şchiopul ce se poticneşte !“

— Retrage-ţi contestaţia, Palladius, zise blînd Ambrozie, îndreptîndu-şi nasul lung spre eretic.

— Nu mi-o pot retrage, sfinte părinte, răspunse acuzatul. Nu pot şi nu vreau să-mi clarific persoana şi gîndurile decît la sinodul general şi total, poruncit de nemuritorul împărat.

— Normal, zise episcopul de Milano, rotindu-şi iar privirea îndurerată asupra adunării sfinţilor părinţi. Precum ştim, scaunele episcopale ale iubiţilor noştri confraţi Palladius şi Secundianus ţin de ecleziile apusene, şi ca atare nimic nu ne împiedică pe noi ca, în calitate de împuterniciţi şi reprezentanţi ai acestora, să-i tragem la răspundere pe cei ce şchioapătă şi se află în greşeală.

— Precizez deci, strigă preşedintele, trupeşul şi metodicul episcop de Aquilaea, scuturînd clopoţelul prezidenţial cu clinchet îngeresc, precizez că adunarea de faţă devenită *ad hoc* sinod pe de-a-ntregul legal al provinciilor creştineşti apusene, doreşte să supună unui interogatoriu pe episcopul Palladius şi mai apoi pe Secundianus. Şi cu aceasta, am pronunţat şi ordinea de zi. Rog să daţi cuvînt problemelor de fond.

— Iubiţi părinţi, zise Eusebius bolognezul, care deşi era cel mai fidel prieten şi discipol al lui Ambrozie, îşi începu expunerea nu şezînd, ci dimpotrivă, ridicîndu-se din jilţ, am ascultat cu toţii, roşind de indignare, lectura epistolei autentice a ereticului Arius cel vrednic de a fi ars pe rug, adresată lui Alexandru din Alexandria, în care luînd poziţie cu mare insolenţă împotriva învăţăturii

despre Sfînta Treime, nu se ruşinează să afirme şi să propovăduiască că numai

şi exclusiv şi singur Tatăl e veşnic,
singur şi exclusiv Tatăl e fără de început şi sfîrşit,
singur şi exclusiv Tatăl e fără de moarte,
singur şi exclusiv Tatăl e înţelept, bun şi puternic,
singur şi exclusiv Tatăl e judecător peste toate, tăgăduind astfel originea dumnezeească, existenţa şi puterea Fiului şi respectiv a Sfîntului Duh, adică unitatea fericită a Sfintei Treimi atoatecîrmuitoare. După acestea, îl întrebăm pe părintele Palladius, continuă Eusebius bolognezul, poate ne spune ce atitudine adoptă faţă de epistola cu duhoare eretică ce s-a citit, mai bine zis...

— Aşteptăm cu avidă nerăbdare ! exclamă Ambrozie.

— ...mai bine zis îl rugăm cu creştinească răbdare pe părintele Palladius, continuă Eusebius bolognezul, dacă vrea să combată tezele mincinoase amintite aici...

— Nici prin gînd nu-i trece ! strigă Ambrozie.

— ...să combată, continuă Eusebius bolognezul, minciunile satanice amintite aici, sau dimpotrivă să le apere cu citate luate din Sfînta Scriptură sau din sfinţii părinţi bisericeşti.

— De unde să le ia ? strigă Ambrozie. Din burtă ? Nu există asemenea citate şi nici nu pot exista.

— Îl rog pe părintele Palladius, interveni preşedintele, adică episcopul de Aquilaea, ca, pentru o cuprindere mai largă şi de dragul ordinei, să combată sau să apere tezele amintite una cîte una. Aşadar, în primul rînd : aprobă sau neagă că singur şi exclusiv numai Tatăl e veşnic ?

— Că o fi nebun să mărturisească drept ! strigă din jilţul său Ambrozie.

Sfinţii părinţi se uitară unii la alţii miraţi, apoi la sfîntul episcop, pe care nu-l mai văzuseră niciodată într-o vervă războinică atît de strălucitoare şi pornind la atac cu un avînt tineresc ce-i dezminţea vîrsta, îm-

potriva calomniatorilor și clevetitorilor Sfintei Biserici-mame, care cu dinții lor găunoși și limbile lor veninoase destramă sfînta Unitate cea mai presus de toate. Dar cum fața micuțului slujitor al Domnului iradia o evlavie atît de suprapămînteană încît, în strălucirea ei, se spiritualizau pînă și cuvintele lui dure, de rînd, părinții i se alăturară brusc ca un singur om și dînd cale liberă bucuriei răutăcioase și sălbăticiei de haită ce slășluiește în fiecare om, începură să strige în batjocură, și rîseră cu hohote, și-l stropiră cu scuipatul lor pe voinicul părinte Palladius, ce-i înfrunta singur, stînd în picioare. „Că o fi prost să mărturisească drept!“ repetau cu dinții sticloși, strigînd pe întrecute. Motiv pentru care clopoțelul imparțial al președintelui răsună în curînd și, cu clinchetu-i îngeresc, făcu iar liniște pentru scurt timp în strîmta sacristie.

— Întrucît în ce privește primul punct Palladius a refuzat să răpundă, zise episcopul de Aquilaea, în calitate de președinte, formulez a doua întrebare : aprobă sau neagă că singur și exclusiv Tatăl e fără de început și sfîrșit ?

— Acum, vezi bine, nu-i mai turuie limba ! strigă Ambrozie din jilțul în care ședea. Deși, cum văd, încă nu și-a înghițit barba !

— Nici n-o s-o înghit, sfinte episcop al Milanului, răspunse Palladius cu mare liniște.

— Întrucît Palladius a refuzat să răspundă și la cel de al doilea punct, zise președintele, pentru a cîștiga timp, formulez întrebările privind al treilea, al patrulea și al cincilea punct : Ce părere are de afirmația scelerată a ereticului Arius că singur și exclusiv Tatăl e fără de moarte, înțelept, bun și puternic judecător peste toate ?

— Nu merită să ne pierdem vremea cu el ! strigă Ambrozie. Are o părere greșită !

Cum părinții întruniți acolo izbucniră iar în puternice strigăte de batjocură, trecu destul timp pînă cînd Palladius, deschizînd gura zadarnic, să poată lua iar cuvîntul.

— Din păcate, trebuie să repet, zise cu vocea sa ștearsă, fără amploare, că nu recunosc dreptul acestei adunări de a mă supune unui interogatoriu. Dar chiar dacă i l-aș recunoaște, cum oare aș putea răspunde printre valurile atît de mari și înspumate ale dușmăniei, care-mi ajung pînă la gură, ba chiar pînă la nas și-mi ineacă în gîtlej cuvintele ? Ridic contestație și împotriva persoanei episcopului Sabinus, secretarul acestei adunări, de a cărui imparțialitate mă îndoiesc foarte tare.

— După o matură chibzuință, respingem contestația, zise președintele. Secretarii i-am ales în unanimitate, întrucît reclamanții s-au abținut de la vot. Să înțeleg așadar din cuvintele părintelui Palladius că a ajuns la o judecată mai sănătoasă și e dispus să răspundă la întrebările puse adineauri ?

Aici Ambrozie, episcopul Milanului, se sculă pentru scurt timp în picioare.

— Să ușurăm drumul împiedicaților și șchiopilor, rosti pe cea mai melodioasă voce a sa. Să zicem că Palladius n-a auzit întrebările puse adineauri și să-i punem alte întrebări de boltă.

— Întreb deci, zise Eusebius, sfîntul episcop al Bologniei, recunoaște Palladius că Domnul nostru Isus Cristos e una și aceeași esență cu Tatăl ? Sau, mai exact, că și Fiul Domnului e în întregimea și deplinătatea sa Dumnezeu ?

— Deoarece, așa cum zice apostolul, răspunse Palladius, Isus Cristos e Dumnezeu asupra tuturor, cine ar putea tăgădui că nu e în întregimea și deplinătatea sa Fiul Tatălui ?

— Nu accept răspunsul, strigă Ambrozie. Recunoaște Palladius că Fiul este în întregimea și deplinătatea sa Dumnezeu ?

— Devreme ce recunosc, răspunse Palladius, că e în întregimea și deplinătatea sa Fiul Tatălui, ce completare ar mai fi necesară ?

— După doctrinele lui Arius, interveni Eusebius bolognezul, protectorul vergurelor, Dumnezeu l-a plămădit pe Isus din nimic și abia mai tîrziu l-a primit ca fiu al său. Însă potrivit tezelor Sfintei Biserici-mame și credinței noastre a tuturor, Cristos însuși este în întregimea și deplinătatea sa Dumnezeu. Recunoaște asta Palladius ? Da sau nu ?

— Recunosc, răspunse Palladius, că Isus Cristos e în întregimea și deplinătatea sa Fiul Tatălui.

— Toți sîntem fii acceptați ai lui Dumnezeu, zise Eusebius. Dar eu îl întreb pe Palladius dacă recunoaște că și Isus Cristos e în esența sa și prin plămada sa dumnezeiască însuși Dumnezeu ?

— Recunosc că în întregimea și deplinătatea sa e Fiu unic născut al lui Dumnezeu, răspunse Palladius.

— Văd că n-o scoatem la cap cu el, exclamă sfîntul episcop Ambrozie, ajuns la capătul răbdării sale creștinești, sau aproape la capăt. Întrebați-l, oare consideră că e contrar Scripturii să-l considerăm și cinstim pe Cristos ca pe însuși Dumnezeu ?

Palladius nu răspunse îndată, răstimp în care făptura-i înaltă și frumoasă începu — ce-i drept puțin, însă vizibil — să se chircească.

— Cred în puterea și tăria lui Cristos izvorîte de la Dumnezeu, zise în cele din urmă, azvîrlind cu coada ochiului o privire încărcată de ură spre Ambrozie.

Drept care, în acest chip, sfîntul episcop se lămuri că ereticul, încăpățînîndu-se la această întrebare, se decisese să ia o poziție deschisă, pornind la un atac pieziș, inteligent și vrednic de laudă.

— Iubiții mei frați întru credință, rosti pe vocea-i lingușitoare, moale, întrucît Palladius, desigur jignit în demnitatea sa și poate și în orgoliul propriu, refuză să recunoască și să declare că Tatăl și Fiul sînt deplin egali în puteri și tărie, ca să nu mai vorbim pînă una alta de Sfîntul Duh, îl rugăm să-și deschidă inima și s-o reverse în fața noastră, care-l vom asculta cu dragoste frățească și ne vom ruga pentru tihna-i sufletească.

— Ce să reverse din ea ? întrebă cu tîlc un părinte. Gunoiul eretic ?

— Așa e, întări cu tîlc sfîntul episcop, murdăria eretică, pentru a se curăța și a se ridica să mărturisească deschis că învățăceii lui Arius, care deși în întregime mincinoși, nu-s lipsiți de toate frumusețile și farmecul înțelepciunii, l-au orbit și indus în eroare. Noi îl vom asculta fără supărare și indignare și-l vom călăuzi, fără a-i face vreun rău, înapoi în dulcele sîn al Sfintei Biserici-mame.

— Fără a-i face vreun rău ? întrebă cu tîlc un părinte. Fără pedeapsă... pe ereticul care s-a strecurat cu fățărnicie printre noi pentru a ne provoca și dezbina ?

— Fără a-i face vreun rău, repetă Ambrozie. Dacă mărturisește cu pocăință că, orbit de strălucirea înșelătoare a unor frumuseți și bravuri filosoficești, s-a tocmit discipol al lui Arius.

— Nu stă în picioare, zise Palladius. Nu pot mărturisi asta, pentru că nu sînt nici urmașul, nici discipolul lui Arius.

— Nu zău ! exclamă Ambrozie.

— Nu-i pot fi urmaș, de vreme ce nici nu-l cunosc, zise Palladius.

Strîmta sacristie se umplu iar de mormăieli și un freamăt amenințător, din mijlocul căruia pînă și glasul neastîmpărat al sfîntului episcop Ambrozie abia izbutea să răzbată.

— Cum adică nu-l cunoști, părinte ? strigă, vîrîndu-și degetele în barba bălaie, respectiv roșcată.

— Nu-l cunosc, repetă Palladius cu vocea sa ștearsă. N-am citit nici un rînd din el.

— N-a citit nici un rînd din el ! repetară cu tîlc cîțiva părinți, unii cu indignare ori răutate, alții mirați. Minte că n-a citit nici un rînd ! Te pomenești că nici nu știe să citească !

În sacristia și altminteri foarte încinsă de razele soarelui înălțat spre zenitul cerului, sfinții episcopi și diaconi începură să asude de emoție, iar fețele celor mai corpolenți dintre ei căpătară culoarea apoplexiei.

— Liniștiți-vă, iubiții mei frați ! strigă Ambrozie. Nu avem nici un motiv să ne îndoim de cuvintele colegului nostru necultivat. Dar, dacă nu-l cunoștea pe Arius, epistola citită adineauri i-a provocat desigur o stupefacție cu atît mai mare. Să-i oferim așadar încă o dată posibilitatea de a combate și respinge punct cu punct sau în ansamblul lor primele cinci teze eretice ale lui Arius.

Cum făptura robustă a lui Palladius, rezemată de coloană, continua vizibil să se chircească și încovoaie, sfîntul episcop Ambrozie, în pofida staturii sale scunde, cîștiga vizibil teren.

— Dă-i drumul, Palladius, strigă temerar, dă-i drumul, frate al meu aflat în greșeală, hai, începe !

— Ce să încep ? îi răspunse Palladius tot strigînd. V-am mai spus că nu vă recunosc dreptul de a fi judecătorii mei ! Sinodul general și total, pe care nemuritorul Gratianus a dispus să fie convocat...

— Taci, Palladius ! strigă Ambrozie. Așadar nu primești mîna ce ți-o întind ?

— Cu ce drept, îi strigă înapoi Palladius cu vocea-i lipsită de amploare, cu ce drept mă tragi la răspundere, preasfinte episcop ? Oare îmi ești avocat și judecător în una și aceeași persoană ? Cine a mai auzit ca cineva să se așeze cu unul și același fund măruntel pe amîndouă scaunele ?

— Taci, Palladius ! strigă Ambrozie, stăpîn pe tot terenul, slobozindu-și glasul răsunător cu atîta mînie, încît i se zgudui capul îngust, gotic.

— Nu recunosc ca judecător al meu decît sinodul general și total, strigă Palladius, de cîte ori să mai repet ? Unde sînt delegații Hispaniei, unde ai Britanniei, unde-i episcopul Romei, Damasus, sfîntul papă, sau Ursinus, antipapa ? Ce fel de sinod e ăsta, ales pe sprînceană și viclean, de unde lipsesc cei mai puternici stîlpi, cele mai puternice coloane ale Sfintei Biserici-mame ?

— Îl chem la ordine pe Palladius ! strigă imparțialul președinte, făcînd să răsune cu toată puterea atît glasul clopoțelului său angelic, cît și glasul său. Resping cu imparțială energie suspiciunile sale diavolești !

Deodată voinicul deși între timp puțin gîrbovitul Palladius se dezlipi brusc de coloană, de care pînă atunci se sprijinise cu spinarea, și se repezi cu pași mari și barba fluturîndu-i în vînt spre ieșire.

— Aha, strigă Ambrozie, abandonează lupta ! Dă bir cu fugiții ! Cu asta s-a dovedit mai limpede ca lumina zilei că e eretic, ce mai așteptăm ?

Însă Palladius, înainte de a fi ajuns la ușă, se întoarse brusc și se duse repede la locul său, fluturîndu-și barba.

— Da și iar da, Dumnezeu e mai mare ! strigă, ridicînd semeț capul și rezemîndu-se iar cu spinarea de coloană. Vă rog să cereți părerea sfinților episcopi din răsărit !

— A cui ? întrebă batjocoritor Ambrozie, cel mai cucernic părinte sufletesc al Milanului. A părintelui Paulinus, episcopul Antiochiei ? El chiar că n-ar sta mult de vorbă cu tine !

— Paulinus nu e episcopul Antiochiei ! strigă Palladius. Singurul stăpîn validat, ales de popor și sfințit de corpul episcopal pe tronul episcopal al Antiochiei este părintele cu viață sfîntă Meletius. Cere-i părerea !

— Meletius a fost el însuşi mai demult arian, interveni cu tîlc un părinte, şi şi-a renegat vederile ariene numai cu puţin înainte de a fi ales, desigur nu fără motiv.

— Cere părerea lui Grigorie nazianzul, marele episcop al Bizanţului ! strigă Palladius, trăgînd un pumn zdravăn în coloana-prietenă care pînă acum îl sprijinise cu atîta credinţă.

— Grigorie nazianzul, rosti cu tîlc un părinte, a aparţinut celei mai împuţite secte eretice, photinianilor, înainte de a-şi recunoaşte greşeala, pentru a putea fi ales întîi ca episcop al Alexandriei, şi apoi al Bizanţului.

— Şi-aş întreba, cu tot respectul, de ce n-au venit aceşti sfinţi părinţi la sinodul nostru ? întrebă anume un al treilea părinte. Le-am trimis, pe adresa lor, invitaţii cordiale şi politicoase, pentru a ne onora cu prezenţa lor fizică şi cu înţelepciunea lor.

— Ajunge ! strigă iar Ambrozie pe un glas aspru, tunător, din care cel ce s-ar fi uitat cu atenţie putea vedea ivindu-se trîmbiţele galbene ale arhanghelilor mîniaţi. Să-i mai punem o singură întrebare lui Palladius, continuă sfîntul episcop, deşi dezamăgiţi şi fără speranţe, dar pentru liniştea creştineştii noastre conştiinţe. Iată ce-l întreb : Înainte de a se naşte, Cristos era om sau Dumnezeu ?

— Acuz pe Ambrozie, episcopul Milanului, de necucernicie, blasfemie şi de trivializarea celor sfinte ! strigă Palladius, îndreptîndu-şi încă o dată şi pentru ultima oară spinarea foarte lungă. Nu-i răspund !

La aceste cuvinte, se aşternu o tăcere atît de mare, încît în uluiala sa preşedintele, trupeşul şi destul de greoiul episcop de Aquilaea, puse înapoi pe masă clopoţelul pe care-l ţinuse de mai multă vreme strîns în palmă.

— Cu ce anume necucernicie, blasfemie şi trivializare a celor sfinte îl acuzi pe fratele şi colegul nostru

Ambrozie ? întrebă rar şi tacticos, ridicînd mirat sprîncenele. Înşiră-le pe rînd şi argumentat !

— Numai în faţa sinodului general şi total, repetă Palladius, poate a suta oară.

— Fraţii mei, zise Eusebius, protectorul vergurelor, să nu-l mai strîmtorăm şi torturăm pe Palladius ! Cum ar putea fi sincer faţă de noi, cînd pînă acum l-aţi şi găsit vinovat de două erezii : în urmă cu zece ani se pronunţa ca episcop al photinianilor cu guri spurcate, iar acum s-a dovedit mai limpede ca lumina zilei rătăcirea-i eretică.

— Dovedeşte-o ! strigă Palladius cu vocea tot mai ştearsă.

— Ba dovedeşte tu că sînt blasfemiator şi trivializez cele sfinte ! strigă Ambrozie cu vocea-i din ce în ce mai bărbătească. Dar înainte de asta reneagă-l pe Arius, pentru a putea cît de cît să stăm de vorbă cu tine.

— Cine nu îndrăzneşte să condamne şi renege în public pe Arius, zise îndată imparţial preşedintele, se aseamănă lui şi pe drept cuvînt poate fi numit eretic.

Dar încă înainte de a răsuna ultimul cuvînt fatal şi irevocabil, robustul Palladius mai făcu o ultimă şi inutilă încercare de a-şi apăra curăţenia sufletească. Şi ştiind că încercarea aceasta e zadarnică, devreme ce sfinţii lupi ai Domnului, după toate semnele şi previziunile, se adunaseră în urma unei atente alegeri şi amînîndu-şi bine foamea, pentru a-l sfîşia cu muşcăturile lor, ochii i se înceţoşară, barba sa viguroasă se pleoşti descurajată, iar limba, asemeni aceleia a filosofului antic, începu a i se împletici şi bîlbîi, ca şi cînd i-ar fi aşezat cineva pe ea un pietroi.

— Sfinţilor părinţi, zise, să n-nu ne m-mai sfîişiem între n-noi; dacă n-nu-i neapărat n-nevoie. Nne-am înfi-fierbîntat şi-am asudat, şi în patima noastră ne-am azvîrlit unul altuia în faţă şi-n bărbi scîntei necugetate. Să ne acordăm timpul necesar pentru a ne răcori şi potoli.

Nu se va clătina stînca Sfintei Biserici-mame dacă eu și tovarășul meu Secundianus mai putrezim o vreme în presupusa erezie, sau dacă onorabilii participanți, ori măcar majoritatea lor, se vor îndoi încă o vreme de adevăratele noastre intenții. Aș propune, deci, cu smerenia cuvenită și creștinească umilință, ca savantele făclii întrunite aici să-și stingă temporar luminile strălucitoare și să se reaprindă numai după cîteva săptămîni de odihnă, aș zice în prima duminecă a lunii iunie, cînd vara își va fi copt lumina și roadele, iar oamenii își strîng cu mulțumire în suflet și inimă rodul de pe ogoare.

Dar așa zicînd nici nu apucară a răsuna ultimele cuvinte bîlbîite ale ereticului, că Ambrozie, marele episcop al Milanului, se și anunță la cuvînt.

— Dragii mei frați întru credință, zise fără a se ridica din jilț, e evident că Palladius încearcă să-și apere cauza pierdută trăgînd de timp. Poate că se bazează pe faptul că pînă la prima duminecă din iunie se mai pot întinde pînă aici sau el însuși poate aduce în grabă din îndepărtatul Bizanț cîteva mîini de ajutor de o curățenie îndoielnică, ori că actuala situație generală a politicii externe și interne se va schimba în asemenea măsură, încît Dumnezeu, preocupat de altele, va uita de persoana sa neînsemnată și de cazul său particular. Dar, care-i situația ?

La aceste cuvinte, fața îngustă, gotică a sfîntului episcop începu iar a străluci cu atîta evlavie, încît părinții aflați la sinod îl priveau cu admirație, iar în strîmta sacristie se așternu o tăcere neobișnuit de mare.

— Cum e un bun domnitor ? reluă sfîntul episcop punînd, după ordine, a doua întrebare, evident pentru a lămuri, cu ajutorul acesteia, pe prima. Cînd îngerul răzbunării s-a aruncat asupra lui Izrael, împăratul David i s-a așezat în față și i-a grăit așa : Iată, eu, păstorul turmei, am greșit și m-am purtat nedrept, dar pentru ce a greșit turma, întoarce, rogu-te, mîna împotriva mea !

Așa s-a purtat acest bun domnitor. Și orice mustrări l-au ajuns, n-a ridicat glasul împotrivă-le, s-a închinat cînd i-au știrbit prestigiul, era un spirit bun, cald, cucernic, viteaz în luptă și blînd în domnie. Iar intrigile le trecea cu vederea și, ca și cînd nici n-ar fi știut de existența lor, nu amintea nici un cuvînt despre ele. Dragii mei frați întru credință, continuă sfîntul episcop, iată, asemenea căpetenii ne-a dăruit Dumnezeu în mare mila sa în Apus, în persoana nemuritorului împărat Gratianus, în Răsărit în cea a nemuritorului împărat Theodosius, care amîndoi urmează cu inimă înfocată învățăturile adevărate ale sfintei noastre Biserici-mame, iar intrigile, din orice parte i-ar ajunge, amîndoi le ignoră prin tăcere și nu amintesc de ele nici un cuvînt, ca și cînd n-ar ști că există. Iată, în Apus, măritul împărat, în ciuda intrigilor țesute foarte sus, nu demult ne-a restituit biserica Porțiana dimpreună cu mormîntul Sfîntului Myrocles, pe care blestemații de eretici arieni o cuceriseră și furaseră cu mîna înarmată. Iar în Răsărit, marele Theodosius, de îndată ce și-a început cucernica domnie asupra Bizanțului, i-a alungat pe eretici din toate bisericile lor și le-a interzis să-și propage deschis ideile demente. Iată ce căpetenii avem !

Dacă nu i-ar fi oprit buna cuviință, sfinții părinți s-ar fi apucat în clipa aceea să aplaude ritmic din toată inima, dar marele episcop al Milanului, care nu acceptase nicicînd vreo laudă sau lingușire, continuă repede :

— Ce oare ar putea spera de la astfel de căpetenii cucernice cîinii de eretici ? strigă cu glasul său melodios, ca scos de o coardă de aur. Ce schimbare favorabilă lor a situației interne sau externe ? Iar noi nu procedăm oare bine cînd ne apucăm tare, cu amîndouă mîinile, și în dreapta și în stînga, de aceste mărite mîini împărătești, pentru a ne conduce și călăuzi, așa cum se cuvine, împreunînd înțelepțește vrerea și planurile Domnului cu necesitățile imperiale ? Căci e treaba căpeteniei să apere

biserica de doi dintre cei mai înverşunaţi duşmani ai ei, păgînimea şi ereticii, cunoscînd că un împărat creştin nu poate fi imparţial, darmite nepăsător în problemele credinţei. E drept că odată cu asta sarcina sa se şi încheie, căci nimeni nu poate fi persecutat în persoana şi libertatea, trupul şi opinia sa, pentru faptul că e de altă credinţă, şi nu poate fi silit ca, împotriva convingerii, să facă ce nu-i place. Adularea Domnului nu poate fi reglementată cu legi lumeşti.

Auzind acestea, cucernicii părinţi, chiar de-ar fi îngăduit buna-cuviinţă, şi tot n-ar mai fi bătut din palme, într-atîta se minunară de surprinzătoarea nepotrivire a ultimelor sale cuvinte. Ştiau însă că spiritul evlavios al lui Ambrozie are două extreme, între care ideile sale oscilau în zig-zag ca fulgerul, că gura sa are două glasuri, care se contrazic în permanenţă, că intenţiile sale au două mîini, dintre care uneori nu ştie dreapta ce face stînga, dar la urma urmelor în întregul şi totalitatea sa sufletul său mare şi trupul mic, graţios, slujesc în egală măsură planurile de nepătruns ale Domnului. Şi împăcîndu-se cu acestea, continuară să asculte cu încordare marele discurs de încheiere.

— Căpetenia nu are mai apoi dreptul, continuă sfîntul episcop, să se amestece cu necuvioasă mînă în treburile bisericii. Ce-i drept, e de datoria sa, datorie de stat, să convoace sinodurile generale şi totale, însă nu are voie să influenţeze hotărîrile acestora nici cu şoapte spuse la ureche, nici cu strigăte tari, şi e dator să aprobe şi să aplice fără împotrivire tot ce s-a decis la sinod. Treburile lui Dumnezeu nu sînt sub autoritatea împăratului. Palatul e al cezarului, biserica a episcopului. Biserica îşi primeşte sau dă afară slujitorii în cadrul sfintei sale sfere de acţiune, hotărăşte singură în problemele religioase, ca şi în cele mai mărunte detalii ale cucernicei sale politici. Iată de ce sînt de două ori blestemaţi şi mai răi chiar decît jidovii aceşti arieni, care ar fi în

stare să dea drepturile bisericii pe mîna ilicită a domnitorului.

Deşi cuvioşii părinţi ce ascultau cu încordare erau în toate privinţele de acord, continuau să se abţină a bate din palme, nu în ultimul rînd pentru că, avînd minţi sensibil mai scurte decît cea a sfîntului episcop, nici măcar nu bănuiau unde vrea să ajungă marele episcop al Milanului.

— Iar biserica e proprietatea lui Dumnezeu şi nu a împăraţilor, strigă Ambrozie, cu faţa luminată de evlavie, pironindu-şi privirea pe bolta sacristiei, biserica a fost încredinţată de Dumnezeu episcopilor săi, şi aceştia nu o pot da ereticilor nici chiar la porunca cezarului. La fel, sfintele odoare şi odăjdii aparţin exclusiv lui Dumnezeu şi nici un fel de Nemuritor nu poate pune mîna pe ele, la fel de puţin ca şi pe episcopii unşi ai Domnului, care nu sînt obligaţi nici moraliceşte, nici prin credinţa lor să slujească dreptatea laică, deşi din păcate şi ei gem sub apăsarea unor impozite grele, iar pînă azi zadarnic am cerut să fim dispensaţi de povara lor apăsătoare.

— Da... da... din păcate zadarnic ! vui cu tîlc soborul părinţilor.

— Aşa e, deci, o bună căpetenie, continuă sfîntul episcop. Şi slavă să înălţăm Domnului, măriţii noştri împăraţi, nemuritorul Gratianus de partea dreaptă, nemuritorul Theodosius de partea stîngă, sau invers, amîndoi fiind catolici adevăraţi şi plini de rîvnă, cunosc şi respectă cu cinste porunca Domnului, drept care ne putem sprijini cu încredere în ei. Aşadar, ce poate spera de la ei Palladius ? Ori s-o fi gîndind că, potopiţi de atîtea griji lumeşti, aceşti excelenţi conducători au să uite de persoana sa neînsemnată şi de cazul său particular, pe care noi, ridicîndu-l la rang general şi dîndu-l de pildă, avem intenţia să-l punem pe birourile lor împărăteşti, pentru ca decizia sinodului să fie ratificată şi executată potrivit forurilor laice ? Care e aşadar situaţia de fapt ? continuă

sfîntul episcop, întorcîndu-se cu o iute cînmeală a minții sale la ideea de început a excelentului, deși cam întortocheatului său expozeu. Care ar fi acele grele griji externe și interne ce ar putea distrage atenția împăraților noștri de la cazul acesta particular? Fie că privim spre Apus, fie spre Răsărit, vedem suprafața agitată a imperiului netezindu-se blînd, iar din grădina credincioșilor noștri auzim uguit de porumbei. Barbarii însetați de sînge se transformă și ici, și colea, în miei. În Apus, măritul Gratianus a pus zăbală sălbaticelor triburi germanice veșnic nepotolite, blonzilor alani, allemanilor, saxonilor, francilor, în timp ce în Răsărit, marele Theodosius, folosind cu înțelepciune situația strîmtorată a vizigoților alungați din Transsylvania, a și încheiat pace cu ei și l-a invitat, primindu-l cu mare fast, la Bizanț, pe Athanaric, bătrînul lor rege, care a și murit acolo de ostenelile atîtor festine. Iar acum am primit vestea că prin voința lui Dumnezeu, a murit și învingătorul de la Adrianopolis, gotul Fritigern, necruțătorul călău al măritului împărat Valens, protectorul arienilor. Provinciile pustiite au început încet-încet să prindă viață. Drumurile se refac, pămînturile sînt cultivate, se clădesc case, așezări în locul ruinelor, barbarii tot mai îmblînziți aduc mulțumire și recunoștință înțeleptului și bunului împărat pentru că le-a iertat fărădelegile și i-a acceptat de aliați. După o lungă agonie, imperiul se pune iar pe picioare. Ce mai speră așadar Palladius?

În schimb, se înșelau acei părinți nerăbdători care-au crezut că sfîntul episcop, după ce și-a plimbat privirile peste întinsul meleag al trecutului și prezentului, va neglija fie dintr-un tact de om umblat, fie din pricină că i se termina suflul, culmile și prăpăstiile atît de maleabile ale viitorului.

— Atenție, împărați, exclamă pe tonul său de o inimaginabilă dulceață, atenție, guvernatori, cîrmuitori și comandanți de oști, care umblînd pe suprafața acum ne-

tezită a lumii prea ușor uitați de iadul ce clocotește mormăind sub picioarele voastre! Atenție, nimic nu durează o veșnicie în viața asta pămînteană, nici pacea, nici războiul, nici rana, nici vindecarea ei, nici valul, nici căderea-i prăpăstioasă, și cel mai puțin tihna sufletului omenesc, care nu-i decît o pauză cît o suflare între două cîntaturi de cocoș. Atenție, bunul meu prieten și discipol, tinere Gratianus, care nu îmbraci destule zale împotriva atacurilor mișelești ale păgînimii din Roma și tolerezi intrigile ariene în propria-ți casă și curte — ai grijă, că umbre sîngeroase amenință viața ta fragedă! În timp ce participi la jocurile sportive îndrăgite de tine, pe terenul de alergări, pe scîndura de sărit, la lupte, sau cînd călare, cu arcul și săgeata, urmărești ursul sau leul adus cu mari cheltuieli din Africa, nu uita că la noi scot colții la tine sălbăticiuni mai perfide venite din suflete omenești! Atenție, înțeleptule Theodosius, să nu te rătăcești în labirintul mîniilor tale iuți! Văd îngrămădindu-se nenumărați nori roșii deasupra capului tău, care uneori îți adumbresc marea ta minte și-ți întunecă mîna cu care împarți dreptatea. Ai grijă, căci dreptatea e numai începutul imperfect al bunătății, care-l slujește pe Dumnezeu! Ai grijă ca nu cumva să te opui vreodată în lucrarea-ți împărătească intențiilor și planurilor Domnului!

Și sfîrșind cu acest ultim strigăt discursul de încheiere, sfîntul episcop s-ar fi prăbușit desigur epuizat la loc în jilțul său dacă nu ar fi vorbit șezînd și desigur sfinții părinți ce-l ascultaseră cu încordare s-ar fi ridicat în picioare de n-ar fi stat și altminteri așa, pentru că de emoție se și ridicaseră încă înainte de ultima parte, întrebîndu-se în sinea lor oare ce l-o fi îndemnat pe marele și micul slujitor al Milanului să facă această înfricoșătoare digresiune ce nu ținea de obiect, acest protest și această prorocire ce păreau lipsite de tact? În schimb, episcopul de Aquilaea, ca președinte, potrivit minții sale metodice

și lente, înșfăcă clopoțelul cu sunet angelic, îl înălță și-l scutură.

— Îl întreb așadar pe Palladius, zise, aplecînd înainte trupu-i mătăhălos, dacă după acestea își retrage propunerea ce pare nechibzuită de a se amîna sinodul ?

— Îi rog din nou, deși descurajat și fără speranțe, pe iubiții mei frați, răspunse tot mai chircitul eretic, să amînăm ședința pînă la potolirea emoțiilor reciproce, apoi deschizînd-o iar peste un timp, fiece parte să-și aducă ca judecător imparțial cîte o persoană de unanimă încredere, adică un notar public, și cîte un scrib cu mînă iute, care să aștearnă pe hîrtie cuvînt cu cuvînt și cu mare exactitate viitoarele dispute.

La auzul acestor cuvinte însă adunarea fu cuprinsă de o neliniște atît de nemăsurată, încît picioarele sfinților părinți prinseră rădăcini, limbile amuțiră și se așternu o tăcere atît de mare, încît se putea auzi cum ecoul subțire al glasului clopoțelului abia amuțit adineauri, plutind printre coloane, se lovește de bolta sacristiei.

— Persoane de unanimă încredere ? repetă sfîntul episcop Ambrozie, care în clipa aceea părea, chiar și șezînd, mai înalt decît nemernicul eretic, și sări îndată în picioare, făcînd un pas înainte. Nu e lumea în măsură să judece pe slujitorii Domnului, ci noi judecăm asupra lumii ! strigă.

Și zicînd acestea, sfîntul episcop crescu și mai mult, și făcu iar un pas înainte.

— Deși pînă acum l-am găsit vinovat pe Palladius de mai multe erezii, rosti neînchipuit de festiv, ni se înroșesc obrajii numai la gîndul că acela care se dă și se crede episcop uns, ar putea fi judecat de persoane laice. Din acest motiv, și pentru că vrea să ducă procesul nostru în fața unor personalitășii laice și să se supună judecății unor personalități laice, îl osîndesc pe Palladius cu mînie și scîrbă. Și punînd în cumpănă cele mărturisite de el în timpul interogatoriului de azi, precum și ce a trecut

sub tăcere, tot ce a condamnat și ce n-a condamnat, îl consider nedemn de sfînta misiune episcopală și rog insistent preaonorată adunare să-l scoată din funcția sa, să-i ia toate rangurile bisericești și să-l excomunice din cucernica turmă a Sfintei Biserici-mame. Anatema !

— Anatema ! vuiră după el cei douăzeci și nouă de episcopi, cu convingere și cu sălbăticia unei haite de lupi, și poate că unii dintre ei chiar roșind, alții cu inima grea și ochii înmuiați de lacrimi. Anatema asupra lui Palladius ! strigau cu atîta forță, încît zidurile sacristiei se cutremurară. Anatema asupra ereticului ! Anatema asupra trădătorului, care ar vrea să încredințeze judecata lui Dumnezeu pe mîna unor laici ! Anatema asupra uzurpatorului de unitate ! Anatema asupra dușmanului lui Cristos și al Sfîntului Duh ! Anatema asupra celui ce neagă Sfînta Treime !

Și deoarece urletele ca de haită de lupi nu se opriră nici la sunetul angelic al clopoțelului, episcopul iubitor de ordine al Aquilaeei își ridică trupul mare și se aplecă peste masa prezidențială.

— Faceți liniște ! strigă. Întrucît Gratianus, nemuritorul împărat, a încredințat sfîntului sinod examinarea, judecarea și rezolvarea legală a cazului de plîngere a episcopilor Palladius și Secundianus, prescriu votarea în ordine alfabetică. Încep șirul în calitate de președinte. Anatema asupra lui Palladius ereticul, uzurpatorul unității Sfintei Biserici-mamă, tăgăduitorul Sfintei Treimi !

Al doilea votă marele episcop al Milanului, cu fața palidă și ochii scăldați în lacrimi, al treilea Anemius sirmianul, al patrulea Eusebius bolognezul, protectorul și tutorele vergurelor, și îi urmară la rînd celelalte diamante și rubine strălucitoare, deși procesul-verbal nu consemnează decît douăzeci și cinci de nume care au votat. Și cu toate că se făcuse tîrziu după-amiază, iar soarele în asfințit urmărea cu ochiu-i însîngerat prin ferestrele de apus ale sacristiei zeloasa adunare, bunii părinți

puseră pe tapet și cazul taciturnului Secundianus, și deoarece acesta nu le răspunse la nici o întrebare, avertisment sau mustrare, îl deposedară și pe el, asemenea tovarășului său, de rangul bisericesc și îl anatemizară. Și dintr-un foc îl excomunicară din rîndurile bisericii și pe Attalus, prezbiterul de Pettau, adică Ptuj, sosit în acea după-amiază ; numitul Attalus era agentul secret și ciripitorul acelui individ cu față drăgălașă, care mergea legănînd șoldurile, împopoțonat cu salbe și brățări barbare, acelui vierme umplut cu venin de șarpe, Iulian Valens, pe care sfîntul episcop Ambrozie îl alungase nu de mult din vechea bazilică a Milanului. Pe altcineva nu excomunicară, nemaiavînd pe nimeni altul la mînă ; aceasta pentru că, potrivit regulilor bisericești, nu putea fi condamnat nici cel mai ticălos eretic fără a fi audiat și fără a i se da prilejul să se apere.

Pe parcursul următoarelor ședințe ale sfîntului sinod, care ocupară fiece zi și ceas din frumoasa lună iunie, cînd se coceau fructele, părinții bisericești luară în dezbatere mașinațiile secrete ale mișelului antipapă Ursinus, întoarseră pe toate părțile treburile bune, și rele ale bisericii de răsărit și în cele din urmă întocmiră o informare scrisă către cei trei împărați, nemuritorul Gratianus, nemuritorul Theodosius și nemuritorul Valentinianus al II-lea, copilul de zece ani, aducîndu-le la cunoștință dezbaterile și hotărîrile sinodului, în special excomunicarea ereticilor, rugînd totodată pe măriții împărați să-l scoată cu escortă și mijloace statale din Milano pe chipeșul spion arian Iulian Valens, care asmuțea și băga zîzanie în popor, și de asemenea să împiedice cu forța publică adunările secrete ale photinianilor în Sirmium, recte Mitrovița de azi, care în ciuda faptului că acționau secret, scandalizau cu atît mai vîrtos bunul popor creștin al orașului.

Într-o seară, întorcîndu-se acasă de la sinod, Ambrozie îl zări la colțul unei străzi pustii din Aquilaea, la picioarele unui turn înalt, pe lunganul și bărbosul Palladius : stătea singur în lumina lunii, sub cearșafurile și cămășile întinse la uscat la ferestre, și plîngea tare, cu capul lăsat în jos și pumnul mare strîns pe piept ; desigur însă sub blîndele raze ale lunii atavica-i răutate eretică arunca o umbră prelungă asupra zidului casei din fața sa. Ajungînd acasă, sfîntul episcop îngenunche în fața Cristului răstignit de deasupra odăii sale și petrecu treaz scurta noapte de vară scăldată în lumina lunii.

— Ce faci cu mine, Dumnezeule Atoatefăcător ? strigă, adică șopti, pentru a nu-i trezi pe episcopii și diaconii ce dormeau în camerele de oaspeți învecinate. Așadar asta ar fi treaba ce-mi revine mie, să sporesc mai mult sau mai puțin insuportabilele suferințe pămîntene ale sărmanilor oameni ? Ca ducîndu-i spre Tine pe bieții de ei, să împart noi răni în speranța unei — vai ! — atît de îndepărtate vindecări, speranță care, oricît de întemeiată ar fi, uneori, recunosc, pînă și în nopțile mele pîlpîie și se stinge... Nu ! Nu-i adevărat ! Nu-i așa ! Cred în Tine, Doamne, în vecii-vecilor ! Dar de unde să iau tăria ca, înfrîngîndu-mi pornirile și disciplinîndu-mi cugetul trufaș, să bat căile pămîntului ca un înger al răzbunării ? Iată, de zece ani sînt slugă și episcop al tău și în acest scurt răstimp i-am stîrpit pe eretici, cel puțin în linii mari, în Italia de Nord, Pannonia, Illiria... Putere ! Putere !... Dar pentru ce ?... Cheamă-mă la Tine, Dumnezeule Atoatefăcător, căci nu mai vreau să trăiesc. Cheamă-l la tine pe sărmanul de mine, căci sînt tulburat la minte, și poate că mă rătăcesc.

CAPITOLUL AL CINCILEA

PRIMA ISPITIRE A LUI AMBROZIE.
MAI DEPARTE! SUS, ÎMPOTRIVA PĂGÎNILOR!

Dar cum pe parcursul vieţii ce-i mai rămînea de trăit sfîntul episcop ocoli cu iscusinţă şi acest hop viclean al celei de a doua firi ale sale, sau îl sări cu ajutorul lui Dumnezeu, purcese iar cu paşi victorioşi prin mlaştina îndoielilor sale şi ţinînd sus capul îngust, lucind aidoma unui foc rătăcitor, lumină încă multă vreme întru mai marele folos al omenirii. În nesfîrşita-i înţelepciune, Dumnezeu hotărî dealtfel, ca abia la împlinirea unui sfert de veac de episcopat să-l izbăvească de suferinţele sale pămînteşti. Însă ar fi falsă şi fatală prezumţia că în această decizie a Domnului ar fi jucat vreun rol cît de mic magia cifrelor rotunde, devreme ce în El se împreună permanenţa trecutului, prezentului şi viitorului. El nu cunoaşte scurgerea vremii şi ca atare nu ştie să numere, deosebindu-se şi prin aceasta de omul ce adună, scade, înmulţeşte şi împarte cu trista sudoare a frunţii, şi care în clipa cînd a căzut în păcat a schimbat infinitul cu operaţiile de bază ale matematicii şi acum se agaţă avid de şirurile de numere dintre cer şi pămînt, ce nu pot fi cuprinse cu vederea.

Aşadar sfîntul episcop va mai trăi şi orbecăi încă multă vreme pe acest pămînt întunecat şi trist, pînă i se va umple cupa suferinţelor şi, terminînd misiunea ce i s-a încredinţat, să se poată ghemui cu conştiinţa curată la picioarele Tronului.

Întorcîndu-se dintr-una din călătoriile sale făcute în provincie, la vreo cincizeci şi ceva de kilometri de Milano, ajungînd la poalele unui deal foarte înalt, împădurit, îşi opri brusc caleaşca şi coborî. Deşi nu-i plăceau exerciţiile fizice — şi cînd pleca foarte rar la plimbare, gustul său bine tuns, umanist, pe care şi-l păstrase încă din vremea cînd fusese guvernator pînă în prezenta epocă romantică a sa, îl conducea din curtea cu colonade a palatului episcopal în cel mai bun caz spre vreuna din grădinile publice, excelent îngrijite ale oraşului —, de data asta totuşi, nici el nu ştia de ce, porni fără să ezite piepţiş pe coasta abruptă a dealului lipsit de orice drumeag şi dispăru foarte repede din faţa ochilor surugiului său, care, trăgînd cu urechea, nu mai pescuia din desetul pădurii decît cîte-un geamăt sau o răsuflare adîncă a stăpînului său.

La început, acest drum fără drum ducea printr-un hăţiş de tufe scunde dar dese, ale căror crengi ce-i săreau mereu în faţă l-ar fi enervat desigur pe sfîntul episcop, dacă atenţia nu i-ar fi fost acaparată de lupta obositoare a picioarelor cu grunjii şi bolovanii de sub tălpi. Erau unii de pe care piciorul său încrezător, îngust, aluneca pe neaşteptate şi i se zdruncina dureros, alţii care i se fărîmau sub talpă în pofida oricărei aşteptări şi-i umpleau sandala cu ţărînă uscată. În asemenea clipe, condus de simţul de echilibru, sfîntul episcop îşi desfăcea larg braţele scurte şi se apuca de cea mai apropiată tufă ce i se oferea din stînga sau din dreapta, care uneori îl ajuta, alteori îl împungea. Ici-colo, între crengi, se legănau plase de păianjen uimitor de uşoare, pe care ochii umflaţi de atîta plîns ai lui Ambrozie nu le mai observau decît cînd i se lipeau de nasul mare şi i se încîlceau în barbă, şi pentru că, neobişnuit cu gimnastica, respira cu gura deschisă, i se mai lipeau şi de dinţi ori de gingii.

„Am înnebunit? se întrebă sfîntul episcop strănutînd și tușind. Ai înnebunit, părințele? Ce cauți pe-aici?“

Cunoscîndu-i caracterul neînduplecat, pînă și cei mai turbați arieni, ba chiar și păgînii și evreii nu s-ar fi îndoit că sfîntul părinte își va continua drumul prin pustiul pe care singur și l-a ales. Dar nici continuarea nu promitea mult bine. După un timp, din hățișul bătut de soare și plin de spini Ambrozie ajunse într-o pădure deasă, sub al cărei acoperiș vegetal arar izbutea să pătrundă soarele; pămîntul era acoperit de un covor de frunze umede, pe care piciorul aluneca întruna, și cum aici coasta era din ce în ce mai abruptă, sfîntul episcop, tot azvîrlind mîinile spre cer și cu tunica-i fluturîndă, începu în curînd să semene cu o barcă cu pînze pe care valurile mării o aruncă de colo-colo. Navigînd pe sub coroana mare a cîte unui castan, ale cărui fructe țepoase îi atrăgeau atenția cu plăcuta lor rotunjime, sfîntul episcop se minuna de uimitoarea diversitate a formelor naturii și de contradicțiile ei aparente, iar dacă greutățile drumului nu i-ar fi legat ochii, urechile și mîinile, desigur că imaginația sa smerită ar fi rodit mai multe cugetări folositoare. Căci, ca să recunoaștem adevărul, Ambrozie iubea numai în principiu natura, creația lui Dumnezeu. Împleticindu-se și alunecînd sub umbrarele fagilor, stejarilor veșnic verzi și chiparoșilor ce se înălțau negricioși printre ei, a ulmilor, platanilor și plopilor, aparenta nevinovăție a acestor copaci îi trezea ce-i drept admirația plină de invidie, dar negăsindu-le loc și rost în cealaltă lume, în fond nu știa ce ar putea face cu ei și mai degrabă îl speriau, decît să-l umple de bucurie cu sălbăticia lor dezordonată. Dacă în timpul urcușului obositor are răgaz să mediteze, va găsi desigur în inima-i pioasă nu un argument întru apărarea lor — în afară că sînt creații ale Domnului — însă, de mult ce-și chinuia trupul, nu le descoperea la repezeală altă noimă decît că pot fi doborîți, tăiați cu joagărul și ciopliți pentru grinzi de acoperiș sau sparți pentru lemne de foc. „Căci oare ce alt folos are natura, decît acela că ne putem opune ei și ridica împotriva ei — gîndi, ținîndu-se cu una din mîinile-i slabe de scoarța aspră a unui stejar secular, în timp ce cu cealaltă își ștergea sudoarea usturătoare ce-i intra în ochi — și ce-ar realiza omul dacă s-ar ridica împotriva ei? Însă tot atît de neîndoios e — adăugă în gînd — că există unele elemente ale naturii deosebit de potrivite pentru alcătuirea unor simboluri plăcute, ori mai dregrabă pentru ca, sub forma comparațiilor, să împodobim și să condimentăm cu ele vorba vie, căci omul, ținînd seama de obîrșia și constituția sa imperfectă, își ia și azi cele mai multe amintiri de la pămîntul din care s-a zămislit; pe de altă parte e de gîndit, oare nu-l abatem tocmai cu aceste amintiri brute de la calea și altminteri obositoare ce urcă spre Domnul? Căci, chiar de-i adevărat că pămîntul e un loc întunecos și trist, ca și pădurea asta prăpădită, pe care nici un om nu și-a ales-o de lăcaș, oare el nu continuă să fie mai ademenitor pentru gustul neșlefuit, grosolan, decît fericita și veșnica odihnă a țintirimului?“

Aici sfîntul episcop se opri, căci paenula i se agățase de o creangă și se mai și sfîșiase un pic, sandalele i se umpluseră de pietricele și nisip, iar picioarele și plămînii îi slăbiseră vremelnic. În afară de vuietul lin, uniform al pădurii, nu se auzea nici un glas. În depărtare, între coroanele stufoase a doi copaci, o rază îngustă de soare pătrunse prin întunecimea verde și zugrăvi un peticel auriu, tremurător, pe mușchiul sensibil; parcă îmbia la odihnă! „Iată, mizerabilul trup — exclamă sau mai degrabă gîfîi indignat sfîntul episcop — se și invită la odihnă! Cînd eu doresc cu toată puterea sufletului să-mi urmez calea, deși nu știu de ce și unde! Nu cred totuși că diavolul ar vrea să-l ispitească, pentru că, așa cum se știe, el își vîră capcanele ticăloase în trup, iar

trupul meu, cum văd, se opune energic. Hai, părințele, mai departe, nu te da bătut!“

Pădurea deveni tot mai întunecoasă și liniștită, printre copaci nu se mai deschidea nicăieri vreun luminiș mai senin, scăldat de soare, și nici o căprioară zburdalnică, cu fund alb, nu ieșea din întunecimea de clorofilă. Dar nu există pădure în care nesfîrșita curiozitate a sufletului să nu-i fi căutat vreodată capătul, așa că și sfîntul episcop se pomeni după un timp față în față cu un colos de stîncă golaș, care se înălța spre cer imediat după ultimii copaci, avînd în vîrful lui ascuțit o lespede mare, rotundă, așezată de-a curmezișul, care se ținea în echilibru întocmai ca o pălărie teșită trasă pe-o ureche. Părea imposibil ca vreun om să se apropie de lespede, căci însuși colosul de piatră era înconjurat de un grohotiș roșu de nestrăbătut, ca o mantilă purpurie, decolorată, ce căzuse sub el mototolită și printre ale cărui cute și crețuri anevoie ar fi putut înainta pînă și un alpinist experimentat; dar sfîntul episcop simțea că trebuie să înainteze mai departe — și așa și făcu. Ajungînd însă la marginea de jos a mantilei, constată — lucru care iarăși îl întări în încăpățînarea sa — că într-una din cute sau crețuri există o cărăruie abia vizibilă ce conducea în sus, spre cap și pălărie, așa că porni pe ea cu inima cuprinsă de o nevinovată bucurie.

Jos, la poalele dealului, Dumnezeu știe la ce s-o fi gîndit surugiul în timp ce, sub razele fierbinți ale soarelui, alunga cu biciul de pe coada, coastele și spinarea cailor bărzăunii și țînțarii — și acestea creaturi ale Domnului — și în vreme ce era ocupat cu așa ceva, între timp se făcu amiază, apoi după-amiază, apoi încet-încet se lăsă seara, iar Ambrozie încă nu coborîse de pe deal. Și, într-adevăr, soarele era aproape de asfințit cînd sfîntul episcop ajunse cu mîinile și picioarele însîngerate la o prăpastie ce se căsca chiar sub pălărie și îmbrățișa ca un inel vîrful dealului. Noroc că peste prăpastia lată de numai vreo sută sau două sute de picioare, însă mult mai adîncă, era aruncată o punte, desigur făcută de o mînă omenească, iar cîrpăceala asta confirma mai limpede ca lumina zilei că sfîntul episcop, la porunca sufletului său inteligent, pornise într-adevăr cu un scop folositor spre vîrful de neatins al uriașului deal.

Însă puntea era doar de lățimea unui podeț și, cu tot parapetul, nu se putea trece pe ea fără să amețești decît cu ochii închiși. Sfîntul episcop închise ochii și trecu dincolo. E de presupus că în adîncurile prăpastiei mișunau șerpi veninoși, deși fără mare folos, căci cel ce ar fi căzut acolo oricum și-ar fi zdrobit mortal membrele de stîncile ascuțite, chiar dacă în cădere s-ar fi agățat prin frunzele cu ghimpi ale vreunei agave. Însă sfîntul episcop, mergînd cu ochii închiși, ajunse norocos în cealaltă parte a prăpastiei, unde băgă de seamă că umbra de cărăruie cotește spre dreapta, chiar pe sub borul pălăriei, și că, după toate semnele, ocolește tot vîrful; dar Ambrozie nu ajunse pînă la capăt, căci îndată după prima cotitură urechile îi fură izbite de un plînset tare și jelanie de femeie. Sfîntul episcop își dădu seama că ajunsese la ținta sa.

Jelania se auzea venind dinspre deschizătura îngustă a unei peșteri. În fața peșterii era o mică întindere cu pietriș și bolovani, pe care lespedea de forma pălăriei, asemeni unui acoperiș de terasă, o ocrotea cu grijă de ploaie și de arșița soarelui de amiază, dar acum razele arămii ale soarelui în asfințit se strecurau sub ea și o scăldau în lumina lor roșietică. Sfîntul episcop zări trei făpturi vii pe terasă: o mică șopîrlă verde, care dormea nemișcată pe o piatră fierbinte, și numai artera de la gît pulsa în nevinovata-i fericire, lîngă ea un arici la fel de nemișcat, care cu ochii-i mărunți, vioi, de deasupra năsucului său negru, și cu fruntea ușor încrețită, privea plin de interes sandalele ce se apropiau de el, în timp ce din cealaltă parte porni spre Ambrozie un scor-

pion mare, cu coada răsucită în sus, al cărei vîrf ascuţit, încovoiat, era aţintit drept spre picioarele sale. Era vizibil că aceste trei vietăţi trăiau în bună înţelegere.

Dar sfîntul părinte era atît de dornic să afle motivul şi ţelul pentru care venise încît, fără a se sinchisi de acele vieţuitoare, porni putem spune cu ochii închişi spre intrarea peşterii şi, în graba-i mare, nu onoră nici măcar cu o privire măreţul peisaj care se deschidea jur-împrejur sub lespedea uriaşă : munţii şi văile din jur, rîurile şi pîraiele ce şerpuiau argintii în văi, şi jos, la picioarele dealului, la o adîncime ameţitoare, operele oamenilor, lanurile verzi de grîu şi livezile de măslini care, cu geometria lor riguroasă, se desprindeau plăcut din lucrarea nedisciplinată a naturii. Astfel, fireşte, nici prin cap nu-i putea trece să cugete cît de măruntă este făptura umană în comparaţie cu uriaşele forme ale naturii şi ce misiune sfîntă i-ar reveni omului s-o cunoască şi să pună stăpînire pe ea, înainte de a se cuceri pe el însuşi.

Duhoarea ce se strecura pe intrarea îngustă a peşterii trăda că e locuită de oameni ; o dovedea şi faptul că văicăreala femeii se strecura afară de acolo. Ambrozie se opri deci în faţa intrării şi strigă :

— Ieşi afară, femeie !

Dar jelania continuă încă o vreme să răsune, parcă din propria-i putere, deşi înăuntru femeia, surprinsă, amuţise desigur îndată. Sfîntul episcop aşteptă un răstimp, apoi repetă cu glasu-i dulce-melodios chemarea. În spatele său şopîrla şi ariciul, înţelegînd că strigătul nu li-e adresat lor, nu se clintiră din loc, şi se opri şi scorpionul, cu toate că, prevăzător peste poate, îşi ţinu mai departe sus coada terminată într-un spin ucigaş. Iar în gura peşterii apăru o tînără femeie înaltă şi trupeşă, cu părul lung, negru ca smoala despletit şi cu ochii, deşi plînşi, arzînd negri. Punîndu-şi mîinile în şolduri, îl privi lung pe oaspete.

— *Bien venido, padre* [1], rosti după un timp în spaniolă. Ce vînt te aduce ?

— Am avut un drum pe-aici, zise sfîntul episcop ruşinat. Nu ştii italieneşte, fata mea ?

— De înţeles înţeleg, răspunse femeia, răsucindu-şi puţin fusta zdrenţăroasă, căci una dintre rupturi îi descoperea genunchiul. Din păcate, de vorbit nu ştiu decît pe limba mea maternă.

— Păcat, zise Ambrozie.

— N-ai binevoi să intri în casa mea, *padre de pobres ?* [2] îl întrebă curtenitor tînăra cea trupeşă. Dacă tot ai venit pînă aici.

În sfîrşit sfîntul episcop îşi ridică ochii aţintindu-şi-i pe faţa femeii.

— De ce ai ochii plînşi copilo ? întrebă blînd.

— Mi-e băieţelul bolnav, *viejecito* [3], răspunse femeia.

— Trebuie că e foarte bolnav, zise Ambrozie. Treceam pe foarte departe, jos pe şosea, la poalele dealului şi tot ţi-am auzit jelania de mamă.

— Mă jeluiam ca să mă auzi, *sagrado padre* [4], răspunse tînăra femeie. Fii bun şi pofteşte în casa mea şi vindecă-l.

Sfîntul episcop petrecu toată noaptea îngenuncheat lîngă patul copilului bolnav, închinîndu-se, şi numai înspre zori se întinse vreun cesuleţ pe priciul acoperit cu piei de capră al femeii, care se afla într-o hrubă laterală, strîmtă, a peşterii. În timpul cucernicului său priveghi, tînăra mamă nu se îndepărtă nici o clipă de lîngă el, îmbiindu-l cu mîncare şi băutură, punînd foc în peşteră, pentru ca sfîntul părinte să nu răcească în aerul de munte neobişnuit de răcoros, şi-i însoţea fiece mişcare cu felurite cuvinte de recunoştinţă şi cu priviri

---

[1] Bun venit, părinte (span.).
[2] Părinte al celor sărmani (span.).
[3] Înţeleptule (span.).
[4] Sfinte părinte (span.).

atît de arzătoare, țîșnite din ochii-i negri, încît Ambrozie își îngropă fața bărboasă în palme și nu cuteză să și-o ridice toată noaptea. Iar cînd în cele din urmă sfîntul episcop se culcă, tînăra femeie îi mai și înveli trupșorul zvelt și îi spălă cu apă călduță mîinile ce încă îi sîngerau. Dar după un ceas, cînd Ambrozie se trezi din somnu-i de plumb, copilul era mort.

— De ce strigi ? o întrebă trezit din somn pe femeia care, stînd în picioare lîngă prici, cu pumnii înălțați aproape pînă la bolta peșterii, amenința și blestema îngrozitor. Mulțumește-i lui Dumnezeu că l-a chemat la el pe copilul tău nevinovat înainte ca să fi pășit cu picioarele-i lipsite de apărare în oceanul suferințelor omenești. A fost botezat ?

Însă în loc să dea un răspuns înțelept, mama continua să blesteme și să înjure și își scutura atît de turbată pumnii, încît puțin lipsi ca sfîntul episcop să creadă că a înnebunit.

— Nu-i chiar atît de mare nenorocire dacă n-a apucat să fie botezat, spuse ridicîndu-se de pe prici, doar s-a mutat pe lumea cealaltă la o vîrstă atît de tînără, încît abia-abia dacă a avut prilejul să cadă în păcat. Liniștește-te, femeie, am să mă rog pentru curățenia sufletească a copilului tău. Ce mi-ai zis că e, băiat sau fată ?

— *Maldito enano !*[1] strigă femeia. La ce te-ai mai cățărat pînă aici, dacă nu l-ai putut vindeca ?

Și zicînd acestea, își înfipse mîinile în părul ce-i atîrna lung și începu să-l smulgă, apoi blestemîndu-l pe Dumnezeu, cu unghiile-i lungi, murdare, își zgîrie fața atît de adînc, încît îi dădu îndată sîngele.

— Scoală-te odată ! se răsti la sfîntul părinte care, de speriat ce era, se retrăsese în cel mai îndepărtat cotlon. Scoală-te și învie-mi-l pe copil !

— Ce-ai zis ? întrebă sfîntul episcop uluit.

---

[1] Stîrpitură blestemată ! (span.).

Tînăra femeie își fixă asupra lui ochii ce i se roteau dementțial și se mai zgîrie o dată cu unghiile pe fața ce-i sîngera tare.

— Am zis să te scoli și să mi-l învii pe copil !

— Ai înnebunit ? exclamă sfîntul episcop indignat. Drept ce mă iei ?

— Află că nu te las să ieși din peșteră pînă nu-l învii și nu-mi pui în brațe trupșorul lui cald ! țipă mama.

Între timp, sfîntul episcop coborî de pe prici și porni retrăgîndu-se cu băgare de seamă spre ieșirea îngustă a peșterii, care în lumina zorilor lucea în întuneric ca un paloș ascuțit.

— Ai înnebunit ? repetă retrăgîndu-se încet însă uniform. Ai turbat ? Nu pot face minuni și nici nu vreau. Vino-ți în fire, spanioloaică nebună !

Însă tînăra femeie văzuse sau ghicise intenția ascunsă, lașă a lui Ambrozie, și stăvili cu trupu-i uriaș ieșirea peșterii. Lesne se putea presupune că îl iubea pe Dumnezeu cu o dragoste mai fierbinte și în inima-i simplă avea mai multă încredere în El decît episcopul cu viață sfîntă, care, deși cucernic, se baza pe experiențele sale lumești ; dovadă și faptul că nu se sfia să-l blesteme și amenințe cu pumnii pe Atotputernic, ca pe o vecină cu care s-a luat la harță în piață pentru că a bîrfit-o, sau ca pe un copil care i-a spart geamurile cu praștia. În marea ei simplitate se simțea desigur atît de aproape de Atotfăcător, încît îl slujea chiar și zborșindu-se la el și se bizuia cel mai mult pe el tocmai cînd îl blestema. Iată de ce înșfăcă trupul mic al copilului, îl duse pe priciul pe care sluga lui Dumnezeu îl onorase cu sfințenia trupului și cămășii sale, și-i porunci încă o dată lui Ambrozie să-l învie.

Sfîntul episcop însă se ferea cu toată puterea sufletului de această lucrare. Îngenunche ce-i drept lîngă trupul copilului mort — ce altceva ar fi putut face ? — și îngropîndu-și fața în palme începu să se roage, dar hai s-o spunem pe șleau, numai cu jumătate de avînt, căci,

deși nu se îndoia cîtuși de puțin de puterea de a face minuni a Domnului, care a creat lumea și ca atare e în stare s-o facă din nou în orice clipă, el însuși se simțea neputincios și desigur nedemn de a fi într-atît de chemat, încît să fie mijlocitor și părtaș la sfînta taină a creației sau a unei noi creații.

„Ce-și închipuie femeia asta despre mine? bombăni în sinea sa între două fraze ale rugii sale. Ce-oi fi eu să aduc la viață un mort?"

— Roagă-te cu glas tare, *padre de pobres*, zise în spatele său tînăra mamă, să pot rosti și eu după tine fiece cuvînt din ruga ta. Dă drumul glasului tău melodios, ca și cum te-ai ruga în biserică. Imploră tare, nu-ți pară rău că o faci pentru o biată mamă!

„Doamne, nu mă du în ispită!" își spuse cu inima chinuită sfîntul episcop și izbucni brusc într-un plîns tare. Îndată tînăra femeie îngenunche lîngă el și din ochii ei pînă atunci uscați, furioși, lacrimile începură a-i curge șiroi.

— Bine, bătrînelule, zise, să plîngem și să ne rugăm! Tu știi ce și cum trebuie și Todopoderoso[1] îți va asculta sigur rugăciunea.

— Sînt prea slab pentru asta, copilă dragă, zise Ambrozie, ștergîndu-și nasul.

— Cum o să fii slab! zise femeia. Dacă ai putut să urci dealul ăsta înalt, apoi și cuvîntul tău poate urca pînă la Todopoderoso, doar e mult mai ușor decît trupul tău pirpiriu. Hai, străduiește-te!

— Dar nu e sigur că Dumnezeu mă va asculta, se opuse Ambrozie.

— Adică de ce nu te-ar asculta blestematul?! strigă femeia scăldată în lacrimi, întorcîndu-și fața însîngerată spre sfîntul episcop. Zi-i apăsat, așa cum trebuie, și promite-i ceva, că te aude imediat. Acum pune-ți mîna sfîntă pe fruntea copilului meu și sărută-i inima!

[1] Atotputernicul (span.).

Și cu acestea smulse cămășuța de in de pe trupșorul copilului mort și îndreptă arătătorul spre pieptul mic, spre acel petec de loc unde pînă nu demult mai bătuse inima. Însă sfîntul părinte se cutremură, căci de la trupul copilului îi veni în nări o duhoare cumplită, iar pieptul era plin de bubulițe roșii, umflături și furunculi, care, ce-i drept, încă nu supurau, precum bubele acelui bărbat grav bolnav căruia Sfîntul Athanasius îi sărutase puroiul și-l lecuise de beteșugul mortal. Și cu toate că-l scîrbea tare, iar pe lîngă asta se simțea total și fără nici o îndoială nedemn și neputincios să facă fie și cea mai măruntă minune, se întrebă oare de ce ținuse morțiș să oprească trăsura fără nici un motiv la poalele dealului și, măcar că nu-i plăcea gimnastica, înfruntase grohotișul, se cățărase sus pe cumplitul vîrf, străbătuse codrul neumblat de om și trecuse cu ochii închiși pe deasupra prăpastiei, ca și cum ar fi avut de împlinit o misiune tainică, al cărei text Dumnezeu i-l strecurase, ca într-o copertă, în inima-i neștiutoare de carte. Și în răstimpul acestor cugetări, care se întrețeseau în cuvioasele implorări din rugăciunea sa, încă foarte scîrbit, se aplecă cu o hotărîre bruscă, dar și o netăgăduită curiozitate peste micul piept al copilului și, țuguind buzele, atinse furunculii otrăviți din dreptul inimii, ba îi mai și sărută, căci încăpățînata mamă îi puse mîna în ceafă și-i apăsă capul în jos. Iar copilul își deschise îndată ochii și începu să geamă.

Nu-i de mirare deci că după acestea sfîntul episcop, cumplit de sleit trupește și sufletește, se întoarse înapoi în culcușul cu piei de capră și nu se mai trezi decît tîrziu după-amiază. Se însera cînd își luă bun-rămas de la mama recunoscătoare — care în avîntu-i de femeie cu sînge focos, meridional, sărută de-a valma nu numai mîna sfîntului părinte, ci și fața bărboasă —, apoi ieși pe terasa acoperită de lespedea cea mare, trecu pe lîngă mica șopîrlă și arici, care îl urmăreau cu indiferență cum

se îndepărtează, în timp ce în cealaltă parte scorpionul mereu neîncrezător nu se putu abţine să-şi îmbîrlige iar coada amenințătoare. Dar cînd Ambrozie coti spre dreapta, pe cărăruia pe unde venise, femeia mai strigă o dată după el.

— Ia-o spre stînga, *padre de pobres*, bătrînele sfînt, păsărică dragă a inimii mele! strigă făcîndu-i semne avîntate de adio şi arătîndu-i direcţia. Ia-o la stînga, acolo drumul e mai scurt!

— Şi, într-adevăr, abia lasă în urma sa, după cîteva minute, primul cot dinspre stînga şi se pregăti sufleteşte, aşa cum se cuvine, de încercările drumului, dintre care în primul rînd îl neliniştea puntea uimitor de îngustă, dedesubt cu prăpastia fără fund şi cu şerpii veninoşi ce mişunau în ea, abia începu coborîşul şi lăsă în urmă borul exterior al pălăriei de stîncă, cînd, spre nemăsurata lui mirare, zări la o depăratare de cîteva sute de paşi în faţa lui caleaşca ce-l aştepta pe şosea, pe capră cu surugiul ce moţăia liniştit, iar pe marginea şoselei caii deshămaţi ce păşteau tihniţi.

Sfîntul episcop se frecă la ochi, apoi scoase un strigăt mare şi se prăbuşi cu genunchii înmuiaţi. După ce îşi reveni din îndelunga-i stare de leşin, se închină cucernic, slăvindu-l pe Dumnezeu pentru foarte greua şi chinuitoarea încercare a cărei fericită încheiere o suportase mult mai greu şi cu mintea netulburată, decît începutul ce-i însîngerase mîinile, picioarele şi sufletul. Nu stătu să cugete la faptul că. potrivit legilor lumii pămîntene, între început şi sfîrşit numai unul putea fi adevărat şi real, şi dacă sfîrşitul fusese adevăr, începutul nu putea fi decît ispită şi minune diavolească, după cum nu stătu să cugete nici care dintre cele două momente îi pusese mai mult la încercare trupul şi care sufletul, ci întărindu-se şi mai vîrtos în credinţa sa, se urcă în atelaju-i de călătorie şi îi porunci surugiului să mîne fără a cruţa caii acasă, la Milano, unde a doua zi, în zori, de

dumineca Paştelui, trebuia să boteze cu mîna lui în bazilica cea veche cîteva duzini de bărbaţi şi femei.

— Sfinte părinte, îi spuse a doua zi un bărbat proaspăt botezat, un tînăr de vreo treizeci de ani, numit Aurelius Augustinus, Sfîntul Augustin de mai tîrziu şi de azi, după ce aşteptă cucernic în curtea mărginită de coloane a palatului episcopal, în timp ce Ambrozie, cu spinarea rezemată de stîlpul său preferat, îşi încheia obişnuitele meditaţii de înainte de amiază —, sfinte părinte, eu de multă vreme îţi dau tîrcoale, dar pînă acum n-am îndrăznit să-ţi tulbur cucernicele anturaje. Însă acum, cînd mi-ai spălat picioarele şi sufletul, iar mîine pot porni purificat acasă la Thagaste, oraşul meu natal din Africa, îndrăzneala şi obrăznicia mi-au sporit în aşa măsură, încît iată, mă adresez ţie, cu gînd să-ţi cer ajutorul.

— Apelează liniştit, fiule, zise sfîntul episcop cu bunăvoinţă şi, ridicînd ochii, privi cu satisfacţie trăsăturile spirituale şi evlavioase ale feţei acelui tînăr bărbat.

— Sîntem între patru ochi, sfinte părinte, zise acesta, şi pot vorbi cu tine ca şi cum n-aş vorbi, căci sînt un atom prea mărunt în atotcuprinderea ta, pentru a putea lăsa vreo urmă, iar tu ai putea vorbi ca şi cum nici n-ai vorbi, căci eşti mult prea mare ca să te pot primi în lumea mea măruntă. Şi cu toată intenţia mea hotărîtă ca spre amurgul vieţii mele să mă spovedesc în faţa oamenilor şi să le raportez despre amarele-mi înfrîngeri şi resemnarea mea, sper fericită, persoana ta sfîntă aş cruţa-o de atingerea mea. Iar pentru că ne aflăm între patru ochi, nici un cronicar şi nici măcar biograful tău, Paulinus, infidelul şi nesistematicul flecar, nu va putea consemna faptul că m-am căţărat sus, la tine, sau că tu ai coborît la mine.

— Te ascult cu inima smerită, răspunse sfîntul episcop. Oare cărei îndoieli îi cauţi o explicaţie, pe care nici în marea-ţi confesiune de la sfîrşitul vieţii nu vei îndrăzni s-o mărturiseşti?

Aurelius Augustinus, Sfîntul Augustin de azi, îngenunche în fața sfîntului episcop al Milanului.

— Te-aș ruga să-mi explici, sfinte părinte, zise, de ce...

Însă nu mai apucă — deocamdată ! — să-și încheie fraza începută, căci în curte pătrunse alergînd, plin de colb și gîfîind, un mesager care sosea direct din Gallia, aducîndu-i lui Ambrozie veste că legiunile romane din Britannia s-au răsculat și l-au ucis pe nemuritorul împărat Gratianus. Știrea îl răscoli atît de tare pe sfîntul episcop, încît în primele clipe era gata-gata să confunde palatul episcopal cu scaunul său de guvernator de cîndva, și creștineasca-i cutremurare cu iritarea practică a funcționarului guvernamental. Fața sa, care în decursul pioșilor ani petrecuți în slujba Domnului căpătase forma lunguiață a unei nave de biserică, se lăți brusc și se înăspri, barba cu miros de tămîie i se zburli și în ochii-i plînși, mari, negri, se aprinseră reflexele roșii, multamenințătoare, ale iadului.

— Vino cu mine ! îi spuse scurt mesagerului, întorcînd spatele, fără să-și ia rămas-bun, Sfîntului Augustin, care îl urmări cu fruntea încrețită, îngîndurat, pînă cînd făptura scundă a sfîntului episcop dispăru în umbra scărilor.

Curtea scăldată în lumina soarelui deveni deodată sărăcită de o uriașă prezență.

— Stai aici, drept în fața mea ! îi zise ajungînd sus Ambrozie mesagerului, care încă mai gîfîia. Nu există nici o îndoială că a murit ?

— Pot garanta Eminenței voastre...

— Abține-te de la bălmăjeală ! zise Ambrozie. Nu încape nici o îndoială că a fost ucis ?

— Nici o îndoială, răspunse curierul.

— Unde l-au ucis ?

— La Lyon, în palatul de pe Rhone, zise curierul.

— Curtea împărătească de la Sirmium a aflat ?

— Cred că cel tîrziu mîine sau poimîine va afla, răspunse curierul. Deși am fost printre primii care...

Dar Ambrozie ridică degetul arătător.

— Cine l-a ucis și cum ?

— După ce armatele răsculate conduse de britannul Maximus au trecut canalul și au debarcat la gurile Rinului, zise mesagerul, nemuritorul Gratianus a pornit în grabă în fruntea armatei sale să le iasă în față și și-a stabilit tabăra în preajma Parisului. E limpede că aici a comis prima greșeală capitală, căci în loc să...

— Abține-te de a-ți desfășura părerile ! zise Ambrozie. Rezumă-te la fapte !

— Cele două tabere s-au pîndit cu ochi de lup vreme de cinci zile. Dar în a cincea zi, cavaleria maură din tabăra măritului și de-acuma săvîrșitului întru Domnul...

— Mai scurt ! zise Ambrozie.

— ...împărat Gratianus, a trecut de partea legiunilor britanne, strigînd „Trăiască împăratul Maximus !" și o mare parte a oștilor împărătești s-a scurs încet-încet după ei. Văzînd asta, nemuritorul împărat, însoțit de cei trei sute de călăreți ai corpului de gardă, a început să-și caute salvarea peste Alpi. Singura sa speranță era să ajungă în Italia, unde să se retragă între zidurile întărite ale Milanului.

— De ce l-a părăsit armata ? întrebă Ambrozie. Spune-mi scurt !

— Soldații i-au luat-o în nume de rău, răspunse curierul, că și-a alcătuit garda din barbari alanici, înalți și blonzi, că se împrietenise cu ei, avînd o încredere nedemnă de persoana sa împărătească, ba uneori își pocea măritul trup cu veșmintele și țarțamurile lor, nemaivorbind că le plătea soldă de trei ori mai mare decît legionarilor.

— Știu, zise Ambrozie. Continuă !

— Andragathius, căpetenia cavaleriei răsculatului Maximus, urmă curierul, punîndu-se în funtea unei uni-

tăți de călăreți aleși unul și unul, cărora le-a dat să încalece cei mai iuți și rezistenți armăsari de luptă, a luat urma nemuritorului împărat, Dumnezeu să-l odihnească. Au urmat cele mai jalnice zile din mărita-i viață. În drumul său, lașele orașe din Gallia au închis pe rînd porțile în fața lui ; chiar și acelea care îi datorau lui și familiei sale rangurile și averile i-au refuzat pînă și cea mai necesară hrană, pîinea și ovăzul, iar cînd...

— Mai scurt ! zise Ambrozie. Nu lungi vorba !

— Cum porunciți ! răspunse mesagerul. Vă rog să fiți îngăduitor, Eminență. Pînă și în această cea mai nenorocită perioadă a vieții sale tinere, măritul împărat a găsit mîngîiere în puternica-i credință. Încrederea sa în Pronie nu i s-a clintit nici o clipă și știa că chiar dacă dușmanii îi pustiesc trupul, nu-i pot face nici un rău sufletului său nemuritor.

— Știam asta, zise Ambrozie. Și vom găsi mijlocul ca prezentul și viitorimea să fie încunoștințate cum se cuvine despre asta.Dar tot n-am aflat cine l-a ucis și cum.

— Andragathius l-a ajuns cu călăreții săi lîngă Lyon, pe malul Rhonului, continuă plîngînd mesagerul. Se zice că a pus mîna pe el cu o cursă vicleană. A trimis pe celălalt mal al fluviului o lectică și l-a făcut pe tînărul împărat să creadă că în ea se află soția sa, cu care se însurase nu demult. Dar cînd împăratul, nebănuind nimic, se grăbi peste pod și ajunse în fața lecticii, în loc de frumoasa și îndrăgostita Laeta ieși Andragathius, cu fața sa sălbatică, plină de cicatrici, rîzînd cu răutate, și l-a luat prizonier. L-au dus la Lyon, unde l-au silit să lepede hlamida de purpură și să îmbrace o togă albă. Cîteva zile l-au ținut într-o izolare strictă, apoi au hotărît să pună capăt vieții sale tinere.

În clipa aceea, cu un gest scurt din mînă, sfîntul episcop îl făcu pe mesager să tacă și, întorcîndu-i spatele, se duse la fereastra deschisă, pe care se strecura înăuntru, în semiobscuritatea marii camere de lucru, un cîntec frumos cîntat de o femeie. Femeia ducea pe braț un copilaș gol-goluț și, ridicînd capul spre ferestrele palatului, îi zîmbi sfîntului episcop.

— Continuă ! zise sfîntul episcop înspre mesagerul din spatele său.

— I-au dat deci înapoi mantila de purpură împărătească, urmă curierul, și l-au chemat pentru seara în casa unui negustor de mătăsuri, la un ospăț festiv. Mirosind că e vorba de o trădare, la început nemuritorul a refuzat invitația, dar cînd Andragathius a pus să se aducă în camera sa Sfînta Scriptură și și-a așezat pe ea mîna butucănoasă, jurînd că nu i se va face nici un rău, în cele din urmă a acceptat și, încredințîndu-și sufletul lui Dumnezeu, a mers la mătăsar. Acolo a fost străpuns cu pumnalul încă de la începutul ospățului, după cîte se zvonește chiar de atrocele și vicleanul Andragathius, care și-a călcat jurămîntul.

„Oare de ce era nevoie — se întrebă sfîntul episcop, purtînd încă pe față oglinda zîmbetului tinerei mame — să fie atras cu un jurămînt strîmb făcut pe Sfînta Scriptură în casa mătăsarului și să fie ucis în timpul ospățului, cînd nimic nu era mai ușor decît să fie împuns pe la spate sau în somn, acolo, în izloarea temniței ? Sau poate că Domnul a împodobit după sfînta-i vrere nelegiuirea asta, pentru a o face mai vizibilă și s-o dăltuiască adînc în imaginația noastră ahtiată după senzațional, primitivă și lipsită de gust ? Sau poate că încălcarea jurămîntului și omorul sînt atît de strîns legate, încît una fără alta nici nu pot fi imaginate și în esență sînt un tot indestructibil ? O, dragul și tînărul meu prieten Gratianus, devreme m-ai părăsit ! De ce ți-ai ridicat împotrivă mînia lumii, de ce n-ai fost mai atent la aparențe ? Ce nefericite sînt și viețile împăraților !“

— Unde se află acum Maximus ? îl întrebă pe mesager.

— A intrat în Trever, răspunse acesta, unde armata l-a proclamat îndată Augustus !

— Au măcelărit mulţi oameni ? întrebă sfîntul episcop.

— Au ucis cu măsură, răspunse mesagerul. Bineînţeles pe cei mai importanţi oameni ai împăratului i-au lichidat, dar pe oamenii mărunţi i-au cruţat. Pe generalul Merobaudes l-au silit să se sinucidă, pe Vallio l-au spînzurat în propria casă, iar pe Macedonius, maestrul de ceremonii, l-au ucis în bătaie cînd s-a refugiat într-o biserică pentru a-şi pune viaţa sub ocrotirea sfintei religii.

Dar Ambrozie nu mai asculta decît cu o ureche turuiala mesagerului, care încet-încet se mistui în atmosfera întreţesută cu obiecte cucernice din odaia cea mare. Însă sfîntul episcop, cu mintea-i de puritatea diamantului, prevedea că acum, pentru un răstimp, cucernicele treburi vor fi înlocuite cu treburi lumeşti mult mai grosolane, iar ochii, urechile, nasul i se şi umpluseră de nevăzutele spume albe ale ciocnirii lor. Mesagerul nici nu apucase să-şi descarce tolba în întregime, cînd sandalele grele ale altui curier bocăniră în faţa uşii de abanos a odăii de lucru.

— Scurt ! zise sfîntul episcop. Vii de la Roma ?

— Da, răspunse curierul, gîfîind şi răsuflînd greu.

— Îţi atrag atenţia, spuse sfîntul episcop, că în camera asta încă pluteşte aburul de sînge imaginar al uciderii unui împărat şi încă îmi stăruie în ochi fantoma însîngerată a victimei ucise cu pumnalul, aşa că potriveşte-ţi stilul la atmosfera asta !

— Am înţeles, Eminenţă, zise curierul. Din păcate, nu-ţi pot îndulci doliul cu întîmplări mai plăcute. În Roma a izbucnit foametea.

— Te ascult, zise Ambrozie.

— În provinciile cele mai de seamă ale imperiului, continuă curierul, ştergîndu-şi cu o mişcare largă sudoarea de pe frunte, în Egipt, Spania, în părţile sudice şi centrale ale Italiei, recolta a fost atît de slabă, încît aceste provincii şi părţi nu se pot hrăni nici pe ele însele, necum să mai dea şi Romei. Gloata flămînzită s-a şi răsculat şi a început să iasă pe străzi, iar autorităţile, pentru a preîntîmpina tulburări mai grave, au dat dispoziţie ca străinii ce locuiesc în Roma să fie evacuaţi îndată din oraş.

— S-au hotărît să facă acest pas desigur în ultimă instanţă, zise Ambrozie.

— Nemiloasa, deşi bine intenţionata măsură loveşte nenumăraţi oameni, continuă curierul, pînă şi pe cei care şi-au petrecut mare parte a vieţii la Roma. Au ieşit pe porţi plîngînd, însoţiţi de familii, soţii, copii în lacrimi. Printre ei se află şi renumiţi retori, artişti şi poeţi, cărora ca să zicem aşa nu li s-a dat nici timp cît să răsufle pentru a-şi salva averea, să-şi rezolve felurite treburi, pentru că, potrivit dispoziţiilor, au fost obligaţi să plece în douăzeci şi patru de ore.

— Mai scurt, te rog ! zise Ambrozie.

— În schimb, a stîrnit mare vîlvă, continuă curierul, că nimeni nu s-a atins nici cu un deget de cele trei mii de dansatoare de balet, de maeştrii şi regizorii lor, care trăiesc în Roma şi majoritatea sînt de origine străină, funcţionarii ce se ocupau cu evacuarea ocolindu-le în chip ciudat împrejurimile caselor, deşi acolo ar fi dat de cămări burduşite de alimente.

— Mai departe ! zise sfîntul episcop.

— Desigur, cuvioasele urechi ale Eminenţei-tale, continuă curierul, vor fi şi mai vîrtos tulburate de ştirea că păgînimea, profitînd de nemulţumirea poporului, s-a pornit iar pe mişcări puternice. E cunoscut că nemuritorul Gratianus săvîrşit întru Domnul a dispus anul trecut o serie de măsuri aspre împotriva păgînilor, a retras contribuţia de stat la întreţinerea bisericilor păgînimii, a abrogat ajutorul de stat pentru fecioarele Vestale, a confiscat în folosul tezaurului său moşiile dăruite lor şi preoţilor lor...

— Ştiu, zise Ambrozie. Treci la obiect !

— ...şi a suspendat toate înlesnirile ce priveau pe preoţii păgîni. Iar printr-o altă dispoziţie cu putere de lege, ce a urmat acesteia, a impus senatului, format în majoritate din păgîni...

— Format în majoritate din creştini, îl îndreptă sfîntul episcop.

— Îmi permiteţi, Eminenţă, zise încăpăţînatul curier, a impus senatului cu majoritate păgînă să îndepărteze din aulă statuia bogat aurită şi înaripată a zeiţei Victoria, precum şi altarul ei, gest prin care a efectuat şi simbolic ruptura oficială dintre statul roman şi religia păgînă.

— Bine-a făcut ! exclamă nerăbdător sfîntul episcop. Mai scurt !

— Cu o lovitură tactică ce-i drept facilă însă incontestabil inteligentă, continuă îndărătnicul curier, păgînimea a pus alături foametea pustiitoare cu moartea ruşinoasă a nemuritorului Gratianus, stîrnind în imaginaţia sensibilă şi mereu dispusă la înflorituri impresia că amîndouă sînt răspunsul şi răzbunarea zeilor păgîni pentru jignirea ce li s-a adus. Din cîte am aflat, majoritatea senatului a şi decis că va înainta petiţie către nemuritorul Valentinianus al II-lea, rămas fără tutore şi din păcate doar de treisprezece ani, respectiv către împărăteasa-mamă Justina...

— Către Jezabel ? exclamă sfîntul episcop. Către Iroadă ? Nemernica de ariană ?

— Poftim ? întrebă curierul.

Sfîntul episcop îşi lăsă ochii în jos.

— N-am zis nimic, zise.

— ...şi l-a însărcinat pe ilustrul Symmachus, continuă curierul, să întocmească un memorandum...

— Pe Symmachus ? exclamă sfîntul episcop. Pe Symmachus cel cu gură de aur ? Pe cel mai bun scriitor al epocii ? O, Doamne Dumnezeule, de unde să iau tăria

pentru a lupta eu însumi cu puternicii tăi adversari ?! Credeam că Symmachus s-a retras să-şi afle odihna.

— Senatul, continuă curierul, l-a însărcinat pe el să întocmească un memorandum, în care să-i amintească nevinovatului împărat-copil punctul de vedere al tatălui său, nemuritorul împărat Valentinianus I-ul, în problema limitelor răbdării religioase.

„Ticăloasa va avea acum o treabă uşoară, îşi spuse sfîntul episcop. Gratianus a murit, porneşte şi păgînimea împotriva mea, poate chiar incitată de ticăloasă, mai poţi şti ?! Aripa păgînă e încă puternică la curtea din Sirmium a lui Valentinianus. Deşi..."

Dar cu acestea, întorcînd brusc spatele curierului, sfîntul episcop porni îngîndurat spre fereastra deschisă şi privi la fîntîna arteziană din curtea cea mare, fîntînă al cărei murmur disciplinat, gospodăresc, îi liniştea întotdeauna straturile de suprafaţă ale sufletului. Nu mai asculta decît cu o ureche cuvintele curierului, care, răsunînd din ce în ce mai încet, sfîrşiră prin a se mistui cu desăvîrşire în semiobscuritatea marii camere de lucru.

— Se zvoneşte, se auzi ca din depărtare glasul curierului, că guvernatorul Romei a şi dispus restituirea tuturor acelor bunuri, obiecte de artă, statui, ba chiar podoabelor unor edificii, pe care, la auzul dispoziţiilor de anul trecut, cucernicul popor creştin al Romei le-a strîns din bisericile păgîne şi...

Dar se auziră iar ciocănituri în uşă. Abia dispăruse mirosul de sudoare al celui de al doilea curier dintre sfintele miresme păstrate în marea odaie de lucru, cînd în faţa biroului sfîntului episcop apăru un al treilea curier, ştergîndu-şi obrazul şi ceafa, plîngîndu-se printre mari gîfîieli de drumul lung, plin de colb, pe care-l lăsase în urma sa.

— L-la curtea împărătească din Si-si-sirmium e o ha-harababură to-totală, anunţă bîlbîindu-se de oboseală, şi mă-mă-mă...

— Linişteşte-te, fiule, zise sfîntul episcop calm, că dacă înădeşti fiecare cuvînt încă pe-atîta, nu aflu nici pînă deseară ce s-a întîmplat cu mă-mă-mărita împărăteasă-mamă. Doar n-o fi lovit-o guta pe înnebunitor de frumoasa şi mult capricioasa Justina ?

Curierul aruncă o privire speriată şi indignată spre sfîntul părinte, care şedea lăsat pe spate în jilţ ; dar observîndu-i fruntea încreţită aspru, buzele subţiri, strîns lipite, şi privirea sfredelitoare, ajunse într-o clipă la o părere mai bună.

— Îmi cer iertare, Eminenţă, zise, că de emoţie şi oboseală mi-am dublat textul, deşi nici dublat nu ar putea exprima cu nuanţarea necesară harababura care...

— Mai scurt, fiule, zise sfîntul episcop cu bunătate. Treci la fapte ! Larma de la curtea speriată din Sirmium se poate oricum auzi pînă şi de-aici, aşa că e inutil s-o mai descrii.

— Eminenţa-Ta o şi aude ? întrebă speriat curierul. Acum o săptămînă cînd am pornit de acasă, abia începuseră pregătirile de drum ! Am venit cu cîteva schimburi de cai...

— Treci la fapte, fiule ! zise sfîntul episcop, bătînd cu pumnul în masă. Nu mă interesează caii tăi. Ce pregătiri făcea curtea ?

— Să vină aici, zise curierul.

În ciuda marii sale oboseli, sfîntul episcop sări în picioare.

— Aici ? exclamă înspăimîntat.

— Aici, întări curierul.

— La Milano ?

— La Milano, răspunse curierul. Poate că de atunci au şi pornit încoace.

— Şi Justina ?

— Da, şi mărita împărăteasă-mamă, zise curierul. Împreună cu băieţelul ei dulce, nemuritorul împărat Valentinianus al II-lea.

— Şi de ce se ostenesc să vină aici ? întrebă sfîntul episcop absolut inutil, pentru că răspunsul automat al minţii sale lumeşti, de puritatea diamantului, aproape că devansase semnul de întrebare de la sfîrşitul frazei. La ce naiba se ostenesc pînă aici ?

Din bun simţ, curierul nu auzi fireşte întrebarea şi, coborînd ochii, se mută stîngaci de pe un picior pe altul.

— De ce nu răspunzi ? se zborşi la el sfîntul episcop. De cîte ori să te mai întreb ? La ce se ostenesc să vină aici ?

— Se ostenesc să vină aici, răspunse din ce în ce mai încurcat curierul, pentru că mărita împărăteasă-mamă şi sfetnicii de la curte consideră fără doar şi poate că în spatele zidurilor bine întărite ale Milanului sînt în mai mare siguranţă, dacă întîmplător răsculatului şi uzurpatorului de tron Maximus i-ar da prin minte să pornească împotriva Italiei.

— Păi, bineînţeles ! exclamă ironic sfîntul episcop, care în această perioadă scurtă, agitată, a vieţii sale dădea glas la fel de impudic şi deschis simţurilor şi pornirilor sale ca pe vremuri, cînd era guvernator imperial. Păi, bineînţeles ! Maximus e născut în Spania şi, vezi bine, nu-i simpatizează pe blestemaţii de eretici arieni ! Oricum, în braţele bunului bătrînel Ambrozie sîntem în mai mare siguranţă, nu ?

În loc de răspuns, curierul se tot muta de pe un picior pe altul.

— Sfinte părinte, zise după un timp, apelează la ocrotirea şi ajutorul tău o biată văduvă şi băieţelul ei orfan. Vestea o aduc nu din însărcinarea ei, căci, ca bun catolic ce sînt, chiar că nu mă bucur de încrederea curţii, şi secretele le-ar împărtăşi întîi cu cîinii şi caii lor, decît să mi le încredinţeze mie.

În marea sa emoție, sfîntul episcop izbucni deodată în plîns și își îngropă în palme fața bărboasă, care de rușine i se înroșise ca para focului.

— Continuă, fiule, zise abia auzit printre degete. Ce fel de ajutor așteaptă de la mine biata împărăteasă-mamă și băiețelul ei? Pentru că, după cîte am înțeles din cuvintele tale, ocrotirea o așteaptă de la zidurile orașului, în schimb ajutorul de la mine.

— Habar n-am ce ajutor așteaptă de la Eminența-ta, răspunse curierul. Francul Bauto, cel mai important protector al nemuritorului Valentinianus al doilea, care în paranteză fie spus nu s-a lepădat nici pînă azi de credința păgînă și, în pofida acestui fapt, are puteri nelimitate la curtea împărătească...

— Ei, ei! zise Ambrozie, luîndu-și mîinile de pe față.

— Cer îngăduință, bîlbîi speriat curierul, căscînd ochii la barba umezită de lacrimi a sfîntului episcop, francul Bauto, cu toate că-i barbar, are puteri atît de nelimitate la curte, încît mărita împărăteasă-mamă îi cere sfatul și în privința educării fiicelor sale.

— O, bietele copile! exclamă Ambrozie. Ce doreai să-mi faci cunoscut despre francul Bauto? Scurt!

— Francul Bauto, continuă curierul, îndată ce a aflat despre uciderea minunatului și nemuritorului Gratianus și despre intrarea lui Maximus în capitala Galliei, a poruncit ca armatele împărătești aflate în Italia să treacă dincolo de Alpi, desigur în eventualitatea nu lipsită de orice temei că...

Dar sfîntul episcop se și afla iarăși la fereastra deschisă, adică la o înălțime atît de neatinsă față de curierul obosit, încît cuvintele întraripate ale acestuia se prăbușiră brusc istovite înainte de a se fi ridicat măcar pînă la tălpile lui Ambrozie. Afară, piața cea întinsă, scăldată în lumina plăcută a soarelui în asfințit, se umplu de oamenii ieșiți la plimbare sau grăbindu-se spre casă, de

la afacerile și slujbele lor; nimeni dintre ei nu se putea abține ca, trecînd prin fața palatului episcopal, să nu-și ridice ochii spre șirul ferestrelor de la etaj, în speranța că poate vor zări o clipă fața blînd-zîmbitoare a episcopului îndrăgit, iar atunci cînd li se întîmpla asta, acasă se așezau la cină cu îndoită plăcere și poftă de mîncare. Pe ghizdul fîntînii arteziene, nelipsiții porumbei se hîrjoneau și uguiau, zburînd și ei cu plăcere pînă sus, pe tocul ferestrelor episcopiei, ori de cîte ori ochii lor mici, ca mărgeaua, zăreau în spatele vreunuia barba umbroasă a lui Ambrozie, care în bună măsură ascundea de minune pornirile ce-i răscoleau fără odihnă sufletul. Dar de data asta, sfîntul episcop zbură într-atît de sus, încît nu izbutea să-și coboare nici măcar zîmbetul asupra cucernicei sale turme de oameni și animale.

„Acum ești în mîinile mele, Jezabel! exclamă în sinea sa victorios și cu rușine. Ți-e teamă pentru tronul tău, Iroado, ticăloasă babiloneană? Te pui sub ocrotirea mea? Îmi ceri ajutorul? Da, aș putea să te ajut, dacă aș vrea."

Și cu aceasta se întorse brusc — oare nu aude bocănitul sandalelor unui al patrulea curier, sau mesager, sau vestitor, care se apropie și care i-ar aduce știre din Bizanț despre atitudinea puternicului său protector laic, marele Theodosisus, în legătură cu sîngeroasele evenimente politice interne și externe? Însă zadarnic trăgea cu urechea, din anticameră nu se auzea decît bîzîitul muștelor, și un păianjen își țesea plasa — ce-i drept, în tăcere — într-un colț de pe tavanul de grinzi. Sfîntul episcop rămase așadar singur în societatea Atotputernicului cel omniprezent, și măcar că nu era o tovărășie rea, cucernicul părinte, care simțea, și nu fără temei, că aproape numai el însuși duce pe umeri Sfînta Biserică-mamă, cu toată greutatea ei materială înfiorătoare, de data asta s-ar fi bucurat mai mult dacă i-ar fi șoptit măcar la ureche un sfetnic versat în intrigile și farsele lumești. În lipsa

acestuia, îngenunche pe scăunelul său de rugăciune și se întoarse, cu toată puterea sufletului, spre Dumnezeu, spre izvorul atît de bogat al tuturor bucuriilor și necazurilor sale, și în același timp făclie, El, care udînd îmbelșugat cu apa izvorului și luminînd cu făclia, îi va explica îndată îndatoririle ce le are, dacă va ști să fie foarte atent. Și îl rugă, cu inimă smerită, să-i dea înțelepciune și să-l îndrume în ceasurile-i grele în care luntrea firavă a Sfintei biserici-mame rătăcește de colo-colo nehotărîtă, și să-i arate, ori cel puțin să-i sugereze, direcția înspre care o va putea cîrmui mai departe pe calea izbîndei și a foloaselor. Și după ce petrecu în acest chip mai multe zile și nopți pe scăunelul de rugăciuni, în dialogul purtat cu Domnul, rugîndu-l și cerîndu-i un răspuns grabnic — răstimp în care zadarnic așteptă pe curierul din Bizanț, care l-ar fi putut sprijini aducîndu-i vreo îndrumare lumească sau măcar vreo sugestie — în cele din urmă se decise și își deschise larg porțile în fața bietei văduve și a băiețelului ei orfan, care chiar a doua zi după sosirea lor îi făcură onoarea de a bate la poarta palatului episcopal, fără a se anunța în nici un fel și fără orice protocol.

Sosirea lor fu precedată de binecunoscutul nor de mosc, care în starea-i aeriană, fiind mult mai ușor decît uriașa și pompoasa împărăteasă cu carne albă, umplu cît ai clipi din ochi marea odaie de lucru în a cărei ușă sfîntul episcop îi aștepta pe înalții oaspeți, bine pregătit, cu alte cuvinte cu nasul astupat și ochii lăsați în pămînt, dar zîmbind mieros. Dacă treptele ar fi fost de lemn, ar fi scîrțîit și trosnit amarnic sub picioarele groase, acoperite cu un puf blond, ale împărătesei-mame, dar noroc că erau dăltuite din marmură. Potrivit experienței cîștigate la prima lor întîlnire, augusta femeie, umilindu-se, se plecă ușor, coborînd un pic din norul de parfum ce-i învăluia făptura meridională, ba își lăsă și capul puțin în jos și înainte, pentru a apărea ceva mai mică și mai

zveltă în ochii sfîntului episcop cel mărunțel de stat. Pe fața ei mare, plină, cu trăsături romane, pe care cu acest prilej și-o boise iarăși foarte cu măsură, pe dinții ei albi, strălucind orbitor, și în ochii ei albaștri, dilatați cu licoare de mac, juca un zîmbet împărătesc ce putea lua mințile, însă plin de bunăvoință.

— Fii binecuvîntată, soție și mamă de cezari, zise Ambrozie stînd în ușă, în timp ce își întinse sfînta mînă dreaptă să fie sărutată de mărita împărăteasă-mamă care, după o clipă de uluială, o sărută atît de hotărîtă și apăsat cu buzele-i frumos vopsite, încît pe încheietura mîinii sfîntului părinte rămase un cerculeț roșu perfect, drept amintire și pentru ținere de minte.

După ce, în acest chip, se realiză între gazdă și oaspete o înțelegere tacită, dar neîndoielnică, asupra ordinii și drepturilor reciproce ale celor două jumătăți, sfîntul episcop putu urma fără teamă cuvîntul său de salut.

— Ai adus la mine doliul tău matern, soție și mamă de cezari, zise atît de amabil și chiar cu drăgălășenie, încît ochii împărătesei se umplură de lacrimi fie și din curtoazie, l-ai adus, pentru a-l împerechea cu doliul meu părintesc. Pentru că așa cum tu i-ai fost mamă, și eu i-am fost tată bietului tînăr, adică în nici un fel, dacă socotim legăturile de sînge, însă fiecare din noi, cu toată dragostea și fără rezerve, noi, care acum, iată, ne îmbrățișăm și ne unim simțămintele în marele nostru doliu pentru pierderea lui. Cere-mi orice, stăpîna mea, ocrotire sau ajutor, căci am să-ți îndeplinesc orice rugăminte cu inima smerită, pe cît îmi stă în putere.

— Îți mulțumim, sfinte părinte, zise mărita doamnă. Vom fi cumpătați în dorințele noastre, oricît de îmbrățișați și uniți sîntem deocamdată în marea noastră durere. Și nu-ți mai luăm în nume de rău că pînă acum ai grăbit atît de puțin această multașteptată clipă a îmbrățișării și unirii noastre.

În acest timp, toţi trei intrară în odaia de lucru, unde mărita doamnă, legănîndu-şi doar cu măsură şoldurile, se aşeză pe un jilţ scund, de lemn, iar băieţelul ei cu faţă dolofană şezu în poala ei, astfel că nici unul dintre ei nu depăşea în înălţime pe sfîntul episcop care, aşa cum se cuvine unei gazde, rămase în faţa lor în picioare.

— Cu ce îţi pot fi aşadar de folos, mărită doamnă? întrebă acesta, căutînd după aer, deoarece o pală din norul de mosc îi lovi nările şi-i stîrni diferite amintiri regretabile în trupul şi sufletul răscolit. Ce ocrotire şi sprijin îmi ceri cu depline drepturi?

Însă înainte de a răspunde, mărita împărăteasă-mamă îşi plimbă cu o curiozitate femeiască privirile jur-împrejur prin marea cameră de lucru şi legă o rapidă cunoştinţă cu sălaşul intim al trupului şi sufletului micuţului episcop, doar-doar o descoperi în el un punct de sprijin ori ceva de atacat, pentru a-şi putea duce la bun sfîrşit încăpăţînatele planuri.

— Asta ţi-e deci masa de scris, exclamă, de la care îţi trimiţi vestitele epistole pînă şi în cele mai îndepărtate tărîmuri ale imperiului nostru şi pe care îţi scrii sfintele predici mai frumoase chiar decît epistolele! Le scrii cu propria mînă, sau le dictezi?

— Care cum se nimereşte, răspunse sfîntul episcop. Cu ce îţi pot fi deci de folos, mărită doamnă?

— Şi ăsta este acel scăunel de rugăciune, exclamă împărăteasa, unduindu-şi tare uriaşii sîni, pe care, cum se zvoneşte, îţi petreci bună parte din viaţă, pentru a strînge puteri necesare bătăliilor tale? Cum văd, genunchii tăi slabi au şi săpat două gropiţe în el.

— Într-adevăr, petrec multă vreme pe scăunelul de rugăciune, răspunse sfîntul episcop, însă măcar de-aş petrece mai multă, chiar toată viaţa acolo!

— Care va să zică eşti mulţumit de viaţa ta, sfinte părinte? zise împărăteasa. Ce să mai spunem atunci noi, muritorii de rînd, care, cu mîna noastră imperială, slujind pe de o parte pe Atotputernicul, de pe alta pe credincioşii noştri supuşi, cădem mereu printre cele două scaune sub bancă?

— Ai avut desigur motive serioase, stăpîna mea, zise sfîntul episcop, să-ţi iei toată curtea şi să ne vizitezi la scaunul nostru episcopal bine întărit.

— Ba mai mult, l-am adus şi pe fiul nostru, zise împărăteasa. A crescut drăgălaşul de el, nu-i aşa, de cînd l-ai văzut ultima oară?

— A crescut, zise sfîntul episcop. Cum văd, s-a şi potolit. Ard de dorinţa, stăpîna mea, să aflu ce alt ajutor îţi pot oferi afară de zidurile ocrotitoare ale oraşului nostru?

— Ştii că noi înşine l-am alăptat, zise mărita doamnă. La fel ca şi pe cele trei fete.

— Ai amintit asta rîndul trecut, răspunse sfîntul episcop, zîmbind neobişnuit de mieros.

— Şi l-am educat şi pe fiul acesta al nostru pentru o viaţă cucernică, în frica lui Dumnezeu, spuse Justina cea de o frumuseţe în stare să ia minţile, însă cu pofte un pic capricioase, pentru ca asemenea măritului său tată să fie înţelegător, iertător şi răbdător cu oamenii.

— De, în privinţa răbdării!... exclamă sfîntul episcop. Minunata mea stăpînă, şi binele, cînd e mult, strică!

— După cîte ştiu, răbdarea Domnului e neţărmurită, zise mărita doamnă.

— Acolo unde e meritată, răspunse sfîntul episcop. Dar teribilă e mînia Lui şi-i pedepseşte pe cei ce se ridică împotriva Sa! Cu ce treburi ai venit deci la Milano, mărită doamnă?

Împărăteasa îşi coborî ochii albaştri, rotunjiţi cu mare pricepere, o adevărată capodoperă, şi oftă adînc:

— Doamne fereşte să mă ridic împotriva Lui! Doar tocmai de asta am venit aici, la scaunul tău episcopal, ca să ne întărim în prezenţa ta. Chiar atît de tari sînt zidurile oraşului pe cît se spune?

— Cea mai puternică cetate a noastră e Dumnezeu, răspunse sfîntul episcop. Dacă-mi îngădui, stăpîna mea, am să mă așez la masa de scris și aștept acolo, pînă îmi arăți ce dorințe ai... dorințe pe care, firește, le voi considera ca pe tot atîtea porunci, bineînțeles în măsura posibilului.

— Cum i-am putea noi porunci slujitorului lui Dumnezeu ?! zise împărăteasa chircindu-se și mai mult în jilț și aruncînd o privire evlavioasă gazdei cu viață sfîntă. Cel mult putem face rugăminți, dar și acestea după o temeinică chibzuială și după o răfuială definitivă cu trecutul.

— Dar oare ești în stare să faci asta ? întrebă sfîntul episcop, coborînd iarăși ochii.

— Cum să nu fiu în stare ! exclamă mărita doamnă și ea cu ochii în pămînt. O bună căpetenie, în interesul împărăției sale, e datoare să uite pînă și cele mai grele jigniri aduse persoanei sale ! Și mai ales noi, femeile, care în vanitatea noastră femeiască sîntem mai vulnerabile decît semenii noștri bărbați.

— Așa, așa, mormăi Ambrozie. Și ești oare în stare să uiți ?

Mărita femeie își ridică ochii și pe neașteptate rîse tare și cu poftă.

— Demult am și uitat, sfinte părinte, rosti atît de simplu și natural, încît marele și micul episcop de Milano fu pur și simplu izbit de adierea măreției împărătești ; căci cine altcineva s-ar fi încumetat să rostească fără jenă și fără a fi pedepsit tot ce-i trece prin cap, prin faptul că nu simte nici deasupra sa, nici dedesubt, nici o putere și nici un scaun de judecată care l-ar putea țărmuri în libera iradiație a personalității sale. Demult am uitat moftul acela, zise soața și mama de cezari și rîse iar zgomotos. N-a lăsat chestia aia urme atît de adînci în mine, micul meu părințel, pe cît îți imaginezi tu, oricît

îți stimez marea minte și faima de savant. Nu, cîtuși de puțin !

— Slavă Domnului, zise sfîntul episcop îndoindu-se, dar și un pic înciudat.

— Mama zău că n-a plîns, vorbi atunci nemuritorul Valentinianus al II-lea, care pînă acum șezuse mut în poala mamei sale. Doar mi-a tras o palmă îngrozitoare după ceafă cînd a auzit că ai șters-o, sfinte părinte.

— Cu timpul ai să uiți și tu palma aia, copile, zise sfîntul episcop.

— Ba niciodată ! strigă măritul copil. Un cezar nu poate fi plămuit fără vină.

Sfîntul episcop aruncă o privire îngîndurată spre copilul cu fața umflată și păr negru ca tăciunele.

— Ce ajutor îmi ceri așadar, buna mea stăpînă ? întrebă după o pauză.

— Să îndrăznesc să cer ? zise cu glas dulceag împărăteasa, înclinîndu-și, potrivit obiceiurilor curtenești, capul puțin într-o parte. Ce mă sfătuiești ?

Însă de data asta micul și marele episcop de Milano se scufundă atît de adînc în gîndurile-i cumpănite și echilibrate, încît nici nu auzi curtenitoarea întrebare. Cu o ureche trăgea înspre anticameră ; dar galenții grei ai vestitorului din Bizanț tot nu ajunseseră în casa sa, presupunînd că porniseră la drumul cel lung. Și va putea părăsi oare pe timp mai îndelungat scaunul său episcopal, chibzuia sfîntul episcop, e oare bine să se aștearnă la un drum atît de lung, să alerge la Trever, în îndepărtata Gallia, în deplină necunoaștere a intențiilor marelui și înțeleptului Theodosius, cu care pînă acum își strînseseră mîna reciproc și atît de strîns ?

— Te rog, sfinte părinte, rosti din jilțul ei mărita doamnă, să pleci la Trever, în îndepărtata Gallia, la ucigașul fiului nostru, la Maximus cel cu mîinile pătate de sînge, și cu marea-ți și ascuțita-ți judecată de bărbat de stat să te informezi asupra planurilor sale viitoare.

— Adică să călătoresc eu la Maximus ? întrebă sfîntul episcop, simulînd cu dulcele-i glas și sprîncenele bine controlate că e foarte surprins. Cum îți imaginezi așa ceva, draga mea stăpînă ?! Ce fel de greutate am eu, sluga supusă a Domnului, să pornesc în misiune diplomatică la niște curți împărătești viclene și sîngeroase ? Cum poți gîndi așa ceva ?

— Sfinte părinte, răspunse mărita împărăteasă, n-aș putea găsi om mai potrivit ca tine. Ucigașul de Maximus s-a născut și a fost educat în Spania și, cum îndeobște se cunoaște, slujește cu mare cucernicie religia al cărei cel mai brav atlet și cel mai strălucitor astru din toată lumea creștină ești azi tu, sfinte părinte. Cine ar putea fi deci la curtea acestui ucigaș credincios un mai bun purtător de cuvînt al văduvei și orfanului, care uitînd trecutul și îngropîndu-l devinitiv, apelează acum la tine într-o nevoie crucială, de viață și de moarte ?

— Îmi ceri imposibilul, văduvă și mamă de împărați, zise sfîntul episcop.

— Oricît de mare e pierderea ce ne-a lovit pe amîndoi prin moartea fiului nostru, continuă împărăteasa, nu ne scapă din vedere interesele imperiului și te împuternicim să-l asiguri pe uzurpator și ucigaș de cele mai pașnice intenții pe care le nutrim. Nu sîntem răzbunători din fire, cum bine știi și tu, sfinte părinte.

— Știu... știu, mormăi sfîntul episcop. Dar cum ? Să meargă un sutănar ca trimis împărătesc ? E cu desăvîrșire imposibil, mărită și frumoasă doamnă.

— Lasă, tu pleacă așa, în sutana ta ! strigă atunci copilul imperial cu față umflată din poala maică-si. Fă ce-ți spune mama și n-o să uităm de recunoștința noastră împărătească !

— Pentru a întări intențiile noastre pașnice, continuă împărăteasa, mîngîind creștetul micului Valentinianus, îl trimitem cu tine la Trever pe frățiorul ucigașului cu mîinile pătate de sînge, Maximus, pe Marcellinus, pe

care din prevedere l-am arestat aici, la Milano, și îl ținem sub pază, ca ostatic. Uzurpatorul de tron va vedea și din asta că nu ne umblă mintea la nici un fel de planuri de răzbunare.

— Pentru răzbunare e nevoie și de putere, nu ajunge doar buna intenție, zise sau poate doar gîndi malițios bunul episcop. Frumoasa mea stăpînă, cea mai mare parte a legiunilor tale se află în Gallia și chiar dacă nu te-ar speria un război fratricid și conflict intern, ar trebui să te gîndești de două ori, nu, de trei ori pînă să ți-l ridici cu mînie asupra ta pe stăpînul cu pofte ucigașe al Galliei și Britanniei. Azi situația stă așa, că l-ar putea zbura de pe tron cu un singur bobîrnac pe copilul uimitor de blînd ce șade acum în poalele tale.

— Cu un bobîrnac !... hah ! repetă împărăteasa-mamă.

— Nu, nu primesc, zise sfîntul episcop. E absolut imposibil !

— În legătură cu bobîrnacul, știu că și părerea protectorului tău din Bizanț, marele și înțeleptul Theodosius, coincide cu a ta, zise mărita doamnă, lăsînd amărîtă capul în jos. Și dînd ascultare sfatului său, lăsînd deoparte orice orgoliu feminin, și uite, necruțîndu-ne nici lacrimile, te rugăm să-l iei sub ocrotirea ta pe acest biet orfan și să primești misiunea.

— Theodosius !... Ca să vezi ! exclamă Ambrozie, înălțînd de data asta într-adevăr și sincer surprins sprîncenele.

Sfîntul episcop porni la drum în octombrie și după ce străbătu cu mare osteneață trecătorile înzăpezite ale Alpilor, iar la curtea din Trever, adică Trier, a lui Maximus cel cu cicatrice pe obraz, apără cu inimă neînfricată și mînă pricepută pe văduvă și orfanul încredințat lui, ca și tronul ce se clătina tare, încă în timpul iernii se întoarse la Milano, la masa de lucru și scăunelul său de rugăciune. Tocmai la vreme ! Căci chiar dacă

sfîntul episcop, cunoscător al sufletului omenesc și mai cu seamă al celui femeiesc, nu era încredințat nici cu una, nici cu cealaltă fire a sa că recunoștința tulburătoarei și orgolioasei Justina va rivaliza cu tăria fierului sau oțelului, nu se gîndise totuși că numai după scurgerea cîtorva luni scurte se va evapora precum camforul, încît nici urmă nu va rămîne din ea în filele mînjite ale istoriei lumești.

Pentru că, abia ajunse sfîntul episcop acasă din obositoarea misiune diplomatică, pe care marele Theodosius o urmărise cu o vie atenție și deplină aprobare din îndepărtatul Bizanț, abia se așeză iar la masa-i de lucru, respectiv pe scăunelu-i de rugăciune, că îndată trebui să coboare grabnic în arenă pentru a lupta în calitatea sa de cel mai brav atlet al creștinătății cu dihania murdară a păgînimii ce ataca Sfînta Biserică-mamă. Senatul roman își puse într-adevăr în practică amenințările, și după lungi dispute, tatonări și pregătiri grijulii, trimițînd o delegație la nemuritorul Valentinianus al II-lea, îi ceru pe calea unei petiții să binevoiască a retrage dispozițiile antipăgînești ale răposatului Gratianus, a repune în vigoare subvențiile de stat și reducerile de impozit, a restitui averile confiscate și a scoate la iveală din magazie statuia bogat aurită a zeiței Victoriei, care să fie reașezată în aula senatului. Petiția fusese întocmită de cel mai bun condeier al timpului, Symmachus cel cu pană de aur.

— Păi cine, dacă nu Jezabel, le-a dat curaj și i-a stîrnit !? exclamă sfîntul episcop, repezindu-se nervos de colo-colo, între masa de lucru și scăunelul de rugăciune. Căci, vezi bine, cine altul ar avea interesul să scuipe în zeama Sfintei Biserici-mame, să-i sece influența și să-i strice bunul nume și creditul ? Symmachus cel cu pană de aur e oaspete permanent al curții, sau aproape. Stalurile curții sînt înțesate de păgîni. Armata e în mîna păgînului Bauto, guvernatorul Romei e păgîn, guvernatorul Italiei la fel. Blestemata aia de zdreanță ariană nu mă poate doborî cu un atac frontal, și-atunci îi asmute pieziș asupra mea pe păgîni. Mare minune că nu i-a ridicat și pe evrei împotriva mea ! Te cunosc, Iroado, cunosc căile întortocheate ale minții și credinței tale ! Dar n-ai să mi te urci în cap !

Și cu acestea, poruncind calm picioarelor ce se zbăteau, mîinilor ce se agitau și întregii-i făpturi cutremurate, sfîntul episcop își întrerupse plimbarea sentimentală dintre masa-i de lucru și scăunelul de rugăciune și, cu pana ce-i ara iute, izbuti ca într-o singură noapte de scris să aștearnă vestita sa epistolă către împăratul-copil, nemuritorul Valentinianus al II-lea, în care îl amenința pe băiețel cu cea mai grea pedepsă, excomunicarea din sînul bisericii, dacă ar da curs cererilor formulate de păgîni. Și în timp ce scria, avu impresia că deasupra mesei sale de scris fîlfîie un înger, care, șoptindu-i la ureche, îi dictează textul epistolei sau măcar cele mai importante paragrafe.

„Multpreabinecuvîntată căpetenie și cel mai creștin domnitor" — așa începea epistola, care fu citită în consistorium integral în fața nemuritorului împărățel înspăimîntat, apoi, pentru și mai mare impresie, precum și pentru viitorimea recunoscătoare, fu publicată și sub formă de carte. „Cu ce au meritat păgînii — strigă îngerul Domnului, respectiv Ambrozie, în epistolă — pentru a ne purta atît de crutător cu ei ? Pe vremea stăpînirii lor, au stropit pămîntul cu sînge creștinesc, ne-au dărîmat bisericile și nu demult încă ne interziceau să învățăm tineretul la școlile noastre superioare să îndrăgească literatura. Și tot ei se plîng de opresiune ? Te conjur, nădejde a popoarelor, drag împărățel, să nu apleci urechea la sfetnicii tăi răi, nici la păgînii distinși, la cărturari, nici la oportuniștii ce se dau drept creștini. Căci ce ar spune lumea dacă, dînd curs cererilor lor nerușinate, ai repune în senat statuia aurită a păgînei Victorii și ai sili

marele număr de membri creştini ai senatului să se închine în aulă unor chipuri cioplite, şi cum l-ar numi lumea pe acel domnitor creştin care ar favoriza, sprijini sau chiar dispune această murdărie ?“

Pînă aici ar fi în ordine. Îngerul Domnului îi dictase lucruri bune, pe care sfîntul episcop le reţinuse foarte atent. În special se distinge pasajul care vorbeşte despre oportuniştii ce se dau drept creştini — cine vrea, n-are decît să priceapă. Şi la fel de cuceritoare, de lăudabilă e continuarea : „Symmachus susţine — continuă îngerul, adică sfîntul spiscop aplecat peste masa de scris — că îndepărtarea din senat a statuii bogat aurite, întraripate, a Victoriei a fost de rău augur. Curată superstiţie ! Susţine că foametea pustiitoare din provinciile noastre şi moartea cumplită a fiului nostru scump, nemuritorul Gratianus, săvîrşit întru Domnul, este o răzbunare a zeilor păgîni jigniţi, mai bine zis al demonilor răi. Curată superstiţie ! Susţine că relaţiile diplomatice încordate cu hoardele barbare aşezate în jurul hotarelor imperiului nostru nu e o justificare ca Domnitorul să renunţe la ajutorul zeiţei Victoriei. Curată superstiţie ! Cele mai strălucite victorii asupra barbarilor le-am cules tocmai sub steagurile împăraţilor Gratianus şi Theodosius, care au împărtăşit adevărata credinţă creştinească, ca să nu mai vorbim de faptul că grosul armatelor noastre, ba şi mare parte din barbarii ce luptau în rîndurile noastre, sînt slujitori smeriţi ai lui Cristos. Sub conducerea Lui ce nevoie am avea deci de ajutorul îndoielnic al zeilor străini ?“

Pînă aici, încă merge ! Deşi în lucrarea-i cu stil înflorit, elegant, micul episcop din Milano nu se putea, din păcate, sau slavă Domnului, măsura cu eruptivul Symmachus, căruia nu numai cultura aleasă, ci şi — în banii de azi — cîştigul anual de trei mii de dolari îi şlefuiau spiritul, în schimb conţinutul de idei, aflat sub îndrumarea îngerească, îi era fără doar şi poate just, deşi

necioplit, iar argumentarea, chiar dacă nu agreabilă, făcea cît de cît faţă. Din cînd în cînd, sfîntul episcop îşi înălţa capul şi un răstimp asculta încordat mesajul ceresc, apoi aplecîndu-se asupra mesei lua pana şi se apuca iar să scîrţîie iute ca vîntul. Pe lîngă toate acestea, în ciuda uimitoarei lui stăpîniri de sine, cînd şi cînd sărea în sus şi, în nemăsurata-i emoţie, alerga de trei-patru ori de colo-colo printre mobilele vizibil şicanate, dar compătimitoare din odaia de lucru luminată de opaiţ.

„Dacă însă, în pofida oricărei aşteptări — suna mai departe epistola — ai hotărî totuşi, june copil cu viaţă eternă, să dai curs îndîrjitelor insistenţe ale păgînimii, atunci află că noi, episcopii, ne vom opune cu toată puterea şi ne ridicăm împotriva ta. Ai să intri în templul lui Dumnezeu, mărite cezar, şi acolo n-ai să găseşti nici un preot, sau dacă vei întîlni vreunul, îţi va sta în cale. Şi ce îi vei răspunde dacă îţi va spune aşa : «Biserica îţi refuză daniile, căci nu ţi-a părut rău să oferi nici templelor păgînimii. Altarul lui Cristos îţi azvîrle înapoi darurile, pentru că ai înălţat altar unor chipuri cioplite, cu cuvîntul, mîna, semnătura şi fapta. Domnul nostru Isus Cristos nu are nevoie de serviciile tale, căci scris este : Nu poţi sluji la doi stăpîni !» Şi ce-ai să-i răspunzi acelui preot ? Că ai căzut în greşeală din pricină că erai încă un copil ? Dar în treburile credinţei vîrsta fragedă nu e o salvare şi o scuză, căci pînă şi pe vremea celor mai turbate persecuţii, cîţi copii mici au rezistat fără prihană şi teamă întru credinţa Domnului nostru Isus Cristos ?!“

Hm, hm. E greu de crezut că paragraful acesta, respectiv un asemenea raţionament, ar fi fost dictate sfîntului episcop de către îngerul Domnului. Istoria e înclinată mai degrabă să interpreteze că Ambrozie, în marea-i emoţie şi nemăsurata-i mînie, n-a prea fost atent sau a înţeles greşit mesajul ceresc, ori că urechea astupîndu-i-se temporar, în loc de şoapta îngerului a auzit doar

șuieratul pornirilor proprii ; deși, firește, trebuie să scriem cu orice chip în favoarea lui că dacă pana i-a luat-o razna, a făcut-o numai pentru a-l apăra pe Cristos. Căci a amenința cu excomunicarea pe un copil de treisprezece ani, fie el și împărat, și chiar dacă în realitate amenințarea nu se adresa lui, ci știm noi cui, era un act nedemn de marele episcop al Milanului fie și din punctul de vedere al științei religioase sau de stat, deși pe de altă parte să nu uităm de puternica influență adversă sub care se afla băiețelul imperial și, cum bine știm, nici de cine anume încălzea și conducea sufletu-i nevinovat. Ce s-ar fi întîmplat dacă Ambrozie n-ar fi intervenit îndată ? Ori dacă ar fi așteptat pînă să se adune tîrîș-grăpiș un sinod cu multe picioare și multe mîini ? E greu de făcut dreptate !

În problema stilului e, oricum, mai ușor. Căci în ce privește partea finală, părerea că sfîntul părinte, în cucernica-i orbire, greșea din păcate profund atît împotriva gustului, cît și a tactului, e aproape unanimă ; lipsită se pare de participarea spiritului său, pana lui așternuse de la sine rîndurile, cu acea neîndemînare greoaie specifică treburilor laice. Ca într-o tragedie stridentă, pana evocă în fața copilului umbra însîngerată a unchiului său ucis, Gratianus, ba și spiritul tatălui său Valentinianus I-ul, care luîndu-l la mijloc pe băiețel, îl potopesc cu amare reproșuri, pentru faptul că pur și simplu stă de vorbă cu înrăiții păgîni. „Ai fi în stare să retragi și să distrugi tocmai acele legi de care am fost cel mai mîndru în viața mea !“ așa strigă umbra însîngerată către băiețelul speriat. iar din cealaltă parte spiritul lui Valentinianus I-ul îl face atent cu mesaju-i sumbru : „Atît de greșit m-ai înțeles, fiule ? Ai putut crede despre mine, bunicul tău creștin, că am legat cîrdășie cu păgînătatea și că le sprijin superstițiile ?“

„Așadar — își încheie Ambrozie epistola — dacă ai să faci ceea ce îți cer acum păgînii, nemuritorule împărat, păcătuiești întreit, întîi împotriva lui Dumnezeu, apoi a bunicului și a unchiului tău. Te conjur, cezar, să nu faci un lucru rău, ci numai ceea ce, cum știi, e pe placul lui Dumnezeu și înspre folosul curățeniei tale sufletești.“

Noroc că în această scriere nu în întregime reușită, sfîntul episcop n-a făcut divagații, treabă care însă tot timpul îi furnicase vîrful penei, cu pilde despre hidoasa nerecunoștință omenească ; în fond, printre rînduri ar fi putut-o întreba pe înnebunitor de frumoasa și multcapricioasa Justina dacă nu cumva trădarea aceea și atacul acela frontal le destinase drept răsplată pentru faptul că trecînd Alpii în plină iarnă, neprecupețindu-și timpul, ba riscîndu-și și sănătatea, salvase cu prețul unor parlamentări obositoare, viclene, neamul lui Valentinianus de atacul ucigașului Maximus. Noroc că n-o întrebase, căci, împotriva tuturor imboldurilor uneia dintre firile sale, era încercat de bănuiala că în politică nu au ce căuta simțămintele și etica. Și cu toate că epistola, așa cum am mai amintit, în pofida acestei lăudabile abțineri, nu făcea parte din cele mai izbutite scrieri ale sfîntului episcop, după ce fu citită în consistorium, nemuritorul Valentinianus al II-lea hotărî, dîndu-și cuvîntul împărătesc, să dea curs protestului lui Ambrozie, să respingă cererea senatului și să nu scoată statuia bogat aurită a zeiței Victoria din podul năpădit de păianjeni al senatului. De unde se poate trage concluzia că nu stilul bun, ci conținutul just primează.

După ce sfîntul episcop ieși, în acest chip, victorios din dandanaua inițială a războiului purtat împotriva păgînimii, putu continua cu sufletul liniștit discuția începută cu Aurelius Augustinus, Sfîntul Augustin de azi, pe care fusese nevoit s-o întrerupă, cu toată părerea de rău, în toamna anului trecut, din pricina sosirii în bloc a curierilor și mesagerilor. Augustinus, care între timp,

după numeroase și felurite peripeții, se întorsese acasă la Thagaste, orașul său din Africa, nu mai putu lua parte la această discuție decît imaginar, dovadă că nu o găsim consemnată nici în vestitele-i confesiuni, nici în epistolele sau însemnările lui Ambrozie.

— Sîntem între patru ochi, sfinte părinte, îi zise proaspăt botezatul Augustinus sfîntului episcop, care stătea în curtea însorită a fostului palat episcopal, rezemat de coloana sa preferată și privea cu drag trăsăturile spirituale și evlavioase ale feței tînărului bărbat, sîntem între patru ochi, iar eu aș putea vorbi cu tine ca și cum n-aș vorbi, căci sînt un atom prea mic în universalitatea ta pentru a putea lăsa vreo urmă în ea, și tu ai putea vorbi ca și cum n-ai vorbi, căci ești mult prea mare pentru a te putea primi în măruntа mea lume. Și cu toată intenția mea hotărîtă ca spre sfîrșitul vieții să mă confesez oamenilor și să le dau seamă despre amarele încercări prin care-am trecut și despre împăcarea mea, să sperăm fericită, aș cruța persoana ta sfîntă de atingerea mea. Și pentru că sîntem între patru ochi, nici un fel de cronică, nici chiar biograful tău, flecarul nesistematic și infidel care e Paulinus, nu va putea consemna că eu am urcat spre tine sau tu ai coborît pînă la mine.

— Te ascult cu inima smerită, i-ar fi spus sfîntul episcop. La ce îndoială cauți răspuns, despre care nici în marea-ți confesiune ce-o vei scrie la sfîrșitul vieții nu îndrăznești să aduci mărturie ?

Aurelius Augustinus, Sfîntul Augustin de azi, îngenunche în fața sfîntului episcop.

— Îți cer răspuns, sfinte părinte, ar fi spus, la întrebarea : oare de ce...

— ...de ce ai venit la Milano ? continuă sfîntul părinte, după o pauză de mai multe luni, auzind glasul aceluia chiar și din îndepărtatul Thagaste, glas care, în pofida marii depărtări în spațiu și timp, suna atît de

proaspăt, viguros și plin de curiozitate, ca și cum Augustinus ar fi început fraza abia adineauri.

— Așa e, sfinte părinte, de ce am venit la Milano ?

— Din porunca lui Dumnezeu, răspunse sfîntul episcop.

— Desigur... desigur..., mormăi Augustinus. Dar de ce a poruncit Dumnzeu să viu ? Uite, pînă și din întrebarea asta poți vedea, sfinte părinte, că deși m-am botezat, încă îmi lipsește cucernica încredere în scopul poruncilor lui Dumnezeu. Pe șleau, sînt curios să știu.

— Ai vreun motiv deosebit să te îndoiești tocmai de oportunitatea venirii tale la Milano ? îl întrebă concret sfîntul episcop.

— Multe greșeli am comis, ca să pot veni, răspunse tînărul bărbat. Am făcut-o nefericită pe mama, binecuvîntată fie-i amintirea, deși ce-i drept la scurtă vreme am făcut-o fericită tocmai cu ceea ce o făcusem mai înainte nefericită. Poate că sfîrșitul va justifica poruncile lui Dumnezeu, dar eu, curios cum sînt, te-aș întreba dacă a meritat prețul.

Ca un bun cunoscător de oameni ce era, de data asta sfîntul episcop se făcu a nu observa momeala eretică și limba de șarpe ce se ițeau din întrebarea proaspătului creștin.

— Ce preț ai plătit pentru asta, fiule ? întrebă cu bunătate.

— Abia am primit sfîntul botez, că în marea-i fericire mama a murit, răspunse Augustinus. De-acum, nu mai am nici o bucurie în viața asta, mi-a zis. Ce am de făcut, de ce mai sînt încă aici, nu știu. Lumea asta nu-mi mai poate oferi nimic. Pentru un singur lucru am dorit să mai zăbovesc pe acest pămînt : să te văd pe tine, fiule, creștin catolic, înainte de-a apuca să mor. Domnul a dat să apuc ziua cînd tu ai renunțat la fericirea pămînteană și acum te pot vedea printre slujitorii Lui. Ce să mai caut pe lumea asta ?

— Continuă, fiule ! zise sfîntul episcop, îmboldindu-l blajin.

— Nu-i deajuns ? întrebă Augustinus. Evident, pătrund greu în cugetările lui Dumnezeu.

— Continuă ! repetă sfîntul episcop. Dumnezeu supune țelurilor sale pînă și valurile cele mai ascunse ale întîmplărilor.

— Vrînd să-l slujesc pe Dumnezeu, strigă proaspătul creștin din îndepărtatul Thagaste, i-am redat libertatea iubitei mele credincioase, dar cu toate acestea nu mi-am putut stăvili jocurile simțurilor. Iar pe fătul meu născut de ea și care a primit tot de la tine sfîntul botez, Dumnezeu l-a chemat la el în cea mai frumoasă vîrstă a îmbobocirii, tocmai în zilele cînd, cugetînd la planurile Lui, nu mă mai săturam de miraculoasa dulceață a acestora.

— Continuă, fiule ! îl îndemnă bunul episcop, căruia, în marea-i milă, i se și iviră lacrimi în ochi ; noroc că strălucirea lor nu ajungea pînă în Africa. Căci sfîntul părinte era decis să apere și acum cu orice preț strădania Domnului de a ierta, și nu numai împotriva unor îndoieli străine sau a atacurilor dinafară ! S-o luăm la rînd, în ordine, fiule, zise. Cum ai greșit împotriva mamei tale ?

— Admir respectul ce-l ai pentru ordine, sfinte părinte, zise proaspătul creștin. Cu siguranță acest lucru te face în stare să deznozi rînd pe rînd acele fire subțiri din ghemotocul întîmplărilor care conduc spre Dumnezeu. Deci, ca să poți înțelege mai bine întrebarea căreia îi caut răspuns, am să încep prin a evoca în fața ta făptura sfîntă a mamei mele.

— Te ascult, fiule, zise sfîntul episcop. E mai bine dacă începem cu maică-ta și abia mai încolo trecem la iubita și copilul din flori ; dealtfel, în acest chip urmăm și ordinea firească a naturii.

— Mama a fost o copiliță ascultătoare, se auzi din depărtări glasul lui Aurelius Augustinus, și părinții obișnuiau s-o trimită pe ea în beci după vin. Cînd scufunda ulceaua în vinul din bute, nu turna imediat conținutul în cană, ci întîi sorbea cu vîrful buzelor un piculeț din el. N-o făcea pentru că ar fi tentat-o băutura, nu era decît o simplă zburdălnicie copilărească, care în anii tinereții izbucnește în tot soiul de năzbîtii. Da, numai că la picul zilnic se adăuga zilnic încă un pic, și fetița a prins într-atîta gustul vinului, încît mai tîrziu golea hulpavă aproape cîte-o ulcea plină. S-a întîmplat însă că într-o zi, slujnicuța care obișnuia să meargă împreună cu ea la buțile cu vin, s-a luat în poarnă cu tînăra-i stăpînă și, amintindu-i de obiceiul ei păcătos, o jigni amar numind-o bețivancă. Cuvîntul a lovit-o în inimă pe copilă. Se reculese, își recunoscu viciul și se lepădă pe loc de el.

— Și nu vezi în istorioara asta degetul lui Dumnezeu, care i-a arătat calea cea bună ? întrebă sfîntul episcop. Nu observi că pentru tainica-i îndreptare s-a folosit de ocara aspră și necruțătoare ce i-o aduce alt om ca de un bisturiu și că dintr-o singură tăietură a extirpat din sufletul fetiței putregaiul ?

— S-a măritat cu un om cumsecade, dar iute la mînie, continuă Augustinus, dar spre mirarea prietenelor ei n-a existat niciodată vreun semn că tata ar fi bătut-o, deși alte femei, cu soți mai blajini, purtau adesea urmele unor bătăi cumplite pînă și pe față. Iar cînd încercau să afle de la ea care-i secretul, mama le dădea explicația că, isteață fiind, nu-l contrazicea pe soțul ei în nici un fel, nici cu fapta, nici cu vorba, cînd acela era furios, și abia mai tîrziu, cînd îi trecea furia, îi explica pe îndelete ce a făcut și de ce anume, dacă firește găsea cu rost să-l facă a înțelege că s-a înfuriat fără motiv.

— Era o femeie deșteaptă, supusă, zise sfîntul episcop.

— Pretutindeni unde putea, continuă Augustinus, aducea pace între inimile înstrăinate de mînie. Asculta pînă la capăt argumentele părților ce se acuzau amar, așa cum obișnuiesc să clocotească în prima lor furie cei ce se ceartă, dar nu trăda nimic nici unuia din ce spunea celălalt, încredințată că izbutește să-i împace.

— Lăudabilă calitate! zise sfîntul episcop. În viața mea am avut prilejul să constat cu tristețe că mulți oameni, parcă molipsiți de boala răului, nu numai că-i șoptesc uneia dintre părțile furioase ce anume a spus celălalt, dar mai și înădesc vorbe pe care nici nu le-a rostit.

— Soțul ei era de credință păgînă, continuă Augustinus, totuși îl slujea ca pe un stăpîn și se străduia din răsputeri să-l cîștige de partea credinței ei; îi trecea cu vederea pînă și infidelitățile și niciodată nu se certa cu el din pricina acestora. Era atentă, răbdătoare și blîndă cu soacra ei, și-i cîștigase într-atîta simpatia, încît bătrîna — dacă slugile o pîrau sau bîrfeau pe noră — punea să fie biciuite pe loc. Sufletul nu-i ceda niciodată sub amețeala vinului, și nu se ridica împotriva legilor, ca atîția bărbați și femei pe care, în stare de ebrietate, îi scîrbește la fel de tare lauda bunătății ca și băutura subțiată cu apă. Și cînd își ducea coșulețul la biserică, avînd în el de-ale gurii, pentru a fi gustate și împărțite, își punea un păhărel mic în față, dar numai unul, și acela amestecat cu apă, iar cînd trebuia să viziteze cu pioșenie mai multe capele mortuare, își lua același păhărel și-l purta peste tot, pentru ca, dimpreună cu cortegiul ei, să bea cu sorbituri mărunte conținutul aproape călduț.

— Vezi, a fost cumpătată în viața-i pămînteană, zise sfîntul episcop dînd din cap, pentru a putea fi fără măsură întru iubirea Domnului.

— Singura ei părere de rău, continuă Aurelius Augustinus, era că, deși mă crescuse în credința creștină, am părăsit curînd calea lui Cristos și, orb, m-am alăturat manicheilor rătăciți și nătîngi. Dar timp de mulți ani

mama m-a plîns doar pe ascuns, nu m-a condamnat niciodată cu vreo vorbă rea sau cu vreun reproș. Se ruga lui Dumnezeu să-mi vină mintea la cap.

— La fel de înțelept s-a purtat cu tine ca și cu soțul ei, zise sfîntul episcop. A fost o femeie excepțională și vrednică de admirat pentru pioșenia ei.

— Mă bucur că ți-a cîștigat simpatia, sfinte părinte, strigă din Africa proaspătul botezat, cu suflet cusurgiu. Atunci de ce a trebuit să moară atît de curînd? Mai bine zis, care a fost cauza că n-a mai vrut să trăiască?

— Continuă, fiule! îl îndemnă sfîntul episcop. Încă nu văd limpede planul lui Dumnezeu, deși s-ar putea ca nici ajungînd la sfîrșitul întîmplării tale să nu devin mai deștept.

— Oare?... oare? zise Augustinus de pe celălalt țărm al mării. Ești nemăsurat în modestia ta, sfinte părinte. Dar, hai să povestesc mai departe! Părinții mei, avîntîndu-se mult peste posibilitățile lor materiale, m-au școlit în capitala provinciei, la Carthago, unde, după terminarea studiilor, mi-am cîștigat o pîine îmbelșugată ca retor. Dar din pricina firii mele neliniștite, sursele căreia nu e cazul să le răscolim acum, doream să plec și mai departe, la Roma. Mama era împotrivă, însă eu — deși ea între timp a devenit văduvă și ar fi avut nevoie de ajutorul meu — nu m-am clintit în intenția mea. Și căutam s-o conving de justețea acesteia, povestindu-i ce stricat e tineretul la Carthago, ce neciopliți, neînfricați și certăreți sînt tinerii, și cît de zadarnică e orice învățătură ce li se dă, ca sămînța căzută pe un ogor de suflete neroditoare.

— Mă încearcă bănuiala, zise sfîntul episcop îngîndurat, că însuși Dumnezeu cu mîna lui a sădit în tine dorința de a-ți schimba locul de trai și a folosit tineretul stricat din Carthago în interesul curățeniei tale sufletești. Dar încă nu pot spune nimic sigur. Continuă, fiule!

— Mama a plîns amar că plec, și cu atît mai nefericită, cu cît încă nu trecusem la credința ei, continuă proaspătul botezat, un suflet încă vizibil foarte oscilant. M-a însoțit pînă la țărmul mării. Acolo însă am păcălit-o. Voia să mă rețină, sau dacă nu reușea, să pornească la drum împreună cu mine. Am amăgit-o că plec cu un prieten și așteptăm pînă vom avea un vînt prielnic pentru a ne putea îmbarca. Am mințit-o pe mama — pe această mamă ! — și m-am descotorosit de ea.

Pe sfîntul episcop îl sugruma într-atîta plînsul, încît în clipa aceea nu putut vorbi.

— Nu-ți aud răspunsul, strigă Augustinus de pe celălalt continent. E posibil să nu găsești o explicație ? Nu-mi vine să cred !

Dar cum într-adevăr nu-i sosi răspuns, după un răstimp își continuă confesiunea.

— Mama n-a vrut să se întoarcă acasă fără mine, strigă de data asta atît de tare, încît să poată fi auzit neapărat și pe continentul învecinat. Abia am reușit s-o conving ca să-și petreacă noaptea în preajma corăbiei mele, în capela Sfîntul Cyprian. Iar în noaptea aceea eu am plecat pe ascuns. Ea a rămas acolo.

Între timp însă sfîntul episcop își reveni.

— A rămas acolo, închinîndu-se, zise. Desigur, îl conjura pe Dumnezeu să te împiedice să pleci cu corabia. Dar Domnul a ascultat esența rugăciunii ei. Dacă nu i-a dat ce-i cerea atunci, a făcut-o doar pentru a te putea face pe tine așa cum ți-a menit dintotdeauna.

— S-a stîrnit vîntul, continuă Augustinus, pînzele ni s-au umflat și țărmul a dispărut iute din ochii noștri, țărmul unde dimineața, cînd s-a sculat, mama a umplut aerul cu jelanii și plînsete, înnebunită de durere.

Sfîntul episcop tuși, pentru a-și curăța gîtlejul.

— Îmi pot imagina foarte intens durerea ei, zise în timp ce lacrimile îi șiroiau din ochi. Plîngea și se văieta ca orice mamă ; ar fi vrut să rămîi cu ea. Zbuciumul ei

dovedea că străbuna ei Eva își mai caută și azi plîngînd odrasla adusă pe lume.

— Acesta e tot răspunsul tău ? întrebă de dincolo viitorul Sfînt Augustin, ridicînd îndărătnic capul.

— Dar Dumnezeu n-a ținut seama de lacrimile ei, continuă Ambrozie, ci te-a purtat pe oripile dorințelor tale pînă acolo unde avea să se sfîrșească împărăția dorințelor tale. Iar pe ea a pedepsit-o, pentru dorințele pornite din carnea și sîngele-i de mamă, cu biciul durerii.

— A pedepsit-o ? strigă Augustinus. A pedepsit-o ?

— Da, a pedepsit-o, continuă cu încăpățînare sfîntul episcop. Ea însă nici nu bănuia ce bucurii îi pregătește Dumnezeu. Nu bănuia că atunci cînd, mai tîrziu, va merge după tine la Roma, apoi la Milano, are să apuce a vedea ceea ce și-a dorit toată viața, și anume să te vadă creștin, pe tine, micul meu fiu încercat de îndoieli, deși, trebuie să adaug, umbrit încă de multe slăbiciuni.

— A apucat să vadă, și totuși nu și-a dorit să mai trăiască ! strigă din Africa, indignat și disperat, Aurelius Augustinus. A murit la Roma, în drum spre casă, la cîteva săptămîni după ce am primit sfînta creștinare. N-a mai dorit să trăiască.

Însă de aici încolo, sfîntul episcop avea o treabă ușoară, cînd în sfîrșit își dădu seama că Dumnezeu îl pusese la o nouă încercare, mai grea ca aceea de pe dealul cu pălărie de piatră, unde trebuise să urce, să treacă peste prăpastie și să-l învie pe copilul mort, sau invers, să coboare, ca orb, din vîrful muntelui — în cele din urmă trebuind să nimerească acasă din groaznicul labirint al compătimirii, care în toată cariera sa de episcop îl amenința cu primejdii de o sută de ori mai mari decît orice prăpastie mișunînd de șerpi veninoși.

— Rogu-te, Doamne, șopti, întărește-mi în sfîrșit inima împotriva ispitelor milei, pentru a conduce cu mînă puternică și pași siguri turma ta în sfîntu-ți ocol. Căci ce folos aș avea dacă, făcîndu-mi-se milă de un om, aș

pune în primejdie o sută, sau dacă aș primejdui măcar unul pentru a mi se face milă de o sută? Știu ce am de făcut: trebuie să înalț cetatea ta și să-i întăresc zidurile cu sîngele zidarilor, pentru a putea primi pe toți și oferi apărare împotriva iluziilor înșelătoare de pe acest pămînt întunecat și trist. Cetatea asta e însă în așa fel făcută, încît un singur om dacă rămîne afară și începe a cînta în fața porții, îndată i se prăbușesc zidurile și se mistuie în pulberi.

— Și totuși, n-a mai vrut să trăiască! strigă de dincolo proaspătul creștin încercat de îndoieli.

— Păi nu! mormăi încet sfîntul episcop, pentru a nu fi auzit dincolo. Căci i s-a îndeplinit unica dorință pămînteană vrednică de laudă, aceea de a-și mîna mielușelul în ocolul și cetatea lui Dumnezeu. Ce-ar mai fi avut de căutat pe acest tărîm trist și întunecat?

— Nu-ți aud răspunsul, răzbi din Africa glasul nerăbdător al Sfîntului Augustin de mai tîrziu. Deși strig a doua oară!

— Ai să-l auzi cînd va veni vremea, zise sfîntul episcop. Continuă, fiule!

— Am acoperit ochii mamii, continuă Aurelius Augustinus, și m-a năpădit o durere de nespus. A dat să izbucnească în lacrimi, dar le-am stăvilit cu o teribilă sforțare. Iar plînsul sfîșietor al băiețelului meu a sugrumat și mai mult în mine simțirile de copil ce stăteau gata-gata să izbucnească în lacrimi. Și cum între timp vestea tristă se răspîndise, s-au strîns la noi mulți frați cucernici și femei, cioclii de meserie și-au făcut treaba, iar eu m-am retras cu cîțiva prieteni, care au început să mă consoleze cu gingășie.

— Și, desigur, discutau ce e de făcut în situația dată, zise sfîntul episcop, ca prin balsamul adevărului să-ți mai aline durerea.

— Desigur, răspunse Augustinus. Apoi au dus moarta afară. Am condus-o și m-am întors fără nici o lacrimă.

Cînd au depus-o lîngă groapă și s-au adus ofrande sufletului ei curat, ne-am rugat pentru ea, dar nici măcar atunci n-am plîns. Toată ziua mi-am purtat mut durerea ascunsă, adîncă, și m-am rugat lui Dumnezeu să-mi vindece rana. N-a făcut-o.

— Avea motivele lui, zise sfîntul episcop. Ai să le cunoști și tu mai tîrziu, fiule.

— Atunci m-am gîndit să merg să fac baie, continuă Augustinus. Dealtfel, am auzit că baia poartă denumirea balneae, căci potrivit sensului originalului grecesc balaneion, baia alungă din suflet orice neliniște. Îți mărturisesc, sfinte părinte, că m-am îmbăiat, dar am rămas așa cum am fost, amărăciunea durerii nu mi-a părăsit inima.

— Din porunca lui Dumnezeu, zise sfîntul episcop.

— Din porunca lui Dumnezeu? repetă îngîndurat Augustinus în deșertul african. Din porunca lui Dumnezeu a murit și mama?

— Din porunca lui Dumnezeu, răspunse inflexibil sfîntul episcop.

— Și eu am șters-o de lîngă ea, la Milano, tot din porunca lui Dumnezeu?

— Din porunca lui Dumnezeu, răspunse sfîntul episcop. Pentru ca, venind aici, să te pot boteza.

— Am făcut bine lăsînd-o cu viața ei de văduvă tristă?

— Ai făcut bine, fiule, zise sfîntul episcop, întărindu-și inima. Pentru ca, venind aici, să te pot boteza.

— Am făcut bine că am amăgit-o și, în timp ce dormea în capela Sfîntul Cyprian, am urcat cinic pe corabie și am șters-o cu perfidie?

— Ai făcut bine, zise sfîntul episcop. Pentru ca, venind aici, să te pot boteza.

— Prin urmare numai așa putem obține fericirea, pricinuindu-i altuia durere? strigă Augustinus cît putu de tare.

Însă de data asta sfîntul episcop nu mai răspunse, fie din pricină că nu auzise întrebarea, fie pentru că nu știa sau nu vroia să dea răspuns.

— Adică, pînă și credința în Dumnezeu ne-o plătim cu alții ? strigă Augustinus și mai tare și disprețuitor.

Dar sfîntul episcop iar nu auzi întrebarea, sau poate că răspunsul fu înghițit de valurile Mării Mediterane. Iar dincolo, în Africa, pentru că nu sosea răspuns, după o vreme tăcu și Augustinus.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

NU ȘI NU ! DIN NOU PORTIANA !

Dar nu și nu, arienii buni de azvîrlit în focul iadului nu se potolesc ! Și în timp ce sub comanda lui Ambrozie creștinismul poartă ultima, ori cel puțin după toate speranțele ultima bătălie, decisivă, cu păgînătatea, care după aceasta nu va mai stărui decît retrasă în adîncul creaturilor, pîlpîind, răbufnind și din cînd în cînd țîșnind cu flăcări — așadar în acest timp blestemații de cîini eretici, asmuțiți de Jezabel, adică de Iroadă, îl atacă pe la spate și-l tot mușcă pe sfîntul episcop. De recunoștință nici vorbă nu poate fi ; ce-i drept, sfîntul episcop nu se aștepta la așa ceva decît cu una dintre jumătățile firii sale, pe ascuns. Dar nici de precauția bărbatului de stat, în sensul că poate va mai avea o dată nevoie de sprijinul tronului ; deși zău ar fi trebuit să țină seama de asta cu cealaltă parte a firii sale ! Nu și nu ! În această perioadă de declin a vieții sale, sfîntul episcop semăna cu acel drumeț care trecînd peste un pod s-a pomenit față în față cu un leu și pînă să se întoarcă, în spate îi apare un tigru, în timp ce sub el, în apă, crocodilii cască gurile lor mari de reptile.

Așadar era nevoit să se lupte în față și în spate, la dreapta și la stînga, căci devenise în egală măsură limpede și evident atît pentru prieteni, cît și pentru dușmani că Roma și Milano schimbaseră în chip miraculos

locul, și că marele și micul episcop al Milanului, în cucernica-i strădanie, smulsese spada victorioasă a Sfintei Biserci-mame din mîna sfîntului papă Damasus, care devenise atît de slab, încît nu era capabil să facă ordine nici măcar în orașu-i episcopal printre păgînii ce mîrîiau și ridicau glasul. Și întrucît pe parcursul acestor diverse războaie de atac și apărare micul și zveltul episcop avea nevoie urgentă și de alianțe lumești, ca prin cîte-o mișcare să se poată prelungi unica-i spadă zeloasă, dar fragilă și să continue a-și spori zgîrcita știință despre univers, în această perioadă se amestecă atît de strîns în societatea oamenilor, încît uneori făptura sa scundă abia se mai zărea dintre ei.

Oare își putuse păstra în vîltoare și vîrtej obrazul episcopal ? Brazdele săpate de griji cucernice pe fruntea-i gotică și mijirea ochilor inflamați în strălucirea orbitoare a lui Dumnezeu ? Mila din pungile lacrimogene gata mereu de plîns ? Încăpățînarea cu fum și miros de tămîie a bărbii bălaie sau roșcate ? Și, pe de altă parte, își ținuse oare acel groaznic și periculos jurămînt pe care îl făcuse la începutul începutului, în acea memorabilă noapte, în refugiul său de la Ticinum, Pavia de azi, să rămînă pînă la capăt în echilibru, fără a se clătina vreodată, între bunul pămînt și înaltul cer, între rațiune și grație ? Nu e răspunzător oare că, șerpuind cu grijă de colo-colo, uneori sare peste cal și amestecă scopul cu mijloacele și invers ? Căci, există oare în viața pămînteană scop și mijloc plămădite din aceeași materie și care să se poată lesne identifica ?

Dar se vede că sfîntul episcop știa ce face.

Nu și nu, blestemații de eretici nu se potoleau, atacau pe la spate și îl izbeau. Se pare că acum înnebunitor de frumoasa și capricioasa Justina se temea că sfîntul episcop, care salvase tronul băiețelului ei, are să-i răpească inima de copil, și atunci ce se va alege de ea, o văduvă părăsită, născută să domnească ? Și ce se va alege de

curte, de prietenii ei, cu care împărțea puterea, cu Calligonus, trezorierul, Euthymius, maestrul de ceremonii, cu francul Bauto, comandantul suprem al armatelor din Italia, și cu ceilalți ofițeri și curteni, care împreună cu ea erau toți de credință ariană sau în cel mai bun caz păgîni, și clipeau speriați îndată ce sfîntul episcop ridica cu brațu-i fragil unica sa spadă lucitoare ?

Astfel dar, decise la nivelul cel mai înalt că e cazul să pornească un atac decisiv, bine gîndit, pregătit din vreme, împotriva micii eminențe din Milano, care pusese stăpînire pe atîta putere în imperiul roman și în special în Italia, încît în pofida făpturii sale scunde crescuse, ajungînd aproape la nivelul capetelor nemuritorilor cezari.

În anul Domnului 385, primăvara, îndată înainte de Paște, sfîntul episcop fu convocat la palatul imperial, unde Consiliul Suprem al curții îi dădu scurt dispoziție ca din nenumăratele sale biserici — care toate erau averea și proprietatea împăratului — să predea arienilor biserica Portiana (iarăși Portiana !), dat fiind că acest cucernic cult nu are în tot orașul nici un loc de adunare, unde să-și preamărească Domnul și să i se închine.

Nimic mai firesc decît faptul că sfîntul episcop refuză să execute dispoziția. Și tot atît de firesc că, atunci cînd poporul de credință catolică din Milano, care prinsese de veste — cine știe de unde ? — despre consiliul ce se desfășura la palatul imperial și înconjurase palatul strigînd tare, amenințînd cu pumnii ridicați, întru apărarea episcopului lor drag, și începuse a ocărî și-a azvîrli cu pietre și ouă stricate în soldățimea scoasă împotriva lor, sfîntul episcop, la rugămintea consilierilor uluiți, coborî el însuși la poartă și își potoli părinții și totodată fii, dîndu-și cuvîntul că nimeni nu va pune piciorul în sfîntul lăcaș al lui Dumnezeu Portiana, sau Portus, fără de voia poporului.

A doua zi, în duminica Floriilor, păstorul Milanului tocmai rostea liturghia în Bazilica Nouă, cînd i se aduse vestea că un grup de ofițeri ai gărzii publice pătrunsese în biserica Portiana pentru a o ocupa în numele împăratului. Gîfîind de alergătură, vestitorii îi povestiră totodată că poporul indignat, care alergase în număr mare să apere biserica, s-a întîlnit pe stradă față în față cu un preot arian pe nume Castulus, capelanul de curte al măritei împărătese-mame Justina și în cucernica lor indignare, îl doborîseră la pămînt și-l bătuseră măr. Aflînd aceasta, sfîntul episcop izbucni într-un plîns zgomotos ; apoi trimise în grabă cîțiva episcopi și diaconi ai săi să-l salveze pe blestematul eretic din situația aceea disperată : pentru că, orice s-ar spune, nu-i voie să se facă vărsare de sînge în lupta pornită pentru biserică, nici sînge catolic, nici eretic, iar dacă Domnul dorește din vreun motiv jertfe, acest înalt act nu-l poate îndeplini nimeni altul decît El.

A doua zi, drept represiune pentru bătaia de care avusese parte capelanul curții Castulus, corpul de gardă imperial îi arestă cu forța pe cei mai bogați negustori din Milano — căci din păcate parul lovește întodeauna în sărmanii precupeți nevinovați, care însă rar se înțeleg cu poporul de rînd ce-și scutură amenințător pumnii, consumă usturoi și e sincer, — și drept răscumpărare îi obligă la plata în sesterți a unei sume de treizeci de mii de dolari în bani de azi, sumă ce trebuiau s-o depună în trei zile. La care precupeții răspunseră unanim că o fac cu plăcere ; ba sînt dispuși să scoată și să plătească și dublul sumei dacă pot rămîne în credința lor catolică. Și tot în acea zi, împuternicitul curții apăru în timpul slujbei divine la bazilica veche și îl somă pe Ambrozie să predea fără întîrziere împăratului biserica Portiana.

— N-o dau, zise sfîntul episcop.

— Atrag atenția Eminenței-tale, zise împuternicitul imperial, că potrivit legilor orice clădire publică ce slujește preamăririi lui Dumnezeu e proprietatea exclusivă a măritului împărat, de care poate dispune după pofta și voia sa.

— N-o dau, zise sfîntul episcop.

— După cum nimeni nu a pus în discuție acea înțeleaptă măsură a măritului împărat, continuă împuternicitul imperial, de a sechestra bisericile celor de credință ariană în folosul creștinilor, ceea ce cum îndeobște se știe s-a întîmplat de nenumărate ori, așa că nu pot fi obiecții nici împotriva dispoziției cumpănite de a sechestra o biserică, una singură, de la catolici pentru cei aflați în credință ariană.

— N-o dau, zise sfîntul episcop.

— Atrag atenția Eminenței-tale, continuă împuternicitul curții, că măritul împărat nu ține decît la drepturile sale cele mai elementare, căci el este stăpîn peste toate, stăpîn posesor și proprietar al imperiului roman.

— N-o dau, zise sfîntul episcop.

— Trebuie să se țină seama de asemenea, continuă împuternicitul curții, că măritul împărat are nu numai dreptul, ci și puterea de a valida și de a pune în aplicare dispozițiile sale.

— Hoho ! se auzi atunci o voce destul de groasă din primele rînduri ale cucernicei adunări, care pînă acum urmărise în liniște discuția ce se desfășura în fața altarului. Hoho !

— Eu unul n-o dau ! strigă atunci pentru a cincea oară sfîntul episcop, de data asta slobozîndu-și puternic glasul dulce-melodios, pentru ca toată adunarea dreptcredincioșilor să-l poată auzi. Nu dau ceea ce mi-a încredințat mie Domnul să gospodăresc cu chibzuință. Palatul e al împăratului, biserica a episcopului. Împăratul nu poate da dispoziții asupra averii lui Dumnezeu.

— Nu poate ! strigară acum mai multe glasuri bărbătești din afundul bisericii. Vezi bine că nu poate ! Nici vorbă să poată !

— Mai încet, Eminență! zise speriat împuternicitul curții. La ce bun să te enervezi așa?

— Dacă dorești averea mea personală, strigă și mai tare sfîntul episcop, ia-o, cu toate că și averea mea e proprietatea săracilor. Dacă vrei persoana mea, poftim, sînt aici! Dacă vrei să mă arunci în temniță sau să mă execuți, nu mă voi apăra, dar biserica lui Dumnezeu n-o dau, nu și nu! N-am să mă ascund în spatele pumnilor poporului, nici să mă retrag în altarul ocrotitor, mai degrabă mă așez în fața lui, să-l apăr cu sîngele meu.

La aceste cuvinte, poporul ce umplea pînă la refuz biserica și a cărui ureche se ascuțise brusc din porunca Domnului, izbucni în strigăte atît de tari și de amenințătoare, ca și cum călăul împărătesc și-ar fi și ridicat sub ochii lor securea deasupra gîtului subțire al sfîntului episcop. Iar biserica se umplu deodată de mirosul sudorii periculoase a părinților și fiilor cuprinși de furie.

— După toate acestea nu-l mai rog pe Eminența-ta, zise împuternicitul împărătesc înspăimîntat, decît să domolească adunătura asta răscolită și s-o împiedice a-și mai vîntura pornirile nesăbuite, ca nu cumva să fie vătămată persoana mea, respectiv persoana împăratului.

— Să-i domolesc?... Eu? strigă sfîntul episcop. Eu, în cel mai bun caz, mă voi abține de a-i instiga și ațîța, e tot ce-ți pot promite. Dar să-i domolesc?... Numai lui Dumnezeu îi stă în putere să facă asta.

Și, zicînd acestea, întoarse spatele persoanei fizice a împuternicitului împărătesc și se apropie de altar, lăsînd să se înțeleagă că vrea să reia slujba divină ce fusese întreruptă.

— Dar dacă măritul împărat ar gîndi, strigă întorcîndu-se încă o dată, că eu aș fi incitat și asmuțit împotriva sa cucernica-mi turmă, atunci să mă aresteze, să mă pedepsească și să mă trimită în exil sau chiar la butuc. Îmi voi petrece noaptea acasă, fără pază, pentru a putea face în marea sa înțelepciune ceea ce crede de cuviință.

A doua zi, sfîntul episcop ținu liturghia din zori iarăși în biserica lui Portus, pe care însă încă de la mijitul zorilor, înainte de sosirea sa, o inconjurase o unitate a corpului de gardă alcătuită din goți barbari.

— De asta ați venit în Italia? îi întrebă iritat pe ofițerii ei sfîntul episcop, în timp ce trecea printre rîndurile ostașilor înarmați ce stăteau în fața porții. Ca să vă amestecați în treburile poporului și să-l tulburați în liniștea sufletească greu cîștigată? Unde veți mai merge cînd vă veți termina treburile aici, mînjind și făcînd una cu pămîntul bisericile creștinătății?

Însă barbarii, dintre care o parte erau creștini, nu că ar fi mînjit sau dărîmat sfînta Portiana, nici prin gînd nu le trecea, ci auzind aceste cuvinte și temîndu-se că marele episcop al Milanului îi va excomunica, intrară în biserică și ascultară pînă și marea predică sfîntă de după liturghie, care întîmplător vorbea despre ispitirea lui Iov de către diavol.

— Așadar Iov a fost ispitit de trei ori! strigă sfîntul episcop pe glasu-i miraculos de dulce și puternic, după ce povesti istoria sfîntului bărbat chinuit de mîncărime. Dus în ispită de averea și copiii săi și împins în ispită de soața lui. Și, uite, am fost ispitit și eu, prin cea mai vicleană făptură a ispitei, numită femeie. Căci nu numai că a vrut să mă înduplece aceea al cărei nume îl cunoaștem toți, văduva și mama de împărați, nu numai că a vrut să mă înduplece să ridic glasul împotriva Domnului, ci să și acționez împotriva Domnului și să săvîrșesc cea mai amară trădare, abandonînd sfîntul lui altar. Iată ce a făcut cu mine Satana, înveșmîntată sub chipul unei femei.

Și înainte ca jos, sub amvon, adunarea ce asculta cu încordare să-și fi revenit din teribila surprindere și spaimă, sfîntul episcop, întărindu-și și mai vîrtos glasul, continuă temerar :

— Să luăm aminte deci, strigă, că femeia este cea mai potrivită unealtă a Satanei întru ispitire și nu are egal în a-și duce la îndeplinire răzvrătirea împotriva Domnului. Căci oare cea care m-a ispitit pe mine nu poate fi asemuită pe bună dreptate cu cealaltă femeie, din pricina căreia Adam a căzut în păcat și a fost alungat din Paradis ? Și nu poate fi asemuită Jezabelei, care l-a prigonit pînă la moarte pe Eliah, și nu poate fi asemuită lui Irod, care a cauzat pieirea și decapitarea Sfîntului Ioan Botezătorul ? Da, fiecare bărbat își are femeia sa, sub chipul căreia Satana îl ispitește și persecută, și nici eu nu duc lipsă de această ispită, dragi părinți și fii ai mei, ispită cu atît mai grea, cu cît am merite mai mici în fața lui Dumnezeu.

Dar dreptcredincioșii, și printre ei și barbarii, erau încă atît de uluiți de curajul fără margini al sfîntului episcop, cu care își înclina capul ca un adevărat martir sub securea călăului, încît nici un susur nu le ieși pe buze, și nici cei cărora le amorțiseră picioarele de atîta stat nu îndrăzneau să se clintească de pe un picior pe altul.

— Aduceți-vă aminte, frați și fii ai mei, continuă sfîntul episcop, de psalmul pe care l-am cîntat ieri cu ochii înecați în lacrimi : *O, Doamne-Dumnezeul meu, năvălit-au păgînii în moștenirea Ta !* Iată, păgînii sînt aici printre noi și în jurul nostru, barbarii goți mai răi chiar decît păgînii, cu arme în mîni, și au ocupat templul tău sfînt. În neștiința noastră despre mărimea Ta, aplecatu-ne-am capul cu tristețe și plîns-am amar. Căci nu ne-a dus pînă acolo mintea noastră slabă și n-am înțeles că și barbarii, pătrunzînd în moștenirea Ta, devin buni creștini și nu numai că nu dărîmă, ci îți sporesc și întăresc moștenirea, și că cei ce-au venit ca păgîni și dușmani, acum Te apără cu armele lor. O, Doamne, nețărmurită e puterea Ta !

Abia încheie Ambrozie sfînta-i predică, sosi vestea că nemuritorul Valentinianus și-a rechemat oștenii de la biserica Portiana, că i-a pus în libertate pe precupeții bogați, mai precis pe negustorii arestați ca zălog și le-a lăsat suma de răscumpărare de treizeci de mii de dolari bani lichizi. Soldații înșiși aduseră vestea, alergară la altar și, în semn de pace, îl sărutară, apoi cîțiva dintre ei se îmbrățișară nu fără efect cu turma sfîntului episcop, respectiv cu partea femeiască mai tînără a acesteia. Sfîntul episcop însuși rămase toată ziua în biserică. Dar cînd, pe înserat, vru să meargă acasă, un nou corp împărătesc al forței publice — care fusese trimis în schimbul goților catolici în care nu se mai putea pune bază, trecuți de cealaltă parte — înconjurase deja biserica lui Portus și ațînu calea lui Ambrozie cu armele în mîini. Nu și nu ! Nu și nu ! Nu încape tocmeală, cum se spune. Sfîntul episcop se retrase într-una dintre capelele bisericii, unde împodobi noaptea întunecoasă și tristă, cîntînd psalmi împreună cu preoții și învățăceii săi fideli.

În acest timp, aerul se încărcase de furtună și în palatul imperial, iar curtenii și funcționarii pășeau cu grijă, fără chef și cu dureri de cap, prin preajma tînărului domnitor Valentinianus al II-lea cel foarte neurastenic în toane, care și el petrecuse noaptea fără a dormi. Copilul prematur, sensibil din fire, care în ultimul an se lungise și crescuse atît trupește, cît și sufletește cu cîțiva centimetri buni — și acum n-ar mai fi șezut nici în ruptul capului în poala mamii dacă, întîmplător, s-ar fi întîlnit iarăși în trei cu sfîntul episcop — nu mai prididea să se mire de nerecunoștința urîtă a firii omenești. Abia trecuse un an de cînd, la rugămintea și pentru a-i face pe plac lui Ambrozie, respinsese petiția simpaticului și agreabilului Symmachus cel cu pană de aur, în problema reabilitării frumoasei statui întraripate a zeiței Victoriei, și iată că sfîntul părinte cel cu barbă și frunte încăpă-

ţinată se întoarce împotriva lui cu primul prilej şi refuză să execute ordinul împărăţiei! Îi cere înapoi o biserică, una singură din cele şaptesprezece biserici ale Milanului, unde ar putea merge din cînd în cînd şi el însuşi împreună cu mama, cînd ar avea chef, în faţa altarului Domnului, în loc să-l preacinstească pe Atotputernic sub demnitatea lor, înghesuindu-se în strîmta capelă a curţii... dar nu şi nu, sfîntul părinte cel bărbos şi mai scund chiar decît el, se proţăpeşte în uşa bisericii şi li se opune! Nerecunoştinţa omenească! Nu şi nu! Ca să nu mai vorbim că şi el însuşi nu demult, şezînd încă în poala mamei, îl asigurase că nu va uita să-i arate recunoştinţă marelui episcop al Milanului dacă acesta va sprijini tronul ce începea să se clatine, împotriva ucigaşului Maximus... Şi iată, acum bărbosul îl pune în situaţia de a-l azvîrli în temniţă, eventual chiar să-l decapiteze. O, urîtă nerecunoştinţă umană!

— La temniţă cu el! Tăiaţi-i capul bărbos! strigă ieşit din minţi tînărul împărat cu păr negru ca tăciunele, ochi scăpărători, negri, şi obraji umflaţi, alergînd de colo-colo printre şirurile curtenilor şi funcţionarilor săi, care ascultau îngheţaţi de groază urletele desigur de natură neurastenică ale copilandrului. Dă cu tifla poruncilor mele? Asmuţă împotriva mea poporu-mi credincios? La temniţă cu el! Nu i se supune mamii? Tăiaţi-i capul!

Oricît de caraghios sună în general asemenea cuvinte naive ale unui copil, cînd ele răsună pe buzele umflate ale unui nemuritor, sporesc ameninţător în greutate şi importanţă. Curtenii şi sfetnicii abia îndrăzneau să-l liniştească, copilandrul îi onora cu explozii amare, acuzînd aproape toată curtea că-i cîntă în strună duşmanului şi cînd unul dintre călugării mei prudenţi şi precauţi îl sfătui — ca arian! — pe nemuritor să bată în retragere, să judece cu largheţe împărătească, ca şi cum nu s-a întîmplat ce s-a întîmplat şi să se împace cu puternicul episcop mic şi mare, căruia dacă i s-ar tăia măcar un

fir din barba-i fără culoare, darmite capul! ar ieşi un bocluc ireparabil, de importanţă mondială, şi cînd un alt oportunist propuse în cuvinte bine potrivite, domoale, ca în semn al împăcării măritul împărat să apară de sfînta sărbătoare a Paştelui, cu tot fastul împărătesc, la liturghia ţinută de Ambrozie în Bazilica Nouă, copilul cel iute la mînie şi necugetat se aruncă, în furia-i nestăvilită, pe oglinda podelei de marmură a aulei, urlînd ca ieşit din minţi.

— Dacă ar fi după voi, urlă cu spume la gură, m-aţi da legat în lanţuri lui Ambrozie, piticului ăluia rău şi bărbos!

Drept care, prinzînd curaj, Calligonus, trezorierul împărătesc, căpetenia extremei ariene, trimise încă din seara aceea vorbă sfîntului episcop la biserica Portiana, ce suna aşa: „Îţi baţi joc de puternicul cezar şi îl desconsideri? Ai grijă, că eu cu mîna mea am să-ţi retez capul!"

Iar sfîntul episcop, potrivit firii sale blajine, îi răspunse astfel, fără grabă: „Dar-ar Cerul să-ţi poţi ţine făgăduiala şi înfăptui ameninţarea. Aş muri aşa cum îi stă bine unui episcop, iar tu te-ai comporta cum se comportă eunucii."

A doua zi, încă din zori, se înfăţişă un nou sol la palatul episcopal, unde Ambrozie, întors acasă din detenţiunea de peste noapte şi puţin istovit de veghe, picotea la masa de scris. Şi cu poruncă aspră îi aduse la cunoştinţă sfîntului episcop să se prezinte neîntîrziat în faţa nemuritorului cezar şi a Consiliului Suprem al curţii.

— Măritul împărat ar vrea să dea prilej Eminenţei-tale, zise solul, să-ţi expui şi aperi părerea, desigur veşnic înţeleaptă, în legătură cu restituirea bisericii sfîntului Portus, şi el însuşi va pronunţa, ca judecător-arbitru, o hotărîre, cu dreptatea şi echitatea ce-i sînt proprii.

— Nu pot merge, stimatul meu domn, răspunse însă sfîntul episcop, uimitor de repede şi proaspăt, în ciuda

marii oboseli ce-o resimțea. Din păcate, nu pot merge. În treburile bisericilor mele, singurul meu judecător autorizat și judecător-arbitru e Dumnezeu, iar El, cum se știe, și-a rostit ultimul cuvînt.

— Dacă n-ai binevoi să te prezinți în fața nemuritorului împărat și al înțeleptului său Consiliu, continuă politicosul sol, măria-sa te va pofti desigur pe Eminența-ta să părăsești îndată cetatea Milanului. E de presupus că însuși va stabili locul exact al exilului.

— Din păcate, tot nu mă pot prezența în fața Consiliului Suprem, răspunse sfîntul episcop. Din păcate, nu pot. Și nu mă pot duce nici în exil, stimatul meu domn, pentru că nu-mi pot părăsi tronul episcopal și nu-mi pot lăsa turma de izbeliște. Cu alte cuvinte, mă tem mai mult de Domnul, decît de orice împărat pămîntean sau de orice Consiliu Suprem.

— Mai are ceva de adăugat Eminența-ta? întrebă blajinul sol.

— Dacă nu dau biserica Portiana pe mîna ereticilor, zise răbdător sfîntul episcop, o fac exclusiv în interesul puternicului și nemuritorului împărat, căci pe cît de nedemn ar fi pentru postul meu neînsemnat să dau din mînă templul Domnului, pe atît de nedemn ar fi, la înțelepciunea împăratului, să-l primească.

— Asta e tot? întrebă solul.

— Nu înțeleg destul de limpede, continuă sfîntul episcop, cum ar avea curaj nemuritorul împărat, cu puțina experiență ce-o are la fragedа vîrstă de cincisprezece ani, să șadă în scaunul de judecător-arbitru, nemaivorbind de faptul că încă nu e nici botezat și e cu desăvîrșire neștiutor al treburilor sfintei credințe.

— Și asta face parte din răspuns, Eminență? întrebă solul. Sau s-o iau drept o formă sonoră a meditațiilor Eminenței-tale?

— Trecînd cu vederea peste toate, nu cedez ereticilor biserica lui Portus, zise sfîntul episcop, fie și pentru că,

așa cum îndeobște se știe, dacă-i întinzi diavolului un deget, el îți ia toată mîna. După Portiana are să-mi șterpelească o a doua, apoi a treia biserică, și la îndemnul său necredincioșii au să ridice capul pretutindeni, în Italia de nord, Pannonia, Illiria, în tot imperiul și-au să-și întindă ghearele după sfintele biserici ale Domnului. Abia de curînd am lichidat erezia în Pannonia, însuși Milanul șade abia de zece-cincisprezece ani în siguranță în poala sfintei Biserici-mame, iar acum să risc cu ușurință tot ce am obținut cu răbdare, migală, sudoare și trudă, pentru grația și folosul Domnului? Nu și nu! Nici prin gînd nu-mi trece!

— Am să comunic argumentele Eminenței-tale, zise solul, în caz că măritul împărat, în cumplita-i furie, mă va mai lăsa să vorbesc.

— În cumplita-i furie? exclamă iritat sfîntul episcop care, de scînteierea propriilor cuvinte, se aprinse încet-încet ca iasca uscată și începu să strălucească înfricoșător cu tot trupul și sufletul. Adică, băiețelul se supără că nu-i îndeplinim un moft de copil? Vrea să alunge pe episcopul uns al Domnului din biserica Lui — și tot el se supără? Vrea să jefuiască creștinătatea de cea mai prețioasă avere a sa, și se supără? Declară război Sfintei Biserici-mame, trimite săbii înaripate pretutindeni împotriva sălașurilor acesteia, își persecută de moarte turma — și se supără? Se supără, pentru că nu sugem și nu înghițim argumentele și minciunile sfruntate ale ereticilor? N-are decît să se supere! Nu și nu! Am să suport destinul sfinților episcopi martiri, deși sînt mult mai nevrednic de acest destin decît cei ce mi-au premers întru fericire.

Dar îndrăznește oare cîrmuirea să riște a ridica mîna asupra vestitului episcop de Milano și mai ales să-l condamne la moarte și să-l decapiteze, pentru că și-a apărat cu sfințenie credința? Cu excepția clicilor de la curte și a lingăilor lor, chiar dacă erau cîteva mii, tot Milanul

era alături, tare ca stînca, de marele și micul lui episcop, nemaivorbind de marele și înțeleptul Theodosius, ce-l urmărea din îndepărtatul Bizanț, adică din Constantinopol, spre care nu neglija să tragă cu ochiul nici măcar puternica împărăteasă Justina; cine știe cînd vor mai avea iar nevoie de el văduva părăsită și orfanul de tată! Nu mai e un secret, știe pînă și măritul Valentinianus cel cu toane copilărești — și cu atît mai mult sfîntul episcop cel mereu bine informat și cu spirit ascuțit — că Maximus, ucigașul cu educație spaniolă și bun creștin, ațintindu-se la hotarele Italiei, abia așteaptă o ocazie și un pretext, pentru a se amesteca în cele mai intime treburi interne ale casei imperiale și poate că a și pornit de la curtea din Trever, respectiv Trier, un sol sau un împuternicit, cu o scrisoare în tolbă, pentru a protesta împotriva persecuției catolicilor. Cert e că alaiul sfîntului episcop trecu chiar și a doua și a treia zi nevătămat prin fața gărzii înarmate a palatului și nu se întîmplă nici o tentativă de a fi arestat, azvîrlit în temniță, sau de exilare, cu atît mai puțin de decapitare. Ce-i drept, pășea cu capul plecat, supus, și cu barba pleoștită prin fața soldaților încruntați, deși inima nu-i tremura — ori doar în mică măsură, potrivit slăbiciunii trupului — cînd se gîndea cu speranță la fericitul martiriu care avea să-l ia de pe acest pămînt întunecat și trist; deși, firește, e de cumpănit, își spunea coborînd rușinat ochii și atent la zornăitul armelor în spatele său, oare n-ar aduce mai mare folos Sfintei Biserici-mame rămînînd în viață?

Drept care, cînd ciripitorii și agenții săi îi aduseră vestea că supărarea junelui împărat e de nepotolit și că măritul nătărău și-a azvîrlit pe podeaua de marmură trupul, făcînd spume la gură, și că discipolii săi la fel erau de părere că e mai bine să te temi decît să te sperii, sfîntul episcop, codindu-se și totuși cu plăcere — căci vai! trupul e slab! — se retrase cu cei mai buni berbecuți ai săi în Bazilica Nouă, pe care o înconjură îndată

o mare ceată de oșteni înarmați din garda împăratului. În acest fel, cel mai mare păstor al Milanului se afla sub o îndoită pază: înăuntru sfînta sa persoană era păzită de dreptcredincioșii săi fideli, iar afară de dușmani.

Marea bazilică, împreună cu clădirile ce aparțineau de ea, se transformă repede în redută; pe porțile-i cu pază dublă pătrundea ziua-noaptea bocănitul picioarelor gărzii, zdrăngănitul amenințător al scuturilor și săbiilor. Era vizibil că soldații nu se pregăteau de asedierea sfîntului lăcaș, dimpotrivă, cine vroia să intre în biserică putea intra fără teamă, în schimb de ieșit nu lăsau pe nimeni să iasă. Și cum cei închiși înăuntru trebuiau hrăniți, rămîneau în biserică și cei ce aduceau de-ale gurii, așa că blajina turmă sporea întruna ca număr și mîine sub bolțile întunecoase ale bisericii.

Din păcate, nici păstorul, nici oile sale nu cunoșteau intențiile ascunse ale cîrmuirii. După toate semnele, cîrmuirea nu vroia să uzeze de forță, își baza planul pe slăbiciunea omenească; de bună seamă, cu experiența ce-o avea, conta că în cîteva zile oițele și berbecuții adunați în ocolul cel strîmt își vor pierde suflul, cu timpul cucernicul lor avînt va scădea, potrivit legilor proaste ale firii, și nu vor behăi fără măsură și arăta o opoziție absurdă, cînd îl vor despărți de ei pe micul Ambrozie cel brusc chircit de gînduri. Nu și nu, e insuportabil ca un prăpădit să i se opună măritului împărat, să-i răzvrătească pe cetățeni, și cu vorba sa arogantă, cu pilduirile-i trufașe să-l scoată din măreția tronului. Unde am ajunge?

Și, într-adevăr! Ce-i drept, sfîntul episcop era foarte calm, dar și pesimist, se temea de violență și vărsare de sînge și cu toate că circula fără istov de colo-colo printre coloanele groase ale bazilicii, în jurul cărora ședeau sau stăteau lungiți în rînduri dese dreptcredincioșii în obscuritatea sărăcăcios luminată — căci, din economie, ardeau foarte puține lumînări — și deși îi îmbărbăta și

încuraja întruna cu glasu-i dulce, ale cărui șoapte ajungeau pînă în cele mai îndepărtate colțuri și cotloane, și sub bolta cu ecou umplea întreaga catedrală de vuietul său plin de har, totuși, în pofida fiecărui bocănit al pașilor săi, fiecărei mlădieri și mișcări a palmelor sale, mieii deveneau din ce în ce mai neliniștiți, își înălțau nasurile amirosind cu zgomot și-și amușinau unul altuia cu teamă blana și pielea. „De ce nu ne lasă să ieșim ?" șopteau pe la spatele sfîntului episcop. Și încă de a doua sau a treia zi, sau mai degrabă noapte, își luară zborul mici zvonuri de groază, tot pe la spatele sfîntului episcop și potrivit naturii lor, răspîndindu-se și umflîndu-se cu iuțeala fulgerului, în scurtă vreme alungară orice ecou mai viguros al îndemnului și îmbărbătării.

— Împăratul a rostit amenințări cumplite ! își transmiteau unul altuia berbecuții la rădăcina uneia dintre groasele coloane, șoptindu-și la ureche zvonul nu întru totul neadevărat. Vezi bine ! De ce n-ar amenința cînd tot orașul, sau aproape tot, se ridică împotriva sa ? Și asta e încă nimic !

— A și sosit căruța cu care-l vor trimite în exil pe micul Ambrozie, șușoteau îngroziți la rădăcina altui stîlp, unde noroc că bezna era atît de deasă, încît oițele nu-și puteau vedea fețele palide de spaimă, chiar dacă nimereau urechea ca să le interpreteze oftatul.

— Căruța ?

— Am auzit uruitul roților, zău așa...

— Încă-i bine că-l trimit doar în exil !

— Păi, unde, pentru Dumnezeu ?!

Oricît de depărtate erau coloanele, pe covorul trupurilor culcate, lungite sau șezînd în jurul lor, al picioarelor amestecate, al mîinilor, brațelor prinse unele de altele și al bărbilor, fiece cuvînt ajungea, cu salturi de lăcustă, într-o clipită dintr-un capăt în altul al uriașei catedrale și invers.

— A și fost pronunțată condamnarea la moarte, șușotea undeva o ceată de lîngă altă coloană. Da, au și pronunțat sentința în fața palatului imperial.

— Dumnezeule, chiar așa ?

— Acum au adus vestea.

— O, dragul nostru Ambrozie, așadar îți vor reteza minunatul tău cap ?

— Nu merge chiar așa ! Mai avem și noi un cuvînt de spus ! se auzi o șoaptă mai groasă.

Și deodată, în a doua sau a treia zi, ori mai degrabă noapte, se răspîndi fulgerător o știre și mai cumplită, mai strigătoare la cer în uriașa bazilică înțesată pînă la refuz, ba pînă și în sacristie, unde se retrăseseră berbecii mai isteți și mai șmecheri și sforăiau sănătos dormind pe spate, cu bărbile răstignite pe verticală. Știrea și înfloriturile căpătate pe parcurs erau atît de îngrozitoare, încît toți dreptcredincioșii strînși în jurul coloanelor săriră în picioare, înălțară brațele spre cer, și ba ici, ba colo, se îmbrățișară plîngînd.

— Călăul, cu cele două ajutoare ale lui, au sosit în fața intrării principale, șopti sau strigă neputincios primul căruia îi ajunsese știrea la ureche. Au să intre în biserică și-l pun în lanțuri pe părintele și păstorul nostru.. Vai, vai !

— Au să-l execute aici, în biserică ?

— Nu au curajul.

— Și nici n-au cum, suna o înfloritură, poate chiar mai oribilă decît prima știre, pentru că părintele a șters putina.

— Vai ! A scăpat cu fuga ?

— A aflat dinainte ce-l așteaptă, comentau, cîteva coloane mai încolo, tocmai în cealaltă parte a navei, ba chiar și în firidele capelelor din aripi, și i-a dus de nas. Nu le rămîne decît să-i ia urma de unde nu-i !

— Adică ne-a părăsit ?

— Chiar așa ! Ne-a lăsat singuri ! Ne-a părăsit la ananghie și ne-a lăsat pe mîna necruțătorului gîde !

— Ce ?! Și-acum ne ia nouă capul, în locul drăguțului și sfîntului său cap ?

— Tot ce se poate, rosti o voce foarte calmă, placidă. Tot ce se poate.

— Știți cum se procedează ? explicau așezați în fața altarului și plîngînd. Strîng poporul grămadă și aleg din gros pe cei cărora le vor tăia capul.

— Cîți ?

Zadarnic alerga sfîntul episcop de la coloană la coloană, zadarnic își iuțea picioarele scurte, cu singuru-i trup fragil nu răzbea să apară și să rămînă deodată în o sută de locuri și zadarnic își strunea vocea cu răsunet amplu, pentru a fi auzită în același timp la rădăcina fiecărei coloane și în fiecare capelă. Apărea și dispărea ba ici, ba colo, se auzea și amuțea cînd aici, cînd dincolo, dar oricît de iute se arăta și agita de colo-colo prin penumbra cu lumină slabă de lumînări, ochii bunilor părinți și fii uitau îndată că a fost acolo și urechile că l-au auzit, iar bănuiala și spaima sporeau întruna în poporul devotat, dar nestatornic. Căci dacă azi nu o ștersese, la ce te puteai aștepta mîine ? Sau dacă nu mîine, poimîine ? Și pe măsură ce creștea nesfîrșita noapte întunecoasă, ca și ziua nu mult deosebită ca întunecime, poporul înspăimîntat, blînd, devenea tot mai neliniștit, ba unul, ba altul, văzînd în ochii semenului său aceleași grozăvii ca în propria inimă, începuse a se îndoi de el însuși, ceea ce cum se știe — pildă sta Ambrozie — e una dintre cele mai cumplite situații. Și zadarnic se înfuriau cînd și cînd și se însuflețeau, făgăduindu-și unul altuia că au să-l ucidă în bătaie pe călău dacă își pune piciorul puturos în biserică și că îl spintecă în patru și-l sfîșie pe orice blestemat de eretic arian care le-ar pica în mînă, și în sfîrșit că sînt gata să moară pînă la unul în apărarea micului și dragului Ambrozie și a sfintei lor credințe — starea plămadei lor sufletești devenea tot mai nehotărîtă și maleabilă și cu bucurie s-ar fi vîrît în prima palmă tare ce li s-ar fi întins și ar fi început s-o fărîme. Și nu se putea ști dacă în acest caz — nimerind în vreo mînă neprielnică — nu s-ar fi întors, în marea lor părăsire și nevinovata lor mînie, împotriva episcopului lor iubit, așadar împotriva Domnului însuși, căruia, cum se știe, uneori, cînd e în toane rele, îi place să pună la încercare sufletul omenesc căzut în păcat.

Drept care sfîntul episcop puse să fie aprinse cîteva duzini de lumînări groase de ceară la altarul mare și în capelele laterale, și, urcîndu-se în amvon, dovedindu-și prezența cu trupul și barba sa, învăță turma sa dragă să psalmodieze în modalitate antifonică, adică să cînte în coruri succesive, treabă cu care un răstimp își distră bine poporul, îndepărtîndu-i atenția de la grijile apăsătoare, individuale.

— Ce vă sperie, de fapt, părinți, frați și fii ai mei ? spuse în cuvîntul său introductiv, înainte de a purcede la cîntarea psalmilor. Credeți că am să fug ? Nicicînd n-am să vă părăsesc de bună voia mea, dragii mei, nu și nu ! Dar față de forță nu am cum să mă opun cu forța, pentru că puterea mea este numai una, aceea a jelaniei, plînsetului și lacrimilor, acestea sînt singurele mele arme, și nu pot și nici nu vreau să lupt cu săbii și lănci de fier... Dar ca să fug și să vă părăsesc pe voi, fie trupește, fie sufletește, nici vorbă nu poate fi, nu și nu ! Rămîn cu voi pînă la ultima mea suflare !

Iar voi, părinți și fii ai mei, continuă sfîntul episcop cu glasu-i dulce-melodios, dați-i voie episcopului vostru să iasă singur în arenă, să lupte singur și să doboare în locul vostru și în numele vostru pe cel ce ne atacă. Îngăduiți, vă conjur, să aibă parte această înfruntare și întrecere. Locul vostru este în băncile spectatorilor. Oare nu astfel se procedează și în cazul orașelor, care-s mîndre de un atlet sau orator faimos de-al lor, și care îl trimit

pe acela la concursuri, iar ele își susțin favoriții numai în calitate de spectatori ? De ce n-am face și acum la fel ? Dacă Dumnezeu m-a ales și numit pe mine pentru această întrecere, atunci zadarnic mă ocrotiți, fără somn și cu lacrimi în ochi, voia Domnului se va împlini. Așa că nu vă faceți griji în privința mea, dragii și scumpii mei, și încredeți-vă în soarta mea, pentru a îndura ce mi s-a dat să îndur prin voia lui Dumnezeu.

— Măritul nostru împărat, continuă sfîntul episcop cu o incredibilă putere, vrea să ne jefuiască. Bine face ! În copilăreasca-i ambiție și-a pus ochii pe moșiile și celelalte averi ale Bisericii. Bine face ! Dacă le-a dorit, noi nu ne-am opus, să le ia ! Să fim bine înțeleși, nu-i dau pe mînă averea lui Cristos, însă nici nu i-o refuz. Căci îmi rămîne chiar și așa cea mai de seamă avere și moșie, dragostea celor sărmani.

Blestemații de cîini arieni mă acuză, continuă sfîntul episcop brusc mîniat și trezind cu pleasna furioasă a vocii sale adunarea ce moțăia de oboseală, ori cel puțin o parte a ei, în special pe cei ce ședeau și stăteau lungiți în preajma amvonului și în indolența lor nu se abțineau nici de a răsufla zgomotos și a sforăi, acești eretici buni de focul iadului mă acuză că am mituit și cumpărat cu aur iubirea poporului. Au dreptate ! Recunosc și întăresc că acuzația de mită e adevărată, și nu trece o zi să nu ung cu bani și aur mîna săracilor. Mă acuză că aș cumpăra cu aur ocrotirea și paza din jurul meu. Mă acuză pe drept, și bine face că dau naștere unor astfel de vorbe, să meargă buhul despre răutatea mea. Săracii sînt apărătorii și paznicii mei, cu zidul rugăciunilor lor durat în jurul meu, și chiar dacă sînt orbi și paralizați, slabi, surzi și bătrîni, tot sînt mai puternici decît cei mai mîndri soldați imperiali. Așadar sînt bogat și, ca orice bogat, sînt risipitor, numai că averea mea e dragostea, iar risipa mea e mila.

Aici sfîntul episcop se opri din vorbă și, căscînd bine ochii înroșiți de oboseală, își roti privirile prin toată biserica și se minună. Căci abia acum băgă de seamă că evlavioșii care umpleau pînă la refuz bazilica nu se mai foiau, răsuflînd cu gurile căscate prin preajma altarului, ținîndu-și palma pîlnie la ureche, ci o bună parte stăteau culcați comod pe jos, se întindeau, ba mai și căscau, cel puțin așa ceva se putea zări în lumina slabă a luminărilor, și mai degrabă își tot întorceau capul în spate, spre ieșiri, decît să stea atenți, cu ochii căscați și strălucind, la sfîntul lor episcop. Marile porți ale bazilicii erau deschise, și din stradă se auzeau zdrăngănitul de arme și bocănitul sandalelor schimbului de gardă, iar din spatele lor trăncăneala cetățenilor ce se plimbau în lumina soarelui și care din cînd în cînd se opreau o clipă, căscau gura la soldați, se interesau de la ei cu ce treabă se află acolo, apoi se retrăgeau ceva mai tăcuți. În răstimpuri, dintre cei ce se plimbau se desprindea cîte un bărbat sau o femeie, cu coșuri sau legături de merinde pe braț, străbătea printre șirurile de soldați, ieșea din bătaia soarelui și intra pe poartă și, devenind îndată umbră, se destrăma în întunericul bisericii. Nimic mai firesc că odată cu făpturile de umbră ce se strecurau înăuntru, pătrundeau și nenumărate vești sumbre în bazilica ținută sub asediu, vești care împrăștiindu-se cu mare iuțeală și efervescență stîrneau un interes cu atît mai viu printre cei ce le primeau. În asemenea clipe, în biserica cu ecou mare, printre zidurile groase de piatră, sub bolta joasă și deasupra pardoselii din plăci de marmură ce alcătuiau acum o sfîntă închisoare, menită a sta în slujba evlavioasă a Domnului, aerul se încingea sensibil și se împuturoșea de atingerea banalelor preocupări pămîntene. Și pentru că acestea distrăgeau vizibil atenția de la minunatele crengi de salcie ce atîrnau lungi și înfloreau în gura sfîntului episcop, Ambrozie renunță

să mai vorbească, zîmbi pe sub mustață de naivitatea dezarmantă a poporului și coborî brusc din amvon.

— Atunci să înceapă ora de muzică! zise.

Și după ce învăță adunarea cum e cîntarea antifonică, adică în coruri succesive, cîntare mult plăcută urechii și odihnitoare gîtlejului, și care începînd din această zi se răspîndi grabnic în toate ținuturile bisericești, cîntară toată ziua psalmi și imnuri, continuate și noaptea. Sfîntul episcop însuși născocea aceste imnuri, care de atunci pînă în zilele de azi se numesc, după numele său, imnuri ambroziene; melodia lor simplă, dulce, purifică inima de apăsătoarele griji de peste zi și o înalță ușurată la urechea lui Dumnezeu, pentru a-și face cu ea evlavioasa bătaie; nemaivorbind de avantajul că în timpul cîntatului gura nu se mai poate ocupa de bîrfele și trăncăneala atît de nepotrivite într-un sfînt lăcaș. Și cum toată lumea participa la această confesiune cîntată, bătrîni și tineri, ba chiar și femei și fete — pe care însă apostolul le condamnase la ascultare în biserică — și chiar și copiii își întrețeseau vocile subțirele, toată această simpatică adunare se înălța ca un stol de porumbei spre Domnul, și măcar cît dura cîntecul se ațînea în preajma Lui, purificîndu-se.

Astfel deci credincioasa turmă, închisă în Bazilica Nouă și înconjurată de aspra gardă înarmată, cînta ziua-noaptea și poate că ar mai cînta și azi, dacă în sfîrșit n-ar fi sosit din Gallia, de la curtea din Trever, scrisoarea de protest a uzurpatorului Maximus împotriva persecuției catolicilor și amenințînd cu război, pe care văduva și orfanul citind-o, ridicară îndată asediul, retraseră unitățile asediatorilor de lîngă Bazilica Nouă, lăsară la vetrele lor pe bunii cetățeni și de acum încolo îi dădură pace sfîntului episcop, cel puțin în privința bisericii Portiana.

Dar nu și nu! Cît mai sînt arieni, păgîni și jidovi în lume, Ambrozie nu se poate întoarce un răstimp mai lung la masa-i de lucru și scăunelul de rugăciuni. Abia

se făcuse pace după marea bătălie pentru biserica Portiana și încă nici nu fuseseră măturate rămășițele de mîncare și alte gunoaie strînse pe podeaua din plăci de marmură ale Bazilicii Noi, cînd intriganta curte imperială îi și întinse o nouă cursă sfîntului episcop: îi încredințară a doua misiune la curtea uzurpatorului Maximus. Și cu toate că episcopul deosebit de perspicace al Milanului își dădu seama îndată de ticăloșie și în același timp firește nu se mai bizuia, cu nici una din firile lui, pe recunoștința văduvei și orfanului imperial, încheindu-și cele mai urgente treburi, își încuie masa de lucru, își făcu bagajele de drum și încă în toamna aceea trecu din nou Alpii înzăpeziți.

Era o cursă abilă, țesută fin. Cum știm, curtea din Trever amenințase cu război în caz că bunii catolici ar fi fost persecutați și loviți, trimiși în exil sau li s-ar fi luat capul. Și, vezi bine, cine ar fi fost mai nimerit să facă dovada că nu i se luase capul episcopului de Milano decît însuși episcopul de Milano, cu capul pe umeri? Dar dacă sfîntul părinte nu accepta a face dovada și dezmințirea, oare nu putea fi acuzat pe bună dreptate că prin refuzul său aduce armie și război asupra țării și împinge la pieire pe văduvă și orfan, ba chiar se aliază viclean cu uzurpatorul pentru a-și putea lichida pe cea mai scurtă cale adversarii?

Pe de altă parte... Doamne-Dumnezeule, ce scîrbos de vicleană și perfidă în acțiuni e mintea omului — mai bine spus blestemata minte a Satanei —, atît de încîlcită și antipatică, încît pana abia poate s-o cuprindă în cuvinte, și cu cîtă rușine! Așadar pe de altă parte, dacă bunul episcop izbutea să-și îndeplinească misiunea cu folos și să aducă la sentimente pașnice supărăcioasa curte de la Trever, n-ar putea fi pe drept acuzat că se are mînă-n mînă cu ucigașul și se ajută reciproc cînd e nevoie? Fie așa, fie altminteri, fie că refuza, fie că îndeplinea misiunea, putea fi bănuit de trădarea împăratului

și patriei, și cîinii arieni, ce-și arătau colții stînd la pîndă, nu vor scăpa ocazia să-l acuze și să-l umple de ocară pe episcopul Milanului, pe cel mai bun atlet și conducător al creștinătății catolice. Excelentă cursă!

Cu toate că propria persoană și faimă nu-l interesau nici cît un fir căzut din barba-i fără culoare distinctă, și cu fiece părticică a minții sale limpezi ca cristalul și bine spălată veghea numai și numai integritatea veșnică a Sfintei Biserici-mame, sfîntul episcop, privind și cîntărind toate, din dreapta și din stînga, sub toate nuanțele și implicațiile, analizîndu-le în realitatea și consecințele lor, nu putea face decît un singur lucru, cu alte cuvinte nu putea evita decît într-un singur fel cursa și anume, acceptînd misiunea, însă fără a o duce la îndeplinire, adică va trece Alpii înzăpeziți, dar nu-l împacă pe ucigașul de cezari Maximus și astfel omoară cu o singură lovitură două muște, respectiv două suspiciuni. Dacă-i vorba de război, atunci să fie război! Cu atît mai puțin răgaz le va rămîne Înnebunitor de frumoasei și Capricioasei, ca și tontului, furiosului ei băiețel, să-și vîre nasurile lor laice în treburile Bisericii.

Drept care, sfîntul episcop porni la drum, firește fără a neglija ca, fidel obiceiului său, mai întîi să arunce un ochi în urma sa, spre Bizanț, către marele și înțeleptul Theodosius, singurul său prieten dintre căpeteniile lumești rămas după uciderea bunului Gratianus, și după ce se convinse că în privința asta toate-s în ordine, își întări sufletul cu două-trei rugăciuni, apoi trecînd a doua oară Alpii înzăpeziți, bătu iar la poarta curții din Trever a lui Maximus.

Îl primi Scipio, trezorierul, în anticameră.

— Ai adus scrisoare de acreditare de la Valentinianus, episcope? întrebă.

Dar Ambrozie nu-i răspunse.

— Te-am întrebat dacă ai adus scrisoare de acreditare de la Valentinianus, episcope?! repetă trezorierul

ceva mai tare, crezînd pesemne că timpanele sfîntului episcop s-or fi înfundat în aerul rece al Alpilor.

Ambrozie își plimbă încet privirile jur-împrejurul micii anticamere.

— Anunță-l, trezorierule, pe împărat, zise după un timp, că episcopul Milanului cere o audiență urgentă.

— De asta te și întreb dacă ai adus scrisoare de acreditare de la Valentinianus, episcope, repetă a treia oară trezorierul scuturînd capul la văzul unei asemenea surzenii, respectiv nereceptivități. Dacă nu ai adus scrisoare de acreditare, cum să te anunț pentru audiență la nemuritorul împărat?

— Scrisoarea am s-o înmînez împăratului, la audiență, zise Ambrozie și, întorcînd spatele trezorierului, se retrase la locuința sa, unde căutîndu-l pe înserat un funcționar din corpul de ceremonii al curții îl înștiință că nemuritorul cezar îl va primi a doua zi dimineața, la adunarea consistoriului.

— Trimite-i stăpînului tău, zise sfîntul episcop neonorîndu-l pe curtean nici măcar cu o privire a ochilor săi negri și triști, că dacă episcopul Milanului cere audiență la împărat, împăratul e dator să-l primească între patru ochi. *Dixi.*

Și zicînd acestea, îi întoarse spatele și funcționarului, se retrase în cea mai depărtată odaie, unde însă fiind căutat din nou chiar în cursul serii, fu înștiințat că împăratul nu e dispus să-l primească pe împuternicitul lui Valentinianus decît la ședința consistoriului.

— Firește, îi zise Ambrozie trimisului. Am luat la cunoștință că împăratul vrea să mă umilească public în rangul meu de episcop. Dar e prea mărunt ca să ajungă cu mîna-i agresivă la slujitorul lui Dumnezeu.

A doua zi la amiază, în clipa cînd se deschiseră aripile ușii uriașei aule ale palatului imperial, și sfîntul episcop, care aștepta în spatele lor, auzi vuietul difuz al sutelor sau poate celor o mie de glasuri revărsate din

sală, care amintea de mugetul îndepărtat al mării, și îl zări pe împărat în celălalt capăt al sălii neînchipuit și indescriptibil de lungi, șezînd pe tronu-i foarte înalt, înconjurat de armatele-i de sfetnici, la o distanță atît de mare încît nu-i putea distinge fața și fu silit să-și imagineze în locul ei capul încoronat al unui porc mistreț, pentru a-și adresa cucernicele cuvinte nu în gol, ci unei făpturi vii — în clipa cînd mulțimea vălurind informă a curtenilor deschise pîrtie în fața lui, pentru a-i face drum spre tronul ce se înălța la mare depărtare, în a cărui strălucire de aur masiv ședea măruntul și neînsemnatul porc mistreț, cu coroană pe cap și făcînd semne cu copitele-i din față, în clipa aceea sfîntul episcop observă că — printr-o minune dumnezeească — făptura-i scundă, zveltă, începe deodată să crească și să se înalțe, atît de repede, încît capul său gotic, cu frunte lată și barbă roșcată sau bălaie, ajunse într-o clipită la același nivel cu mutra porcului încoronat ce-i făcea semn din celălalt capăt al sălii, mutră ale cărei trăsături din păcate încă nu le putea distinge din pricina distanței cețoase. Și după ce crescu în acest chip, ba după un timp depăși chiar binișor în înălțime și măreție pe împăratul pămîntean, pății cu inima îmbărbătată pe ușa larg deschisă și se opri îndată printre ultimele șiruri ale mulțimii.

— Du-te în față, episcope, îi șoptiră din dreapta, fă drumul ăsta nespus de lung pînă la tron, ca să te bage în seamă nemuritorul cezar și să-și poată deschide brațele pentru a te saluta.

— Ei, pornește odată, episcope, îi șoptiră și din stînga, pentru că lesne se poate ca ochii înaltpreastrălucitului cezar să se fi agățat de făptura-ți neînsemnată, și are să se întrebe cine-i acest străin mic care aleargă spre tronul său.

Dar cum sfîntul episcop, conștient de înălțimea și măreția făpturii sale, rămase mîndru în picioare și nu făcu nici măcar un pas mărunt spre tron, începură a-l împinge și din dreapta și din stînga, pentru a-l clinti din locul unde stătea.

— Pornește odată, episcope! îi strigau la ureche. Nu vezi că Nemuritorul s-a și ridicat și și-a desfăcut brațele pentru ca în marea-i bunătate și potrivit datinei să te salute, primindu-te cu un sărut?

— Și-a țuguiat și buzele, zise un sfetnic de la curte, speriat și uluit, și-l îmbrînci zdravăn din spate pe sfîntul episcop.

Și într-adevăr, în ciuda uriașei depărtări, Ambrozie avu impresia că în depărtarea cețoasă mistrețul încoronat s-ar fi ridicat din tronu-i de aur și, făcîndu-i semn cu copitele să se apropie, își țuguiase pentru sărut rîtul cu colți. Sfîntul episcop însă își întări inima miloasă și nu înaintă nici un pas.

— De ce-mi oferi sărutul tău, cezar, strigă pe cunoscutul și dulcele său glas, stînd în ultimul șir al mulțimii, dacă nu mă recunoști ca pe sfîntul tău episcop? Căci dacă m-ai recunoaște, nu m-ai primi aici!

— Văd că ți-ai ieșit din fire, episcope! tună colțosul Maximus cel cu cicatrice pe față, stînd în fața tronului și bocănind o dată tare cu copita.

— Nu mi-am ieșit din fire pentru că m-ai jignit în persoana mea, cezar, i-o întoarse strigînd sfîntul episcop, ci de rușine că, la rangul meu de episcop, trebuie să mă înfățișez ție într-un loc nedemn și nepotrivit.

— Nu mi te înfățișezi în calitate de episcop, tună divinul cezar, încă stînd în picioare, ci ca trimis al lui Valentinianus.

— Care ți-e egal în rang în împărățiile pămîntești, cezar! strigă sfîntul episcop.

În clipa aceea, în nespus de lunga și înalta aulă împărătească, deodată aerul începu să tremure atît de dens de răsuflarea și gîfîitul curtenilor și funcționarilor uluiți, ba chiar înspăimîntați de moarte, încît o clipă fața mult-

preastrălucitului cezar deveni invizibilă în spatele valurilor și coloanelor de aer.

— Cum adică egal în rang? tună de data asta și mai tare.

— Din îndurarea Atotputernicului, i-o întoarse tunînd sfîntul episcop, care a împărțit o parte din bunurile și averile sale imperiilor pămîntești.

— Și pe care le-a folosit, strigă colțosul și purtătorul cicatricei, asmuțind asupra hotarelor mele răsăritene pe barbarii huni și alani, care au trecut acele părți prin foc și spadă.

— Pentru că tu ai asmuțit asupra confratelui tău din îndurarea lui Dumnezeu pe iuthungii ce aparțin tribului barbar al alemanilor, tună sfîntul episcop, care au pătruns în Rhaetia, unde au trecut totul prin foc și spadă.

Astfel, tratativele de pace debutară în general într-o atmosferă deloc favorabilă. Dar din vina cui? Și nici continuarea nu se arăta mai roză. Sfîntul episcop stătea tot în ultimul rînd și se vedea limpede că nu e dispus a primi sărutul de salut al marelui și sălbaticului cezar; sărut care, ce-i drept, de mult se retrăsese printre furiile afunde ale sufletului său. Și oricît de sus îl înălța podiumul tronului pe cel cu colți și fața brăzdată de cicatrice, sfîntul episcop, crescînd mereu, de mult îl depășise atît în înălțime, cît și în măreție, ba pînă și în inteligența necesară unui bărbat de stat.

— Tu îl aperi pe stropul de Valentinianus, strigă în gura mare nemuritorul cezar, numai pentru că vrei să întorci în folosul tău naivitatea lui copilărească și să te cuibărești perfid în puterea-i împărătească?

— Ceee?... Cee? exclamă surprins sfîntul episcop.

— Așa cum îți spun, vui uzurpatorul. *Tu* vrei să domnești în locul său în Italia, ba cine știe și pe mai unde! De asta îi aperi tronul putred! Cum altfel s-ar explica, nu-i așa, că, deși e un blestemat de eretic arian, îi ții partea împotriva mea, împotriva cucernicului domnitor cu educație spaniolă, de credință catolică? Hai? Cum altfel?

— Cu toate că împărățiile pămîntene s-au zămislit în păcat, i-o întoarse după un timp sfîntul episcop, tot strigînd, toți îi datorăm îngăduință căpeteniei noastre, a cărui putere e de origine dumnezeească și o exercită în numele și din încredințarea Lui. Dacă greșește împotriva Domnului, numai Domnul îl poate trage la răspundere.

— Și pe împărătesele înnebunitor de frumoase și capricioase, ai? șuieră împăratul ucigaș. Că, după cîte observ, tu aperi pe mica și marea Justi, nu se știe de ce, ca și pe băiețelul ei absolut lipsit de importanță.

La o astfel de minimalizare și neglijare a demnității imperiale, sfîntului episcop i se opri într-adevăr o clipă respirația, și ochilor celor din preajma lui, care-l urmăreau atenți, cîteva clipe li se păru, firește fără temei, că sufletul și gura i s-au astupat brusc de conștiința vinovăției.

— Acum doi ani, cînd ai fost pentru prima dată în solie aici, continuă tunînd strălucitorul împărat, și te rugai pentru pace, oare ce m-ar fi costat să-mi urnesc oștile și să ocup cît ai clipi întreaga Italie? Un bobîrnac... și micul Vali cobora în iad.

— Privește în dreapta! strigă atunci sfîntul episcop, care între timp își revenise din vremelnica-i absență. Cine stă lîngă tronul tău? Dacă nu mă înșeală ochii, e chiar frățiorul tău bun, Marcellinus, pe care acum doi ani l-au arestat la Roma ca ostatic și numai la intervenția neașteptat de mărinimoasă a micuțului Vali a fost pus în libertate. Un bobîrnac... și capul i s-ar fi rostogolit în țărînă. Eu însumi ți l-am adus aici, la Trever, viu și nevătămat, în urmă cu doi ani.

— Hah! făcu divinul împărat.

— În schimb, tu de ce nu le-ai trimis înapoi trupul neînsufleţit al nemuritorului Gratianus? strigă sfîntul episcop cu glasu-i nespus de dulce, mieros. Tu ţi-ai recăpătat frăţiorul, viu, dar altuia nu-i dai înapoi ce-i al său, nici mort? De ce nu restitui trupul bunului catolic Gratianus, pentru a fi înhumat aşa cum se cuvine?

Situaţia se înrăutăţea vizibil. Într-o parte stătea singur plăpîndul şi zveltul — deşi între timp înălţat în făptură — Ambrozie cel cu viaţă sfîntă, episcopul Italiei Annonaria, cel mai de seamă păstor sufletesc al poporului din Aemilia, Liguria, Veneţia, al celor două Rhaetii şi Tusciei, cîrmuitorul, conducătorul şi adevăratul cap al Sfintei Biserici-mame... singur, neînsemnat şi gol-goluţ, numai cu paloşul uriaş, dar invizibil, al pioşeniei sale, iar în cealaltă parte puterhicul împărat al Galliei, înconjurat de cîteva sute, ba poate chiar o mie de sfetnici şi curteni, care în marele lor ataşament faţă de el îi ţineau isonul, trup şi suflet, ba chiar gîndeau la fel cu el — ceea ce e o raritate, cea mai mare raritate în spiţa umană înclinată spre dezbinare — şi care la un singur semn al stăpînului lor ar fi fost în stare să sfîşie şi mănînce trupul sfîntului episcop. Deşi, zău, ce avea de căutat aici, sărăcuţul de el, care s-a pus în slujba Domnului, ce treabă avea cu acest porc mistreţ încoronat, cu colţi, care în furioasa-i goană demenţială după putere, după ce cucerise jumătate din lume, acum se uită pe furiş după cealaltă jumătate şi îşi pregăteşte toată muşchiulatura sa dură pentru un nou salt? Cum i se potriveşte lui Ambrozie ca să ia apărarea blestemaţilor de arieni şi a mamei lor înnebunitor de frumoase împotriva unui bun catolic, fie el şi ucigaş de împăraţi?... Unde se întîlneşte pe drumul Domnului cu unii sau cu alţii?

Ori, poate, totuşi? Aici ar fi locul lui? Poate că înfruntarea ucigaşă a împăraţilor şi căpeniilor lumii nu e altceva decît o joacă de copii şi un teatru, cu decoruri

triste, în spatele cărora se clădeşte încet şi după un plan precis ţara lui Dumnezeu? Şi că Ambrozie, sfîntul episcop, ştie ce face? Stă aici, în nemaipomenit de lunga sală de consilii a curţii din Trever, sau Trier, şi pune la cale înspre folosul mult mai înalt al Sfintei Biserici-mame rizibila flecăreală a împăraţilor pămînteni, dirijînd-o cu mîna-i mică!

— Nici vorbă nu poate fi, strigă tropăind în faţa tronului său sălbaticul împărat cu cicatrice pe faţă, să restitui din milă trupul neînsufleţit al lui Gratianus, cînd voi îmi ademeniţi unul după altul cei mai buni comandanţi şi ofiţeri din armata mea în curtea din Bizanţ, a lui Theodosius. Ajunge şi numai atîta pentru a merita răzbunarea şi pedeapsa.

— La ce altceva te aştepţi, tună sfîntul episcop, după ce ai ucis pe comandanţii viteji şi integri ai legiunilor din Gallia?

— Eu? urlă măritul împărat. Pe cine-am ucis eu?!

— Pe generalul Merobaudes l-ai silit să se sinucidă, tună Ambrozie. Pe Macedonius l-au ucis în bătaie, cînd s-a refugiat într-o biserică, căutînd ocrotire la sfîntul altar al Domnului, iar pe Vallio, cel mai viteaz general al armatei, l-ai spînzurat în propria-i casă, pentru că a rămas fidel stăpînului său, bunului Gratianus.

— Nu eu am pus să fie spînzurat, urlă sticlindu-şi colţii cel cu cap de porc mistreţ, deşi, ce-i drept, dacă-mi pica în mînă, aş fi poruncit să fie dus la Chalons şi să fie ars de viu.

— Şi cine l-a ucis pe Gratianus? întrebă sfîntul episcop, de data asta foarte încet, totuşi întrebarea ajunse pe canalul uimitor de treaz al conştiinţei încărcate, la urechea împăratului.

Şi multele sute, ba chiar o mie de curteni şi nobili putură vedea limpede cum faţa brăzdată de cicatrice a stăpînului unei jumătăţi din lume se face albă de mînie.

Era prea mult, sfîntul episcop se pare că sărise peste cal. Sau poate tocmai asta voia? Nemuritorul Maximus ridică pumnii spre cer.

— Ajunge! urlă. Piei din ochii mei! Îți dau o jumătate de zi de răgaz. Dacă nu părăsești pînă deseară Treverul, îi pun pe călăi să-ți reteze capul, puternic episcop al Milanului, oricît de bun catolic ai fi după faima și gura ta. Cară-te! Și retrage-te cu spatele spre ușă, dacă nu vrei să te arestez pe loc!

Că sfîntul episcop s-a retras ori ba pășind cu spatele spre ușă, sau că dispărut-a Maximus cel cu cap de mistreț, dîndu-se îndărăt și făcîndu-se din ce în ce mai mic, în celălalt capăt, aproape pierdut în ceață al sălii de consiliu inimaginabil de lungi, nu se poate ști, cert e că peste o clipă nu se mai zăreau unul pe altul și seara Ambrozie se afla în drum spre casă, spre iubitul său oraș episcopal. Și cu toate că era foarte grăbit, din cînd în cînd privea în urmă, să vadă dacă nu se zărește, în lumina soarelui ce asfințea, lucirea armelor sau fîlfîirea vagă a unor coame de cai în galop. Ajungînd la una din trecătorile Alpilor înzăpeziți, se opri pentru o jumătate de zi, și într-o epistolă lungă îi raportă oficial nemuritorului Valentinianus al II-lea despre îndeplinirea misiunii, adică din păcate despre eșecul ei, și totodată despre felul norocos cum a scăpat personal printre ghearele murdare ale mîniosului împărat dușman.

După ce, în anul următor, nemuritorul Maximums pătrunse printr-o vicleană manevră armată în Italia și în scurt timp cuceri tot ținutul, și după ce mai apoi marele și înțeleptul Theodosius — care între timp o luase de soție pe copila încă și mai frumoasă a împărătesei-mame Justina, pe nume Galla — mîniindu-se pe neașteptate și săturîndu-se în sfîrșit, dar și datorită noii legături de rudenie, de insolența și extinderea uzurpatorului de tron, porni cu oaste împotriva lui, îl înfrînse și ucise, și în marele imperiu roman fu întronată pacea, sfîntul

episcop putu să se întoarcă pentru scurtă vreme, ba din păcate mai scurtă chiar decît atîta, de la preocupările laice, la ocupațiile-i divine. Din această perioadă scurtă datează, ori poate un pic mai devreme sau ceva mai tîrziu, descoperirea și deshumarea osemintelor făcătoare de minuni, respectiv a trupurilor întregi și sfinte ale sfinților martiri Gervasius și Protasius.

Cînd în anul Domnului 386 fu terminată catedrala demnă de admirație pe care însuși Ambrozie o înălță în cea mai frumoasă piață a Milanului — acolo unde se află azi biserica, botezată după el, Sfîntul Ambrozie —, iar sfîntul episcop licihidă personal, în felul său chibzuit, socotelile cu zidarii, lemnarii, sticlarii și ceilalți meșteșugari, și se pregăti de inaugurarea bisericii, poporul îl rugă să împodobească noul sălaș al lui Dumnezeu cu relicvele vreunui sfînt. Da, bunul popor nu se mulțumi numai cu ideea ca biserica să fie sfințită printr-o liturghie festivă și cîteva rugăciuni deosebite, potrivite acestui prilej, așa cum gîndise Ambrozie, în spiritul gustului său simplu, ci îi ceru ca, la fel cum se dăduse strălucire bazilicii Apostolilor, Sf. Nazarie de azi, prin aducerea relicvelor sfinților Petru și Pavel, să fie înălțată cît de cît de pe acest pămînt întunecat și trist și noua biserică, prin intervenția și sprijinul vreunui sfînt îndrăgit, pentru a fi mai aproape de Domnul și de ceata-i de îngeri zîmbitori.

Sfîntul episcop nu se opuse. Ba mai mult, cum spune biograful său de mai tîrziu, necontrolatul flecar Paulinus, inima i s-a aprins brusc, parcă înfierbîntată de o miraculoasă presimțire.

Drept care a dispus să se purceadă la săpături — deși cîțiva dintre confrații săi clerici erau inutil îngrijorați și protestaseră — în biserica sfinților Felix și Nabor, îi acel loc împrejmuit cu grilaj al sanctuarului unde odihneau rămășițele pămîntești ale martirilor necunoscuți, și după ce socoti că a găsit niște semne grăitoare, aduse

la locul săpăturilor cîteva persoane stăpînite de spirite rele. Una dintre acestea, o femeie, abia se apropie de groapă, că se prăbuși la pămînt cu spumă la gură. Sfîntul episcop, care supraveghea personal executarea lucrărilor, își făcu cruce și dispuse ca în locul unde-a căzut femeia să fie continuate săpăturile cu atenție deosebită și mînă grijulie.

Nu după mult timp, dădură de două schelete foarte mari, a unora dintre acei oameni neobișnuit de înalți, uriași, care se nășteau numai în fericitele vremuri de demult. Toate oasele erau întregi și legate, doar craniile mari zăceau ceva mai încolo, despărțite de trup. Amîndouă scheletele erau roșii, mai bine zis păreau roșii, parcă vopsite de sîngele pe care l-au vărsat trupurile întru fericire.

După ce sfîntul episcop dispuse ca osemintele să fie scoase din sicriele lor și așternute afară pe două racle simple, negre — căci potrivit gustului său plin de măsură considera că sfinții martiri nu au nevoie de podoabe lumești, cele două trupuri deocamdată anonime fură expuse vederii în biserică, unde vreme de două zile și două nopți în șir poporul se scurse într-un șuvoi nesfîrșit, cu emoție și cu oarecare teamă. În cea de a treia zi, pe înserat, cele două schelete roșii sau aproape roșii fură mutate în modesta bisericuță numită bazilica lui Faustus aflată în imediata apropiere a noii și marii catedrale, unde sfîntul episcop stătu de veghe personal lîngă acestea dimpreună cu un mare număr de preoți și cu piosul popor ce intra și ieșea întruna. În cursul nopții izbutiră să stabilească și identitatea celor două cadavre : așa cum am mai amintit, erau rămășițele pămîntești rezistente ale sfinților Gervasius și Protasius, care suferiseră martiriul cu trei sute și ceva de ani în urmă, pe vremea împăratului Nero. Cîțiva oameni foarte bătrîni își mai aduceau aminte de numele lor, cioplit într-o piatră funerară.

A doua zi, dimineața, raclele fură transportate cu un alai festiv în catedrala cea nouă. Pe parcurs se petrecu o minune demnă de amintit, desigur ca un semn că Dumnezeu era în acest răstimp mulțumit de munca fidelului și grațiosului său slujitor Ambrozie.

Trăia la Milano în acel timp un orb pe nume Severus, de meserie măcelar, care, pierzîndu-și vederea, fusese nevoit să renunțe la ocupația sa, și își tîra viața din darurile unor oameni buni. Auzind strigătele vesele și fericite ale alaiului ce trecea prin fața casei sale și aflînd care e cauza lor, s-a săltat de pe priciul său și s-a rugat să fie dus la sfintele moaște așezate în racle. Acolo i s-a dat voie să atingă cu năframa cu care-și acoperea ochii capacul ce acoperea osemintele, și pe loc și-a recăpătat vederea și cîntînd tare de bucurie și mulțumire, s-a întors acasă singur, în locuința brusc luminată. Și drept recunoștință pentru tratamentul atît de reușit, s-a oferit să slujească pînă la moarte gratuit în minunata catedrală proaspăt inaugurată.

Dar și alte minuni însoțiră drumul sfintelor moaște pe străzile Milanului, despre veridicitatea cărora garantează nu numai martorii oculari anonimi, ci însuși Ambrozie în persoană. Diverși oameni, care erau stăpîniți de mai multă sau de scurtă vreme de spirite rele, sau demoni, sau mici drăcușori, scăpaseră de aceste spirite ce-i chinuiau îndată ce atinseră cu arătătorul masca mortuară a oricăreia dintre uriașele rămășițe ale lui Gervasius și Protasius, dar s-au nimerit și din aceia pe care fie și doar umbra raclelor ce treceau pe lîngă ei îi însănătoșise pe loc. Marame de cap și batiste, dar și alte părți vestimentare își luau cît ai clipi o miraculoasă forță de lecuire de la sfintele moaște, la o simplă atingere, și sfîntul episcop depunea personal garanție de autenticitatea acestor minuni — cel puțin cu o parte a firii sale — ba mai mult, uneori invita poporul să se convingă cu propriii ochi de realitatea minunilor săvîrșite.

Deşi cucernicii părinţi şi fii ai Milanului ar fi dorit ca sfintele oseminte să rămînă cel puţin o săptămînă la vedere, sfîntul episcop, călit de experienţă şi cu mintea-i mare, găsi că e mai bine să le aşeze încă de a doua zi în locul lor de veşnică odihnă. Drept care în ziua şi toată noaptea ce mai rămîneau pînă atunci, o mulţime de necuprins cu ochiul năboi în biserică, închinîndu-se şi cîntînd psalmi. Sfintele oseminte lecuiră apoi nenumăraţi betegi la minte, spre uriaşa tulburare a martorilor prezenţi, care auzeau cu urechile lor cum se jeluiau şi strigau după ajutor spiritele rele cuibărite în trupurile bolnave, disperate că sfinţii martiri le chinuiesc de moarte. Şi cu toate că, fireşte, blestemaţii de cîini arieni nu se potoleau — nu şi nu ! — şi, rîzînd cu hohote, se îndoiau de trăinicia vindecării betegilor, de miracolul prin care îşi recăpătase vederea măcelarul orb Severus, ba îl mai şi învinuiau pe Ambrozie de mită şi orbire, tot oraşul, sau aproape tot oraşul îşi luă puteri din credinţa sfîntului episcop şi poporul fu cuprins de o însufleţire într-atît de exuberantă, încît strigătele sale se auzeau pînă în îndepărtata Gallie şi încă mai depărtatul Bizanţ, ba pînă şi în Africa. După toate acestea, o bună bucată de vreme ereticii şi păgînii nu mai cutezară să pornească vreun atac mai amplu, făţiş, împotriva lui Ambrozie, fiind limpede pentru oricine că însuşi Atotputernicul sărise cu puteri supranaturale în ajutorul bunilor catolici strîmtoraţi şi greu persecutaţi. Autenticitatea minunilor nu putea fi pusă la îndoială cu una, cu două, măcelarul orb ce-şi recăpătase lumina ochilor era un ins prea cunoscut în tot Milanul.

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

AMBROZIE ÎŞI OFERĂ LUI DUMNEZEU SUFLETUL, PENTRU A-ŞI PUTEA OFERI LUMII TRUPUL

Odată cu trecerea acestui moment descris mai sus, sfîntul episcop Ambrozie, oferindu-şi lui Dumnezeu sufletul, plonjă iar în vîltoarea lumească, de unde nu va mai apuca să se desprindă şi să iasă decît o singură dată pînă la moarte cînd, pentru a-l apăra cu încăpăţînare pe Domnul, se pare că avu nevoie de toată rămăşiţa de putere şi viclenie a celeilalte firi ale sale. Şi pe măsură ce se apropia de punctul final al carierei pămînteşti, aidoma oamenilor ce-şi iau adio, se străduia cu atît mai decis — deşi uneori scrîşnind din dinţi şi adesea fără speranţe — să termine şi să pună sub acoperiş clădirea corespunzătoare a îndurătoarei, dar atotstăpînitoarei Biserici-mame, unică şi indestructibilă.

Cel mai bun, respectiv singurul prieten ce-i rămăsese printre căpeteniile lumeşti, marele şi înţeleptul Theodosius, după ce-l înfrînse pe uzurpatorul de tron Maximus şi pusese să fie executat, se mută o vreme din Bizanţ la Milano, unde întîi, prin cuvîntul său împărătesc, energic, îl readuse pe adolescentul Valentinianus la credinţa cea adevărată, catolică, apoi îl trimise în Gallia, pe tronul rămas gol din Trever, pentru îngrijirea şi gospodărirea ţinuturilor apusene ale imperiului. Şi pentru că între timp muri soacra lui, frumoasa şi înţeleapta împărăteasă Justina, care l-ar fi putut sprijini cu sfaturile ei pe băieţelu-i umflat la faţă şi necopt la minte —

ce să-i faci, din păcate a murit, săraca ! — iar micul Vali rămăsese fără sfetnic și sprijin, toată puterea lumească ajunse în mîna aspră, cu degete butucănoase, a marelui Theodosius : deveni singurul domn și stăpînitor al marelui imperiu roman așezat peste trei continente, de o nemaipomenită întindere și putere și, vai ! plin de izvoarele fără număr ale păcatului.

Nimic mai lăudabil pentru zelul marelui episcop de Milano, decît faptul că îndată după moartea strălucitei împărătese-mame se înălță în vîrful picioarelor, își roti privirea pe carapacea pămîntului, să vadă unde ar găsi vreun adversar pe măsură, care atît prin putere, cît și prin forța ispitei ar putea înlocui fără cusur pe cea Înnebunitor de frumoasă și Capricioasă, pentru ca marele său spirit să nu rămînă nici o clipă fără activitate și pentru a nu se moleși în rutina zilnică a apărării lui Dumnezeu. Și nimic nu caracterizează mai bine smerenia sa, decît faptul că pentru acest rol alese — după o matură chibzuință — pe acela care era cel mai puternic și mai de temut dintre posibilii aleși și pe deasupra cea mai strălucită ofrandă abrahamică pe altarul Domnului. Pe acela care-i era cel mai bun prieten și totodată binefăcător, și a cărui torturare și înfrîngere ar fi fost egală cu propria-i torturare și înfrîngere ; vorbind figurat, acela în a cărui inimă dacă ar înplînta un pumnal, și-ar străpunge propria inimă. După toate acestea, nici nu mai e nevoie să spunem că degetul său arătător alesese fără greș pentru acest rol pe marele și înțeleptul Theodosius, ultimul sprijin și prieten ce-i rămăsese printre căpeteniile lumești, și totodată cel din urmă, dacă nu cel mai din urmă urcuș abrupt și hop în drumul său către împărăția lui Dumnezeu. Asemenea oamenilor ce se tîrăsc spre mormînt, și sfîntul episcop dorea să-și imortalizeze amintirea cu o ultimă și mare faptă de arme, pentru învățătura viitorimii, și să-și pecetluiască pioșenia cu o ultimă victorie, deși desigur inutilă. Pentru că faima și puterea

îi erau atît de mari, încît din păcate nu prea se mai putea aștepta la sfînta cunună de martir, trebui să se mulțumească a da de pămînt și a umili un împărat. E de-ajuns și-atîta pentru despărțirea mea de lumea asta, își spunea fără convingere, presupunînd bineînțeles că va reuși. Pentru aceasta, tot restul sau aproape cea mai mare parte a vieții sfîntului episcop se scurse cu subminarea prietenului său, marele și înțeleptul Theodosius, aparent spre propria laudă, dar în realitate în speranța descreierată a eșecului. Și deși părea că își chibzuiește și drămuiește cu un scop precis fiece pas cu una dintre firile sale, în realitate cu cealaltă fire și-l nega pe fiecare.

Chiar de la prima întîlnire a celor doi buni prieteni, primul contact din viața lor fusese umbrit de neliniștea fulgerelor îndepărtate ale acestei perechi cu poli opuși, deși ar fi exagerată afirmația că sfîntul episcop l-ar fi sîcîit și provocat de pe atunci deplin conștient pe nemuritorul împărat ; e de presupus mai degrabă că făptura-i grațioasă și sufletu-i blînd se temeau de războinicul și bărbatul de stat marțial, voinic, cu cap ras, ce se răstea la el, și numai de teamă pentru trupul său repezise spre el micile-i gheare de pisică atent îngrijite. Apoi, mai e de presupus că și faimoasele atacuri de mai tîrziu ale mititelului episcop împotriva uriașului împărat nu erau decît o carcasă durată din spaima constituției sale firave și din dezgust ; doar nu-i lega nici un fir vizibil de planul autobiografic și de sfîntul țel, pentru care lupta aparent cu un curaj demn de atîta atenție ; deși firește nici asta nu se poate afirma cu deplină siguranță, la fel de puțin și viceversa. Cert e că Ambrozie, încă la prima lor întîlnire fizică își înfipsese colții zdravăn, deși cu demnitatea cuvenită, în glezna groasă a adversarului său ce nu bănuia nimic.

A doua zi după sosirea sa la Milano, nemuritorul Theodosius — așa cum se cere unei căpetenii ce se considera un bun catolic — se înfățișă la liturghia din zori

de la Bazilica Nouă. Ajungînd în fața altarului, pentru a-și oferi împreună cu ceilalți dreptcredincioși ofranda de pîine și vin, umplu sanctuarul într-atîta cu uriașa-i prezență fizică și de militar, încît sfîntul episcop se retrase în spatele altarului, sau chiar dacă nu o făcu, după un timp își retrase acolo urechea și nervii sensibili. Cînd însă văzu că, potrivit obiceiului bizantin, preamăritul Theodosius rămîne în sanctuar și dorește să fie binecuvîntat acolo, în loc ca, după obiceiul din Milano, să se întoarcă împreună cu ceilalți dreptcredincioși în locul ce i se rezervase în biserică, trimise la el pe protodiaconul său pentru a-l întreba ce așteaptă și ce dorește. Iar cînd protodiaconul aduse înduratoru-i răspuns, îl trimise iar la împărat cu rugămintea de a-și ocupa locul în fruntea adunării.

— În sanctuar nu pot sta decît slujitorii lui Dumnezeu, comunică protodiaconul, potrivit îndrumării sfîntului părințel, pe un glas tremurat, dar hotărît, și din acest motiv te rog, nemuritorule cezar și Augustus, dacă ai vrea să părăsești sanctuarul și să te întorci la onoratul loc ce ți s-a desemnat, în cel dintîi șir al cuvioasei adunări.

— De ce ? întrebă marele Theodosius.

— Pentru că mantila de purpură, răspunse protodiaconul cu un glas și mai tremurat, dar cu atît mai hotărît, te poate unge căpetenie, dar nu și preot.

Drept care măritul împărat, stăpînul imperiului roman, adică al lumii, înghiți o dată în sec, așa cum putură observa toți cei prezenți.

— Mă supun, zise cu fruntea întunecată, și fața sa mare, lată, ba și întregul său cap ras păliră, deși după savantul istoric Sozomen doar se roșiră ; din păcate, penumbra ce domnea în sacristie făcea imposibilă consemnarea unei mărturii oculare istorice demne de încredere. Cert e că își lăsă capul cu smerenie în pămînt și, bocănind un pic mai slab din sandale, se întoarse în masa anonimă a pioasei adunări, chiar dacă în rîndul din față

al anonimatului. Își spusese, desigur, în atotcuprinzătoarea-i minte de împărat, că ceea ce pînă acum fusese bun pentru împărații romani de apus, se cuvine să accepte și el atît din tact, cît și din decență, știut fiind că domnia este știința și arta posibilităților și că nu numai împărăția lui Dumnezeu, ci și puterea împărătească are hotare, iar cele două, cum se știe, nu se potrivesc întotdeauna, oricît de evlavios ar fi domnitorul și oricît de inteligent episcopul.

— În afara lui Ambrozie nu cunosc pe nimeni care să merite cu adevărat titlul de episcop, zise deci tare Nemuritorul, cu fruntea palidă, respectiv roșie gotcă, în timp ce se scufunda la loc în ceața anonimatului ; însă ce s-o fi gîndit, iată un lucru pe care, din păcate, nu-l atestă nici eminentul Sozomen.

Se poate imagina oare că numai acest fleac a plămădit trunchiul cu multe ramuri și umbre sîngeroase ale conflictelor de mai tîrziu ? Că prima întîlnire a două trupuri ce se antipatizau și a mirosului lor predestinat ar fi croit destinul de mai tîrziu al Bisericii creștine și al imperiului roman, cu retragerea și subordonarea intereselor și argumentelor de rigoare ? Greu de crezut. Cert e că fronturile s-au format și s-au urnit. Și începutul era încurajator, adică din punctul de vedere al lui Ambrozie, mai bine zis al lui Dumnezeu, devreme ce puterea împărătească se umilise cu inteligență și se scufundase simbolic în anonimat, chiar dacă numai temporar. Dar nu trecu mult timp și urmă și a doua ciocnire fierbinte între înțelepciunea divină și cea mireană, care, slavă mîinii pricepute a micului episcop și a cutezanței sale oarbe, se sfîrși iarăși cu izbînda absolută a cucerniciei, deși s-ar putea ca în paguba așa-numitei dreptăți.

S-a întîmplat ca în Callinicum, Ar-Rakka de azi, așezare de pe țărmul Eufratului, evlaviosul popor creștin să aprindă, zice-se că la îndemnul și cu încuviințarea episcopului lor, sinagoga jidovilor și să împrăștie ori să ia

în proprietate obştească, respectiv personală, odoarele de aur şi argint găsite acolo. Cum în ultima vreme se întîmplase nu o dată în Asia la fel ca şi în Africa, Italia, ba chiar şi la Roma, ca bunii şi simplii catolici să se pornească împotriva necredincioşilor şi în sfîntul lor zel să aprindă sinagogile şi să le ia averile obşteşti, respectiv personale, care ajungeau apoi în mîna lor, administraţia considerase firesc şi oportun să intervină şi să pună capăt acestui obicei popular îndătinat. Drept care nemuritorul Theodosius, după ce parcurse întîi furios, apoi studie indignat, şi în cele din urmă puse pe cîntar cu fina-i imparţialitate împărătească raportul guvernatorului răsăritean despre evenimentele petrecute la Callinicum, porunci cu dreptate ca episcopul instigator să reclădească pe propria cheltuială sinagoga dărîmată, iar zelosul popor să restituie proprietarilor de drept obiectele de aur şi argint.

Proprietarilor de drept ? Există aşa ceva ? Drept ? Ce fel de drept ?

Ambrozie, marele şi micul episcop al Milanului — fie-i amintirea binecuvîntată ! — care în acea perioadă, întărindu-se în sfîrşit în credinţa sa, petrecea tot mai puţin timp pe scăunelul de rugăciuni şi tot mai mult la masa de diplomat şi în harnica-i caleaşcă de călătorie, tocmai se afla la Aquilaea, scena vestitului sinod viclean, ca preşedinte al unei adunări de elecţie episcopală, cînd vestea marii şi înţeleptei porunci ajunse la urechea sa şi la cucernica sa cunoştinţă. Şi, ca muşcat de şarpe, sîsîi de durere, iar ochii, de sub care dispăruseră iar mai mult sau mai puţin cutele disperării şi în chip miraculos se retrăseseră cît de cît şi pioasele pungi lacrimale, i se umplură de reflexele roşii, ameninţătoare, ale iadului.

— Drept ? Dreptate ? Ce fel de drept şi ce fel de dreptate ?

Asemeni oamenilor ce se tîrăsc spre groapă, care-şi exersează şi pregătesc ochii pentru ultima privire de adio, sfîntul episcop ştia pe cît mai mult, pe atît mai puţin despre viaţă, şi cu atît mai vîrtos apăra acest puţin. Se spune că certitudinea nesiguranţei e atît de ispititoare şi ademenitoare, încît omul bătrîn, bizuindu-se pe experienţele sale, poate să se înalţe oricînd la orice idee ce i se iveşte în cale — ca să vezi ! — şi tot atît de uşor şi la una contrară acesteia, după cum are chef de una sau de alta, şi în marea-i indiferenţă o asemenea joacă nu-l oboseşte. Iar sfîntul episcop al Milanului — fie-i amintirea binecuvîntată — ca îndeobşte oamenii mari, nu cunoştea osteneala, şi cu firea-i mare — cu una ori cu cealaltă — dorea să-şi joace rolul pînă la cele mai îndepărtate hotare ale vîrstei omeneşti. Şi pe măsură ce îmbătrînea, întinerea întruna — slavă domnului ! — şi continua a construi cu mînă tot mai încăpăţînată şi vicleană jocul său nemuritor, cetatea aeriană durată din stîncile Sfintei Biserici-mame.

Ajungînd aşadar la cunoştinţa sa dispoziţia administrativă a marelui şi înţeleptului Theodosius, după ce ţistui din buze şi fulgeră din ochi aşa cum se cere, se aşeză la masa de scris din Aquilaea şi scrise vestita sa epistolă din anii bătrîneţii adresată tînărului, deşi de acum în floarea vîrstei, împărat ce se afla la Milano. Citind această epistolă, nu poţi decît să zîmbeşti de afirmaţia unora, şi s-au găsit dintre aceştia chiar şi printre cei mai buni discipoli ai săi, că scriind această excelentă operă, sfîntul părinte a comis o gravă greşeală împotriva dreptăţii.

„Pe cine să asculţi în feluritele treburi ale lui Dumnezeu, preamilosule stăpîn, dacă nu pe episcopul tău ?" aşa începea cu tact şi smerenie vestita epistolă din Aquilaea, care poartă numărul 40 în opera integrală a lui Ambrozie, volumul intitulat *Epistolae*. „Cine ar îndrăzni să-ţi spună ţie adevărul, dacă nu episcopul ? Cunosc evlavia ta în faţa Domnului şi îndurarea ta faţă de oameni, eu însumi îţi sînt dator pentru binele ce l-ai re-

vărsat asupră-mi din belșug, dar tocmai din cauza asta, oare n-aș merita cele mai aspre mustrări din parte-ți dacă, lipsit de sinceritate sau din pură lingușeală, aș neglija în chip laș să-mi ridic glasul ca un avertisment, ferindu-te de a greși și de a cădea în păcat ?“

După acest început deosebit de smerit, sfîntul episcop expuse nu mai puțin smerit, dar cu mult zel profesional, părerea sa, respectiv a Domnului, despre dispoziția administrativă în discuție, potrivit căreia episcopul de Callinicum este obligat să reclădească pe propria cheltuială sinagoga dărîmată a jidovilor. „Cum ? Un episcop creștin să înalțe templul dușmanilor lui Cristos ?“ — punea sfîntul episcop întrebarea, la auzul căreia oricărui creștin adevărat i s-ar fi sfîșiat inima de durere sau, dimpotrivă, ar fi rîs cu hohote de absurditatea unei astfel de posibilități. „E imposibil — continua epistola calm și cu obiectivitate — cu desăvîrșire imposibil, așa ceva ar fi egal cu a-și tăgădui credința și a o părăsi. Gîndește-te, mărite cezar, ce urmări ar avea ! Dacă bunul episcop se supune dispoziției administrative, devine un renegat ; dacă nu se supune, se prea poate ca statul să-l decapiteze ca dușman și își va cîștiga sfînta coroană de martir. Măritule și înțeleptule împărat, ai sesizat încotro se îndreaptă acest caz ? Făcînd un echilibru între acești poli delicați, sfatul meu e : dacă socoți că bunul episcop de Callinicum e un caracter tare, atunci oprește-te la timp, înainte de a-l împinge în brațele nesupunerii față de administrație, adică ale martiriului, iar dacă l-ai considera slab, atunci, ca o căpetenie creștină cu teama de Dumnezeu, nu-l ispiti, căci s-ar putea să cadă.“

E limpede ca lumina zilei că, chiar fără a avea simțul împărătesc al măsurii și o cultură elevată, o astfel de situație poate fi înțeleasă cît ai clipi din ochi. Și numai prin smerenia sfîntului episcop se înțelege de ce continuă el să explice în faimoasa-i epistolă poziția sa

lipsită de modestie, adică în fond dreptatea sa, respectiv a Domnului.

„Fără doar și poate, bunul episcop al Callinicumului va alege martiriul, eu însumi i-aș lua locul cu inima împăcată — continua sfîntul părinte, întinzînd pentru a nu știu cîta oară mîna-i jinduitoare — și iarăși zadarnic ! — după sfînta coroană a martiriului. Iată de ce te rog pe tine, tu care vezi în măruntaie, căpetenie cu minte strălucită, care cu o singură mișcare a sprîncenelor tale stufoase conduci lumi, te rog să întorci împotriva mea pornirea-ți răzbunătoare și, dacă socotești că e o vină antistatală, pune-o în seama mea. Stau aici, în fața ta, și-mi recunosc vina. Declar că eu am dat foc sinagogii, sau chiar dacă n-am aprins-o eu însumi, pentru că mîna mea scurtă nu ajunge pînă în Asia, eu am dispus să i se dea foc, în locul meu și în numele meu, pentru a nu rămîne loc pe pămînt unde să fie tăgăduit numele lui Cristos. Iar dacă m-ai întreba de ce n-am aprins vreo sinagogă mai apropiată, ce-mi era la îndemînă, ți-aș răspunde că am omis numai din ușurință și neglijență, devreme ce nici nu-mi puteam închipui că m-ai trage la răspundere și m-ai pedepsi pentru asta. Și de ce să fac un lucru pentru care nu se dă pedeapsă, și ca urmare nici sfînta coroană a martiriului ?“

Aceste sfinte cuvinte sînt grăitoare prin ele însele. E aproape de neimaginat că ajungînd aici, marele și înțeleptul Theodosius n-a lăsat baltă cititul epistolei, pentru a retrage îndată necugetata dispoziție — și dacă se presupune că a continuat totuși lectura, a făcut-o desigur numai din respect față de marele episcop de Milano, pentru a nu se pierde neauzit nici un cuvînt al său valorînd aur, după cum și politicosul episcop continuase a scrie epistola numai și numai pentru a nu lipsi însetatele urechi împărătești nici măcar de un cuvînt valoros al său. Și, cu marea-i experiență de bărbat de stat, trecu îndată la latura practică a problemei.

„Cît priveşte obiectele cu drept de proprietate luate în folosinţă obştească sau particulară — continua evident absolut inutil şi numai de dragul simetriei — nici vorbă nu poate fi de restituirea lor. Nu se poate închipui ca în sinagoga unui tîrg uitat de Dumnezeu să se fi strîns odoare de orice fel, drept care e mai limpede ca lumina zilei că infama evreime a venit cu acuzaţia mincinoasă de furt şi jaf numai pentru a-i putea chema pe creştini în faţa judecăţii şi, jurînd strîmb, să-i vadă în temniţă, la muncă silnică, sub paloş ori arşi pe rug. Îndurătorule cezar, minte diamatină, stăpîn al meu bun, ai vrea să oferi ticăloasei evreimi un asemenea triumf? O asemenea victorie a sinagogii asupra bisericii lui Dumnezeu? Dacă va veni această zi, evreimea o s-o decreteze zi de sărbătoare, întocmai ca pe acea zi cînd a repurtat victoria asupra amoriţilor, ori cînd s-au eliberat din robia Faraonului, a împăratului Egiptului, sau a lui Nabucadnezar, regele Babilonului. Va decreta acea zi ca sărbătoare a victoriei dobîndite asupra întregii creştinătăţi. Ruşinarea lui Cristos — asta vrei să faci, o, tu, măreţ împărat, cel mai creştin dintre creştini?“

Dacă marele şi înţeleptul Theodosius n-a lăsat nici acum baltă cititul epistolei, atunci n-a făcut-o niciodată. Şi dacă, la rîndul său, marele episcop al Milanului a continuat totuşi să scrie şi, în sfînta-i mînie pe deplin justificată, n-a trîntit pe masă pana de gîscă, ci cu o admirabilă stăpînire de sine a continuat să depene argutia-i bine chibzuită, simplă şi obiectivă, pe care ar fi priceput-o pînă şi un prunc de origine modestă şi cu minte necoaptă, se datora desigur numai acelui gînd şi plan tainic ca, înainte de a părăsi acest pămînt întunecat şi trist, şi în semn de adio, să mai dureze o ultimă amintire rezistentă la apă şi foc, pentru învăţătura viitorimii creştine, eventual cu mica sa efigie pe piedestalul statuii închinate lui. Căci, după părerea sfîntului părinte, numai faptele ce se răsfrîng peste secole pot lăsa urme

nepieritoare în omenire, fapte care, asemenea principiului conservării materiei, nu pot fi niciodată, sau doar în cazuri extrem de rare, dovedite a nu fi existat.

„Nemuritorule, înţeleptule împărat — continuă deci sfîntul episcop, în fond absolut inutil şi numai în interesul planului autobiografic şi al sfîntului ţel —, gîndeşte-te la duşmanul tău mort atît de urît, la britannul Maximus, care şi el a reconstruit la Roma o sinagogă pîrjolită. Vrei să urmezi soarta lui? Dar dacă nu ai încredere în modestul meu sfat, convoacă şi alţi episcopi şi cere-le părerea — ceea ce din păcate ai neglijat pînă acum să faci în chestiunea impozitelor bisericeşti insuportabile —, şi acţionează potrivit sentinţei lor. Te rog stăruitor, mărite împărat...“

Aici pana de gîscă păru a se împiedica o clipă, înainte de a purcede la ultima parte a calmei şi obiectivei argumentări şi convingeri, la finalul de asemenea foarte calm şi obiectiv.

„Te rog stăruitor, mărite împărat — începea acest final ponderat —, nu-mi respinge sfatul, pe care-l aştern cu cel mai mare respect la picioarele tale. Ascultă-mă în singurătatea palatului tău imperial, şi nu mă sili să-mi fac auzit cuvîntul în biserică, în faţa dreptcredincioşilor.“

Istoriografia a consemnat încă din vechime cît de mult se aseamănă această a 40-a epistolă, atît în ce priveşte construcţia, cît şi în graţiosu-i fir roşu, însă mai ales în finalul blînd-ameninţător, cu acea epistolă pe care sfîntul episcop o adresase în urmă cu foarte mulţi ani nemuritorului împărat Valentinianus al II-lea, şi care la fel îl ameninţa cu excomunicarea pe împărat, în caz că, dînd satisfacţie neobrăzatei cereri a păgînimii, va scoate din debara şi va aşeza în aula senatului roman statuia bogat aurită a zeiţei Fortuna. Ar fi însă o greşeală ca această repetare plictisitoare să fie pusă pe seama ucigătoarei rutini zilnice, a moleşirii spiritului sfîntului episcop ajuns la bătrîneţe, sau — Doamne fereşte! — a se-

cării sfintei sale patimi ; mult mai la îndemînă e presupunerea, pe care şi-o revendică mulţi dintre doctorii în ştiinţa religiei şi statului, că aşa cum cazurile asemănătoare nasc efecte asemănătoare, micul părinte, înfrîngîndu-şi sila, în ultimă instanţă a copiat porunca lui Dumnezeu cu mînuţa-i ascultătoare, graţioasă.

Întors acasă de la Aquilaea şi nepăsîndu-i de teribila-i oboseală trupească, ceru îndată audienţă la marele şi înţeleptul său prieten de pe vremuri, pentru a afla ce a făcut acesta în problema infamei evreimi, deşi nu se îndoise nici o clipă — după cum nu spera nici viceversa — că mărita căpetenie a împărăţiei romane înclină capul în faţa voinţei Domnului şi-i clacă în picioare pe puturoşii de evrei. Însă, din motive neînţelese, nemuritorul Theodosius nu-l primi pe sfîntul episcop, respectiv îi refuză audienţa solicitată.

Faptul acesta îl întristă nespus de tare pe sfîntul Ambrozie. Şi îndată după liturghia de a doua zi dimineaţa, se grăbi să dea expresie supărării şi surprizei sale şi în public, cu vorbe cumpănite, blînde, însă în prezenţa cît se poate de personală a nemuritorului împărat şi nicidecum în spatele său, cum ar fi procedat în tinereţea-i demult trecută şi categoric mai prudentă. Pentru că în inima sa se aprinse încă o dată speranţa că poate va cîştiga totuşi cununa orbitor de strălucitoare a martiriului, oricît de greu ar fi suportat trupul său bătrîn clasicele desfătări ale răstignirii pe cruce sau arderii pe rug.

Pioasa adunare din Bazilica Nouă se înfioră de spaimă, şi însuşi marele şi înţeleptul Theodosius îşi înălţă capul surprins, cînd sfîntul episcop, aflat în amvonul ce-l înălţa fără echivoc mult deasupra oricărei puteri şi înţelepciuni pămîntene, trecu, după o scurtă introducere, de cîteva minute, la obiect, cu o blîndeţe şi răbdare bătătoare la ochi, însă foarte hotărît. Glasul său neînchipuit

de dulce umplu deodată marea sacristie şi ieşi şi pe ferestre, afară, cu fîlfîit de aripi ca de porumbel.

— Pe tine te-am ales, cel mai tînăr frate, i-a spus cîndva profetul Nathan regelui David, eu te-am uns pe tine, pentru a fi rege peste Israel. L-am spulberat pe înaintaşul tău rău, care persecuta trecînd prin foc şi sabie pe slujitorii Domnului, te-am ridicat făcîndu-te, dintr-un exilat, căpetenie, şi iată acum şi fiul tău domneşte dimpreună cu tine, şi popoare străine îţi slujesc puterea. Iar acum vrei să-i dai pe credincioşii mei pe mîna duşmanilor mei, să ajungă la cheremul lor ? Te mînjeşti de păcat şi iei bunurile de drept ale slujitorilor mei, pentru ca duşmanii mei să triumfe asupră-mi ?

Ajungînd aici, sfîntul părinte, pentru a preîntîmpina orice neînţelegere sau interpretare greşită, se întoarse brusc spre uriaşul împărat cu faţă înfricoşătoare, sprîncene stufoase şi cap ras, care şedea drept la mijlocul primului rînd, şi i se adresă de-a dreptul lui.

— Aşdar, stăpînul meu, rosti cu glasu-i mai dulce decît mierea, pentru că pînă aici am vorbit despre tine, acum mă voi adresa ţie. Ştiind că judecata Domnului va fi aspră, fii foarte atent ca, sporindu-ţi puterea, să nu-ţi scadă smerenia faţă de Atotputernic ! Fereşte-te să faci precum a făcut poporul lui Israel, care ajungînd pe Pămîntul Făgăduinţei a strigat : «Iată, toate aceste lucruri bune sînt datorate puterii şi iscusinţei mele !» Ci grăieşte aşa : «Acestea mi le-a dat Domnul, Creatorul meu, Cristos mi le-a dăruit !» Iubeşte Biserica, trupul lui Cristos, spală-i picioarele şi sărută-i-le, unge-le cu iruri scumpe, aromate, pentru ca toată casa să i se umple de mireasma sa, şi îngerii să jubileze, apostolii să se bucure, iar profeţii să zîmbească fermecaţi. Nu uita că e nevoie de fiecare membru al trupului lui Cristos. Ia aşadar sub ocrotirea ta tot trupul său, pentru ca în marea-i milă dumnezeească să-ţi ocrotească şi el împărăţia.

A fost o vorbire limpede, pe înțelesul tuturor. Și cînd sfîntul episcop coborî de pe amvon și se nimeri față în față cu războinicul marțial, cu degete boante, acesta îi zise așa :

— Mi-ai ținut predică, ai ? Mie !

— Nu neg, răspunse sfîntul părinte. Dar ți-am vrut binele.

— Îți poți imagina, zise soldatul sălbatic, de statură uriașă, că prima noastră dispoziție către cei din Callinicum era puțin cam pripită.

— Prima ? întrebă sfîntul episcop. Înseamnă că există și a doua ?

— Există, răspunse scurt împăratul.

— Și cum ar suna ?

— Am atentuat substanțial pedeapsa dată episcopului, rosti tare nemuritorul. Reconstrucția sinagogii nu se va face pe banii lui, ci pe cheltuiala orașului.

— Nu-i de-ajuns, spuse sfîntul părinte.

În toată biserica se așternu atunci o tăcere atît de mare, plină de teama de Dumnezeu, încît se putea auzi clar cum de pe fruntea și de sub paenula unui diacon ce se ruga plescăiau pe podeaua de marmură picături de sudoare. Atunci generalul Timasius, aghotantul împăratului, ieși brusc din inelul care-i înconjura pe cei doi prieteni buni și, cu glasul răgușit al oșteanului bătrîn, începu să înjure grosolan la adresa episcopului de Callinicum. Dar Ambrozie își întoarse îndată spre el făptura-i scundă și, pironidu-și cutezător ochii pe spada scoasă a oșteanului, care blestema necuviincios în pioasa lumină a opaițelor, își ridică brațul.

— Discut cu comandantul tău, zise, așa cum îmi poruncește datoria, pentru că îl cunosc ca pe un împărat drept și cu teama lui Dumnezeu. Dar cu tine, care folosești astfel de cuvinte mizerabile, ce jignesc urechea, am să mă socotesc altfel !

Și cu acestea, întoarse spatele generalului amuțit de rușine și care-și ascunse repede spada la spate, apoi, ridicîndu-și privirile, îl măsură iar pe mai marele imperiului roman, respectiv pe omnipotentul cezar, începînd de jos, de la sandalele numărul 48, pînă în vîrful capului ras lună. Și sufletul i se chirci, înțelegînd fără nici o umbră de îndoială, și trebuind să ia la cunoștință, că nu va face decît să guste o nouă victorie.

— Nu-i de-ajuns, mărite împărat, bunul și milostivul meu stăpîn, repetă, în tăcerea ce storcea sudoarea din oameni, chiar mai umil și delicat ca de obicei.

— De ce nu-i de-ajuns ? întrebă împăratul.

— Nu-i de-ajuns, zise a treia oară sfîntul episcop, și o clipă își închise ochii îndurerați, pentru că brusc una dintre firile sale se rușină adînc și revoltător. Și pe furiș aruncă a privire iute spre crucea uriașă din spatele altarului, la trupul torturat al Mîntuitorului, din care picura sînge, gîndind să ia puteri pentru victoria sa inevitabilă și rușinoasă.

— De ce nu-i de-ajuns ? întrebă împăratul.

— Ai retras și acel fragment din onorata-ți dispoziție, întrebă sfîntul episcop, potrivit căruia piosul popor creștin din Callinicum e obligat să restituie blestemaților jidovi bunurile luate în proprietate obștească și individuală ?

— Nu, zise nemuritorul. Nu l-am retras.

— Ai retras fragmentul, continuă sfîntul episcop, potrivit căruia toți cei ce au luat parte la înstrăinarea bunurilor, mai precis la preluarea în proprietate obștească și personală a bunurilor, să fie aspru pedepsiți ?

— Cum o să-l retragem ? tună împăratul, și fruntea îi deveni palidă, respectiv roșie. Cum îți imaginezi, sfîntul meu părinte ?

— Adică expui oprobriului public, continuă micuțul părinte tot mai încet și mai rușinat, nu numai pe bravii creștini ridicați la luptă pentru credința lor sfîntă, ci și,

dincolo de aceştia, întreaga creştinătate ? Ba mai mult, însăşi sfînta Biserică-mamă, care prin persoana episcopului a condus această luptă ?

Nemuritorul tăcea, desigur, pentru că nu ştia ce să răspundă.

— Şi dai ocazia, continuă sfîntul părinte imperturbabil, evident nebăgînd în seamă, în sfînta-i înflăcărare, că marele şi înţeleptul Theodosius nu-i răspunsese, dai ocazia şi un pretext guvernatorului din Răsărit să ponegrească şi să răstingnească încă o dată pe cruce pe domnul nostru Isus Cristos ? Şi să se răspîndească în întreaga lume vestea că sub domnia lui Theodosius, cel mai creştin dintre creştini, se poate ponegri şi lovi nepedepsit în cei ce urmează credinţa lui Cristos, dacă în evlavia lor se apucă uneori de cîte un abuz mărunt ?

— Nu-i de-ajuns ! zise sfîntul episcop după un timp, văzînd că împăratul tot nu răspunde. Nu, nu-i de-ajuns ! Marea Biserică-mamă, pe care oricît de nevrednic şi ruşinat, dar eu o reprezint în faţa ta, nu se poate mulţumi cu atîta.

— Ce doreşti deci ? întrebă stăpînul lumii.

— Ajută-mă, milostivule stăpîn, răspunse sfîntul episcop fără ezitare, să-ţi pot aduce fără mustrări de conştiinţă, cu inima împăcată, ofranda crucii.

— Cum înţelegi asta, sfinte părinte ? întrebă împăratul, evident ruşinat de moarte la vederea unei evlavii atît de mari.

— Pentru a-ţi putea oferi cu sufletul împăcat ofranda crucii, repetă sfîntul episcop.

Dar dacă marele şi înţeleptul Theodosius nu înţelese în prima clipă răspunsul, cucernicii credincioşi, în schimb, care-i înconjurau strîns pe cei doi buni prieteni, avînd evident mai multă practică în urmărirea minţii sfîntului episcop, pricepură îndată şi, de emoţie, începură a geme şi ofta sub arcadele înalte ale catedralei. Ba unii, mai slabi din fire, neputînd suporta înfruntarea evlaviei

cu despotismul împărătesc, o şterseră în stradă, pentru a-şi pune în siguranţă cucernicele suflete, eventual şi trupurile.

Însă marele şi înţeleptul Theodosius, desigur tot de emoţie, neapucînd a vorbi, acceptă, cu o clătinare mută a capului său uriaş, ras chilug, ca sfîntul episcop să aducă ofrandă crucii.

— Ţi-am înţeles bine răspunsul, mărite stăpîn ? întrebă încăpăţînatul episcop, sprijinindu-se pe experienţa sa de om de stat. Retragi dispoziţia, pentru a aduce ofranda crucii ?

— Retragem dispoziţia, zise împăratul, de data asta cu voiciune.

— Şi pe cea de a doua ?

— Şi pe a doua, răspunse împăratul, tot tare.

— Şi opreşti toată procedura ?

— O oprim, zise împăratul.

— Bizuindu-mă în cuvîntul tău de onoare imperial şi sprijinindu-mă pe el, pot aşadar să aduc ogranda crucii ? întrebă sfîntul episcop descurajat şi cu stearpa tristeţe a victoriei.

— Bizuindu-te şi sprijinindu-te, da, o poţi aduce, răspunse irevocabil împăratul.

Încă în noaptea accea, cei doi foarte buni prieteni se întîlniră din nou, de data asta nu în public, ci între patru ochi, adică aşa cum vom vedea mai tîrziu între şase ochi, şi de rîndul acesta în palatul imperial, unde fiind chemat în cursul serii, sfîntul episcop, după ce îşi consumă bruma de meditaţie şi cina-i săracă, şi pînă a nu se înălţa luna deasupra turnurilor oraşului, ciocăni fără teamă într-o poartă laterală şi, condus de un slujitor de încredere, străbătu un coridor secret, ajungînd în faţa marelui şi înţeleptului Theodosius.

Cît de mare îi fu surprinderea, ca să nu spunem stupoarea, ba chiar spaima, cînd, pătrunzînd în marea sală podită cu plăci de marmură roşie, în prima clipă crezu

că recunoaște aceeași încăpere în care, în tinerețea-i demult apusă, sau să zicem în floarea vîrstei demult apusă, îl primise împărăteasa-mamă Justina — sărăcuța! Dumnezeu s-o odihnească! — pentru a-i cere înapoi și revendica biserica Portiana, sau pentru... Dar, s-o lăsăm baltă! Sfîntul episcop mai-mai că leșină pe prag, într-atîta era de uluit și emoționat. Și, în spaima sa, își închise ochii și-și acoperi fața cu palmele, la fel ca atunci, în nefericitele vremuri demult apuse. Cum? Același alcov făurit din aur masiv, cu picioare de fildeș terminate în gheare, care oglindindu-se în luciul marmorei roșii se dubla — de parcă n-ar fi fost de-ajuns unul singur! —, aceeași boltă încadrată în lemn de cedru lustruit, cu casete de aur, aceleași tablouri de grup pe pereți, un pic impudice, ba — Doamne ferește! — același miros de mosc, ca și cum n-ar fi fost de-ajuns că l-a suportat o dată?! De necrezut! Sfîntul episcop deschise ochii și, în spaima sa, care nu scăzuse cîtuși de puțin odată cu vîrsta, și-i închise iar, apoi își încuie și nasul, simțind că pe ușa deschisă a budoarului învecinat pătrund alte și alte miresme ce făceau să se ridice substanțial temperatura și creditul tablourilor de grup ușor impudice. Aproape de necrezut! Marele și înțeleptul Theodosius, stăpînul imperiului roman, ar locui deci în acest sălaș, omul cu mîini butucănoase, sprîncene stufoase, în acest budoar, temutul general ar dormi pe această sofa, în care Jezabel și Iroada și-a întins gambele desfrînate, acoperite cu puf blond? Unde mă aflu? Ce miros! Simt că leșin!

Dar, să așteptăm, zise în sinea sa sfîntul episcop. Putea s-o spună, căci deocamdată era singur — sau numai între patru ochi, cum vom vedea mai tîrziu — în salonul care-i amintea de tinerețea-i demult apusă, sau să zicem de floarea vîrstei sale demult trecută. Să așteptăm, își zise cu ochii închiși de spaimă și cu nasul astupat. După cîte țin minte Înnebunitor de frumoasa și Capricioasa m-a primit pe vremuri, în anii tinereții mele apuse, în lăcașu-i de desfătări estivale de la Bregetio, lîngă Dunăre, și nu la Milano, în orășelul meu episcopal! Iar dacă acum, cum îndrăznesc să sper, mă aflu la Milano, orașul meu episcopal, atunci nu pot fi la Bregetio, pe țărmul Dunării, și ca atare acest lăcaș de desfătări nu poate fi același cu lăcașul acela, și această sofa ce pare periculoasă nu poate fi una și aceeași cu acea sofa periculoasă, pe care își lungea răposata coapsele groase, cu puf blond, și arătîndu-și pulpele lucitoare, îmi cerea să-i dau înapoi biserica Portiana. Îmi pot așadar deschide fără teamă ochii și nasul, ba și mintea, de care în scurtă vreme voi avea desigur nevoie. Piei din fața mea, Iroado! Cară-te, Jezabel! Nu mă ispiti și pe cealaltă lume! Și oare în ce veșminte va apărea marele și înțeleptul Theodosius în acest budoar renăscut în toată materialitatea lui?

Sfîntul episcop închise iar ochii, auzind în spatele ușilor sau al pereților pași ce se apropiau foarte repede și vrînd ca în adîncul sufletului să se pregătească așa cum se cuvenea pentru a înfrunta, între patru ochi, mai bine zis între șase ochi, pe Înnebunitoarea, vreau să spun pe marele și înțeleptul Theodosius, ciocnire care din păcate se va termina din nou cu victoria plictisitoare, implacabilă, a cucerniciei. Pașii se apropiau repede, răsunînd hotărît, cu energia unor călcături de comandant militar, dar ca ritm și dîrzenie puteau fi emise și de picioarele groase, cu puf blond ale trupeșei, dolofanei răposate, deși ce-i drept bocănitul sandalelor ar fi fost o nuanță mai moale și grațios, iar ritmul poate mai pudic sau, dimpotrivă, mai cochet în șovăirea lor. Dar parcă poți să știi?! Dacă se grăbește, hulpavă și bucuroasă — și de ce nu s-ar bucura, ieșind din mormîntu-i îndepărtat? — atunci pînă și dorul poate pune tot atîta greutate în tălpi cît dîrzenia unui comandant, iar dacă, Doamne ferește, e furioasă și mînată de răzbunare, pînă și furia

poate imprima sandalelor un bocănit pe măsură. Ce poţi şti cu femeile, vreau să spun cu bărbaţii de stat, respectiv cu comandanţii de oşti! Sub imperiul emoţiei de-o clipă, sfîntul episcop avea senzaţia că mai uşor s-ar descurca cu stăpîna coapselor desfrînate — mai ales dacă s-ar afla iar tolănită pe sofa —, decît cu monstrul ras în cap, cu picioare bine înfipte în pămînt şi cu voce tunătoare. Dar cum să se mai tolănească, biata de ea, cînd se odihneşte în mormîntul ei, acolo departe? Bineînţeles, îşi zise sfîntul episcop, cu ochii încă închişi şi ascultînd paşii ce se apropiau repede, se pare că sîntem la Milano şi nu la Bregetio. Din păcate nu la Bregetio, dovadă totuşi aceşti paşi milităroşi. Dar, pe de altă parte, mirosul ăsta! Şi uite, îşi şopti sfîntul episcop, şi clempănitul, nu, bocănitul paşilor ce se apropie a amuţit o clipă, poate dintr-o pudică şovăială sau, dimpotrivă, dintr-o cochetărie calculată. Sigur a şi ajuns în faţa uşii şi acum îşi pregăteşte şi aranjează pe ascuns braţele pentru îmbrăţişare, pentru a mă putea primi pe măsura dorinţelor sale ucigaşe. Simt de pe acum, e drept, cu nările larg deschise, mirosul de mosc al ereticei strecurat pe gaura cheii. Păcat că braţul măritei împărătese-mame e atît de gros, încît nu l-aş putea cuprinde nici cu cele două mîini, şi din păcate nici părul nu mi-e spălat şi ondulat aşa cum se cuvine, nici tenul masat şi întins.

În clipa aceea, sfîntul episcop înaintă fără voia lui un pas, respectiv se retrase la doi paşi de sofaua aurită şi din păcate încă goală, în care, în lipsa pulpelor cu puf blond, se afla numai uşorul pled purpuriu. Şi după ce mărita amfitrioană, vreau să spun măritul amfitrion pătrunse în budoarul materializat, marele episcop al Milanului îşi închise iar ochii şi îşi acoperi faţa cu mînuţele-i graţioase.

— Ce-ai păţit, sfinte părinte? întrebă surprins marele şi înţeleptul Theodosius. Te simţi rău? De ce-ţi acoperi ochii?

— Răspîndeşti atîta strălucire, nemuritoare împărăteasă-mamă, răspunse sfîntul episcop, încît ieşind din coridorul întunecos...

— Împărăteasă-mamă? repetă înţeleptul Theodosius teribil de mirat. Ţi-e rău, sfinte părinte?

— Răspîndeşti atîta strălucire, continuă sfîntul episcop, încît ieşind afară din coridorul întunecos a trebuit să-mi ocrotesc lumina ochilor. Îngăduie-mi să mă întorc o clipă din faţa strălucirii tale.

— Vezi bine, azi-dimineaţă, în biserică, nu ţi-ai acoperit faţa, răspunse pe bună dreptate nemuritorul. Dar nu-i nimic, acopere-o, dacă în marea-ţi înţelepciune eşti de părere că pe nevăzute vezi lumea mai bine decît noi cu cei doi ochi ai noştri. Ia loc, sfinte părinte, şi fă-te comod, pentru ca spiritul tău să poată discuta cu atît mai liber şi mai viguros cu noi. Ne vom aşeza şi noi pe obişnuitul şi comodul nostru loc.

Şi cu acestea, nemuritoarea făptură împărătească, emanînd din uriaşu-i trup nori deşi de mosc, se tolăni pe sofaua făcută din aur pur şi trase peste pulpele-i groase pledul de mătase purpurie. Şi toga ei simplă, albă, îi înfăşură cu valuri atît de uşoare trupul mare, încît nici un muşchi bărbătesc nu se profila de sub ea, şi numai sprîncenele stufoase şi craniul ras chilug trădau fără dubiu natura theodosiană.

— N-ai vrea să şezi aici, lîngă noi, pe sofa, sfinte părinte? întrebă foarte evlavios şi zîmbind.

— Doamne fereşte, zise sfîntul episcop speriat. Doamne fereşte.

— Nu cumva te dor ochii, de-i ţii încă şi-acum închişi? întrebă după un timp nemuritorul, cu răbdare. Dacă nu mă înşeală memoria, se zice despre tine că tot plîngînd ziua-noaptea în marea-ţi milă pentru oameni, te-ai ales cu o inflamaţie cronică la ochi şi pungile lacrimale ţi s-au umflat peste măsură.

— Stăpîna mea mare, mamă de împărați, vreau să spun tată, răspunse marele episcop, cu îndurătoarea ta îngăduință, rămîn în picioare.

— Stăpînă ? repetă marele și înțeleptul Theodosius, tresărind iarăși de mirare. Mamă de împărați ? Drace ! Ce te-a apucat ?

Sfîntul episcop tăcea.

— Unde te crezi ? întrebă nemuritorul, aplecîndu-se un pic înainte de pe sofa. Nu cumva ai vedenii, sfinte părinte ? N-ai vrea totuși să șezi ?

Trupurile omenești — deși cel ce le privește foarte atent poate stabili deosebiri mari între ele — se aseamănă între ele în chip neobișnuit, și nu e de mirare, doar Adam și Eva, din care ne tragem toți, erau, cum se știe, amîndoi oameni, așadar foarte asemănători unul altuia, și mărunta deosebire dintrei ei îi completa armonios, iar la prima vedere nici în tablourile pictorilor din vechime deosebirea nu se evidențiază cu ostentație : nu e deci de mirare dacă cineva, care toată viața s-a preocupat de studierea sufletului și a anticipat drumul greu al purificării sale, în sfînta febră a muncii se rătăcește în imperiul înșelător al trupului și neglijează atît deosebirile mărunte, cît și pe cele mari. Căci zadarnic își modelează făptura murdarul și întinatul trup și apare în sute și sute de înfățișări, cu plete negre sau roșii sau blonde, cu barbă, mustață sau fără, gras sau slab, înalt sau scund, cu pulpe dolofane sau subțiri, cu păr des pe tot trunchiul sau cu pielea albă ca laptele, păstorul cunoscător al sufletelor nu e înșelat de aparențe ; văzînd dincolo de deosebirile mărunte și dîndu-le la o parte, nepăsîndu-i de nimic altceva, caută și descoperă Răul ascuns în el și îl înfruntă cu succes. Și nu e de mirare dacă pe parcursul acestei cercetări și lupte migăloase îi scapă eventual din vedere că trupul murdar și puturos se termină în partea de sus cu un mare coc blond atractiv, sau dimpotrivă, cu lipsa — rasă — a acestuia, sau că are o duhoare ariană,

ori dimpotrivă, un plăcut miros catolic, devreme ce cu ochii-i pătrunzători demult a descoperit și într-unul, și în celălalt unica parte contradictorie și dușmănoasă : puterea lumească, ridicată împotriva împărăției lui Dumnezeu.

— Nu, nu mă așez lîngă tine, stăpîna mea ! exclamă în sfîntu-i delir marele episcop al Milanului. Zadarnic mă ispitești !

Și în ochii săi luceau atît de tare reflexele amenințătoare ale iadului, de parcă și-ar fi pierdut mințile, sau de parcă ar fi ținut să dea impresia, din cine știe ce motive, că și-a ieșit din minți.

— Ia te uită, zise marele și înțeleptul Theodosius, subțiindu-și brusc glasul și ascunzîndu-și, parcă de rușine, chelia capului ras sub pernele de mătase. Deși, dacă-ai ști cu cîtă nerăbdare am așteptat și am pîndit momentul cînd, în sfîrșit, puteam rămîne în doi cu tine.

Sfîntul episcop se retrase încă un pas.

— Nu te speria, sfîntă mamă, vreau să zic, sfînt părinte ! șopti cu drăgălășenie marele și vicleanul Theodosius, zîmbind pudic.

— Cum ? exclamă sfîntul episcop, retrăgîndu-se încă un pas.

— Zău, din ce te-ai speria în curtea noastră împărătească, nu ? continuă marele Theodosius pe o voce de-a dreptul subțire și zîmbind tot pudic. Doar știi că îți cinstim persoana vestită în toată lumea ! Și n-am precupeți nici un preț pentru a te îndatora și a-ți cîștiga sprijinul.

— Ce-e ? exclamă sfîntul episcop. Nici un preț ?

— Mă roșesc, spuse măritul împărat-tată.

Și strîngînd cu un braț perna de mătase purpurie pe capul ras, își întinse ademenitor celălalt braț foarte gros, alb, pe care sfîntul episcop nu l-ar fi putut cuprinde nici cu două mîini, spre sfîntul episcop, care abia acum observă nenumăratele inele de aur care îmbrăcau degetele butucănoase și brățarele de aur ce zdrăngăneau la în-

cheietura mîinii, fără a mai vorbi de cerceii lungi ce atîrnau la urechile-i mari, roşii. Şi se văzu silit să se retragă iar, căci masivul trup de împărăteasă, vreau să zic de împărat, părea că emanase un nou val bregetian, mai intens decît oricare de pînă acum.

— Piei din faţa mea, Jezabel! exclamă sfîntul episcop cu toată puterea, dar fără glas. Cară-te, Iroadă!

— Ei, ei, cum să interpretez asta?! şopti marele împărat, îndulcindu-şi glasul. Nu primeşti mîna ce ţi-o întindem? Nu cumva ai avut parte de niscai experienţe neplăcute la alte curţi imperiale, cu alte mîni ademenitoare, sfinte părinte?

Şi cum sfîntul episcop nu-i răspunse nici de astă-dată, adică încă nu-i răspunse, jovialul, vicleanul Theodosius îşi ridică ochii cu cochetărie şi oftă amarnic, tare.

— Unde-a dispărut vestita-ţi ştiinţă oratorică, zise oftînd, căreia, cum ştim, i s-a dus vestea de veneau oamenii de hăt departe? Să-ţi fi secat oare într-atîta vorba numai datorită prezenţei noastre apăsătoare, ori poate că te necăjesc ceva amintiri urîte? Ei, şezi te rog aici lîngă noi şi hai să fim intimi!

Şi cu mîna pe care strălucea inelul de aur îşi smulse de pe el pledul de mătase purpurie, lăsînd să lucească în lumina marilor lămpi cu ulei pulpele-i groase, acoperite de puf.

— Ce trecător e trupul, zise, atît cel bărbătesc, cît şi cel femeiesc, ba şi trupul din al treilea soi, cum a ajuns al tău, sfîntă mamă sau sfinte părinte, totuna-i, şi care acum se află între cele două. Şi cîtă dreptate ai cînd zici că la fel dispreţuieşti şi pe unul şi pe celălalt, doar nu le desparte unul de altul decît o foarte măruntă deosebire, şi nu multă vreme, căci după o vreme amîndouă vor fi asemănătoare celui de-al treilea soi, adică aceluia cum e al tău. Cîtă dreptate ai să-ţi pese numai de sufletul tău nemuritor!

Şi cu acestea, reîngroşîndu-şi brusc glasul, marele şi înţeleptul Theodosius rîse tare şi cît se poate de bărbăteşte şi, întinzîndu-şi mîna spre mijlocul trupului, şi-l pălmui cu deplină plăcere şi mîndrie. Apoi se sculă de pe sofa şi, îndreptîndu-se în toată înălţimea sa, porni repede cu paşii-i răsunători, de comandant, spre sfîntul părinţel şi îl cuprinse cu o gingăşie aproape părintească de după umeri. Iar Ambrozie, în spaima-i amestecată cu oroare, se întoarse oftînd spre Dumnezeu, care făcu o minune şi, pentru a-l ului pe îngîmfatul împărat, îl dublă pe sfîntul episcop, nu numai în putere şi minte, ci şi ca statură. Şi în răstimpul minunii, din clipa aceasta discutau doi Ambrozie cu uriaşul Theodosius, domnitorul imperiului roman, adică al lumii. Şi cum avea o forţă îndoită, din păcate iar se juca doar de-a triumful şi iar nu-şi oferea suprema satisfacţie, purificatoare, cu gust de migdală şi cian, a înfrîngerii.

Discuţia şi lupta între şase ochi, potrivit informaţiilor demne de încredere ale ştiinţei istorice, au decurs astfel: marele şi înţeleptul Theodosius, domn nemuritor al imperiului roman, care brusc îşi recîştigase indubitabila natură bărbătească, şedea singur cu craniu-i uriaş strălucind ca o lampă şi cu sprîncenele-i stufoase, pe însingurata sofa de aur pur, ca în mijlocul unui pustiu, în timp ce în jurul său cei doi mici Ambrozie ba se deplasau de colo-colo cu mişcări iuţi, tactice, ba îl hărţuiau pe adversarul lor neputincios, îl înfăşurau în nemişcarea sa înspăimîntătoare şi cu cele două perechi de ochi îl pironeau locului. Iar glasurile neînchipuit de dulci din cele două guri asediau ca trîmbiţele Ierihonului singurătatea stearpă şi pămînteană a marelui împărat.

— Vedem cu bucurie, sfinte şi iubit părinte, tună înţeleptul Theodosius, şezînd însingurat, că cele două perechi de ochi ai voştri, în pofida tuturor zvonurilor contrare, strălucesc aproape tinereşte şi, ca să zicem aşa, nu găsim nici urma pungilor de lacrimi ce se spune că

ţi s-au umflat. Cărui fapt să-i atribuim schimbarea asta? Să se fi domolit oare cu vîrsta agitata, dubla voastră conştiinţă şi poate nici nu mai deplîngeţi într-atîta biata omenire?

Cei doi sfinţi părinţi stăteau deocamdată nemişcaţi, unul la dreapta, celălalt la stînga împăratului, astfel că acesta era nevoit ca la orice frază să mişte capul de două ori, pentru a-i putea vedea şi înmănunchea pe adversarii sporiţi.

— Dealtfel, pe cine putem stima în persoana dumneavoastră dublă? întrebă foarte amabil şi curtenitor. Oare v-aţi înmulţit prin sciziparitate, ca fiinţele monocelulare? Şi în foarte scurt timp vom sta, respectiv şedea, faţă în faţă cu patru sfinţi părinţi?

— În nici un caz nu ne-am înmulţit, răspunse mîndru primul Ambrozie, care era ca statură la fel de scund şi graţios ca şi celălalt, totuşi cu un fir de păr mai puţin scund şi graţios, nu, nu ne-am înmulţit pentru a putea vorbi şi noi cu tine la pluralul persoanei întîi cum vorbeşti tu, ca împărat, cu noi, deşi în momentul de faţă regulile gramaticale ne obligă la asta. Noi stimăm şi în forma noastră originară, unică, obiceiurile tradiţionale şi acceptăm situaţia dată, mărite stăpîn, nemuritorule cezar!

— Cum s-ar spune, ne daţi ceea ce oricum e al nostru, zise ironicul, înţeleptul Theodosius şi, întorcîndu-şi spre stînga uriaşul cap ras cu sprîncene stufoase, îi aruncă o privire mirată celuilalt Ambrozie, celui un pic mai graţios, ca şi cum ar fi aşteptat de la acela confirmarea celor spuse.

Dar acest Ambrozie, ceva mai graţios, deocamdată, după toate semnele, tăcea.

— Îţi dăm ceea ce ţi se cuvine în virtutea obişnuinţei, deşi nu întotdeauna a fost al tău, răspunse primul Ambrozie, neobişnuit de flegmatic. Căci, ce-i drept, omul, respectiv cetăţeanul roman, datorează respect şi supunere după Dumnezeu în primul rînd împăratului, dar oare potrivit originii merită împăratul această putere?

— Desigur, ai ridicat această întrebare retorică, una dintre jumătăţile sfinţilor noştri părinţi, răspunse marele Theodosius, pentru a-ţi putea da singur răspuns. Ei bine, deoarece sîntem într-o dispoziţie blîndă, îţi dăm îngăduinţa să răspunzi.

— Îţi mulţumim din inimă pentru îngăduinţă, răspunse Ambrozie cel cu o idee mai puţin graţios. Află deci, nemuritorule, că comuniunea casnică a lui Adam şi Eva a fost primul stat organizat din lume, după modelul căruia s-a alcătuit fiece societate de mai tîrziu. Iubirea şi serviciul reciproc le-a legat laolaltă membrele, toţi aveau drepturi şi îndatoriri egale, şi întocmai ca în colectivităţile păsărilor, fiecare se supunea în egală măsură legilor pe care le făceau prin voia tuturor. Fiecare îşi aducea cu schimbul aportul şi la muncă, şi la domnie, după cum îi venea rîndul.

— Te ascultăm cu interes, una dintre părţile sfinţilor noştri părinţi, zise Nemuritorul întorcînd capul dinspre dreapta spre stînga şi aruncînd o privire curioasă spre celălalt Ambrozie, cel un pic mai scund, care stătea cu ochii în pămînt, tăcut, la dreapta sofalei, dîndu-şi pesemne instinctiv seama că e bine să-şi ascundă privirile înflăcărate de interlocutor.

— Dar din păcate, continuă primul sfînt părinte fluent şi fin, dorinţa de putere s-a cuibărit din ce în ce mai mult în oameni, iar cînd au ajuns la putere, s-au cramponat zdravăn de ea şi n-au mai fost în stare să renunţe la ea. I-au deposedat pe ceilalţi semeni de drepturile lor de a-şi lua partea din stăpînire, i-au silit să accepte o soartă de rînd, drept care aceştia au devenit ticăloşi şi nemulţumiţi, în timp ce puţinii care s-au obişnuit să stăpânească, desfătîndu-se fără măsură în această postură, au devenit trufaşi şi tirani.

— Te ascultăm în continuare cu interes, zise nemuritorul, cu un zîmbet mulţumit şi înţelept pe faţa asprită de războaie. Ne vorbeşti ca de la suflet. Dar ce spune despre asta cealaltă jumătate a sfîntului nostru părinte, căreia pînă acum nu i-am auzit decît tăcerea ?

Brusc, Ambrozie cel cu o nuanţă mai graţios porni din loc, trecu prin spatele împăratului, apoi ajunse pe partea cealaltă iar în faţă, şi îl mai ocoli astfel încă de cîteva ori iute, desigur cu intenţia de a-l ameţi şi intimida pe adversar. Dar încă nu-şi deschise gura mititică pentru a-şi dezlega glasul dulce-melodios.

— Totuşi, în împrejurările actuale e nevoie de regate şi împărăţii, deşi s-au născut în păcat, continuă primul Ambrozie cu o turnură elegantă, căci poporul uşuratic nu poate trăi fără un domnitor, care să-l silească a fi disciplinat şi să-l înveţe a se supune legilor. Mă refer în primul rînd la marele imperiu roman, care asigură cetăţenilor săi o pace binefăcătoare, şi a sprijinit primul răspîndirea discipolilor credinţei adevărate pe globul pămîntesc. Dacă, Doamne fereşte, marele imepriu roman ar dispărea, aşa ceva ar însemna sfîrşitul oricărei societăţi organizate, cu alte cuvinte sfîrşitul lumii.

— Ei, ei, zise marele Theodosius, atît de puţină încredere ai în omenire ? Dar ia spune-ne, celălalt sfînt părinte, nu ştiu, mai bun ori mai rău, de ce ne-ai dat roată atît de tăcut şi neînduplecat, în timp ce jumătatea cealaltă stă pe loc şi vorbeşte ? Cum e posibil ca aceste două părţi să semene atît de puţin între ele ?

— Fiind aşadar nevoie de regate şi împărăţii, continuă Ambrozie cel cu o nuanţă mai puţin graţios, cu atît mai mare e nevoia de căpetenii drepte, aşa cum eşti tu, multmilostivul nostru stăpîn şi puternic împărat, care te distingi nu numai în gospodărirea ordonată a sufletului tău, ci şi prin făptura-ţi puternică, prin membrele uriaşe, dar armonioase, prin tenul înfloritor şi ţinuta plină de demnitate, de comandant militar. Şi ce minte deosebită trebuie

pentru a deprinde la cumpătare acest trup multpretenţios — cum se aude —, cu o dietă abstinentă şi cu inteligente exerciţii de gimnastică de regularitate, cumpătare datorită căreia, slavă Domnului, sufletul tău nemuritor poate să recunoască lesne micile greşeli pornite din îndemnul trupului.

Auzind acestea, marele Theodosius izbucni în uriaşe hohote de rîs.

— Ne recunoaştem greşelile, repetă, adică ne retragem dispoziţiile către Callinicum ? Bravo ! Asta dorea să spună — nu-i aşa ? — jumătatea mai limbută a sfinţiei-tale ?

— Le-ai retras, continuă imperturbabil primul Ambrozie, cu un zîmbet cuceritor pe faţă, din dorinţa ta cea mai fierbinte de a te supune voinţei lui Dumnezeu. Pentru că Dumnezeu există dinaintea statului, credinţa dinaintea dragostei de patrie, sfîntul sobor al credincioşilor dinainte de orînduirea cetăţenească romană. Şi cu toate că împăratul e fruntea şi căpetenia creştinătăţii laice, fiind el însuşi odrasla Sfintei Biserici-mame, datorează supunere celui ce l-a născut.

— Supunere ? Fără îndoială, zise nemuritorul. Deşi în legătură cu persoana noastră nu ne face plăcere să se amintească des supunerea, căci, după cum ştii, jumătate limbută a sfinţilor noştri părinţi, cuvîntul are o putere nefastă şi adesea îşi transformă şi ciunteşte propriul sens.

— Cuvîntul da, însă nu şi Cuvîntul Domnului, răspunse mica jumătate inteligentă a micilor şi irezistibililor Ambrozie. Cuvîntul Domnului este unicul lucru pe lume veşnic identic cu sine însuşi, drept care i te poţi supune fără teamă, împărat cu minte ca diamantul, căci puterea ta nu va suferi nici o ştirbire. Altceva e cuvîntul obişnuit. Cuvîntul poate ajunge în contradicţie cu Cuvîntul Domnului, şi în acest caz poţi constata fără ezitare cu cît e mai mic şi mai mărunt faţă de acela. Dacă ai făgăduit şi poruncit ceva asupra căruia s-a înstăpî-

nit răul din cuvînt, și chiar dacă ți-ai pecetluit făgăduiala prin jurămînt, nu trebuie să o respecți, dacă contravine Cuvîntului Domnului, așa cum Irod a făcut rău ținîndu-și făgăduiala făcută la beție dansatoarelor și l-a decapitat pe proroc și, la fel, rău a făcut Iafet din Galaad că și-a respectat făgăduiala necugetată și și-a ucis fiica. Puternice general, pînă și Dumnezeu însuși a permis ca în locul frumos-mirositorului Isaac să fie jertfit pe altarul său un ins puturos, mult mai puțin valoros!

— Hoho, tună bine dispus marele Theodosius, plesnindu-se cu palmele-i uriașe peste genunchi. Deci mă îndemni să-mi calc cuvîntul și jurămîntul, măicuță, adică una din jumătățile măicuței mele?

Aici, celălalt Ambrozie, care tocmai își încheiase unul din ocolurile date nemuritorului, se opri la dreapta sofalei, exact pe locul de unde pornise și, pironindu-și ochii ce ardeau nebunește asupra adversarului său, vorbi cu glasul său aproape inimaginabil de dulce. Și, potrivit planului anticipat al Domnului, vorbi așa fel, încît să-l uluiască și tulbure din plin pe puternicul împărat, care pînă atunci fusese destul de sigur pe sine.

— Nu-i da ascultare! zise, cu arătătorul mîinii drepte îndeptat spre jumătatea sa mai bună sau mai rea, spre celălalt Ambrozie, cel cu o idee mai puțin grațios. Nu crede nici un cuvințel! Nu spune adevărul!

Planul Domnului se împlini, căci marele împărat se tulbură într-adevăr și rămase uluit, cel puțin cîtva timp. Cu sprîncenele ridicate, înățîndu-și de uimire o mînă în sus și cealaltă repezindu-și-o sub veșmîntul de casă, după pumnalul scurt ascuns acolo, ca și cum s-ar fi așteptat la un atentat, își plimba mut de colo-colo limba printre cele două șiruri de dinți orbitor de albi, nefiind în stare să mai gîndească și să vorbească în teribila-i surprindere. Și nu prinse glas decît tîrziu, după ce își redresă înțeleapta dispoziție zdruncinată și își stăpîni limba ce rătăcea printre șirurile dinților.

— Ia te uită, exclamă tare, atît de puțin seamănă între ele două părți ale unui întreg? În viața mea n-am mai întîlnit o minune ca asta! Ca mîna stîngă să contreze ce face dreapata?

— Nici un cuvînt din ce ți-a spus nu-i adevărat! repetă încet sau tare celălalt Ambrozie, cel un pic mai grațios, pironindu-și arătătorul și ochii indignați asupra perechii sale. Minte! adăugă, pentru a fi și mai convingător.

— Păi, voi nu sînteți unul? întrebă nemuritorul împărat și mai mirat.

— Întrucît puterea împărătească provine de la Dumnezeu, continuă foarte calm primul Ambrozie, împăratul își poate schimba cuvîntul, dacă așa îi poruncește Dumnezeu. Căci în interesul Lui are dreptul și să-și calce cuvîntul.

— Nu-i adevărat, îl întrerupse șoptind sau tunînd Ambrozie cel cu o idee mai grațios. Puterea împărătească nu e de origine divină, ci vine de la diavol.

— Împăratul, firește, are obligații, zise primul Ambrozie pe glasu-i uimitor de mieros, pe care i le-a dat tot Dumnezeu. Trebuie să respecte libertatea la cuvînt a supușilor săi, chiar dacă aceștia abuzează de ea, ba mai mult, trebuie să respecte și libertatea de vorbire a celor ce slujesc în armata sa și îi datorează supunere militară. Deosebirea dintre domnitorul bun și cel rău constă în faptul că cel bun iubește libertatea, iar el rău robia. Domnitorul care iubește libertatea se face îndrăgit de poporul său și nu există oaste de mercenari care să-l apere mai bine decît dragostea acestuia.

— Aha! exclamă celălalt Ambrozie, cel o idee mai scund, scuturînd indignat degetul arătător îndreptat spre celălalt. A și început să se tocmească, să parlamenteze, ai observat, pretins nemuritor împărat? A început să poleiască, să ajusteze, să dea explicații, pentru a-mi face, în felul său oportunist, și mie pe plac. Dar află, tu, împărat mai puternic decît oricine, care îmi ești mai nesu-

ferit decît oricine cu membrele tale uriașe și glasul tău dogit, află că puterea ta e de origine diabolică. Fie că ești bun, fie că ești rău, poporul te urăște, și te va urî veșnic, pentru că domnești peste el. Pentru că atunci cînd te-a născut maică-ta, te-a născut pentru păcat, devreme ce te-a odrăslit pentru a domni. Și fie că ești tiran, fie bun democrat, ai să ajungi în iad, unde carnea și untura ta au să fiarbă veșnic în cazanele diavolului.

— Ca orice om deștept și înțelept, continuă primul Ambrozie, cu un zîmbet fermecător pe fața-i bărboasă, și împăratul aspiră să-și îndeplinească obligațiile față de ceilalți, și nu să-și apere propriile drepturi. Să se abțină a strînge averi din care alții să nu se poată împărtăși, și să vegheze cu toată puterea conștiinței sale ca nimeni să nu sufere cea mai mică nedreptate. Și poate împinge această virtute pînă acolo, încît să renunțe cu tact subțire la a se apăra, pînă și atunci cînd e atacat fără motiv.

— Ești atent? exclamă celălalt Ambrozie. L-ai auzit, așa-zisule nemuritor? Acum urmărește în viclenia-i pios camuflată să te convingă să nu-i mai aperi nici în adîncul sufletului pe puturoșii jidovi din Callinicum, cu toate că în fapt te-ai și renegat și ți-ai luat mîna de pe ei. Și se preface a nu ști că cel ce renunță la drepturile sale se urăște pe el însuși.

— Interesant, zise marele și înțeleptul Theodosius, care încă nu-și revenise din uluială. Prin urmare, cine domnește bine și cu dreptate, pe de o parte se face urît de popor, pe de alta se urăște pe el însuși. Ce interesante sînt învățăturile voastre împreunate, da, împreunate, sfinte părințele!

Planul Domnului se împlini, căci, iată, marele și înțeleptul Theodosius se încurcă atît de tare, încît nu mai era în stare să deosebească o parte a învățăturilor împreunate de cealaltă parte, și asemeni militarilor cu mentalitate mai simplă, tăie nodul fără a sta pe gînduri.

Însă nodurile Domnului nu pot fi tăiate fără ca făptașul să fie pedepsit.

— Cată să știi, dragul nostru stăpîn și împărat, zise primul Ambrozie, care, încăpățînat cum era, continua să stea pe loc, la stînga sofalei, și după toate semnele poate nu se va clinti din loc pînă la sfîrșitul discuției, dacă avea să se sfîrșească vreodată! cată să știi că patimile trebuie să ni le subordonăm întotdeauna și în orice împrejurare înțeleptei rațiuni.

— Minte! exclamă Ambrozie cel cu o idee mai grațios. Nu înțeleptei rațiuni, ci lui Dumnezeu! Dar zadarnică ni-e orice strădanie, căci diavolul le pîndește, le înhață la jumătatea drumului și pune șeaua pe ele înainte de a ajunge la Dumnezeu!

— Trebuie să știi, nemuritorule, continuă primul Ambrozie, că bunul cel mai de preț în viață este virtutea.

— Iar minte! exclamă cel un pic mai grațios. Bunul cel mai de preț e Dumnezeu, cu care virtutea, în pofida oricărui efort, nu se poate identifica niciodată, și ca urmare ea însăși devine păcat.

— Trebuie să știi, mărită căpetenie, zise primul Ambrozie, că numai și numai viața virtuoasă e demnă de om, dar și de împărat, oricît de ispititoare s-ar arăta excepțiile, care întăresc regula.

— Minte! rosti cu glasu-i neverosimil de dulce sfîntul părinte un pic mai grațios. Căci nu vedem decît excepții, și unde rămîne regula? Cum n-a existat niciodată viață virtuoasă și nu va exista niciodată, nu poate fi imaginată decît după ce murim, dar și-atunci foarte amară.

— Și trebuie să știi, părinte și împărat al nostru, continuă neclintit primul Ambrozie, că morala, adică știința binelui și răului, trebuie să se întemeieze pe cunoaștere, altminteri lesne o ia razna și se poticnește, mai ales în întunericul plăcut, învăluitor, al nopților.

— Iar minte! șopti dinspre dreapta cu voce răgușită celălalt Ambrozie și aruncă o privire atît de aprinsă, amenințătoare, spre cel din partea stîngă, încît înțeleptul Theodosius se temea că acuși-acuși înnebunește și-i sare țandăra. Căci cunoașterea nu poate fi decît o cunoaștere de natură dumnezeească, devreme ce nu cunoaștem nimic sigur nici despre natură, nici despre noi, iar în privința puterii diavolești, a iadului, nici că vom ști vreodată, slavă Domnului!

Pînă și marele împărat observase, oricît de îngăduitor și jovial asculta discuția, că Ambrozie cel mai puțin grațios nu-l onorase cu nici un răspuns pe cel un pic mai grațios, și că cheful belicos și mînia înspăimîntătoare ale aceluia sporeau pe măsură ce sporeau zîmbetul, calmul și avîntul pedagogic ale celuilalt.

— Mai trebuie să știi, nemuritorule, continuă și acum cu un sînge rece demn de admirație, că dacă dai ascultare rațiunii înțelepte și legilor firii, atunci îi dai într-adevăr ascultare lui Dumnezeu, care a creat rațiunea și a întocmit legile firii.

Din păcate aici, în sfînta-i mînie, Ambrozie cel un pic mai grațios își pierduse într-atîta stăpînirea de sine, încît începu să tropăie pe loc.

— Minte, minte, minte! zise dulce și seducător. Căci rațiunea înțeleaptă și frumoasa natură le-a creat diavolul, pentru a ne induce în eroare și a ne lua în stăpînire pînă-n vecii vecilor. Iar voința și intenția lui Dumnezeu nu poate fi știută decît în ziua judecății de apoi, adică niciodată, pentru că judecata cea mare s-a săvîrșit încă de la începutul vremilor, mult înainte de a fi fost creat omul.

Cum era de temut că între cele două părți aproape la fel de scunde și grațioase ale sfîntului episcop dedublat se va ivi un conflict nesăbuit, marele Theodosius se sculă de pe sofaua de aur pur și, ca și cum ar fi vrut să-și dezmorțească spinarea, își întinse cele două brațe

foarte groase, pentru a-i despărți pe adversari; deși, ce-i drept, fiind el foarte înalt de statură, cei doi sfinți părinți lesne s-ar fi putut strecura pe sub brațele împărătești și s-ar fi putut apuca de păruială. Și pentru a împiedica asta, cezarul aruncă între ei și tunătoarea-i vorbă de comandant militar.

— Părți ale sfîntului nostru părințel, rosti foarte afectuos, nu vă mai certați și mușcați unul pe altul, căci v-ați putea face răni adînci, interne, care nu vi se vor vindeca niciodată! Mai bine să auzim ce sens final au învățămintele voastre împreunate! Spuneți-o în cuvinte simple, pe înțeles, pentru a le putea pricepe și un militar ca mine.

— Cîndva, în Paradis, începu fără teamă și chiar riscant primul Ambrozie, omul trăia în starea de grație. În acest tărîm de dincolo de pămînt, în acest muzeu al cereștilor bucurii veșnice, în cel mai mare laborator al grației, Adam punîndu-și pe el mantaua virtuților, veșmîntul înțelepciunii, și îmbrăcat în nevinovăție aidoma îngerilor, respira aerul veșnic dulce al celeilalte lumi și cînd își termina plimbarea de fiecare zi pe cărarea fericirii, se întorcea la locuința sa din vecinătatea Domnului, și putea discuta cu însuși Dumnezeu, pînă în clipa cînd a căzut în păcat. N-avea habar de nici o grijă și povară pămîntească, legile naturii îi erau săpate în inimă, trupul i se supunea sufletului, poftele și le subjuga rațiunii și era de esență nemuritoare; dacă ar fi îndeplinit poruncile Domnului, ar fi trăit veșnic pe acest pămînt.

— Cum văd, îi spuse Theodosius cel cu ochi ageri și minte ascuțită celuilalt Ambrozie, care iar începuse să tropăie, cum văd, după opinia ta mărunțică, acum ar fi rîndul tău la cuvînt. Și vrei să ne faci cunoscut, pe cît ești de încăpățînat și furios, că jumătatea ta mai bună sau mai rea iar minte... îmi cer scuze pentru cuvînt!

— Ai ghicit, minte! exclamă Ambrozie, cel o idee mai grațios, foarte palid. Adam era încă de la începutul începuturilor imperfect, căci deși Dumnezeu îi făcuse sufletul după propriu-i model, adică inteligent și virtuos, trupul însă i l-a plămădit din țărînă și a închis în el pasiunile și stricăciunea materiei pămîntene. Așa că spune-mi, tu, așa-zis nemuritor, cum se poate imagina după toate acestea că omul, cu trupul său prăpădit, de țărînă, poate sfîrși altfel pînă-n vecii vecilor decît în duhoare și putrefacție?

— Adam a fost liber să aleagă între bine și rău, interveni foarte cumpănit celălalt Ambrozie, aflat în stînga.

— Uiți că țărîna a ales în locul său! exclamă foarte nervos cel din dreapta.

Cînd un ocean dezlănțuit se repede într-un stăvilar durat cu înțelepciune — care din cele două dau naștere spumei? Nu e treaba soldatului să decidă asta! Așa că marele Theodosius se ridică iar de pe sofa, desigur pentru a-și dezmorți picioarele și cu toate că încă nu-și revenise din uimire, își ridică pe bună dreptate nerăbdător sprîncenele stufoase.

— Dacă încă din capul locului, adică de la începutul începutului nu vă puteți înțelege, voi, cele două părți ale sfîntului nostru părinte, bubui glasu-i gros, atunci ce fel de învățătură și învățăminte împreunate putem cîștiga la sfîrșit din cele patru mîini grațioase ale voastre? Că dacă v-ați ostenit să veniți aici la chemarea noastră împărătească, ați făcut-o desigur pentru a ne învăța!

În clipa aceea cei doi mici sfinți părinți — desigur pentru a ului și mai mult pe împăratul și așa descumpănit — schimbară locurile între ei, unul trecînd din dreapta sofalei în partea stîngă, iar celălalt din stînga în dreapta, și pentru că statura lor nu se dosebea aproape deloc, iar glasurile lor melodioase cu atît mai puțin, dădură desigur

multă bătaie de cap marelui și înțeleptului Theodosius pentru a afla care e de fapt cel ce i se adresează dinspre dreapta și care dinspre stînga. Și pentru a-l deruta deplin și a-l face să-și piardă cu totul capul, inversară și ordinea vorbirii, de data asta începînd a vorbi nu primul, care stătea în partea stîngă, ci celălalt, care stătea în dreapta.

— Pentru a te învăța, așa-zisule nemuritor? repetă ironic. Ce optimist ești! Crezi că sufletul tău molipsit de țărînă va putea învăța ceva pînă la sfîrșitul vremilor?

Și, în armonie cu schimbul de roluri, de data asta primul tăcea la fel de încăpățînat cum tăcuse celălalt la început.

— Adică, în concluzie nu vă puteți înțelege unul cu celălalt, e drept? întrebă marele și înțeleptul Theodosius. Și încrețindu-și tare fruntea și proptindu-și falca mare, pătrată, în palma-i uriașă, se scufundă o vreme în gînduri, respectiv atîta cît obișnuiesc să se gîndească energicii comandanți de oști și bărbați de stat. Observînd și cîntărind discordia voastră necruțătoare, zise viclean după un timp, oare n-ar fi la locul ei ipoteza jignitoare că Satana, după ce a pus stăpînire asupra noastră, biete și slabe făpturi lumești, s-a strecurat și cuibărit pînă și în cea mai sfîntă Biserică-mamă, pentru a-i putea destrăma unitatea și a stîrni zîzanie și între reprezentanții Domnului și slujitorii Lui?

— E foarte posibil, răspunse neobișnuit de calm unul dintre sfinții părinței, care de aici încolo stătea pe locul celuilalt, spre a-l deruta pe Theodosius. De ce n-ar ispiti și Satana, cînd se știe că însuși Domnul a socotit permis ca printr-o pioasă ispită să păcălească mintea dezgustătoare a diavolului. Știm, nu-i așa, că Demonul a cumpărat și subjugat puterii sale toată spița păcătoasă a omenirii și n-a fost dispus s-o elibereze din slujba lui decît în schimbul unui preț corespunzător. Iar acest preț,

pe care din păcate deasemeni îl știm, a fost sîngele lui Isus Cristos, fiul lui Dumnezeu.

Însă celălalt Ambrozie, cel un pic mai grațios, deși neobișnuit de palid, continua să tacă.

— Noroc că Satana nu știa, continuă Ambrozie cel o idee mai puțin grațios în felul său deschis și aproape elegant, că Isus Cristos e Regele Vieții, altminteri n-ar fi îndrăznit să-i intre în grații și să-l răstignească pe cruce, și astfel n-ar fi putut plăti prețul răscumpărării. Isus a trebuit așadar să-i ascundă că e fiul lui Dumnezeu și să-l convingă că se trage din oameni de rînd, simpli, care cu o propagandă vicleană sau cu forța poate fi împins să păcătuiască și poate fi recrutat în oastea-i păcătoasă. Și, în interesul sfîntului țel, Mîntuitorul a consimțit să-l inducă în eroare, să-l înșele pe Satana și să-l ducă de nas.

— Hehe! Nu zău?! tună marele și înțeleptul Theodosius. Nu zău! Să-l înșele?

— Pentru a-l induce în eroare pe Diavol, continuă primul, mai puțin grațios, care acum stătea pe locul celui ceva mai grațios, Cristos întîi s-a înveșmîntat într-un trup omenesc slab, pieritor, apoi, pentru ca Satana să nu-i descopere originea divină, a venit pe lume cu ajutorul unei evlavioase fecioare măritate, dar neprihănită. N-a făcut-o cu vîlvă și le-a interzis și altora să trădeze originea sa cerească, după cum a poruncit aspru să nu se dea veste despre minunile săvîrșite de el. Însăși foamea pe care a îndurat-o în pustie a fost o pioasă înșelăciune, căci prin ea l-a putut convinge pe bănuitorul Diavol că are un trup de rînd, pieritor, omenesc, ce poate fi ispitit și împins în păcat la fel cu orice alt trup de om flămînd, cu burta goală. Și după ce, în acest chip, în marea-i milă față de oameni, împlini prin sfîntul său spirit toate părțile și fazele planului său, în cele din urmă l-a îmbrobodit și l-a atras în capcană pe Satana, și a ajuns sus, pe cruce.

— Nu zău?! repetă de data asta ceva mai încet marele împărat, care, cu mintea sa de bărbat de stat, era vizibil încîntat de explicațiile sfîntului părinte. Foarte interesant. Dar, după toate acestea, care ar fi sensul ultim al învățăturilor voastre împreunate, sfinții mei părinți uniți? Că, avînd îngăduința Domnului, ne putem călca cuvîntul dat și putem să ne prefacem și să păcălim, după pilda lui Cristos?

Însă celălalt Ambrozie, deși el ar fi fost acum la rînd să vorbească, se mulțumi doar să ofteze adînc.

— Ce ai de gînd, sfinte părințel? tună nemuritorul ostaș, gata-gata să-și piardă răbdarea. Cît să așteptăm? Cu ce sfaturi și îndrumări cucernice îl trimiteți pe drumul său pe un simplu soldat?

În clipa aceea celălalt Ambrozie, cel o idee mai grațios, se întoarse brusc spre împărat, se îndreptă, ba parcă se și ridică în vîrful picioarelor și, cu o fulgerare nebună a ochilor, fu mai-mai să pîrlească sprîncenele stufoase ale nemuritorului.

— Pămîntul e un loc întunecat și trist! exclamă pe glasu-i acum și mai melodios ca de obicei. Iar omul e cel mai nenorocit dintre toate animalele, condamnat la suferință.

Apoi urmă o scurtă pauză, în timpul căreia se putea auzi răsuflarea iute a celor doi sfinți părinți. Iar marele împărat își rezemă în palmă bărbia pătrată, grosolană și încrețind nu numai fruntea, ci și tot capul ras, se scufundă adînc în gînduri.

— Dar de ce e nevoie să sufere? tună, după ce-și străbătu cu scurtime militară gîndurile. Dacă, potrivit învățăturilor Sfintei Biserici-mame, Dumnezeu l-a absolvit de păcatul originar, iar în sfînta creștinătate fiecare își cîștigă iertarea pentru păcatele personale, de ce e dator să sufere? Oare, adăugă cu naivitate, n-o fi suferind, bunilor sfinți părințel uniți, doar pentru că vrea să sufere?

Cum reiese şi din această întrebare, în urma inteligentelor lovituri tactice ale sfîntului episcop dublat, deci aflat în zdrobitoare superioritate, înţeleptul şi marele Theodosius era total derutat. Şi aşa fiind, nici nu mai aşteptă explicaţiile celor doi graţioşi Ambrozie, care desigur i-ar fi luminat mintea tulbure, ci, ca orice militar, bătu cu pumnul în măsuţa de aur pur aflată lîngă sofa.

— Să ne întoarcem la obiect, sfinţii mei părinţi ! zise foarte blînd şi pe bună dreptate, deşi nici de-acum încolo nu-şi putu înfrîna durduiala vocii. Ne-aţi întrebat de ce am dat dispoziţie ca episcopul de Callinicum să ridice pe cheltuiala sa sinagoga dărîmată, iar cetăţenii din Callinicum să restituie jidovilor puturoşi odoarele bisericeşti jefuite. Ascultaţi, deci, răspunsul nostru împărătesc ! Sinagogile, ca orice clădiri publice slujind preamărirea lui Dumnezeu, sînt proprietatea dintotdeauna a împăratului, ca atare dărîmîndu-se sinagoga din Callinicum s-a dărîmat şi batjocorit cea mai personală proprietate a noastră. Ne-am înţeles, preasfinţii mei părinţi ?

Am dispus deci, continuă marele împărat, înainte de a fi putut riposta cei doi sfinţi episcopi, să fie reclădită şi înălţată cea mai personală proprietate a noastră pe cheltuiala celor care au dărîmat-o. Şi prin asta le-am amintit pe de o parte de binecunoscuta şi cumplita izbucnire a supărării noastre, iar pe de alta de sminteala cu care-au uitat de recunoştinţa lor creştinească. Pentru că numai cel ce şi-a plătit datoria are somnul liniştit, ne-am înţeles, preasfinţii mei părinţi ?

Am dispus apoi, continuă marele împărat iar fără a le aştepta răspunsul, ca obiectele de aur şi argint jefuite, respectiv însuşite în proprietate comună sau personală, să fie restituite proprietarilor legali, deci jidovilor puturoşi. Dacă, potrivit investigaţiilor administraţiei, obiectele în discuţie au fost într-adevăr luate în proprietate comună sau privată, atunci e nepermis ca lucrurile păgîne să rămînă în posesia bunului nostru popor creştin

şi să le molipsească casele, iar dacă n-au fost luate, atunci nu există nimic de restituit jidovilor puturoşi şi nici pentru ce să li se facă dreptate. Ne-am înţeles, sfinţii mei părinţi ?

Sprijinindu-ne pe împărătescul, finul nostru simţ al echilibrului, am dat apoi instrucţiuni administraţiei, continuă fără pauză marele împărat, izbind atît de tare cu pumnu-i uriaş în măsuţa de aur pur, încît aceasta alunecă pe podeaua netedă de marmură în faţa celor doi, respectiv între cei doi sfinţi părinţei, am dat instrucţiuni să măsoare vătămarea pricinuită trupurilor de jidovi puturoşi, adică dinţii sparţi, ochii scoşi, părul smuls, apoi mîinile, picioarele şi rinichii zdrobiţi în bătaie, şi să plătească pe socoteala trezoreriei noastre imperiale despăgubirile corespunzătoare. E prin urmare inadmisibil ca cu prilejul bătăilor şi persecuţiilor de care jidovii vor avea parte după asta, şi care desigur vor continua, după părerea noastră, pînă în cel mai îndepărtat viitor, e inadmisibil ca, oricine-ar fi, să se refere la persoana noastră imperială ca la un izvor legal şi un precedent al acestor ilegalităţi. Considerăm aşadar incompatibil cu împărăteasca noastră demnitate ca, fie în viitorul apropiat, fie în cel îndepărtat, atunci cînd e zărit un jidov puturos care, cu găvanul gol şi ţinîndu-şi în palmă ochiul, se salvează din casa-i aprinsă, aşadar considerăm incompatibil să se poată striga după el că eu, Theodosius, i-am scobit şi scos ochiul şi i-am dat foc casei. Ne-am înţeles, sfinţii noştri părinţi ?

Ne întrebaţi, continuă marele comandant de oşti, altminteri atît de zgîrcit la vorbă, neţinînd nici măcar o pauză cît să-ţi tragi sufletul, cu ochii puţin înroşiţi şi respirînd iute şi ridicîndu-şi iar ameninţător pumnul deasupra locului unde fusese măsuţa de aur masiv, ne întrebaţi, micii mei sfinţi părinţi gemeni, că judecînd şi cumpănind şi hotărînd toate acestea, de ce azi-dimineaţă, la

biserică, la rugămințile voastre, ne-am retras totuși înaltele dispoziții ? Am făcut asta pentru că, domnia fiind știința și arta posibilităților, în înțelepciunea noastră noi ne uităm nu la ce este bine, ci la ce este posibil. Și în modestia noastră alegem în locul răului ceea ce e mai puțin rău. Fiind doar de puțin timp în Italia, unde persoana noastră e încă necunoscută și autoritatea noastră încă nefondată, nu puteam risca să ajungem în conflict și să ne ciocnim cu Ambrozie, marele episcop al Milanului, a cărui faimă de temut a ajuns desigur și la urechile noastre și care a mai ridicat o dată toată Italia împotriva înaintașului nostru, a nemuritorului Valentinianus al II-lea și a scumpei sale mame, ci ne-am retras cu multă ponderare și rezervă, așteptîndu-ne rîndul nostru. Pentru că hotarele dintre împărăția noastră și cea a lui Dumnzeu, spre marea noastră părere de rău, încă nu sînt trase definitiv.

— Nici n-o să fie vreodată, așa-zisule nemuritor ! strigă nu se știe care dintre cei doi sfinți părinței.

— Doar în cugetul nostru, răspunse marele și înțeleptul Theodosius, din păcate cu un gest disprețuitor din mînă. Drept care și pentru că sîntem acum între patru ochi, adică șase, temutule episcop al Milanului, te rugăm, cu toată greutatea cuvîntului nostru împărătesc, ca la fel cum a făcut Domnul cu Iafet în Galaad, și după toate probabilitățile și cu Irod, dezleagă-ne de cuvîntul nostru, dat azi-dimineață în biserică, pentru ca purtîndu-ne legal și după dreptate, și după modestele noastre posibilități omenești, să putem aduce pacea în mica noastră turmă.

— La ce-ți trebuie dezlegarea, nemuritorule împărat, mărită căpetenie, stăpîn al nostru iubit ? zise neobișnuit de rece primul Ambrozie, cel un pic mai puțin grațios, care între timp își ocupase neobservat vechiul loc, la stînga împăratului. Nu-ți dăm dezlegare.

— Nu-ți dăm ! zise și celălalt, cel un pic mai grațios, tot din vechiul său loc.

Discuția terminîndu-se astfel cu deplina izbîndă a marelui episcop al Milanului, acum pornit pe îmbătrînire, nemuritorul împărat îi concedie, în marea-i îndurare, pe cei doi, respectiv pe sfîntul părinte.

CAPITOLUL AL OPTULEA

MICA EFIGIE A SFÎNTULUI EPISCOP DE PE SOCLUL MARELUI MONUMENT

Orice despărţire se compune din două părţi, din pregătirea şi din săvîrşirea ei. Cum, potrivit reprezentărilor greşite ale spiritului uman, nu există sfîrşit fără început, adică moarte fără naştere, şi despărţirea are un început, ba chiar un început al începutului, pentru a putea avea un sfîrşit al sfîrşitului, şi omul inteligent începe a da semne din timp — adesea chiar din vîrsta pruncie — pentru ca la sfîrşit şi la sfîrşitul sfîrşitului său să-şi poată odihni mîinile aşa cum se cuvine, după datină. Ştia şi marele şi sfîntul episcop al Milanului, iubitor al ordinei şi simetriei — fie-i amintirea binecuvîntată! — ce datoarează faimei sale! După cum, în mare, ştia şi cu cît îi rămîne dator lui Dumnezeu.

Se retrase deci şi îşi umbri cu palma ochii mari, negri, înfocaţi : oare monumentul despărţirii încă nu e destul de înalt ? Pînă la Roma deocamdată se vede şi poate că e vizibil şi de la episcopiile mai mici din Italia de sud, dacă bunul popor creştin se ridică în vîrful picioarelor şi întinde bine gîtul, însă în colţurile îndepărtate ale lumii, adică ale imperiului roman, să zicem în ceţoasa Britannie, nu-i ajunge în cel mai bun caz decît vestea, iar în cotloanele mai depărtate nici măcar atît. Dar înaintînd spre mormînt şi făcîndu-şi bilanţul vieţii de pînă acum, cu plictisitoarele-i victorii mărunte şi slabele foloase ale acestora, sfîntul episcop vru să onoreze pe măsura puterii sale această despărţire : înainte de a se retrage, dori să dea un semn cu toată clădirea durată din stîncă, bine fundată, dar şi încheiată a Sfintei Biserici-mame. O făptură căreia Domnul i-a dat atîta minte şi putere nu-şi poate dăltui moartea decît într-un singur fel — lucrînd pînă la ultima suflare, dar şi după aceea, la opera Lui. După aceea ? *Non requiesco in pace!* Să facă mărturie despre el mica efigie de pe soclul monumentului !

Nu era de-ajuns cît zidise pînă acum! Nu era îndeajuns de spectaculos. Căci omul e creat, din păcate, din ţărînă, şi ca atare adevăratul conţinut îl întrevede doar foarte greu în formele frumoase ce i s-au dat, dar şi atunci trebuie să-i bagi în cap sau să-i dai mură-n gură ca, Doamne fereşte, să nu înţeleagă greşit, ori nu prea greşit. Cuvîntul trebuie să sune de două ori mai tare decît ar dori timpanul, pentru a ajunge la urechea sufletului, după cum cerul cată să fie de două ori mai albastru pentru a desfăta ochii sufletului, parfumul sfinţeniei mai dulce decît cel al trandafirului, pentru ca nasul sufletului să tresară simţindu-l, la fel şi Sfînta Biserică-mamă trebuie să fie mai înaltă şi mai întinsă decît plănuitul turn al lui Babel, pentru ca omul să-i găsească intrarea şi, cînd a nimerit-o cu chiu cu vai, să poată încăpea în ea. Pe scurt, numai cu preţul unor strigăte puternice, unor răsunete tari de trîmbiţe şi surle şi al fluturării nenumăratelor flamuri poţi face poporul simplu şi mai ales oamenii mai puţin simpli, să priceapă că e mai plăcut să trăieşti sub palma lui Dumnezeu, decît la subsuoara împăratului şi că în cele din urmă ţarcul e mai sigur şi mai solid decît orice tribunal laic sau cetate pămînteană.

Nu era de-ajuns atîta! Sfîntul episcop socotea că mai e nevoie de cel puţin o victorie de răsunet universal în slujba Domnului, una mai spectaculoasă decît toate

cele de pînă acum, pentru a se putea încheia biografia plănuită și a furniza o dovadă mai limpede ca lumina zilei despre puterea nestăvilită a Domnului. Și pentru a-și atinge ținta — deși capacitatea profesională, dîrzenia și sfînta dexteritate a mînii nu-i scăzuseră aparent deloc, iar ochii îi străluceau mai tinerește și pungile lacrimale i se dezumflau în continuare, ba se mai și umpluse întrucîtva la trup — în rarele-i ceasuri de singurătate se deda cu mare hotărîre la reverie și se pierdea într-o dulce uitare de sine, încredințat că Domnul are să-l găsească. În asemenea momente, ca și cum și-ar fi văzut moartea apropiată sau îndepărtată, sufletul îi devenea posac, fruntea i se întuneca și ofta des — pentru prima oară în viață — și umblînd de colo-colo prin odaia sa, între scăunelul de rugăciune și masa de scris, era într-atîta de absent, încît nu le mai observa și nu-l mai interesau. Ca și cum le-ar fi acoperit lumina orbitoare a morții! Picioarele sale subțirele pășeau mașinal de la un perete la altul, și nu se împiedica în umbra mobilelor și nici măcar în razele de soare ce pătrundeau pe ferestre, iar mîna sa nu mai gesticula amenințător. De parcă moartea ar fi absorbit fiece piedică din fața mormîntului! Și privind în gol, nu vedea și nu auzea, iar gîndurile sale rătăcind ici-colo ridicau, ca nisipul în pustie, dune ce i se scurgeau din circumvoluțiunile creierului și se amestecau cu nimicul, transformîndu-se și ele în nimic. De parcă moartea ar fi început să-l destrame lent! Și cînd uneori, răscolindu-și barba incoloră, se oprea o clipă din plimbare și căsca ochii ca un nebun, în marea sa reverie nu știa dacă e trist sau se bucură, și începuse să semene din ce în ce mai mult cu țărîna cu care în scurtă vreme avea să se amestece.

Nu-i, așadar, de-ajuns! Mai e nevoie de o ultimă izbîndă de răsunet universal! Întru spectaculoasa umilire a adversarului și slujirea Domnului! Ocazia nu întîrzie. Nu pentru că ar fi căutat-o sfîntul episcop, ci se

lăsă căutată și găsită! Nu-și întinse o sută de mîini nerăbdătoare și nu răscoli pentru ea toată lumea, adică imperiul roman, dar în trista-i tîrșîială spre moarte, cum era de așteptat, îi pică în sfîrșit la mînă. Nu-i merge rău celui ce se lasă în seama Domnului!

S-a întîmplat că după discuțiile avute în legătură cu sinagoga de la Callinicum, preabunul său prieten, marele și înțeleptul Theodosius — deși nu avea nici un motiv să se rușineze, doar se predase în fața unei forțe îndoite — deveni brusc rezervat față de sfîntul episcop. Ba mai mult, interzise membrilor Senatului să ducă vești sfîntului părinte de la consiliile secrete ale acestui organ, amenințînd prin pedeapsa cu moartea pe toți cei ce îi încalcă interdicția. Nimic mai firesc că, după acestea, sfîntul episcop — fie-i amintirea binecuvîntată! — cu știutu-i tact, își întrerupse un timp pioasele vizite la curtea împăratului, pentru a nu-l face de rușine pe nemuritor în justificata-i mîndrie, și cu persoana sa firavă să nu rănească și să însîngereze înalta sa persoană. Și în fond de ce ar da nerugat sfaturi de stat riscante?... Doar n-a mîncat mătrăgună!

În anul Domnului 390, într-o după-amiază de august însă, într-o clipă deosebit de inspirată a evlavioasei sale reverii — umblînd de colo-colo prin odaia de lucru, în care lumina arzătoare a morții pîrjolise deja fiece umbră și îndepărtase orice obstacol din fața mormîntului său —, sfîntul episcop își duse brusc mîna la cap. Gîndurile ce i se scurgeau din circumvoluțiunile creierului, care, aidoma unei ape cu zoaie de săpun, se prefirau cu rămurele și mici limbi în neant, și tremurau și licăreau fără scop dizolvîndu-se în neant, brusc se opriră, se adunară la un loc, și se strînseră așa în conștiința sa, formînd un mic lac logic, cu luciu puternic.

— Hop! exclamă sfîntul episcop, ducîndu-și mîna la frunte. Thessalonicul! Am găsit! Asta e! Am știut dintotdeauna că meditația e o condiție a gîndirii rodnice.

La Thessalonic, Salonicul de azi, cel mai populat și mai important oraș al Macedoniei — care într-o vreme, înainte de întemeierea Bizanțului, concurase la rolul de onoare și titlul de capitală a imperiului — poporul se răsculase împotriva garnizoanei gotice încartiruite în oraș. Oamenii răbdau oricum cu neplăcere prezența în oraș a barbarilor demni de dispreț și ură, iar cînd comandantul garnizoanei, un teuton pe nume Botharic, l-a arestat și azvîrlit în închisoare pentru comportarea sa foarte depravată pe unul dintre cei mai populari gladiatori și surugii de cvadrigă ai orașului, nemulțumirea ajunse la culme. Se înfățișase o delegație la comandant, pentru a obține să fie pus în libertate.

— Ce-a greșit ? De ce l-ai azvîrlit în închisoare ?

— Știți prea bine.

— Nu cunoaștem acuzația.

— Viață imorală și scandaluri publice.

— Viață imorală ? Pentru că-i plăceau femeile și tinerii ?

— Își arăta plăcerea în plină zi, pe stradă.

— Nimeni n-a văzut.

— Nu sări, bătrîne ! Ieri, mult înainte de apusul soarelui, l-a doborît sub arcadele circului pe un băietan, în pofida rezistenței aceluia, iar pe tatăl venit în ajutorul băiatului l-a bătut cu harapnicul.

— Au depus plîngere la tine ?

— Nu mă scoate din răbdări, bătrîne ! Și dacă o doboară pe nepoata ta și îl bate la sînge pe fiul tău ?

— Așteaptă ! Sîntem cetățeni liberi și nu ți-am cerut să ne fii tutore.

— Bătrîn căcăcios ! Ai de gînd să te arestez ?

— Dimpotrivă, pune-l în libertate pe gladiator ! Nimeni n-a făcut plîngere împotriva lui și în treburile sale nu hotărăște decît tribunalul cetățenesc.

— Scandalurile publice sînt de competența mea. Cară-te !

— Amintesc, în sprijinul cererii mele, că la jocurile ce încep săptămîna viitoare în arenă poporul dorește să-și vadă gladiatorul preferat.

— După o matură chibzuință, resping cererea... Gardă ! Audiența a luat sfîrșit !

Vestea respingerii se răspîndi iute în oraș și stîrni mai ales în rîndul tineretului o agitație furtunoasă. Poporul năvăli în stradă, cetățenii indignați îi înjurau cumplit pe barbari, o mulțime compactă ocupă în cursul dimineții terenul de instrucție al legiunii din fața cazărmii garnizoanei. Tineretul cu simțiri naționale, iubitor de sport, s-a adunat în cete, care țineau sub observație toate ieșirile cazărmii și poarta casei personale a lui Botharic. În zăpușeala de august, de îndelunga așteptare, cîtorva li se făcu rău, făcînd insolație, și au leșinat. Botharic puse să se aducă în fața sa arestatul.

— Recunoști că l-ai siluit pe tînăr și că l-ai biciuit la sînge pe tatăl său ?

— Tînărul s-a oferit singur, milostive stăpîn, și m-am giugiulit cu el cu acordul și la cererea lui.

— Și, vezi bine, pe taică-său l-ai bătut la sînge tot la cererea și cu consimțămîntul lui, hai ?

— L-am apărat pe tînăr, milostive stăpîn, împotriva samavolniciei tatălui.

— L-a atacat taică-său ?

— Milostive stăpîn, l-a smuls cu forța din îmbrățișarea mea.

— Adică ai fi nevinovat ?

— Dacă așa crezi, milostive stăpîn, sînt vinovat de scandal public și atît, pentru faptul că n-am putut evita să atrag asupra mea atenția patrulei înarmate.

— Cînd patrula înarmată te-a pus în fiare, ai strigat după ajutor și ai ațîțat împotriva ei pe trecători ?

— Recunosc, milostive stăpîn, că, speriat cum eram, am strigat după ajutor.

— Ai strigat „doborîţi-i“?

— Am strigat „potoliţi-i“.

— A fost adineauri la mine o delegaţie, cerîndu-mi să te pun în libertate.

— De ce ai face-o, zău, milostive stăpîn! Mă simt bine în închisoarea mea plină de păduchi.

Agitaţia străzii crescînd într-una în timpul zilei, a devenit necesar ca, pentru menţinerea ordinii, să fie întărite patrulele. Apoi, trebuiau luate măsuri pentru eventualitatea că şi autorităţile civile ar arăta interes faţă de caz şi cancelaria guvernatorului Macedoniei ar cere lămuriri. Botharic îl chemă deci pe tatăl băiatului la interogatoriu, ca martor.

— Ai fost martor ocular la atentat. Raportează amănunţit!

— Ce atentat, domnule general?

— Ce atentat? Tu întrebi?

— Întreb, pentru că nu ştiu despre ce e vorba, domnule general.

La auzul acestui răspuns, lui Botharic i se urcă sîngele la cap, îl scoase afară pe martor, apoi, după ce se mai potoli, îl rechemă.

— Repet, ai fost martor ocular la atentat. Raportează-mi cum s-a petrecut!

— Ce fel de atentat, domnule general?

— Martor ocular, apoi tu însuţi victimă. Pe fiul tău l-a necinstit, apoi te-a bătut pe tine la sînge.

— Nu ştiu despre aşa ceva, domnule general.

— Şi-acum ţi-e faţa plină de vînătăi şi sînge, găinar bătrîn!

— Am căzut şi m-am rănit în nişte pietre ascuţite.

— Te-a spălat patrula, după ce te-a biciuit surugiul de te-a năucit.

— E adevărul adevărat, milostive stăpîn, că soldaţii tăi bravi m-au spălat, după ce am făcut comoţie cerebrală căzînd.

— Şi ţi-ai pierdut cunoştinţa, e drept?

— Nu mi-am pierdut-o.

— Nu-ţi aminteşti nimic?

— Îmi amintesc tot, mărite domn. Speriat, fiu-meu a izbucnit în plîns şi cînd am căzut a început să strige, iar bravii tăi soldaţi m-au spălat.

— Pe gladiator zici că nu l-ai văzut?

— N-am văzut nici un gladiator, domnule general.

— Deşi gladiatorul a recunoscut că te-a bătut la sînge cu harapnicul.

— Nu ştiu nimic, domnule general. De ce ar fi făcut-o, zău?!

— Ca să-l apere pe fiul tău de samavolnicia tatălui, adică a ta! Pentru că l-ai smuls din îmbrăţişarea sa, ticălos murdar!

— Gladiatorul glumea mieros cu băiatul meu, dar înainte de a ajunge la ei, am căzut şi m-am izbit cu capul într-o piatră ascuţită.

— Strajă! Conduceţi-l afară!

Mai fură supuşi interogatoriului cîţiva martori, dar nici unul nu-şi aminti — deşi s-a petrecut în plină zi — că gladiatorul l-ar fi necinstit pe băiat şi l-ar fi bătut pe tatăl băiatului. Cum în acest fel deveni limpede că întreg oraşul se va alia ca un tot împotriva garnizoanei, ofiţerii legiunii îl rugară pe Botharic să nu se arate singur pe stradă, căci tineretul cu simţăminte naţionale şi care ura pe străini s-a strîns în cete şi a jurat să se răzbune pe el.

— Şi în faţa porţii tale se agită o ceată!

— Cum ar îndrăzni să ridice mîna asupra mea, a reprezentantului împăratului?!

— Şi noi ne îndoim, dar nu-l împinge în ispită!

— Împăratul s-ar răzbuna cumplit, dacă s-ar atinge măcar cu un deget de mine !

— Ne urăsc, cu toate că şi noi sîntem creştini.

— Răzbunarea împăratului n-ar lăsa piatră pe piatră în oraş.

— Patima nu se gîndeşte la urmări, domnul meu. Apără-ţi persoana !

— Răzbunarea împăratului n-ar cruţa nici pruncii.

— În clocotul urii nici persoana împăratului nu e invulnerabilă.

— Atunci să nu fiu nici eu !

Seara, cum în orgoliul său merse acasă singur, fără gardă şi neînarmat, cetele ce-l pîndeau în faţa casei sale îl atacară şi-l uciseră pe Botharic. Îl izbiră în cap pe la spate cu un ciomag, iar după ce se prăbuşi îl pisară în picioare pînă-şi dădu duhul. Îi scoaseră ochii, faţa o frămîntară cu sandalele făcînd-o ca pe o lipie sîngeroasă, îi storciră boaşele, apoi legară picioarele cadavrului şi-l tîrîră chiuind pe străzile principale şi prin pieţele oraşului. În zori, tineretul iubitor de sport aşternu cadavrul sfîrtecat în faţa ferestrelor văduvei generalului.

Aflînd Ambrozie că Theodosius, orbit de furie, se pregăteşte de răzbunare împotriva oraşului, consideră de datoria sa să intervină înainte ca mînia împăratului să facă ravagii ireparabile. Cu toate că era exclus de la curte, ceru şi i se acordă o audienţă particulară la împărat şi, profitînd de ea, participă la cîteva discuţii, în cursul cărora luă cunoştinţă de intenţiile lui Theodosius. Punîndu-şi la bătaie toată priceperea, izbuti în cele din urmă ca într-o discuţie între patru ochi să-l convingă pe împărat să-şi mai îndulcească răzbunătorul plan.

— Oraşul merită desigur să fie pedepsit. Dar cum se ştie că eşti iute la mînie, cezar, te rog încă o dată să aştepţi pînă ţi se potoleşte furia şi să croieşti pedeapsa numai după ce-ţi recapeţi calmul.

— Nu mă sîcîi, Eminenţă ! Iar te amesteci în treburi care nu-ţi revin ?

— M-am retras singur cînd am căzut în dizgraţie şi nici acum nu mi-aş fi spart tăcerea dacă n-ar fi ajuns la urechile mele vestea cumplitului tău plan de răzbunare.

— Adică Eminenţa-ta ai spioni la curtea noastră ?

— E o veste pe care numai un surd n-ar fi putut-o auzi. Iar cometa, care de cîteva zile trece cu coada-i înfocată în fiece noapte pe deasupra oraşului, înspăimîntă nu numai Milanul, ci umple de groază şi inima mea.

— Să nu ne legăm de cometă, Eminenţă ! Mai bine bizuie-te pe liniştita-ţi minte ascuţită şi te rugăm să treci la obiect !

— Dacă ai hotărî, cezar, să tragi la răspundere tot oraşul pentru moartea lui Botharic, ai să pedepseşti desigur mai mulţi oameni decît au participat la omor. La cîte victime te-ai gîndit oare ?

— În multe neplăceri te-o fi tîrît curiozitatea asta, Eminenţă !

— Să presupunem că... Dar nu, nu rostesc o cifră. Potrivit rapoartelor poliţiei, crima a fost săvîrşită de o ceată de cam cincisprezece-douăzeci de inşi, deci dacă pedeapsa ar ameninţa să zicem dublul acestui număr, ar însemna cel puţin... oh ! e groaznic numai să rosteşti !... ar însemna treizeci-patruzeci de vieţi omeneşti. Dar poate te-ai gîndit la mai puţin, cezar ?

— La mai puţin sau la mai mult, nu ţine de domeniul Eminenţei-tale.

— Mai mulţi ? La şi mai mulţi ?

— Întoarce-te la scăunelul tău de rugăciune. Eminenţă, şi roagă-te pentru sufletul ucigaşilor.

— Deci te-ai gîndit chiar la mai mulţi de treizeci-patruzeci de victime, cezar ? Mi se înfioară inima de groază. Ştiu că ai dreptul să pedepseşti oraşul pentru jignirea adusă înaltei tale persoane, şi desigur nu din sete de răzbunare vrei să te foloseşti de acest drept al

tău, ci pentru a păstra ordinea și a-i înspăimînta pe ucigași în împărăția ta. Deci te-ai gîndit la mai mulți ? Pentru moartea unui singur om vrei să fie măcelăriți o sută de oameni ? Din care marea majoritatea neavînd nici o vină ? Doamne, Dumnezeule ! Ce greu e să fii împărat ! Știu că ai dreptul și datoria să pedepsești, stăpîne, și că nu e de competența mea să intervin în decizia ta. Așadar te-ai gîndit la o sută de victime ? Știu, acționezi în interesul ordinii, al păstrării acestei ordini în împărăția ta. Dar nu cumva intenționezi să-i execuți pe toți cei o sută ?

Theodosius se sculă, merse la fereastră și-i întoarse spatele episcopului.

— Poate că pe cei ce n-au legătură directă cu omorul vrei doar să-i trimiți în exil ? N-o să pui să fie uciși cei optzeci sau optzeci și cinci de nevinovați, ci-i arunci în închisoare, ca simbol al vinovăției obștei, pentru a băga spaima în alte obști ce-ar încerca să mai facă vreo nelegiuire ?

— Abuzezi de răbdarea noastră, Eminență.

— Am venit să parlamentez, cezar.

— Parlamentează cu Dumnezeu, Eminență, să-l ierte pe împărat, care-și face datoria !

— Te-ai gîndit la o sută ? De dragul sumelor rotunde ? Nu răspunzi ? Poate chiar la mai mult de o sută ? Domnul fie îndurător cu tine !

— Cum văd, Eminență, audiența se apropie de sfîrșit.

— Promite-mi, cezar, că n-au să fie loviți mai mult de o sută. O sută de morți pentru unul, nu ajunge ? Promite-i episcopului tău că vei da dovadă de stăpînire și măsură !

— Vom da dovadă de multă stăpînire dacă vom continua să te ascultăm, Eminența-ta !

— Crezi în Dumnzeu, cezar ? Crezi și atunci cînd semnezi condamnările la moarte ? Nu răspunzi ? Dacă te mulțumești cu moartea a o sută de oameni, mă voi ruga

Domnului ca sîngele celor nevinovați să nu coboare asupra capului tău.

— Mai bine te rugai pentru noi cînd ne-am plămădit și ne-am născut.

— Sînt episcop, cezar, dar cît oi fi eu de episcop, mă tocmesc cu tine pentru liniștea sufletului tău ca un negustor pentru grîne. Oribilă negustorie ! Promite-mi că te mulțumești cu moartea a o sută de oameni !

— Sîntem răbdători, Eminență, pentru că sîntem puternici. Dar ajungînd la ultimul hotar al răbdării, te rugăm încă o dată să nu te amesteci în treburile statului.

— Și răbdarea lui Dumnezeu are un hotar, cezar !

— Nu amenința, Eminență, altfel întrerupem discuția.

— Dumnezeu are putința s-o continue.

— Recurgi la șantaj ? N-am uitat de Callinicum !

— Am venit să mă tocmesc, cezar, respectînd îndatoririle tale de stat. Tocmește-te cu mine și tocmește-te cu mînia ta. Pentru liniștea sufletului tău ofer o oribilă jertfă de sînge : o sută de oameni morți. Promite-mi că te mulțumești cu moartea a o sută de oameni !

— Cine te-a împuternicit, Eminență, să hotărăști peste viața și moartea a o sută de oameni ? Nu intră în atribuția ta.

— Iau asupra mea, în fața lui Dumnezeu, moartea celor o sută de oameni. Te mulțumești cu o sută, cezar ? Biserica va tăcea și nu te va alunga din sînul ei.

— Biserica ? Dar oare Dumnezeu ?

— Promite-i episcopului său că ai să dai dovadă de măsură și stăpînire. Nici un cuvînt mai mult despre îngrozitorul număr ! Îți cer cumpătare, iar în fața Domnului voi lua pe ascuns asupra mea sentința ce-o pronunță. Pot considera tăcerea ta drept consimțămînt ? Mă pot retrage cu sufletul împăcat, puternicule cezar ?

— Dacă te-ai înțeles cu Dumnezeu, atunci poți pleca, Eminență, cu sufletul liniștit.

E de presupus că, în ciuda comportării sale aparent rigide, credinciosul împărat catolic ar fi cedat la arguția lui Ambrozie și ar fi îndulcit măsurile de pedeapsă plănuite, dacă nu s-ar fi izbit de împotrivirea sfetnicilor curții. Capul grupării de la curte era maestrul de ceremonii Rufinus, un bărbat cu o înfățișare cuceritoare, frumos la față și deosebit de inteligent, însă moralicește corupt, care prin vînzarea și cumpărarea fățișă a slujbelor de stat și a hotărîrilor judecătorești, prin sechestrări ilegale, impuneri de impozite arbitrare și hoții nerușinate obținuse o uriașă avere și o influență teribilă. Ambrozie îi stătea în cale.

— Cît rabzi, mărite stăpîn, să se amestece alții cu neobrăzare în drepturile tale ? Nu trece luna ca sutănarii să nu-și vîre nasul în treburile statului. Cînd hotarele împărăției lui Dumnezeu sînt croite pe pămînt de necesitățile imperiului !

— Bați la uși deschise, prietene. Știm ce avem de făcut.

— Nu mă îndoiesc, mărite stăpîn. Dar n-ar fi timpul să pui capăt permanentei încălcări a hotarelor din partea Bisericii ? Conștient de puterea ta, ai putea zîmbi fără teamă văzîndu-le, dar oare supușii tăi n-au să ia mărinimia ta drept slăbiciune și nu se vor obișnui pe neobservate cu noile hotare ? Ai grijă, cezar, în ochii opiniei publice mai degrabă dai tot mai mult îndărăt ! Și uneori opinia publică e mai puternică decît realitățile.

— O îndreptăm, prietene, cînd dorim noi.

— Fără îndoială, mărite stăpîn, vei dovedi realitatea cu spada legiunilor tale cînd poftești. Dar poți cunoaște expansiunea lentă a Bisericii în sufletele supușilor tăi ? Mă refer, firește, la o expansiune ilegală.

— Cuvîntul lui Dumnezeu nu e niciodată ilegal, păgîn necredincios !

— De n-ar trebui să facem deosebire între cuvîntul lui Dumnezeu și cel al Bisericii !

— Zău ? Adică, ar avea popi răi ?

— N-ai observat, mărite stăpîn, ce mult a crescut de la un timp foamea Bisericii ? De cînd a pășit cuviosul, dar slabul la minte Gratianus în veșnicia părintelui său, iar în Italia frîiele au ajuns în mîna unei femei, Biserica tinde să pună mîna fățiș pe puterea lumească. Au ajuns să trimită un popă la tratative de stat, la curtea lui Maximus, mai limpede spus s-a vîrît un prelat în locul reprezentantului statului. De la Valentinianus I tu ești, mărite stăpîn, primul împărat care se pricepe la conducere. Dar nu fi prea sigur pe tine !

— Nici tu, prietene, oricît te-am simpatiza.

— Sînt un om sincer, deschis, mărite stăpîn, n-ai decît să pui să mi se taie limba !

— Tot ce se poate, dacă te satisface. Te cunoaștem, prietene. Îți cunoaștem și sinceritatea, tutelată mai mult de interes.

— Interes care ți-l slujește pe al tău, mărite stăpîn. Adu-ți aminte de Callinicum !

— Mai ești și obraznic ?

— Sub obrăznicia asta îmi ascund neliniștea, mărite stăpîn. Cum te-aș putea convinge, dacă n-aș fi sincer ?

— Vrei să fii sincer față de împărat fără a fi pedepsit ? Aș fi nebun să-ți ascult sfaturile, cînd cunoști atît de puțin oamenii !

— Știu că pe mine nu mă apără sutana preoțească, mărite stăpîn. Dar oare cuvîntul preotului e întotdeauna identic cu cuvîntul lui Dumnezeu ?

Theodosius izbucni într-un rîs tare.

— Ești gelos pe Ambrozie ?

— În interesul imperiului, mărite stăpîn. Cuvîntul Bisericii e identic cu cuvîntul lui Dumnezeu ? Și cuvîntul lui Ambrozie e identic cu cuvîntul Bisericii ? Amintește-ți de Callinicum !

Theodosius rîse iar cu poftă.

— Orgolioşi cum sîntem, demult am uitat de Callinicum, micul meu prieten. Zadarnic mă aţîţi, nu izbuteşti decît să ne faci să rîdem de tine.

— Ştiu, mărite stăpîn, în orgoliul tău ai uitat şi de faptul că Ambrozie te-a dat afară din sacristie la Milano. Cum îi şade bine unui bun creştin, te-ai supus regulilor bisericeşti şi toţi te-am aprobat. Dar ai uitat şi că preoţii mai mici sau mai mari refuză pe rînd plata impozitelor, pe motiv că ei nu vor să fie datori decît lui Dumnezeu. Despre asta ar merita să vorbim, dar în mărinimia ta rîzi de avariţia lor, şi bine faci. Tulburările de la Callinicum se datorează şi ele în parte influenţei Bisericii şi poate că Dumnezeu îl va ierta pe Ambrozie că a vrut să-şi apere răul episcop chiar şi cu preţul ruşinării împăratului. Dar cu ce drept se amestecă în treaba statului în ce priveşte omorîrea lui Botharic? Dintr-o însărcinare specială a Domnului? Pentru satisfacerea orgoliului său nemăsurat? Sau i s-o fi scrîntit mintea? Nu, mărite împărat, Ambrozie e întreg la minte. De ani de zile îşi clădeşte planul cu sînge rece, cu o consecvenţă de fier şi calculîndu-şi temeinic fiecare pas, plan al cărui ultim ţel e să răstoarne ordinea străveche a imperiului.

— Ia te uită ?! Poate o fi totuşi scrîntit la minte ?

— Nu rîde, mărite stăpîn, că poate are să-ţi pară rău. Ambrozie cloceşte în capul său nici mai mult, nici mai puţin decît să-i facă vînt împăratului de pe tron şi să pună Biserica în locul său. Întru şi mai marea laudă a lui Dumnezeu? Poate.

— Sau întru şi mai marea laudă a lui Ambrozie, episcopul Milanului?

— Poate, mărite stăpîn. Înaintînd pas cu pas, a folosit şi pînă acum fiece ocazie pentru a-şi pune hotărîrile în slujba înălţării Bisericii şi nu-şi va găsi odihna pînă nu te va sili să îngenunchezi şi să recunoşti public, în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, că te supui hotărîrilor şi cuvîntului său. În genunchi, cezar, în genunchi !

— Bun actor ar fi ieşit din tine, micul meu prieten !

— Nu numai dreptul de a judeca şi pedepsi e al lor, ci şi al îndurării ! Te iertăm, cezar, te iertăm !

— Asta nu !... Ajunge ! Te opreşti, sau pun să ţi se reteze limba ?

— Ba da ! Au să-l ierte pe împărat ! Vei ispăşi şi te vor ierta !

Theodosius îşi ridică pumnul şi-l izbi pe Rufinus drept în faţă, apoi, aplecîndu-se peste trupul lungit la pămînt, îl privi un timp cu încordare.

— De ce-l urăşti ?

— Din pricina lui m-ai doborît, mărite stăpîn !

— Îl urăşti pentru că el e curat şi tu eşti murdar ?

— În murdărie, stăpîneşti prin murdărie, mărite stăpîn. Dacă nu-ţi convine, de ce nu te retragi la mînăstire ?

— Şi dacă o fi venit la mine din dragoste creştinească, pentru a salva Thessalonicul de la moarte şi sufletul meu de la blestem ?

— Poate, mărite stăpîn. Dar atunci nici că mi-aş fi imaginat o prostie mai mare. Să încurajezi pe ucigaşi ? Să-i întăreşti sufleteşte, ca să poată pustii după chef, pentru că, vezi bine, preoţii mai mici sau mai mari vor obţine mila de a fi daţi jos de pe cruce. Ce o să le mai frîneze poftele ucigaşe, poate rugăciunile ? Botharic a fost un păduche, dar te-a reprezentat pe tine, mărite stăpîn, şi cînd l-au ucis în bătaie, pe tine te-au ucis în bătaie. Domneşti peste ucigaşi şi hoţi, şi dacă scapă liberi, cine-i mai stăvileşte, rugăciunea ? N-ar mai trebui să rămînă om viu o sută de verste jur-împrejur acolo unde au cutezat să se atingă măcar cu un deget de tine, cezar ! Vrei să-ţi rişti tot imperiul pentru un oraş ? Puterea ta împărătească a şi început să crape sub loviturile planificate ale Bisericii, acum vrei s-o aserveşti şi orgoliului omenesc ? Dacă ar fi adevărat că Ambrozie

se roagă din dragoste creştinească pentru Thessalonic, atunci nu ştie ce face. Dar el ştie foarte bine, cezar! Ascultă ce-ţi spun, dacă vreodată ar ajunge Biserica la putere, ar domni, sub masca smereniei, mai necruţător decît domneşti tu, în clipele tale cele mai sîngeroase.

La presiunile clicii de la curte, în marea majoritate condusă de Rufinus, senatul luă poziţie împotriva lui Ambrozie. După cîteva zile de ezitare, Theodosius dădu poruncă pentru executarea în prima formă, originară, a pedepsei croite împotriva oraşului. A doua zi însă regretă hotărîrea şi retrase porunca, dar călăreţul trimis la faţa locului nu mai apucă să ştie de ea. La spectacolul de la circul cel mare, unde împăratul îi pofti ca oaspeţi pe cetăţenii Thessalonicului, legiunea garnizoanei locale invadă clădirea şi, în timp ce oamenii nevinovaţi, nebănuind nimic, admirau luptele gladiatorilor, năvăli brusc asupra lor şi îi măcelări.

Măcelul dură trei ceasuri şi jumătate, căzîndu-i pradă şapte mii de vieţi. Goţii înfuriaţi, setoşi de răzbunare, uciseră fără alegere bărbaţi, femei, bătrîni, tineri, ba şi pe străinii aflaţi în trecere prin oraş, necruţînd nici pe copii. Pe oricine le ieşea în cale îl străpungeau, îl spintecau, îl sugrumau. Arena se umplu pînă la glezne de sîngele pe care rumeguşul nu-l mai putea absoarbe, dar sîngele curgea gîrlă şi pe străzile din împrejurime, pentru că soldaţii blocaseră ieşirile şi-i căsăpeau pe oamenii ce ţîşneau afară pe sub arcade. Pe coridoarele întunecoase şi pe treptele abrupte de piatră, cei ce-şi căutau salvarea se ucideau călcîndu-se în picioare. Oamenii erau cuprinşi de o groază atît de cumplită, încît mulţi se refugiară în cuştile urşilor şi leilor, sperînd mai multă milă din partea animalelor decît a barbarilor. La auzul urletelor şi ţipetelor ce se înălţau pînă la cer, sălbăticiunile se retraseră şi ele speriate în colţurile cuştilor. Soldaţii le împungeau în burtă pe femei, le retezau sînii, apoi le tăiau beregata. La etaje, apucau copiii de picioare şi-i azvîrleau în arenă.

Un rob negru, bătrîn, cu părul alb, îşi oferi viaţa pentru viaţa stăpînului său tînăr, dar le retezară amîndourora capul. Un negustor bogat îşi oferi toată averea soldaţilor dacă-l ucid pe el în locul celor doi fii ai lui. Dar pentru că legionarii nu vroiau să se îndure decît pentru unul, şi tatăl nu putu să aleagă între cei doi, îi măcelăriră pe amîndoi sub ochii săi. Nimeni nu scăpă din circul umplut pînă la refuz. După cele trei ceasuri ce li s-au pus la dispoziţie, legionarii se retraseră în ordine la cazarmă, dar gemetele muribunzilor nu amuţiră nici pînă dimineaţa, căci nimeni nu îndrăzni să le vină în ajutor.

Cînd vestea masacrului ajunse la el, Ambrozie tocmai prezida sinodul episcopilor din Italia şi Gallia, convocat în problema lui Felix din Trever. Vestea îl cutremură şi indignă, la fel ca şi pe participanţii la sinod. Theodosius întrecuse fără doar şi poate limita păcatului şi despotismului admisă împăraţilor romani. Toţi înalţii prelaţi căzură de acord că, intervenind gravul atentat, nu se mai puteau întoarce la ordinea de zi, singurul lucru bun ce le rămînea fiind acela de a cădea de acord asupra unui răspuns demn al Bisericii. Ambrozie nu vroia să acţioneze pripit, era nevoie de timp şi chibzuială. Noroc că atunci cînd vestea ajunse la Milano, Theodosius se afla la Verona, de unde se întoarse abia la 8 septembrie. Cu patru zile înainte de a se întoarce Curtea acasă, Ambrozie, care încă nu luase o decizie, se retrase, pe motive de boală şi pentru a schimba aerul, la una dintre vilele sale din provincie.

Decizia se coapse încet-încet în el. Într-o noapte, visă că rosteşte liturghia în Bazilica Nouă şi, zărindu-l pe împăratul ce intra în biserică, n-a fost în stare să depună sfînta ofrandă. La fel, şi cometa, care se rotise pe bolta cerului de la 22 august pînă la 17 septembrie, îl întări ca un semn ceresc în decizia sa. La sinod se formase părerea că sarcina dureroasă trebuia să-i revină personal episcopului capitalei : Theodosius trebuie să fie

făcut să înțeleagă ce păcat oribil comisese și că Dumnezeu trebuie înduplecat. Ambrozie se decise.

Îl va excomunica pe împărat. Are să procezede cu cea mai mare cruțare și va face tot ce-i stă în putere să restrîngă uriașul scandal într-o sferă cît mai îngustă, dar pînă cînd conducătorul vinovat nu-și va recunoaște păcatul și nu ispășește pentru el în mod public, în fața creștinătății, îl exclude din comuniunea bisericească și refuză participarea sa la treburile sfinte.

La 10 septembrie, de la vila sa din provincie, îl înștiință printr-o epistolă confidențială pe Theodosius despre hotărîrea ce-o luase. Despre această epistolă nu aveau cunoștință nici cei mai fideli oameni din anturajul său, nici măcar secretarul și biograful său de mai tîrziu Paulinus, drept care acesta nici nu amintește în biografia împăratului despre epistolă. După ce, în cuvinte pline de respect, îi recunoaște împăratului că e un bun catolic, cu frica lui Dumnezeu, care în ciuda temperamentului său iute și a puterii sale nelimitate a trăit pînă acum o viață plăcută lui Dumnezeu, îi atrage atenția în cuvinte cutremurătoare despre consecințele inevitabile ale masacrului de la Thessalonic. Istoria nu cunoaște încă un fapt comparabil cu cele întîmplate la Thessalonic ; s-a petrecut un lucru pe care Ambrozie zadarnic a încercat să-l preîntîmpine ; un lucru despre care prorocise în nenumăratele sale atenționări adresate lui Theodosius că va fi odios și inadmisibil, un lucru pe care însuși împăratul, prin retragerea ulterioară a ordinului, recunoștea că e pripit și scelerat, un fapt ireparabil și ireversibil. Sinodul episcopilor din Gallia și Italia, desfășurat chiar atunci, a condamnat sîngeroasa mîrșăvie, nici măcar unul n-a cerut clemență față de persoana sa vinovată. Și chiar dacă Biserica nu l-ar exclude din tagma credincioșilor, vina nu i-ar fi iertată și ar cădea cu îndoită greutate asupra capului episcopului său, care a neglijat să-i explice vinovatului că trebuie să ceară pace lui Dumnezeu.

Îi scrie nu pentru a-l umili și sili să îngenuncheze pe domnitor, ci pentru a-l ruga cu respectul datorat unui conducător să îndepărteze păcatul din împărăția sa. Păcatul poate fi șters dacă Theodosius se umilește în fața lui Dumnezeu. Om e și împăratul și tentat, ca orice om, să înfrunte ispita orgoliului ! Numai lacrimile și căința pot spăla și curăța imperiul de păcatul de moarte, îngerii și arhanghelii zadarnic ar interveni la Dumnezeu. Domnul nu iartă pe nimeni, numai pe cei ce i se adresează pentru iertarea păcatelor. Îl imploră, deci, pe măritul împărat să nu sporească prin păcatul încăpățînării sale oribilul păcat gata săvîrșit. Căci dacă s-ar întîmpla acel lucru de care se teme și tremură în sinea sa — oricît de neverosimil ar fi — ca Theodosius să ajungă în fața altarului fără a avea dezlegare, Ambrozie n-ar mai îndrăzni să aducă ofrandă Crucii în prezența lui. Cînd uciderea nelegiuită a unui singur om îi interzice, cum ar putea-o face în prezența insuportabilă a unui măcel căruia i-au căzut victime atîtea suflete nevinovate ?!

Îl iubește, îl respectă profund, se roagă pentru el, încheie el epistola. Dacă Theodosius are încredere în afecțiunea sa, să-i urmeze sfatul, dacă are încredere în părerea sa, atunci să recunoască adevărul — dar dacă nu are încredere, atunci să-l ierte că între Dumnezeul său și împărat îl alege pe Dumnezeu.

La cîteva zile după expedierea epistolei, pradă îndoielii dar și cu speranță, Ambrozie se întoarse la Milano, neavînd nici o nădejde că împăratul îi va accepta propunerile, la care, după decizia sa nestrămutată, nu va ceda nici cu prețul vieții. Se va supune autorității sale de episcop, sau iar va ajunge sub influența lui Rufinus și a clicii curtenilor săi ? Zilele, săptămînile treceau, dar nu-i sosi răspuns la epistolă. Și pentru că de cînd se întorsese acasă de la Verona, împăratul nu se mai înfățișase la liturghie, era inevitabil ca Milanul și, dincolo de

el, imperiul să nu observe și să nu bănuiască nevăzuta ciocnire dintre împărat și Biserică.

— Viața lui Ambrozie e în pericol. Împăratul s-a jurat să se răzbune pe el pentru că l-a amenințat din cauza măcelului de la Thessalonic.

— Și de asta nu merge la biserică ? E supărat și pe Dumnezeu, pentru că se află-n conflict cu Ambrozie ?

— Dumnezeu și Ambrozie sînt una. La Thessalonic împăratul a pus să fie uciși patruzeci de mii de cetățeni, pentru că i-au spurcat statuia de aur expusă în arena circului.

— Doamne-Dumnezeule, ce-au făcut cu ea ?

— Întîi au spurcat-o, apoi au răsturnat-o de pe piedestal. Dar nu patruzeci de mii au ucis, cum se minte cu fățărnicie...

— Dar cîți ? Adică eu mint ?

— Știu de la vărul neveste-mi, care a scăpat de acolo și a sosit aseară la noi, la Milano. Într-o singură stradelă îngustă a numărat trei sute de morți, cînd a străbătut-o în fugă. N-a rămas nici un om viu în oraș.

— Cîți locuitori are Thessalonicul ? Adică eu mint ?

— Și nu vă temeți de ciumă, pe care a adus-o cu el ?

— Cine ? Dumnezeu să aibă milă de cel ce și-a mînjit mîinile cu sîngele celor patruzeci de mii de victime !

— Nu îndrăznești să privești adevărul în față, lingăule ?

— Se zice că au doborît statuia de aur din cauză că...

— Nu-i adevărat. E o minciună.

— Cine a adus ciuma de la Thessalonic ?

— Nu-i adevărat că s-a făcut arian. Asta i-ar mai fi iertat-o Ambrozie. Psst !

— Lingăul trage cu urechea. Haideți mai încolo !

— Ba eu unul nu ! Dar dacă-i adevărat că s-a făcut arian, atunci e în primejdie nu numai viața lui Ambrozie.

— V-am spus că nu-i adevărat. Nu-i arian. Știu din sursă sigură că...

— Cine altul s-o aducă, dacă nu văru-său...

— Nu-i vărul lui, e vărul neveste-si.

— Vărul neveste-si, care s-a refugiat la ei de la Thessalonic ?

— Ce-a adus ?

— Știți că eu sînt un om liniștit, pașnic, stau să cumpănesc de două ori pînă... Nu mă încred în orice zvon, dragii mei. Dar și eu zic : Dumnezeu să aibă îndurare de el dacă o fi adevărat că s-a făcut arian !

— V-am mai spus că nu-i adevărat. Luați-o mai domol ! Știu din sursă sigură că...

— Adică eu mint ? Cîți locuitori are Thessalonicul ?

— Mai bine-zis cîți locuitori a avut ! Da, a avut !

— ...a trecut la credința ebraică. De ce ? Fiți atenți ! O să-mi spuneți că-i o toană de împărat ! Pe dracu ! Fiți atenți ! Are o amantă jidoavcă !

— Vărul ei ?

— Amantă jidoavcă ?

— De ce a spus să se ridice sinagoga din Callinicum pe cheltuiala episcopului ? Nu e nici anul de-atunci ! Fiți atenți ! Ce are de căutat împăratul creștin în sinagoga jidovilor ? De ce a dublat impozitele în Callinicum ? De pe atunci mi-a atras atenția și m-am întrebat ce are de căutat un împărat creștin în sinagogă ? A făcut legămînt cu Ambrozie, de ce l-a călcat ? De ce-i ridică pe jidovi la sine chiar el, cu dreapta lui de împărat creștin ? E arian ? Pe dracu !

— Dumnezeule-Doamne, haidem la biserică ! Să ne rugăm pentru sufletul împăratului !

— Dacă-i adevărat că s-a făcut arian, atunci la ce am risca să mergem la biserică ?

— Ne-ar înhăța în biserică, ca pe vremea micului Vali.

— Cînd a trebuit să cîntăm ziua-noaptea ca să-l apărăm pe micul nostru episcop cu zidul de piatră al psalmilor.

— Ce i-a făgăduit lui Ambrozie ? Că va lua cel mult o sută de ostatici și va pune să fie executați cel mult cincizeci.

— Unde ? La Callinicum ?

— Pe dracu ! Unde găsești la Callinicum cincizeci de cetățeni bogați ?

— Și deasupra Thessalonicului cerul s-a întunecat și am văzut o femeie ce ședea pe o fiară roșie care avea șapte capete și zece coarne. Iar femeia s-a înveșmîntat în catifea roșie și mătase purpurie, și s-a împodobit cu aur bătut și pietre scumpe și mărgele, și în mînă avea un pocal de aur, plin ochi cu scîrba și murdăria desfrîului ei. Și pe fruntea ei era scris : Taină și Marele Babilon, născătoarele desfrîului și scîrbei pe pămînt.

— La biserică ! La biserică !

— Au să ne aresteze acolo !

— Dacă împreună cu Ambrozie, atunci fie, să ne aresteze !

— Dacă s-a făcut jidov, de ce ni l-ar ucide pe micul nostru episcop ?

— Păi, devreme ce amanta lui e jidoavcă ! Psst, mai încet !

— Mă cunoașteți, eu sînt un om cumpătat, lucid, nu mă încred în orice zvon, dragii mei. Dar de ce s-a ridicat de ieri prețul grîului și untdelemnului ?

— De ce ne-ar aresta tocmai în biserică ?

— În văzul lumii, pentru a-i înfricoșa pe creștini.

— Adică eu mint ? Cîți locuitori are Thessalonicul ?

— Cîți avea !

— Doamne-Dumnezeule, cum să mai merg la liturghie cînd mi-e teamă că barbarii mă măcelăresc ?

— Vrei să trăiești o veșnicie, bunico ?

— Doar pînă-ți închid pleoapele, băiețaș.

— I-a făgăduit lui Ambrozie că se mulțumește cu o sută de suflete.

— O sută de vieți pentru un barbar ?

— E mult și cincizeci !

— Ce-a adus cu el ?

— Cine ?

— Păi, văru-său.

— Vărul neveste-si !

— Ce-a adus cu el vărul neveste-si ?

— Ciuma.

— Apoi am văzut patru îngeri stînd în cele patru colțuri ale pămîntului, care sprijineau cele patru margini ale pămîntului, pentru ca vîntul să nu se reverse asupra pămîntului, nici a mării ori asupra copacilor. Și am văzut un alt înger înălțîndu-se dinspre soare-răsare, și în mîna lui se aflau pecetia Dumnezeului cel viu ; și le-a strigat cu glas mare celor patru îngeri meniți a aduce vătămare pămîntului și mării. Și grăitu-le-a așa : Nu aduceți vătămare nici pămîntului, nici copacilor, pînă cînd nu vom pune pecetia pe frunțile slujitorilor Dumnezeului nostru.

— Ce-a adus cu el ?

— Ciuma.

La citirea epistolei, pe Theodosius îl năpădi o furie atît de nemăsurată, încît rupse epistola în bucățele, o vîrî cocoloș în gură și o înghiți. Iar vreme de trei zile nici unul dintre sfetnicii săi de la curte nu îndrăzni să se apropie de el, pînă și Rufinus îl ocolea de departe și cînd împăratul trimise după el, se salvă doar cu boala sa. Tînăra soție a lui Theodosius, frumoasa Galla, pe care mama ei, împărăteasa Justina, o crescuse în ura față de Ambrozie, zadarnic încercă să-l potolească, împăratul rămase inaccesibil sub mantia roșie a furiei.

— Ce-l necăjește pe preoțelul ăla pitic, dragă bărbate ? Pînă și degetul tău mic e mai mare ca el și ai în vîrful său mai multă minte și putere decît toți episcopii din Italia la un loc !

Biografii lui Theodosius amintesc nu o dată că împăratul, în pofida firii sale bune, dornice de dreptate,

din cînd în cînd devenea o victimă atît de neputincioasă a furiei sale oarbe, încît punea în pericol viața membrilor familiei sale și-și pierdea luciditatea. În asemenea clipe, toate jignirile suferite cîndva, mai cu seamă în tinerețe, le răzbuna fără alegere pe oricine îi ieșea în cale.

— Nu mă lovi, vai, nu mă lovi, nebunule!

— Zdreanță! Și mă-ta era o zdreanță! Să nu aud o vorbă despre Ambrozie, că te ucid!

— Ce-am zis despre el? Ajutoor!

— Nu îndrăznești să spui că te-a învățat zdreanța de mă-ta, dar l-ai îneca într-o lingură de apă! Ai grijă de tine!

— Nu te atinge de mine, că strig după ajutor!

— A vrut să se călărească și cu Ambrozie iapa aia bătrînă? Cu toți? Și cu Ambrozie? A cui ești tu de fapt, ai?

— Ajutor! A-nnebunit!

— Zdreanță ariană!

— Nu te atinge de mine!

— Dacă Ambrozie îndrăznește să se obrăznicească cu mine, o face pentru că-s bărbatul unei zdrențe ariene! Și ginerele altei zdrențe ariene. O calc în picioare, dar împreună cu tine, zdreanță ariană!

— Ucide-mă, cezar! Mai e loc în gropile de la Thessalonic.

— Mă urăște, pentru că se teme de zdreanța aia de mă-ta. Tot se mai teme.

— Ca lupul de miel. De-aia îl mănîncă.

— Și pentru că zdreanța de mă-ta m-a deocheat și pe mine, îl urăsc și eu.

— Dacă-l urăști pe el, atunci de ce mă ucizi pe mine?

— Nu-i adevărat că-l urăsc! Cine-a zis?

— Ești laș, cezar.

— Cum îndrăznești să mă asmuți împotriva lui, nemernico, tu, care nu-i ajungi nici pînă la negreala dintre degetele picioarelor?!

— Eu te slujesc și te iubesc numai pe tine, cezar. Dar el?

— Slujește pe unul mai mare ca mine. De asta-l urăsc?

— Și-ți verși mînia asupra mea? Ești laș, cezar.

— Nu-i adevărat că-l urăsc. Cine-a zis? Îl urăsc numai ca un învățăcel pe meșterul său, ca fiul pe tată, Imperfectul pe Perfect. Domnul fie milostiv cu mine!

— Tu îl slujești în felul tău, dragă bărbate, și poate că mai bine decît el. Posteritatea va spune că Ambrozie a fost un preot mare, dar Theodosius un împărat și mai mare. Și de fapt nici nu-l invidiezi!

— Adică, el pe mine?

— Dacă nu te-ar invidia, de ce ar ține să te umilească? E mai mic ca tine, vai, ce pitic, vai ce caraghios de mic! Mic-pitic-nimic! L-ai putea ridica cu o mînă, l-ai putea plimba în palmă și dacă-ar aluneca s-ar putea apuca de un fir din părul tău. Vai, îmi vine să rîd, ce mic e! Nu plînge, dragă bărbate!

— Nu mă consola tu, zdreanță ariană!

— Dacă aș fi zdreanță, aș fi mai bună ca zdreanță, decît e Ambrozie ca popă. Nu plînge, dragă bărbate! Nu te umili în fața lui, nici în fața inimii tale!

— Mă umliesc în fața lui Dumnezeu, dacă nu a lui!

— Te-a și convins?

— Văd că tot zdreanță ești, odrasla zdrenței de mă-ta.

— Și ca zdreanță sînt mai miloasă decît el ca popă! Nu plînge, dragă bărbate!

— Ai inimă de ariană, ca și mă-ta.

— Nu știu ce-oi fi, dragă bărbate. Sînt îndrăgostită de tine, dragă bărbate. Nu plînge!

După o săptămînă, după ce își reveni din prima criză de furie oarbă, Theodosius convocă Senatul și, fără a aminti despre scrisoarea lui Ambrozie — a cărei copie s-a găsit numai cu mult după moartea episcopului, între lucrurile lăsate de acesta prin testament —, aduse la cu-

noștință cererea Bisericii ca el personal să ispășească public pentru masacrul de la Thessalonic ; totodată aduse la cunoștința Senatului hotărîrea sa irevocabilă și nestrămutată de a nu îndeplini cererea. Dealtfel, în ce constă ispășirea publică ? întrebase el.

Unul dintre membrii Senatului, specialist în teologie, dădu lămuririle necesare. Așa cum e necesar să se facă o diferențiere între păcatele mai mici și mai mari și, corespunzător acestora, între excomunicările mici și mari, și ispășirea are mai multe forme ; depinde de episcopul eparhiei, așadar în cazul de față de episcopul Milanului, în ce va consta ispășirea. Se poate mulțumi ca păcătosul să ispășească acasă la el, însă pentru unul învinuit de păcatul mortal, de crimă sau de mai multe crime — și e de presupus că, potrivit sentinței bisericești, înăbușirea răscoalei de la Thessalonic e socotită drept crimă, ca atare Theodosius e considerat ucigaș, ba chiar ucigaș de mase — ispășirea publică devine inevitabilă.

Păcătosul ce ispășește trebuie înainte de toate să-și mărturisească public păcatul. Trebuie să și-l descrie amănunțit în fața adunării credincioșilor, nelăsînd nimic sub tăcere, nici măcar părțile cele mai respingătoare, să arate de ce a săvîrșit păcatul, ce foloase morale sau materiale spera să aibă de pe urma faptei sau, dacă nu s-a gîndit la vreun folos, ce porniri mîrșave, ură, răzbunare, atrocitate sau ambiție nesatisfăcută l-au îmboldit. Apoi e dator să arate și cum a săvîrșit păcatul, într-un moment de furie sau după îndelungi pregătiri, premeditat, uitînd de conștiință ; apoi și felul în care a fost săvîrșit păcatul, iarăși amănunțit, neascunzînd nimic, înfățișîndu-l fără falsă pudoare, ferindu-se de a căuta sau găsi vreo scuză în detaliile dezgustătoare. Dacă a terminat cu acestea, trebuie să izbucnească în plîns și, stînd în genunchi, trebuie să se adreseze umil adunării credincioșilor să se roage Domnului pentru el și să-i smulgă iertarea. Unii,

în aceste momente, se aruncă la pămînt pentru a fi călcați în picioare și-și umilesc și trupul.

Cînd Theodosius, sărind brusc în picioare, îl făcu să amuțească pe vorbitor, Senatul, după o matură chibzuială, propuse ca deocamdată împăratul să lase fără răspuns mesajul Bisericii, dar nici să nu se arate la vreo slujbă divină ; să nu dea ocazia ca episcopul iritat la maximum să se lege iar de el, cum s-a mai întîmplat pe vremuri, după diferendul privitor la Callinicum. Dacă Ambrozie va vedea că împăratul răspunde mesajului său cu o tăcere rece, distantă, și între timp, odată cu scurgerea vremii, se va potoli și el, va fi mai ușor să se ajungă la o înțelegere. Și cu atît mai mult, cu cît greu îi va fi indiferent dacă împăratul cunoscut pentru ardoarea-i religioasă va rămîne mai multă vreme în mod ostentativ departe de orice fel de ceremonie religioasă.

Trecu o lună. Nu sosi răspuns la scrisoarea lui Ambrozie. Nu-l grăbea, voia să-i dea timp împăratului ; pe de altă parte e de presupus că în pofida oricîtei îndîrjiri, se ferea să întindă coarda prea tare. Nesiguranța nu-i putea fi mai mică decît a lui Theodosius ; știa că a ajuns la o mare cotitură a istoriei și că soarta Bisericii era în mîna lui. Ochii întregii lumi erau ațintiți asupra episcopului Milanului : va face față situației ? Părintele sufletesc al curții împărătești, episcopul capitalei imperiului, căpetenia recunoscută a Bisericii va avea oare un cuvînt de spus despre groaznica mîrșăvie, sau va închide cu lașitate ochii ? Dacă tace, e cea mai neîndoielnică dovadă că Biserica e încă slabă ca să se ridice împotriva mîrșăviilor puterii laice și că pe pămînt puterea lui Dumnezeu e mai mică decît cea a împăratului. Dacă dă îndărăt, e ca și cum s-ar expune la o luptă sortită eșecului.

Nu știa nici Theodosius ce să mai facă. Trăia de aproape trei ani la Milano și în acest răstimp se dusese cu regularitate la liturghia de dimineață ținută de Ambrozie ; dacă acum va continua să fie absent, se va crede

că îi e frică de episcop. Nu numai în oraş, în mai multe părţi ale imperiului se răspîndise vestea că de cînd cu Thessalonicul nu mai merge la slujba divină ; la ce alta te putea duce gîndul, decît că ori conştiinţa, ori o interdicţie bisericească îl oprea să treacă pragul bazilicii. Convocă deci iar Senatul şi îl împuternici pe Rufinus ca, fără a-i pomeni numele, să înceapă tratative cu episcopul ce aştepta într-o înspăimîntătoare tăcere. Manierele subţiri, de curtean, ale lui Rufinus şi arguţia-i rafinată trecuseră peste multe obstacole dificile.

— Împăratul îţi trimite salutări cordiale, Eminenţă. Deşi după instrucţiunile sale ar fi trebuit să-i trec numele, ca şi însărcinarea mea sub tăcere, oricum Eminenţa-ta nu poate fi indusă în eroare. Aşadar îţi trimite salutări cordiale.

— Începi, deci, graţiosul meu domn, prin a-l trăda pe cel ce ţi-a dat împuternicirea. La ce alte surprize ne mai putem aştepta ?

— Eminenţa-ta nu poate fi atinsă de nici o surpriză, vezi prin mine cum vezi prin cel mai tainic gînd al împăratului. Aşadar, împăratul îţi trimite salutări cordiale.

— Te ascult, graţiosul meu domn. Împăratul doreşte să-şi ispăşească public păcatele ?

— De ce aş minţi, Eminenţă ? Împăratul vrea să facă pace cu Dumnezeu şi cu conştiinţa sa, şi pentru aceasta cere ajutorul Eminenţei-tale.

— Dacă doreşte să ispăşească public, nu i se poate refuza. Dumnezeu e îndurător.

— Dacă am putea obţine aceeaşi îndurare şi de la Eminenţa-ta ! Dar pentru că de data asta fac apel la ajutorul cunoscătorului de oameni şi luciditatea omului de stat, nutresc şi mai multe speranţe că voi avea audienţă. Joc cu cărţile pe faţă, Eminenţă, şi voi începe fără tocmeală, cu sfîrşitul : preamilostivul meu stăpîn, împăratul, doreşte într-adevăr să ispăşească pentru Thessalonic.

— Nu m-am îndoit nici o clipă de asta, stimatul meu domn. Nici de faptul că pînă acum domnia-ta l-ai împiedicat. Dar nu ne tocmim.

— Nici împăratul nu se tocmeşte, Eminenţă.

Ambrozie tăcea.

— Împăratul nu doreşte să se tocmească, Eminenţă, devreme ce cu mintea şi inima-i temătoare de Dumnezeu se căieşte pentru hotărîrea sa pripită. Depinde aşadar numai de Eminenţa-ta ca pacea să fie restabilită între marele Theodosius şi marele Ambrozie.

Ambrozie tăcea.

— Repet, depinde numai de Eminenţa-ta, singurul din imperiul roman, ca împărăţia şi Biserica să nu se rupă una de alta. Vă atrag atenţia cu cea mai profundă stimă.

— Zadarnic vrei să mă întărîţi, Rufinus, n-ai să reuşeşti, oricît te-ai strădui. Cuvîntul Domnului e ca o stîncă în mine. Împăratul va ispăşi public. Nu încape tocmeală.

— Nici din partea împăratului, Eminenţă, întrucît caută împăcare la Dumnezeu. Dacă Eminenţa-ta, potrivit înţelepciunii tale, ar porni nu atît de la propriile scopuri şi proiecte ambiţioase, cît de la cercetarea smerită a faptelor, ar observa mai multe semne ale acestei dorinţe.

— Să presupunem, Rufinus, că în faţa sufletului nostru n-ar sta trupul de carne, ci cîte un perete transparent. Ce-am vedea unul în celălalt ? Tu ai vedea în mine, în spatele peretelui de sticlă, stînca lui Dumnezeu. Eu aş vedea în tine un cîntar, care ar sta mereu în cumpănă dacă ţi-ar merge mai bine servindu-mă pe mine, sau pe împărat.

— În treacăt fie zis, ce viitor dezgustător îmi proroceşte Eminenţa-ta, pentru a mă speria ?

— Slujindu-l pe împărat vei urca foarte sus, Rufinus, pînă pe penultimul fuscel al scării pămînteşti. Dar în clipa cînd te-ai cățăra pe ultimul, inima îţi va fi străpunsă de o spadă. Atunci te vor ciopîrţi şi poporul va alerga pe întrecute la faţa locului pentru a-ţi călca în picioare trupul neînsufleţit. Capul tău frumos ţi-l vor trage în lance şi-l vor purta aşa prin tot oraşul, şi poporul are să azvîrle în el cu pietre, iar braţul tău retezat îl vor duce din poartă-n poartă şi, deschizîndu-ţi şi închizîndu-ţi palma cu degete înţepenite, vor striga rîzînd în hohote : miluiţi-vă de un biet neputincios !

— Îţi sînt recunoscătaor, Eminenţă, că m-ai lăsat pînă sus, pe penultimul fuscel al scării. Nici el nu-i de lepădat pentru o carieră de om. Şi oricum aş lua-o, n-ar fi o soartă care să mă sperie şi să mă facă să ies din slujba stăpînului meu şi a celui ce-mi porunceşte.

— N-am intenţionat să-i răpesc împăratului cel mai de neîncredere slujitor. Întoarce-te la stăpînul tău, Rufinus, şi continuă-ţi treaba de unde ai lăsat-o. Însă zadarnic îl asmuţi împotriva mea, Theodosius se va întoarce la mine mai repede decît crezi.

— S-a şi întors, Eminenţă. Vrea să ispăşească.

— Nu încape tocmeală.

— Te-aş ruga iar pe Eminenţa-ta, în interesul păcii intestine a imperiului, să onorezi cu atenţia domniei-tale şi modestele realităţi, chiar dacă ar fi mult mai ticăloase decît în miraculoasele-ţi vise. Doar se ştie că, la numai cîteva ceasuri după pronunţarea sentinţei, împăratul a revenit asupra deciziei şi şi-a retras porunca. Din păcate, a fost prea tîrziu. Dar oare ce rezultă din asta pentru raţiunea pămînteană stăpînită de o judecată ponderată ? Că pentru porunca anulată, aşadar în fapt inexistentă, nu poate fi tras la răspundere cel ce, deşi a dat-o, a retras-o îndată, fiind pe bună dreptate încredinţat că nu va ajunge să fie executată. La Thessalonic au fost ucişi şapte mii de oameni, dar fără ştirea împăratului, ba mai mult, împotriva voinţei şi poruncii sale. Şi-atunci, împăratul ar fi ucigaş ?

— Nu încape tocmeală.

— Împăratul ar fi ucigaş ? Şi nu cei care au executat o poruncă ce nu mai exista ? Şi chiar dacă nu ştiau de anularea poruncii, sîngele celor şapte mii de victime mînjeşte oricum mîinile *lor*, din moment ce împăratul şi-a retras pumnul înainte de a lovi.

— Nu încape tocmeală.

— Împăratul nu se tocmeşte, Eminenţă. Se simte vinovat pentru pripeala şi nechibzuinţa sa, dar nu pentru că a ucis. Pentru aceste vini doreşte din toată inima să ispăşească.

— În îndurarea mea te concediez, Rufinus. Du-i de veste împăratului că l-ai apărat împotriva mea cum ai putut mai bine.

— Eminenţa-ta doreşte desigur să se şi întoarcă la scăunelul de rugăciune ?

— Da, Rufinus.

— Pentru a apela la Dumnezeu să-ţi dea ajutor în îndoielile pe care le ai ?

— Da, Rufinus.

— Permite-mi, Eminenţă, să te întăresc în îndoieli ! Ieri, împăratul a dat dispoziţie ca orice condamnare la

moarte să fie suspendată timp de treizeci de zile, apoi, înainte de executarea ei, să fie rejudecată, pentru a apăra astfel pe supuşii săi împotriva unor decizii judecătoreşti pripite şi nechibzuite.

— Sînt obosit, Rufinus.

— Dar, slavă lui Dumnezeu, neclintit, ca stînca din spatele peretelui de sticlă. Tot am ajuns, Eminenţă, la ultimul cuvînt al mesajului ce mi s-a încredinţat. Nu mă îndoiesc că îi vei da deplină satisfacţie. Pentru pripeala şi nechibzuinţa sa, împăratul doreşte să ispăşească şi te roagă pe Eminenţa-ta să-i stabileşti cea mai aspră penitenţă pe care s-o poată executa între cei patru pereţi ai casei sale, şi pe care o s-o îndeplinească fără cîrtire. Între cei patru pereţi de acasă nu s-ar feri de la nici un fel de torturi spirituale sau trupeşti, pentru a împăca Biserica mîniată. Dar nu e dispus să ispăşească public.

Ambrozie tăcea.

— Îţi spun confidenţial, Eminenţă, că acesta e ultimul cuvînt al împăratului şi, aşa să mă pedepsească Dumnezeu, dar nu şi-l va mai schimba.

— Vom aştepta cu răbdare, pînă i-l va schimba Dumnezeu.

— Oare nu s-ar ruşina Eminenţa-ta dacă cezarul împărăţiei romane şi-ar sfîşia sub ochii tăi veşmintele în biserică şi s-ar tîrî în ţărînă, ca un vierme ? Nu ţi s-ar urca sîngele în obraji de ruşine ?

— În faţa lui Dumnezeu, nu a mea, s-ar tîrî în ţărînă !

— Şi nu te-ai teme că soarta imperiului roman s-ar afla în mîna unui vierme ce se tîrăşte ?

— Soarta imperiului roman se află în mîna lui Dumnezeu.

— Stînca ! Nu încape tocmeală, nu-i aşa ?

Se scurse aproape o lună pînă ce Theodosius se decise să îndeplinească pretenţia Bisericii. Nu avea cum s-o evite şi nu exista nici un semn ca Ambrozie să renunţe la ea. Educat în Spania în teama lui Dumnezeu, Theodosius nu considera, nici prin credinţa-i catolică, nici cu responsabilitatea-i de împărat, că ar fi exclus să rămînă în afara Bisericii, şi nu ţinea să rişte — dacă nu se va înţelege la timp cu Ambrozie — ca episcopul cel neînduplecat să-l excomunice şi să-l blesteme irevocabil. Se temea nu mai puţin pentru pacea-i sufletească decît pentru ordinea din imperiul său.

E de presupus că între delegaţii curţii şi reprezentanţii Bisericii au mai fost destule tratative, în cursul cărora au căzut de acord asupra detaliilor excomunicării şi ispăşirii. Ţinînd seama de rangul înalt al păcătosului ce ispăşea şi de sincera-i căinţă, Ambrozie îi croi condiţii blînde, pe care Rufinus, după permanente consultări cu împăratul, le primi una cîte una în numele acestuia şi le întări cu semnătura sa. Pentru crimă, făptaşul rămînea doar pînă la sfîrşitul vieţii cu ispăşirea, dar Theodosius neavînd şapte mii de vieţi, Ambrozie stabili perioada de ispăşire la trei săptămîni. După ce ambele părţi căzură de acord asupra acestui punct, cel mai delicat, al înţelegerii, în cîteva săptămîni căzură de acord în linii generale şi asupra detaliilor mai mărunte. Potrivit datinilor bisericii de apus, împăratului i se dă ce-i drept voie să intre în casa Domnului şi poate fi prezent la slujba sfîntă, dar el în-

sușI nu are parte de harul ei. Păcatul trebuie să și-l înfățișeze cu glas tare, în auzul întregii adunări și să-l implore pe Dumnezeu pentru iertare. E obligat a trăi cu mîncare de post, nu are voie să ia vin cu el, nu se poate curăța la baie. În timpul ispășirii nu are dreptul să ofere daruri în scopuri bisericești, să întemeieze fundații. Nu poate boteza și dacă întîmplător moare înainte de a îndeplini penitența stabilită, nu poate avea parte de ultima sfîntă împărtășanie, nici de înmormîntarea creștinească. După obiceiurile de la Milano, în răstimpul ispășirii nu îi e permis să aibă contacte cu membrii cinului bisericesc ; Theodosius fu absolvit de aceasta, ținîndu-se seama de obligațiile sale de conducător.

Tratativele se apropiau de sfîrșit, nu mai rămăsese de limpezit decît un singur amănunt : dacă ispășitorul să-și lepede sau nu în biserică toga de purpură și însemnele împărătești, cînd, la întîii decembrie, Theodosisus își pierdu pe neașteptate răbdarea și nici nu mai așteptă întoarcerea lui Rufinus de la masa de tratative, ci porni cu întreaga lui suită la drum, spre Bazilica Nouă.

Îl însoțeau patruzeci-cincizeci de oameni, cărora în cîteva minute li se alătură o ceată de cîteva sute de curioși. Theodosius pășea în față, în toga sa de porfiră, cu sandalele de aur, dar cu capul în jos și privirile ațintite în pămînt. Spada sa lată, scurtă, o aducea în spatele său purtătorul de arme al curții pe o pernă de catifea purpurie. Avea brațele goale, pe piept îi atîrna o cruce mare de lemn, simplă, fără nici un ornament. Înainta cu pași maiestuoși, lenți, prin noroiul îngroșat de ploile de toamnă tîrzie.

Vestea alaiului se răspîndi repede în oraș și ajunse și la Rufinus, care încă ședea la masa de tratative, și care întrerupse îndată tocmeala, grăbindu-se să i se înfățișeze împăratului. Vroia să-l convingă să se oprească și să se întoarcă înapoi la palat pînă nu vor stabili și ultimele detalii ale înțelegerii, deoarece neînduplecatul episcop nu era dispus cu nici un chip să-l lase pe Theodosius să intre în biserică înveșmîntat în toga-i împărătească de porfiră. Îi pretinde să se așeze, înveșmîntat într-o cămașă simplă, în locul rezervat special celor ce ispășesc, între oamenii de rînd, mărunți, de acolo să asculte liturghia și să-și facă mărturia publică.

— Zadarnic i-am explicat, mărite stăpîn, că ar fi o izbîndă mai spectaculoasă pentru Biserică dacă împăratul se umilește înveșmîntat cu toate odoarele sale în fața lui Dumnezeu, decît dacă s-ar amesteca anonim în mulțimea păcătoșilor și ispășitorilor mărunți. Ambrozie nici nu vrea să audă să lase a intra în nava Domnului acea togă de porfiră care, chipurile, e mînjită de sîngele a șapte mii de oameni. Întoarce-te, înălțimea-ta, la palat, pînă îți voi trimite vești noi.

Theodosius însă îl dădu fără o vorbă la o parte pe Rufinus și își continuă drumul cu capul aplecat și ochii ațintiți în pămînt. Îl urma deja o mulțime de necuprins, de cîteva mii de suflete, al cărei vuiet preceda mult alaiul ajungînd pînă la Bazilica Nouă, unde Ambrozie tocmai se pregătea de sfînta liturghie. Cînd Theodosius, înaintînd chiar în frunte, ajunse în Forum, lărmuiala emoționată, tot mai mare, a mulțimii pătrunse în sacristie și atrase atenția episcopului înconjurat de preoții săi.

Acesta își trimise unul dintre diaconi afară, în stradă, apoi aflînd de la el că împăratul se apropie de bazilică în fruntea unei mulțimi uriașe, își adună în jurul său credincioșii și ieși în fața bisericii. În piațeta din fața porții, pe care-o mărgineau cîțiva tei bătrîni, aproape desfrunziți, se opri și-l așteptă pe Theodosius.

Desigur, în credința că împăratul va vrea să pătrundă cu forța în biserică, Ambrozie, care ca statură era mult mai scund decît uriașul Theodosius, își desfăcu larg brațele în fața intrării bisericii, dînd astfel semn că o închide atît cu cuvîntul, cît și cu trupul său în fața celui ce voiește a intra cu forța. Ba mai mult, cînd împăratul ajunse la un pas de el, întinse mîna și înșfăcă în dreptul pieptului toga împărătească. La vederea acestui gest temerar, mulțimea ce umpluse piața izbucni într-un strigăt de spaimă, apoi speriată de propriu-i strigăt, amuți brusc.

— Theodosius I-ul, cezar al imperiului roman, Biserica te-a excomunicat ! strigă episcopul cu vocea sa pătrunzătoare. Nu poți intra în templul lui Dumnezeu !

La aceste cuvinte, se așternu o tăcere atît de mare, încît pînă și în cel mai îndepărtat colț al pieței se putu auzi răspunsul domol al împăratului, amestecat cu zornăitul frunzelor uscate.

— Am venit să ispășesc, Ambrozie, zise, așa cum dorești.

Și cu acestea își dezbrăcă toga de purpură, o aruncă la pămînt și trecînd pe lîngă episcop, ale cărui brațe deschise căzură, porni cu capul plecat adînc, cu ochii pironiți în pămînt, spre intrarea bisericii, apoi făcîndu-și cruce păși înăuntru și luă loc printre mărunții ispășitori de rînd.

Cît ai clipi din ochi, bazilica se umplu pînă la refuz. Mulțimea ce pătrunse înăuntru îmbrînci la o parte suita împăratului, Ambrozie însuși nu putu intra în sacristie decît pe ușa laterală. Oamenii îngenuncheau în fața sa, pe unde trecea, îi sărutau pulpana veșmîntului, o femeie descreierată se azvîrli în fața sa în noroi, pentru ca episcopul să o calce trecînd peste trupul ei. Pentru a evita scenele chinuitoare, de isterie religioasă în masă ce se pregăteau, Ambrozie începu îndată slujba divină, apoi după liturghie atrase atenția adunării, cu vocea-i melodioasă, care nu și-a pierdut niciodată efectul, să-și păstreze calmul. Între timp nu numai piațeta din fața bazilicii, ci și toate străduțele din împrejurime se umplură de oameni, care țineau să fie martori ai evenimentului fără de pereche din istoria imperiului roman — umilirea publică a împăratului în fața altarului lui Dumnezeu.

Era vădit că Ambrozie nu vroia să abuzeze de izbînda sa. Poate că nici nu era pe gustul său o scenă de mase, amintind de jocurile de circ, nepotrivită în casa Domnului, scenă pe care Theodosius, în nerăbdarea sa, vrînd-nevrînd o evocase. Deși, în nenumărate scrieri, episcopul se considera cel mai umil atlet al lui Cristos, bunul său simț îl împiedica să înalțe în scenă lupta sa cu Theodosius și înfrîngerea acestuia ; pe împărat vroia să-l umilească sufletește și să-l oblige la pocăință, și pentru aceasta era nevoie și de martori, însă nu de mărturiile stridente ale unui întreg oraș. După ce-și atinsese ținta, ar fi preferat să facă un pas înapoi.

Însă Theodosius, cu temperamentu-i nestăvilit, voia pesemne să golească cupa sa amară pînă la fund. Din clipa aceea pornirile necontrolate i se întoarseră împotrivă, considera că-și apără demnitatea lepădînd-o, călcîndu-și în picioare rangul împărătesc. Lepădînd demnitatea? Călcînd rangul împărătesc? Și-a pierdut mințile? Sau vroia ca, după o vicleană chibzuială de om de stat, să-și aplece gîtul sub tălpi, prin asta să se ridice deasupra lui Ambrozie, în văzul întregii lumi? Oribil, perfid plan, dacă o fi adevărat! Îngenunchind, împăratul își sfîșie cu o singură mișcare în două tunica, apoi ca și cînd ar fi vrut să încerce pînă și imposibilul, se azvîrli în toată lungimea sa cu fața la pămînt, și plîngînd în hohote, se izbea cu fruntea de podea.

— Puterea mi-a întunecat mințile! striga. Picioarele mi-s încă pline de sîngele făpturilor măcelărite, îmi picură sîngele de pe degete — cu piciorul ăsta vreau să pășesc în nava lui Dumnezeu și cu mîna asta să ating trupul sfînt al lui Cristos? Cu gura asta să sorb sîngele preacinstit al lui Crist?

Deși numai o mică parte din adunarea credincioșilor îl putea vedea pe împăratul ce se zvîrcolea pe pămînt — călcîndu-se pe picioare unii pe alții și urcîndu-se unul în spinarea celuilalt — oamenii fură cuprinși de o cumplită fierbere. Mulți plîngeau tare, mai ales femeile și văduvele, și rugîndu-se zelos implorau iertarea păcatelor marelui păcătos. La fel, și afară în piață și pe străzile din împrejurime oamenii se aruncaseră în genunchi. În biserică plînsetele și vaietele văduvelor erau atît de puternice, încît cuvintele împăratului se pierdeau în vuietul

ecourilor întoarse din bolți și arcade. Părea că în oameni compătimirea întrecuse satisfacția și că îi datorau mai mult respect cezarului umilit, decît episcopului lor victorios. Ca să vezi!

După prima zi de ispășire, Theodosius merse iar cu regularitate la slujba divină, ascultînd liturghia în locul rezervat celor ce ispășeau. Bazilica Nouă se umplea zilnic pînă la refuz, dar la cererea și indicațiile lui Ambrozie, împăratul se rezumă să participe tăcut la slujba divină. Iar după trei săptămîni, în ziua de Crăciun, la termenul stabilit, episcopul consideră că a sosit vremea să ia sfîrșit manifestările de simpatie zilnice ale milanezilor și îl absolvi în mare grabă pe Theodosius, dîndu-i o dezlegare simplă, cu totul și cu totul excepțională.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

SFÎRŞITUL SFÎRŞITULUI

Se spune că după acestea, Ambrozie, marele şi micul episcop al Milanului — fie-i amintirea binecuvîntată ! — a mai trăit şapte ani. Dar asta se mai putea numi viaţă ? Odată terminat marele monument, cu un mic medalion al sfîntului părinte pe piedestal, pe care nici un fel de furtună sau inundaţie nu-l mai putea şterge — ce altceva va fi fost restul vieţii sale decît o plictisitoare macerare şi imitaţie, jarul marelui foc, ultimele pîlpîieli ale flăcărilor ? Cine ar rezista să-şi ia adio, vreme de şapte ani, fără ca mîna să nu i se înstrăineze tot dînd din ea ? Închis în leşul cenuşiu al muncii de rutină, în momentele de pîlpîire excepţională sfîntul episcop mai excomunică şi un alt împărat, cu mîna-i teafără respinse un nou atac al păgînătăţii şi făcu două-trei minuni, anume la Florenţa, unde, potrivit mărturiei biografului său demn de încredere Paulinus, învie un nou copil mort, şi la Milano, unde, cu vederea-i uimitor de ascuţită, descoperi într-o livadă din periferia oraşului scheletul sfîntului martir Nazarius, sîngele aromat şi capul cu barba nealterată, — dar ce departe sînt toate

acestea de loviturile de fulger din primele perioade şi ce departe de marele său plan ? Nu l-a împlinit ? Ba da, şi încă mult peste ! Dar marele şi micul sfînt părinte se pierdea tot mai des în meditaţiile-i mereu mai îndelungi şi ochii săi negri, îndureraţi, zadarnic cercetau cu disperare ; neştiind ce caută, nu se mai găsea pe sine însuşi.

În lentu-i tîrşiit spre mormînt, încă în primul an sau în prima clipă a acestor şapte ani sau şapte clipe, clopotele sufleteşti ale Romei se estompară. Nu, nu ale Romei, clopotele sufleteşti ale tuturor bisericilor din imperiu. Se estompară ? Din păcate cu un număr atît de mare de vibraţii, încît în afara urechii uimitor de ascuţite a sfîntului episcop, nici o altă ureche nu le auzea, poate doar urechea trează a credincioşilor cîini, care uneori le răspundeau pornindu-se neaşteptat pe jalnice hăuleli. Clopotele atîrnau aparent nemişcate în turnuri şi clopotniţe, în spatele celor patru sau opt ferestruici deschise, însă în realitate se bălăngăneau de zor şi împrăştiau, de pretutindeni. din toate cotloanele uriaşului imperiu roman, glasurile lor grave sau subţiri. Se pendulară şi răsunară ziua-noaptea, fără oprire, vreme de şapte ani, cu pioasă rîvnă, mare minune că sfîntul episcop n-a asurzit de ele, devreme ce nu-l cruţau nici între cei patru pereţi ai casei sale, nici în plimbările sale pe străzi, sau în timp ce se ruga ori mînca, ba nici în somn, cînd răsunau cu îndoită putere. Tot Milanul, ba tot imperiul roman vibra de ecourile lor, decît că nimeni nu le auzea glasul, cu excepţia sfîntului episcop. Şi zadarnic şi-ar fi astupat urechile cu bumbac sau chiar cu ceară — deşi bineînţeles nici nu încercă — micile şi harnicele

clopote tot i-ar fi ordonanțat remunerația zilnică. Ședea la marea sa masă de scris diplomatică, sau stătea îngenuncheat pe scaunul de rugăciuni scufundat în slujirea Domnului și ferestrele se deschideau brusc de perete, dacă nu cumva erau deschise, iar sunetul intens al miilor de clopote sufletești pătrundea brusc în odaie și, ca moartea cu arătătoru-i ascuțit, de os, aproape că spărgea timpanele sfîntului episcop.

Și în răstimpul acestor șapte ani sau șapte clipe, cît, după mărturia istoriei, i-a fost dat chipurile să trăiască, sfîntul episcop, fapt neobișnuit la el, tremura foarte des și tare de frig. De ce, oare, din ce pricină ? Poate că îi era frig din cauza meditațiilor, neștiind că îi e cald ? Nu se înfofolea în veșminte groase, nu-și acoperea nici creștetul capului, știind el, atît din experiență, cît și după socotelile sale, fie că e vară, fie că se află în odaia sa încălzită, că nu are de ce să-i fie frig, totuși dinții îi clănțăneau în peștera caldă, bărboasă a gurii, spinarea îngustă, gîrbovă i se făcea adesea ca pielea de găină, mîna i se înțepenea, unghiile i se învinețeau și din nasu-i respectabil se pornea apa, iar din ochi lacrimile. Plîngea ? Da de unde, îi era frig, deși fără motiv. Era slavă Domnului sănătos, nu-l sîcîia nici un beteșug bătrînesc, nici nu chelise, stomacul și alte organe de digestie, inclusiv intestinele, îi funcționau bine, ba, cum am mai amintit, se mai și îngrășase un pic, dar din cînd în cînd, și tot mai des, îl cuprindea totuși tremurul interior și i se răspîndea, ajungînd pînă la învelișul trupului, care cînd și cînd avea convulsii, ca pielea cailor sau a boilor cînd vor să alunge cu stîngăcie o streche insistentă. Ce

anume ataca insistent micul, zveltul trup al sfîntului episcop și ce vroia el să alunge ? Ședea la marea sa masă de scris diplomatică sau stătea îngenuncheat pe scăunelul de rugăciune, în urechi cu sunetul permanent și insuportabil al clopotelor sufletești, care nu conteneau nici o clipă, și vibrau în tot trupul său, și ce pacoste : apa îi curgea fără oprire din nas și ochi. Dacă n-ar fi fost atît de distrat, sfîntul episcop și-ar fi făcut mulți nervi din pricina neplăcutei scurgeri a nasului și ochilor, dar noroc că doar rar observa micile pete rotunde, întunecate, de pe paenula, pricinuite de pioasa rouă a trupului său, și cu atît mai rar își auzea clănțănitul dinților. Dar, de ce îi era frig ? Din pricina morții ? Sau, dimpotrivă, pentru că devenise nemuritor ?

Și din ce pricină se întunecase deasupra sa cerul ? Dimineața, cînd deschidea ochii, deși în razele de soare ale unor zori de iulie, deasupra culcușului său flutura abia întrezărit un giulgiu cenușiu, cu țesătură rară, apoi al doilea, alt reilea, suprapunîndu-se, vălurind de-a lungul odăii, pătrunzînd tot mai mult pe fereastră, fie că era deschisă, fie închisă, aruncînd umbre ba ici, ba colo, pe ochii sfîntului episcop, pe frunte, pe masa de scris și pe scăunelul de rugăciune și, ghemotocindu-se și răsfirîndu-se iar, plămădeau din ele însele tot mai multă umbră și, ca și cum cerul s-ar fi acoperit de nori deși, întunericul din odaie sporea întruna, absolut inexplicabil. Sfîntul episcop se ridica în șezut pe patu-i tare, cu ochii și nasul picurînd, și privea buimac în jur. Unde a dispărut soarele ? Adineauri încă strălucea. Își mai amintea de umbra dreptunghiulară aruncată de masa de scris

pe podeaua din plăci de marmură scăldată de soare, respectiv de lumina soarelui care înconjura umbra. Acum nimic, nicăieri ! Sau poate își amintea numai de lumina soarelui de ieri, ori poate de acum zece ani ? Privea cu încordare : nimic ! Și atunci, pe neașteptate, obloanele ferestrelor se izbeau de perete, dacă nu erau deja deschise, și în odaia întunecată și rece pătrundea plînsul amarnic, tremurător, al tuturor clopotelor sufletești din imperiul roman, și părea că moartea, cu arătătoru-i ascuțit, de os, vrea să spargă timpanele sfîntului episcop. Se scula, își spăla după cuviință mica față bărboasă, își clătea gura cu două-trei lacrimi de apă, scuipa apa în palme și își freca mîinile cu ea, apoi umblînd de colocolo prin odaie, pornea în căutarea luminii soarelui. Noroc că, distrat cum era, uita foarte repede ce anume caută, căci, oricum, n-ar fi găstit-o.

În acest răstimp, milanezii îl vedeau pe sfîntul episcop adesea pe stradă, cum, în urechi cu sunetul clopotelor sufletești, cu frigul în trup, cu ochii săi mari larg deschiși, rătăcea aparent fără țintă prin oraș, ba și pe la periferii, ba chiar și în afara periferiilor, pe ogoare și prin crîngurile de măslini, cînd se știa că mai demult nu-i plăcea decît ordinea disciplinată a grădinilor și parcurilor din oraș și se mulțumea să se plimbe cel mult în curtea interioară a palatului episcopal, printre coloane, în jurul pajiștei bine tunse, ordonate, în mijlocul căreia clipocitul continuu al unei fîntîni arteziene amintea de eternitatea vremilor. Dar și curtea coloanelor, și pajiștea erau acum întunecoase, iar dimineața, dar uneori și după-amiază, sfîntul episcop pleca aiurea, în căutarea tinereții

sale mai puțin conștiente. Trecînd prin periferii, femeile palide, cu păr negru ca pana corbului aflate la ferestre, bătrînii ce ședeau obosiți în fața porților, negustorii și meșteșugarii ce trebăluiau prin prăvăliile și atelierele lor îl salutau cu bucurie, copiii, rostogolindu-și mingile de lemn pe pavajul de bolovani, țipau și strigau veseli și nu rareori se mai și loveau cu capetele lor zulufate de burta sfîntului episcop, dar nici acolo nu era mai multă lumină, nici mai cald, și plînsul încăpățînat al tuturor clopotelor sufletești din imperiul roman pătrundea pînă și acolo, pe ulicioarele înguste. După cum răzbăteau și mai înafară, sub frunzele crîngurilor de măslini, ca și prin tufele ce mărgineau șoseaua mare, unde sfîntul părinte, cînd nu-l vedea nimeni, vîrîndu-și înainte capul îngust, gotic și astupîndu-și urechile cu palmele, se vîra dedesubt, și se tolănea pe jos, vizibil cu slabe rezultate, drept care în scurt timp ieșea iar afară de sub ele și își continua drumul.

Din loc în loc se mai și oprea în mijlocul naturii dezordonate și i se adresa vreunui țăran sau vreunei țărăcni ce trudea la sapă și stătea de vorbă prietenește. De cele mai multe ori se interesa de mersul vremii și asculta clătinînd din cap cînd țăranul se plîngea de seceta îndelungată și arăta cu mîna, înciudat sau blestemînd, ogoarele arse, după cum privea cu admirație cînd bravul om își ștergea cu dosul mîinii sudoarea de pe frunte și o scutura la pămînt. În astfel de situații, strîngîndu-și rușinat toga pe piept, saluta, deși uneori, furat de gînduri, uita să facă și asta și se îndepărta fără o vorbă. Se întîmpla ca după cîțiva pași să se întoarcă și să-l mai

întrebe pe agricultor, mai ales dacă acela era mai bătrîior, ce vîrstă are, şi meditînd la răspuns, care nu întotdeauna îl mulţumea, pleca iar mormăind, frămîntîndu-şi barba blondă sau roşcată, respectiv binişor încăruntită. Se întorcea şi a doua oară, întreba ce vîrstă a atins mama sau tatăl agricultorului şi cum au dus-o cu sănătatea cît mai erau în viaţă. Iar dacă au atins o vîrstă înaintată, să zicem cincizeci-şaizeci de ani, controla pe degete datele şi rostea două-trei cuvinte înţelepte despre foloasele unei vieţi aşezate, respectiv cumpătate, pe care ţăranul le asculta dînd din cap, vădit cu bucurie în suflet.

Şi între timp, iar şi iar, fără oprire, clopotele sufleteşti ! Şi frigul, şi întunericul ! Erau zile cînd se întorcea acasă din plimbările sale abia în amurg, cu picioarele umflate, băşicate de drumurile rele şi, ca în vremurile de demult, cînd era guvernator, îşi ridica o sprînceană ceva mai sus decît cealaltă, ceea ce îi înveşmînta faţa gotică într-o expresie uşor mirată. Cu un prilej, a pus să se înhame caii la caleaşcă şi a ieşit din Milano la vreo cincizeci de kilometri sau poate şi mai mult, cercetînd curios, ba chiar cu suspiciune meleagurile ce se aşterneau de-a lungul şoselei. Dar Vîrful Pălăriei nu-l zări. Parcă l-ar fi înghiţit pămîntul ! Zadarnic îl îndemnă şi pe bătrînul şi blîndul său surugiu, nici el nu-l vedea, oricît îl înjura sfîntul episcop în felul său pios şi cu frica lui Dumnezeu. Uriaşul deal din stînga şoselei, respectiv de pe dreapta direcţiei în care mergeau, cu coastele împădurite, cu grohotişul său, cu prăpastia plină de şerpi veninoşi şi în vîrf cu pălăria de stîncă dispăruse fără urmă de pe faţa pămîntului. O dată parcă l-ar fi zărit totuşi, sfîntul părinţel se şi dăduse jos din caleaşcă şi slobozindu-şi vocea amplă, miraculos de dulce, pe care vîrsta nu i-o ştirbise deloc, începu s-o strige pe uriaşa şi temătoarea de Dumnezeu mamă spanioloaică, pe al cărei copil i-l înviase cîndva. Stătea pe marginea şoselei, cu picioarele răşchirate, pentru a putea striga mai tare şi, pentru a fi şi mai convingător, îşi desfăcuse larg şi braţele scurte, zvelte.

— Arată-te, femeie ! strigă sfîntul episcop. Sînt aici... *padre de pobres... viejecito...* cel pe care în supărarea ta l-ai numit *maldito enano...* sînt aici, eu, bătrînelul sfînt, care chipurile ţi-a înviat copilul mort. Arată-te, ori dacă drumul e prea lung, cel puţin strigă-mi, ca să te recunosc după glas şi să mă regăsesc pe mine în simplitatea ta şi în cucernica ta încredere.

Însă zadarnic trăgeau cu urechea sfîntul episcop şi credinciosul său surugiu, numai vuietul pădurii le răspunse de pe coastă, iar din vîrf nimic. O vreme tropăiră răbdători în colb. iar caii din faţa caleştii, cu capetele adînc lăsate în jos, îşi vor fi rumegat amintirile, ori poate nici pe acelea, dar de sus nu le veni alt răspuns, decît — şi aici ! — sunetul mereu, harnic, al clopotelor sufleteşti, dar şi pe acestea le auzea doar sfîntul episcop. Şi cum astfel deveni evident, sau cel puţin de presupus, că uriaşa mamă spaniolă se mutase de pe deal, sau că dealul nu e acelaşi cu dealul în al cărui vîrf stîncos locuia cîndva, sau că dealul acela dispăruse definitiv şi ireversibil de pe faţa pămîntului, sfîntul episcop întoarse osia caleştii şi mînă spre casă.

A fost un deal, nu mai e.

Sfîntul episcop rămase, zău, tare singur. Prietenii și dușmanii din jurul său muriseră pe rînd, era singur. Ei, totuși, nu cu desăvîrșire singur. ci în tovărășia lui Dumnezeu — și poate fi tovărășie mai bună la bătrînețea desfrunzită, dar și în tinerețea înmuguritoare sau la frumoasa vîrstă a rodnicei bărbății? Căci oricît de zgîrcit la vorbă ar fi Domnul, cel care îl urmărește harnic și numai pe El, pînă la urmă capătă răspuns la toate întrebările sale inteligente sau tîmpite, numai să fie foarte atent! Dealtfel, sfîntul episcop nici nu se revolta împotriva singurătății sale, doar cît vroia din cînd în cînd să-și controleze amintirile, singura-i avere și comoară, precum negustorul grijuliu, care își verifică atent cîștigurile și datoriile și pregătește inventarul și un cîntar, pentru a-și trece în revistă cursul afacerilor.

Cîștiguri ?... nimic. Datorii... Într-un talger al cîntarului — doar amintirile... În celălalt ?... Cursul afacerilor ?... Sprijinit pe experiența cîștigată ca bărbat de stat și pe alte experiențe, sfîntul episcop știa că omul care își adună amintirile, se pregătește pentru sfîrșitul despărțirii, sau sfîrșitul sfîrșitului, pentru că altceva nu mai are ce aduna.

Da, rămăsese singur, căci dușmanii săi vizibili și fățiși muriseră încet-încet din preajma sa, și ce îl plămădește pe om dacă nu lupta cu opoziția lumii haotice, dezordonate, ce se înveșmîntează în chipul adversarilor și dușmanilor? Ce plămădește pe bărbat, fie și dacă-l slujește pe Dumnezeu, decît izbînda asupra altora, și mai ales asupra lui însuși? Dar sfîntul episcop se săturase de

una, se obișnuise cu cealaltă, așa că ce altă treabă îi rămăsese decît să bîjbîie printre vechile-i amintiri? Umblînd printre morți, penru că dușmanii din prejmă îi muriseră pe rînd, se juca în imaginație cu craniile lor, din care demult se scursese creierul, cu pumnii lor de os, cu care pe vremuri îl amenințau și loveau, cu bazinele lor de os, cu care din cînd în cînd ar fi procurat noi adversari împotriva sa, dacă nu i-ar fi înfrînt. Ce-a rămas din ei?... Nimic, sau aproape nimic. Efemeridă: lume ți-e numele! Ce rămîne din Ambrozie, puternicul episcop al Milanului? Nu mai mult decît un mic schelet pirpiriu. Dar de ce ar rămîne?

Vai, vai, clopotele sufletești! Ce insuportabil și nesuferit e sunetul lor veșnic și jeluirea lor profundă, insidioasă, care răsună și cheamă ziua-noaptea, fără oprire, pînă și în spatele mesei de scris, deasupra scăunelului de rugăciune, fie că omul e singur, fie în societate, fie în casă, fie în biserică, sună, țipă, bat, plîng și se vaită, zadarnic și-ar astupa omul urechile cu lînă sau fie și cu ceară, micile clopote bat cu atîta furie în turnuri și clopotnițe, plim-plim-plimplim, încît aproape că-și iau zborul pe cele patru sau opt ferestruici.

Oare înnebunitor de frumoasa și un pic cam capricioasa împărăteasă-mamă, buna, simpatica Justina, n-a murit, sărăcuța? Țărînă i s-au făcut brațele durdulii, atît de pline, încît sfîntul episcop abia ar fi putut cuprinde unul cu ambele mîini, s-a ofilit puful des, blond-auriu, de pe pulpele-i groase, albe, și tolănită pe sofaua de aur masiv, în norul de mosc, nu-și mai întinde mîinile după Portiana, sau altfel zis după biserica Sf. Portus, pentru

că demult i s-a scurs din craniu creierul, care-i dirija blestematele fapte ariene. Blestemate? Judecînd toate, adunînd și scăzînd, era o femeie bravă, sau mai degrabă putea fi dacă Satana nu și-ar fi aruncat asupra ei vîrșa vicleană. Era femeie vrednică. Ea însăși își alăptase toți patru copiii. Deși cînd trăia putea fi numită Jezabel și Iroadă, și îl ispitise pe sfîntul episcop cu roabe cu ochi migdalați și căzi de baie din marmură albă carstică, iar mai tîrziu puțin a lipsit să nu-i fure mințile, dar odihnească-se în pace! Ar fi meritat o soartă mai bună. Păcat că sufletul ei fierbe chipurile în iad!

Clopotele sufletești, clopotele sufletești, stridentele clopote sufletești!

Cîte împărătese și cîți împărați au intrat în mormînt de cînd șade el în tronu-i de episcop și de cînd se străduiește să-și albească părul său cîndva blond sau roșcat și barba și să-și rideze fața, abia ar putea socoti pe degetele ambelor mîini! E așadar mai limpede ca lumina zilei că împărăția lui Dumnezeu este o instituție de esență mai permanentă chiar decît puternicul imperiu roman. Micul și marele sfînt părinte se vedea, în imaginația sa, șezînd ca reprezentant al Bisericii, și din împuternicirea ei, pe dîmbul mortuar cît muntele al tuturor împăraților morți. De acolo, cînd își rotea jur-împrejur privirile îndurerate, putea cuprinde toată averea pămîntească a cezarilor, de la țărmurile Africii pînă în cețoasa Britannie și de la peninsula Pireneică pînă în Asia Mică și mai departe, însă zadarnic s-ar fi ridicat în vîrful picioarelor și zadarnic s-ar fi săltat, nu ajungea din păcate nici la cele mai de jos straturi ale împărăției cerurilor.

Drept care lesne se poate deduce iarăși cît de limitată e puterea omului și ce nesfîrșită aceea a lui Dumnezeu. Pînă și preotul e numai un om.

Uite, de pildă, simpaticul, nătărăul Gratianus. Sfîntul episcop își lăsă capul în jos și, cum demult nu i s-a mai întîmplat, izbucni într-un plîns amar; cu degete tremurătoare, își șterse lacrimile de pe cărți și scuipatul de pe barba căruntă. Agreabilul, frumosul tînăr! Deși, judecînd după calitatea și poziția sa împărătească, făcea parte dintre adversari și dușmani, cît de blajin, supus urmărea cu mintea și ochii săi blegi, de berbec, direcția arătată de degetul sfîntului episcop! Imperiul roman n-o să mai vadă niciodată un împărat atît de simpatic! Și totuși a căzut în cursă și în timpul unui ospăț festiv a fost măcelărit în chip mîrșav. După cum și tatăl său, nemuritorul Valentianus I-ul, de care aproape că am uitat în uituceala noastră bătrînească, a murit de moarte cumplită ca urmare a trădării propriei firi, înecat de furie. Și tot de moarte cumplită a avut parte cel de-al II-lea Valentianus, nemuritorul cu fața umflată, cel ce încă de copil, la vîrsta de șase ani... a vrut să se năpustească cu capul în sfîntul episcop, care, iată, acum, șezînd pe gorganul de mormînt și numărînd pe degete, îl deplînge pe micul împărat, pe pușlamaua devenită amintire. Odihnească-se în pace! Dorință legitimă, devreme ce sărăcuțul s-a întors la vreme. cu toată răutatea sa, în sînul singur binecuvîntător al Sfintei Biserici-mame, înainte de a sfîrși în spînzurătoare.

Cum au murit pe rînd! Sfîntul părințel nu mai prididea să-i numere și, deși cu inima plină de milă, să-i

plîngă cu demnitate. A murit pe cîmpul de luptă la Adrianopole, măcelărit de goții barbari, nemuritorul Valens, al cărui suflet arian blestemat se perpelește acum în iad. A murit, măcelărit, catolicul Maximus, uzurpatorul de tron cu cap ca de porc mistreț, care l-a măcelărit pe nemuritorul catolic Gratianus, a murit, măcelărit, cel pe care pînă acum din lipsă de timp nici nu l-am amintit, nemuritorul catolic Eugenius, care a venit în locul nemuritorului Valentinianus al II-lea, cel sfîrșit în spînzurătoare. Și a murit și marele, înțeleptul Theodosius, deși doar răpus de boală, dar neclintit în evlavioasa-i credință catolică, și însuși sfîntul episcop ținuse orația de îngropăciune, pentru că, deh, îi supraviețuise și acestuia, celui mai măreț și puternic împărat al imperiului roman. Și la despărțire nu se întrecuse cu lauda, ci dînd glas adevărului, mărturisise despre Marele și Înțeleptul cezar cît de neclintit, neabătut l-a slujit pe Atotputernic și cît de dîrz a luptat mai ales împotriva jidovilor și păgînilor.

Da, sfîntul părințel supraviețuise și celui mai bun prieten și adversar al său. Dar de ce? Ca să poată rosti orația de îngropăciune? Iar acum șade aici, la o înălțime amețitoare, pe vîrful gorganului său mortuar, și ține între degetele-i tremurătoare craniul fără creier al marelui cezar, care cînd trăia era ras chilug, milităreşte și cu vocea-i groasă, de general, tuna scurt și tare.

— De ce? întrebă sfîntul episcop craniul ce-i zăcea în poală. De ce?

În loc de răspuns, din gura craniului, dintre dinții sănătoși, albi, ieșiră viermi lunguieți, grași.

— De ce? întrebă iar sfîntul episcop și, ridicînd craniul, îl privi drept și curajos în găvane. De ce?

Dar și din găvane ieșiră viermi lunguieți, grași desigur simbolizînd razele privirilor, care pe vremuri străbăteau pămîntul cu o viteză de trei sute de mii de kilometri în cîteva clipe.

— De ce? întrebă a treia oară sfîntul episcop, firește, acum doar de dragul simetriei.

Ieșeau viermi și din găurile nasului, și din cele ale urechilor, și se tîrau grași de colo-colo și ajungînd sus pe tărtăcuța craniului, de culoarea creierului, în locul unde pe vremuri era părul ras, cînd și cînd își ridicau capetele clătindu-le moale de ici-colo, ca și cînd ar fi căutat răspuns la propriile întrebări nătînge. Noroc că nu știau să vorbească.

Și la toate acestea — clopotele sufletești, acel plimplim!

Sfîntul episcop azvîrli craniul, se ridică în picioare în vîrful înaltului gorgan și porni acasă, mai precis ar fi pornit acasă, dacă întîmplător nu s-ar fi aflat oricum acasă, îngenuncheat pe scăunelu-i de rugăciune.

Nu numai împărații, nu numai mamele și soțiile și băieții și fetele împăraților muriseră în preajma sa, printre care și frumoasa, fermecătoarea Galla, fiica Justinei și soția lui Theodosius, ci jur-împrejur puzderie de oameni mărunți, neînsemnați, dovadă că Dumnezeu chemase la el fără oprire și poporul, pe negustorii de fructe, fierari, rotari, meșteri tîmplari, sandalari, vînzători de vin și flori, cu care sfîntul episcop se întreținea cu atîta plăcere prin periferiile Milanului, dar ce mai la deal, la

vale, se vede că își dăduseră duhul pînă și precupețele ce păreau a fi nemuritoare, deși se aflau printre ele și vreo două-trei cinstite; ba una dispărea din taraba ei, ba alta, și firma era năpădită de colb, sau era înlocuită cu alta. Nu trecea o zi ca o față cunoscută sau un nume cunoscut să nu dispară cu un ultim strigăt pînă și din cercul restrîns al sfîntului episcop. La fel, se mutară în cealaltă lume — de nădăjduit că în preajma tronului lui Dumnezeu — evlavioșii săi tovarăși, episcopii Acholius, Simplicianus, Sabinus și Felix, cu care schimbase atîtea epistole savante, ba ațipise pînă și gentilul bolognez Eusebius, făcînd un semn de adio și mutîndu-se într-o viață mai bună, așa cum i se cuvenea. În jurul sfîntului episcop lumea se schimbase, mai precis se destrămase și descompusese, și numai casele mari, din piatră groasă, stăteau neclintite, majoritatea neschimbate, de o parte și de alta a străduțelor înguste, precum și, slavă Domnului, bisericile. Semnele mici și lipsite de importanță dispăruseră și nu mai rămăseseră de bine, de rău, decît cele mari. Dar ajunge oare asta pentru inima omenească? Sfîntul părințel se simțea din ce în ce mai străin pe lume, de care îl legau tot mai puține fire.

Nemaivorbind că în ultima vreme pînă și anotimpurile se schimbaseră, iarna parcă era din ce în ce mai lungă, vara tot mai scurtă, iar celelalte anotimpuri, în echilibru cu acestea, deveniseră mai supărătoare. La urma urmelor însă, bineînțeles, asta nu schimba cu nimic situația, căci, așa cum spuneam, pentru el și vara era frig și întuneric, umbrele aruncau umbre, căldura emana frig și sfîntul părințel rătăcea zgribulind și orbiș

prin sălile goale ale marelui palat episcopal, deși strîngerea de mînă încă îi era caldă și ochii îi erau buni și dacă o furnicuță alerga pe sub piciorul său ridicat, o ocolea cu grijă, darmite un păianjen aducător de noroc! Apoi, nici mintea ascuțită și prezența de spirit nu-l părăsiseră, așa cum o dovedește exemplul de mai jos.

În anul 394 după Cristos, sfîntul episcop se mută pentru cîteva luni la Florența. Din martie pînă în iulie fu oaspetele unui cetățean bogat, pe nume Decens, din băiatul căruia, numit Pansophius, alungase spiritele rele și îl lecuise în întregime de boala-i grea. Puțin înainte de Paști însă, chiar în preajma întoarcerii sale acasă, sfinți tot la Florența o frumoasă biserică proaspăt înălțată, făcînd dar casei Domnului moaștele sfinților martiri Agricola și Vitalis, pe care le adusese cu sine de la Bologna. Evlavioasa ctitoră a bisericii, o văduvă bogată, pe nume Juliana, își menise toate cele trei fete pentru o viață de fecioare, adică de călugărițe, iar pe unicu-i băiat, Laurentius, pentru cariera preoțească.

În sfînta-i predică, în care înfățișa avantajele, ba chiar binecuvîntările vieții de fecioară, la un moment dat marele și bătrînul episcop al Milanului se bîlbîi, numind-o pe evlavioasa fondatoare, pe Juliana, Judae. Dar, ca să zicem așa, cuvîntul nici nu-și luase zborul de pe vîrful limbii sale, cînd își dădu seama și își corectă greșeala, adică își făcu autocritica.

— Adineauri, cînd am rostit Iudă, explică el pe vocea-i demnă de admirație, am înțeles firește Juliana. Dar limba mea n-a greșit totuși, doar a propus o interpretare confesională. Căci sufletul, cînd i se confesează lui

Cristos, se numeşte Iudă, ştiut fiind că *prin Iudah s-a arătat Dumnezeu*.

Iată ce prezenţă de spirit avea bătrînul episcop chiar şi la vîrsta de cincizeci şi şase de ani !

Însă între sfîrşitul şi sfîrşitul sfîrşitului despărţiirii sale, în ultimii ani ai vieţii, din pricina necontenitului strigăt şi dangăt al clopotelor sufleteşti, plimplim-plimplim, sfîntul episcop, chiar dacă nu asurzi complet, deveni cam tare de urechi, drept care din păcate nu-i ajungeau la ureche urletele sălbatice ale sîngeroşilor barbari, care după moartea lui Theodosius năvăliseră în imperiul roman, unde pustiau trecînd totul prin foc şi sabie. Venind dinspre Asia, hoardele călări ale hunilor trecuseră munţii Caucaz, năpădiseră Armenia, Siria, ocupaseră şi Antiohia, iar de prin preajma Dunării vizigoţii, sub conducerea înspăimîntătorului Alaric, ajunseseră la Bizanţ, şi ardeau şi pîrjoleau Macedonia şi Thessalia. Şi cine-i mai putea opri ? Poate cei doi băieţi tonţi ai lui Theodosius, dintre care unul dădea toată ziua demîncare la pui şi nici celălalt nu era mai copt la minte ? Sau să-i fi alungat din ţară sfîntul bătrîn ce se tîra spre groapă ? Cu o pioasă rugăciune ? Mai bine că nu auzea strigătele lor sălbatice şi vaierele victimelor, tare de urechi cum era !

Căci — mărturie stăteau toate semnele exterioare — după moartea marelui Theodosius pînă şi puternicul imperiu roman — ca persoană de drept — aidoma persoanei fizice a sfîntului episcop, se tîra spre mormînt şi făcea aprige semne de adio cu mîna-i legală. Cine ştie cîţi ani sau cîte clipe va mai rămîne întreg şi indestructibil, pînă cînd membrele nu i se vor smulge, şi oasele nu i se vor împrăştia, chipurile imaginar, căci în locul lor bineînţeles vor creşte alte membre şi oase, se vor dezvolta şi întări, pentru ca apoi cu timpul să se destrame şi împrăştie şi ele, după rînduiala firii. Dar rămîne Sfînta Biserică-mamă ! Cum adică „rămîne" !?... Abia acum începe să crească într-adevăr, după planurile şi îndrumările sfîntului episcop, deşi fireşte cu oarecari abateri tactice, după cum se simte nevoia pe parcurs. Dar acelea, slavă Domnului, nu le vom mai apuca, căci deocamdată, distraţi cum sîntem, plimplim, coborîm în mormînt.

Cu un prilej, sfîntul episcop, căutînd nu se ştie ce într-un cartier periferic al oraşului, în timp ce mergea pe o străduţă îngustă, zări un bătrîn cerşetor orb care, rezemat cu spatele de zidul unei case, se sorea vesel în razele de început de toamnă. Pentru că se oprise în faţa lui şi-l privea mirat, bătrînul cerşetor întinse palma cu un gest profesional. Cum îi era obiceiul, sfîntul episcop îl întrebă cîţi ani are.

Cerşetorul, sărăcuţul de el, nu ştia ; pesemne nu ţinuse socoteala.

Era om bătrîn, cum îl arăta barba căruntă. Sfîntul episcop se aplecă înainte, pentru a-şi compara culoarea propriei bărbi cu cea a pilozităţii puturoase a cerşetorului şi constată că, exceptînd mirosurile, nu se deosebesc întru nimic una de alta. După acestea, vîrî un bănuţ de aramă în mîna murdară a cerşetorului şi-l întrebă dacă are vreun copil sau nepot. Şi deoarece bietul cerşetor nu putu da lămuriri nici despre asta (căci fie că erau mulţi, fie puţini, se pare că nu vroiau să audă de o asemenea

rudă), sfîntul episcop, după o scurtă meditație, observă că seamănă nu numai la culoarea bărbii cu bătrînul puturos și netrebnic. Și cum acesta nu fu în stare să răspundă nici la întrebarea cînd și de ce orbise și drept răspuns dădea zîmbind prostește din cap în lumina soarelui ce-i cădea pe față, sfîntul episcop, care în viața laică iubea simbolurile și alegoriile și le interpreta cu inteligență, descoperi o nouă asemănare între persoana sa sfîntă și puturoasa natură trupească și sufletească a cerșetorului. Se obișnuise anume ca în fiecare paragraf al textelor Sfintei Scripturi, să caute și firește să găsească trei feluri de simboluri : primul, cel aflat în sensul imediat al cuvîntului, care nu are nevoie de explicații, căci ce anume înseamnă „cerșetor orb" pricepe oricine sau aproape oricine, fără vreo explicație mai largă. Al doilea sens pe care îl extrăgea din adîncul fără fund al cuvintelor era cel moral, iar al treilea cel de natură cerească, tainică, și aceste ultime două sensuri le numea cei doi ochi cu care, privind de jur-împrejur, Cristos poate fi văzut ; că în cazul de față ce anume înțelegea din răspunsurile tîmpe ale cerșetorului orb, e lesne de ghicit și nu cere explicații mai amănunțite. Deci sfîntul episcop vîrî un nou bănuț de aramă în mîna murdară a cerșetorului orb, apoi aplecîndu-se, îl sărută pe frunte, deși îndată după aceea își șterse grijuliu gura. Iar a doua zi se lungi în pat și nu se mai ridică niciodată de acolo.

Sfîrșitul și sfîrșitul sfîrșitului agoniei sale, adică al despărțirii, dură cam trei săptămîni, răstimp în care bunul său frate de lapte și servitor Florian, precum și secretarul său credincios, Timotei cel înalt și cu ochi bulbucați, nu se clintiră nici o clipă de lîngă patul său ; veghea cînd unul, cînd celălalt, și concurîndu-se unul pe altul, îl necăjeau pe muribund. Florian ședea chircit la dreapta patului, pe un scăunel scund, de unde, ridicîndu-și din cînd în cînd capul, trimitea de pe fața-i puhavă cîte un zîmbet extaziat, ca pe tot atîția porumbei albi înspre barba neliniștită a sfîntului episcop, în timp ce pe partea stîngă a patului lunganul Timotei veghea de sus, stînd în picioare — de fapt numai cînd nu dormea — această ultimă parte a afacerilor negustorești ale sfîntului episcop.

Firește, avea și mulți vizitatori, care la vestea bolii sale grele inundară sălile de așteptare și anticamerele palatului episcopal și, deși cu ochii înlăcrimați, așteptau curioși ultimul semn de adio al mîinii. Erau și din aceia care primeau îngăduința să intre în camera bolnavului, la dreapta și la stînga căruia stăteau de planton ca două statui Timotei și Florian, respectiv acesta ședea ciucit, unul încrețindu-și conștinet și profesional fruntea, celălalt zîmbind fericit și ațintindu-și privirea ochilor mici, vicleni spre cer, mai exact pe tavan. Îl căută pe sfîntul episcop și o delegație a cetățenilor de vază ai orașului, care îl rugară în numele obștii creștine din Milano să se închine el însuși lui Dumnezeu pentru a-l vindeca de boala-i grea. Însă sfîntul episcop refuză scurt să le îndeplinească această rugăminte.

— N-am trăit în mijlocul vostru așa fel, zise, încît să-mi fie rușine să mai trăiesc, dar nici nu mi-e frică de moarte, pentru că avem un Dumnezeu bun.

Aceste cuvinte le notă şi Paulinus, grijuliul său biograf, iar în Africa, la Thagaste, Sfîntul Augustin îi arătă recunoştinţa sa cu stimă, ba chiar cu admiraţie.

Cu cîteva zile înainte ca Domnul să-l cheme definitiv la el, sfîntul episcop îi povesti, respectiv şopti episcopului de Lod, care se ruga la căpătîiul patului, că în timpul nopţii Cristos a intrat în odaie, s-a oprit în faţa patului şi i-a zîmbit.

Iar după acestea, sfîntul episcop îşi încrucişă braţele pe piept şi, ca şi cînd ar fi fost obosit, tăcu multă vreme, mai exact cîteva zile în şir.

Cu o zi înainte de a muri, în 3 aprilie 397, pe înserat, patru diaconi ai săi, pe nume Castus, Polemius, Venerius şi Felix, discutau cu voce scăzută într-un colţ îndepărtat al odăii cine ar merita să-l moştenească pe Ambrozie în tronul episcopal al Milanului cînd sfîntul episcop, după ce va face ultimul semn de adio, îşi va lăsa mîna să cadă pentru veşnicie. Şuşoteau atît de încet, lipindu-şi pe rînd gura de urechea păroasă a celuilalt, încît ei înşişi abia auzeau ce rosteau, în schimb sfîntul episcop — printr-o minune dumnezeiască — înregistră fiecare cuvînt. Şi cînd înşiruind numele candidaţilor ajunseră la Simplicianus, dascălul şi duhovnicul său de pe vremuri, eminentul cunoscător al filozofiei antice, sfîntul episcop se dezlegă din tăcerea mormîntului său trupesc şi vorbi foarte inteligibil şi tare, deşi nici braţele încrucişate pe piept, nici barba căruntă pironită perpendicular spre cer nu i se mişcară.

— E om bătrîn, dar potrivit pentru asta, zise. Predicile sale sînt sobre, limpezi, pe înţelesul tuturor. Au un

stil nu exagerat de subţire, dar nici neşlefuit, ci curat şi plin de prestanţă. Nu neglijează faptul că marea majoritate a ascultătorilor noştri sînt oameni fără şcoală, motiv pentru care trebuie să li se vorbească simplu, ca să priceapă. Pronunţă cuvintele clar, articulat, sfintele sale predici nu plictisesc prin întinderea lor şi nu sperie prin scurtime.

Cei patru diaconi ce ascultau cu evalvie observară deodată cum din înalturi coboară asupra sa o flăcăruie cu formă de scut, care acoperi faţa sfîntului episcop, apoi, aidoma unui locatar acasă la el, intră încet în gura lui. Pielea feţei i se făcu pentru scurt timp albă ca neaua, apoi îşi recîştigă iar culoarea obişnuită, omenească. Era vădit — lucru pe care îl confirmă îndată şi savantul Castus, aflat de faţă, cu citate referitoare la faptele Apostolilor — că în bunul Ambrozie, marele episcop al Milanului, pogorîse Sfîntul Spirit.

Pe 4 aprilie, în geana zorilor, în vinerea paştelor, Honoratus, episcopul aflat de gardă pentru rugăciune, obosit de veghe se retrase pentru o vreme în odaia sa de la etaj, pentru ca, odihnindu-se un pic, să-şi învioreze sufletul şi trupul zdruncinat. Abia trase uşa în urma sa, că sfîntul episcop îşi întoarse spre dreapta, apoi spre stînga capul îngust, gotic, şi deşi nu-şi clinti mîinile încrucişate pe piept, începu să cerceteze atent întîi pe fratele său de lapte şi servitorul său Florian, ce şedea ghemuit pe scăunel, apoi fruntea îngrijorată a lui Timotei, aplecată asupra sa.

— *Non timemus mortem*, rosti cu vocea-i miraculos de dulce, răsunînd tare, care nici aşa, culcat cum era,

în patul ud de transpirație, nu-i suna umil. Nu ne temem de moarte. Dar oare am trăit normal ?

— Ce fel de vorbă ! exclamă îndată Florian, ridicîndu-și de pe scăunel spre muribund fața unsuroasă, rotundă și nasul cîrn. Cum să nu fi trăit normal, dragul meu stăpîn ! Doar...

— Taci, berbecule ! rosti aspru muribundul. Am fi curioși în primul rînd de părerea domnului secretar. Tu vorbești numai atunci cînd te întreb !

— Cum să nu fi trăit normal, bunul meu stăpîn, continuă Florian, care nu era foarte ușor de oprit din limbuția sa nătîngă, doar ai urmat îndrumarea copilului, care coborînd dintre nori cu un crin în mînă te-a așezat pe tronul episcopal al Milanului.

— Taci, animal fără minte ! exclamă de data asta iritat sfîntul episcop. Domnule secretar ! Ce părere ai domnia-ta ? Am trăit normal ?

Aplecîndu-și deasupra patului slugarnica șiră a spinării, lungăvanul de Timotei începu de teamă să transpire, de-i luceau fruntea și tîmplele.

— Nu-mi pot imagina, rosti cu brațele larg desfăcute, parcă scuzîndu-se, că în ultimele clipe ale vieții sale înălțătoare stăpînul meu ar putea fi curios să știe părerea mea, pe care dealtfel o cunoaște mai bine decît eu însumi. Cunoscîndu-mi rușinoasa neputință, îți cer să mă concediezi îndată.

— *Non timemus mortem,* răspunse sfîntul episcop, întorcînd barba căruntă, înălțată vertical, spre fața întunecată, transpirată a secretarului. Nu ne temem de moarte. Răspunde-mi !

— Știu prea bine, zise credinciosul scrib și secretar, coborînd ochii asupra episcopului muribund, că stăpînul meu se întîlnește cu plăcere cu ecoul propriilor cugetări.

— Ce altceva e moartea decît despărțirea sufletului de trup ! exclamă sfîntul episcop pe glasu-i fermecător. Cu toate că e numită sfîrșitul vieții, în realitate nu e decît încheierea activității trupului, după care acesta se transformă în pulbere, însă sufletul continuă să trăiască. Dar oare, în viață fiind, am trăit normal, domnule secretar ?

— De unde să știu eu, dacă nu știe stăpînul meu ?! răspunse Timotei, ridicînd din umeri abia perceptibil sub toga sa, gest pe care, cu ochii săi slăbiți, sfîntul episcop desigur nici nu-l zări. Nu știu, stăpîne, și pentru asta apelez să mă concediezi îndată.

— *Non timemus mortem,* zise sfîntul episcop. Nu ne temem de moarte. Cel ce trăiește virtuos, are parte fără îndoială de o viață binecuvîntată, dar noi măsurăm și judecăm viața pe cîntarul viitorului. Răspunde-mi, domnule secretar ! Nu holba ochii la mine ! Răspunde scurt !

— Răspund, zise Timotei, ștergîndu-și fruntea pămîntie, transpirată. Stăpînul meu a trăit fără îndoială normal. Totuși, în ce privește concedierea mea...

— Minți, exclamă muribundul. Fără îndoială minți ! Dar de ce nu șezi ? Șezînd, se poate minți mai ușor. Descordîndu-și comod mușchii, omul își poate întoarce toată puterea asupra organismului în folosul imaginației sale. Șezi !

— Firește că ai trăit normal, dragul meu stăpîn, exclamă iar Florian, sărind în sus pe neașteptate de pe scău-

nelul său și fluturîndu-și părul unsuros, lung pînă la umeri. Dacă tovarășul meu de pîine, Timotei, care cum se știe vede în măruntaie, e de aceeași părere...

— Taci ! spuse sfîntul episcop, ducîndu-și în gînd mîna delicată la barba cîndva blondă, sau roșcată, ceea ce însă nu observară nici fratele de lapte, nici credinciosul secretar, căci brațele așezate pe pipt în forma sfintei cruci odihneau nemișcate. Taci, berbecule ! Dacă taci. dispun înainte de a muri să ți se dea încă o ulcea de miere în fagure și cîteva lipii cu stafide.

— Dispune, bunul meu stăpîn, răspunse Florian și făcu cu ochiul în glumă spre sfîntul episcop. Dispune, căci în lunga ta viață ai fost adesea foarte nedrept cu măruntul tău frate, deși sfaturile i le-ai primit cu plăcere.

— *Non timemus mortem !* strigă tare sfîntul episcop. Nu ne temem de moarte. Dar de ce îmi doresc acum să stau în ușa bisericii, printre cei ce ispășesc, și să rog poporul venit la sfînta slujbă să implore pe Dumnezeu pentru mine ? Oițele mele, rugați-vă pentru mine !

— Implorați pentru el, micii mei frați-oițe ! exclamă Florian, căzînd în genunchi și lipindu-și mîinile grăsuțe ca pentru rugăciune, îndreptîndu-și privirile spre boltă.

— E întuneric, zise atunci muribundul. De ce e întuneric în odaie ? Cine a întunecat odaia ? Vai, de ce e atît de întuneric în odaie ?

— Încă n-a răsărit soarele, stăpîne, răspunse Timotei.

— De ce n-a răsărit încă ? strigă sfîntul episcop. E întuneric. *Non timemus mortem.* Dar oare am trăit normal ? Răspunde-mi, domnule secretar.

Însă Timotei rămase tăcut. luptîndu-se să-și stăvilească lacrimile.

— Minte-mă, domnule secretar ! exclamă sfîntul episcop. Poți minți și în picioare. Ce-am făptuit ? Ce lăsăm în urma noastră ? Răspunde-mi !

— Tovarășul meu nu izbutește să răspundă, zise Florian transpirînd la fel de tare, pentru că se luptă cu lacrimile sale. De ce nu mă întrebi pe mine, bunule stăpîn, oare nu eu aș fi jumătatea mai bună a făpturii tale ?

— Din păcate n-o să mai apucăm primăvara, zise sfîntul episcop. Nu ne temem de moarte, dar din păcate n-o mai apucăm. Dă-ți părul laoparte de pe frunte, animal fără minte ! Adică, după cele spuse, am trăit normal ?

Cum nu primi răspuns timp mai îndelungat, sfîntul episcop întoarse capul întîi spre dreapta, apoi spre stînga, și cu privirea-i distrată îi măsură pe cei doi paznici ce plîngeau și se smiorcăiau încet.

— De ce e atît de întuneric în odaie ? întrebă mirat. E întuneric. Lăsați înăuntru puțină lumină cerească ! Adică, dacă am înțeles bine, am trăit normal. Nu, nu ne temem de moarte, adică *non timemus mortem*. Dar am fost prea slabi, pentru a rămîne buni și prea puțin tari, pentru a nu ne lăsa în voia prăpăstiilor noastre.

— Fii mai îngăduitor cu tine însuți, stăpîne, zise Timotei, desfăcîndu-și larg brațele lungi.

— De ce ? zise sfîntul episcop. Nu mai merită. Răspunde-mi, domnule secretar, cu creierul ăla odihnit al tău ! Așadar ce lume am lăsat în urma noastră ?

— Cu o muncă migăloasă, îndelungată, mai poate fi mult îmbunătățită, răspunse secretarul, în timp ce cu

palma dreaptă astupă gura lui Florian, care de emoție trecuse în cealaltă parte a patului. Fii mai îngăduitor cu tine însuți, stăpîne !

— Ce tot holbezi ochii la mine, domnule secretar ? zise sfîntul episcop. Nu ne-am învrednicit oare să-i iertăm pe părinții noștri și să-i dezlegăm, noi, care n-am fost în stare să ne iertăm nici pe noi înșine ? De ce am renunțat la scaunul nostru de guvernator, unde după mintea și judecata noastră omenească am fi putut aduce dreptate poporului și între timp nu ne-ar fi mers rău nici nouă ? Am fost prea mărunți și slabi pentru a urca pe tronul milei. Încă nu s-a făcut ziuă ?

— Încă nu, răspunseră în același timp Timotei și Florian, privind spre ferstrele însorite. Încă nu s-a făcut, și veselul soare de april încă n-a pătruns în odaie.

— Nu credem, zise sfîntul episcop. Pătrunde, dar din păcate nu-l observăm cu ochiul și cu mintea. Pesemne sceptici cum sîntem și totuși cu speranțe, nu ne-a fost dat să ajungem întregi la mormîntul nostru, care să plutească într-un echilibru omenesc între pămîntul lucid și cerul plin de măreție.

— Cum să nu ! răspunseră într-un glas Timotei și Florian. Ți-a fost dat ție, Ambrozie, cel mai mare episcop al Milanului.

— Nu credem, zise sfîntul episcop. De ce bolborosești, Florian ? *Non timemus mortem*. Nu ne temem de moarte. Deschideți ferestrele, dacă se poate.

Ferestrele fiind deschise, episcopul Ambrozie stătu o vreme nemișcat, cu mîinile încrucișate pe piept în patul

umed de transpirație, ba un timp își închise și ochii.

— Scurgîndu-se cele șapte ere ale lumii, rosti după o vreme, prin bunăvoința lui Cristos, iată, am călcat pragul celei de a opta ere, ultima eră a istoriei omenirii, aș spune : slavă Domnului. Se apropie sfîrșitul lumii și, odată cu el, ziua Judecății de apoi, cu care se încheie trecerea timpului. Deschideți ferestrele, stimații mei prieteni !

— Sînt deschise, stăpîne, zise Timotei.

— Dar ziua Judecății de apoi, continuă sfîntul episcop, va fi precedată de sosirea lui Mesia, iar aceasta de apariția lui Anticrist pe pămînt. Deși poporul îi zice și Satanei Anticrist, sau pe scurt Anti, cei doi blestemați nu sînt unul și același, căci Anticrist se trage din spița lui Dan și întrece în îngîmfare și mîndrie și pe Satana. Îi cucerește pe oameni prin argumente împotriva celor sfinte și speculații, iar învățăturile sale rele le împrăștie în toată lumea falșii săi profeți. Așa e ?

— Așa, bunul meu stăpîn, zise Florian transpirînd și lăcrimînd.

Deodată, spre nemăsurata uimire a celor doi paznici credincioși, sfîntul episcop își lipi brusc palmele și se ridică în șezut strigînd tare :

— Eu aș fi Anticristul ? strigă rotindu-și privirile năuce prin odaia aparent încă întunecată. Adică eu să fiu ? Sau dacă nu însuși Anticristul, unul dintre sutele sale de profeți mincinoși ? Profet fals ? Anticrist ? Doamne, răspunde-mi ! Doamne, dă-mi semne ! Ia-mă, Doamne, din locul acesta întunecos și trist !

Atît de tare striga sfîntul episcop pe glasu-i uimitor de dulce, încît Timotei și Florian săriră înspăimîntați de

lîngă pat și se retraseră în cel mai îndepărtat colț al odăii. Iar episcopul de gardă Honoratus, ce se odihnea sus, în odaia de la etaj, auzi în vis o voce, la auzul căreia fruntea i se îmbroboni de sudoare și sări jos din culcușul său, speriat. „Honoratus! Honoratus! Honoratus! suna vocea. Trezește-te, scoală-te în grabă! E pe ducă!"

Vrednicul episcop mai apucă să sosească la timp pentru a putea da muribundului ultimul mir. În timp ce acesta se ruga îngenuncheat lîngă pat, Ambrozie, care fu lucid pînă în ultimele-i clipe, mai făcu o dată mărturia minții sale mari și a neobișnuitei sale evlavii.

— Frate Honoratus, zise, de ce e atît de întuneric? Știm că s-a făcut ziuă și razele soarelui pătrund înăuntru pe fereastră, și uite că totuși e întuneric. Dar Dumnezeu ne va lua din acest loc întunecat și trist, după ce am încheiat, sau aproape am încheiat ce ne-a stat în putere. Ce altceva puteam face? *Non timemus mortem*, adică nu ne temem de moarte...

— ...Acum cîteva săptămîni, continuă sfîntul episcop adunîndu-și toate rămășițele de putere din trupul său pierit, evlavioasa văduvă a aurarului Nebridius, Felicia, ne-a dat în păstrare mica ei avere, 400 de sesterți de argint, pe care i-am încuiat în masa noastră de scris, dar distrați prea tare, am neglijat să-i scriem chitanță. Dragul nostru frate, repară neglijența, ca biata văduvă să n-o pățească și noi să ne putem retrage liniștiți sau aproximativ liniștiți spre locul destinat nouă.

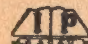
Cu aceste cuvinte, sfîntul episcop își dădu duhul. Sfintele sale rămășițe pămîntești fură expuse în dimineața

aceleiași zile în Catedrală, apoi în ziua următoare, la 5 aprilie 397, în dumineca paștilor, după sfînta liturghie, însoțit de cortegiul funerar fără sfîrșit al poporului, la care participară și păgînii, ba chiar și jidovii, fu transportat în cripta Bazilicii Noi. Aici, îl așezară întru veșnica odihnă, chiar sub altarul principal, lîngă sicriul de argint al sfinților martiri Gervasius și Protasius, așa cum a dorit. Cei ai căror ochi erau strălucitor de curați, mai exact cei botezați de curînd, văzură nălucind deasupra sicriului o stea palidă, iar cei posedați de spirite rele își manifestară suspiciunile prin chiuituri asurzitoare. Dar sfîntul episcop, chiar și după ce se duse, le apăru în mai multe ocazii acelora cărora chipurile le promisese cît mai era în viață că li se va arăta; astfel, chiar în ziua morții sale, li se arătă în Asia unor bărbați cu suflet sfînt, cărora le puse mîna pe umăr și se închină împreună cu ei, apoi la Florența li se arătă episcopului Zenobius și cucernicei văduve Pansophia, ca și în mai multe orașe și sate din Africa și Pannonia, adică în ținuturile de dincoace de Dunăre, din Ungaria de azi. A petrecut cincizeci și opt de ani și două luni în valea plîngerii pămîntene, din care douăzeci și patru de ani și o lună pe tronul episcopal al Milanului, de unde se poate deduce fără doar și poate că Dumnezeu, chemîndu-l la el, în nețărmurita-i înțelepciune se opuse și de data asta, cu toată măreția sa, netrebnicei supersitiții a cifrelor rotunde.

CUPRINS

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

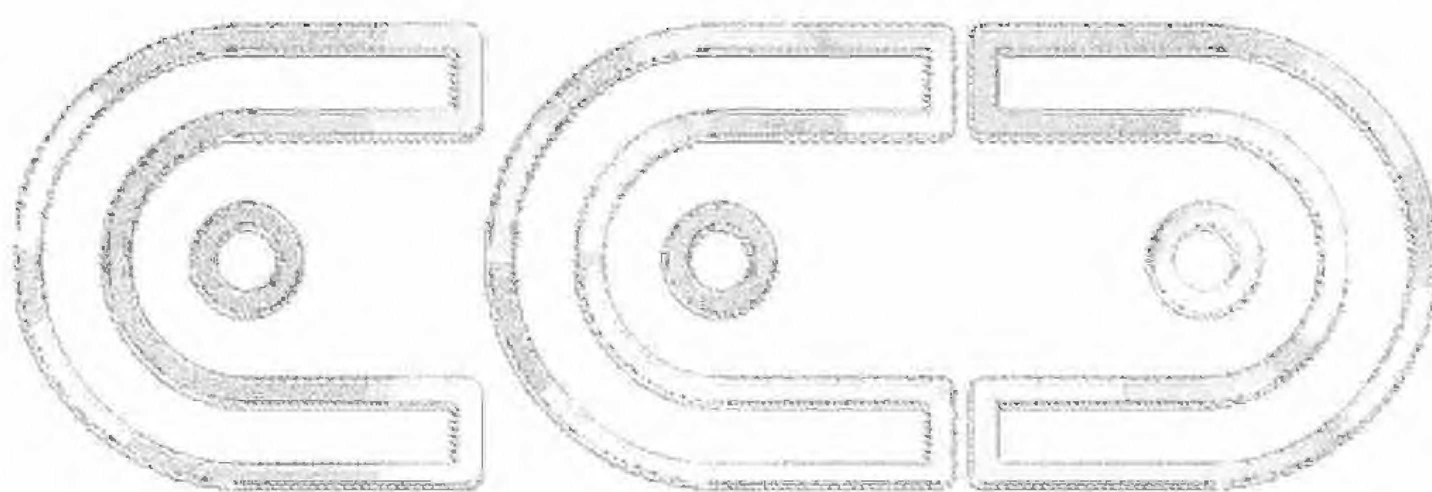
Bun de tipar : 26.05.1981.
Coli ed. 20,35. Coli tipar 13.

Tiparul executat sub comanda nr. 5029/981, la Întreprinderea poligrafică Bacău, str. Eliberării nr. 63.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată de C.C.H. „Letea"-Bacău

Scanare și prelucrare digitală

de

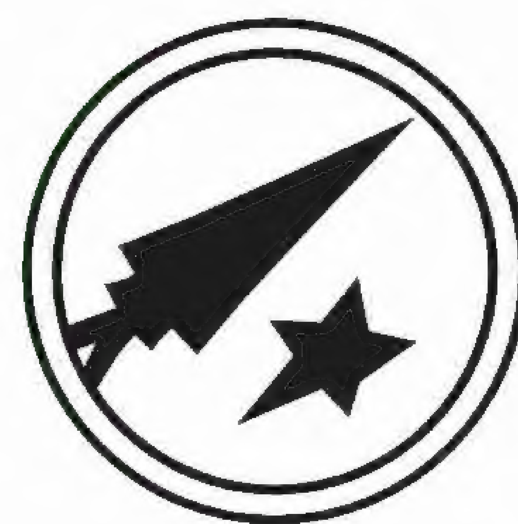
Anonim

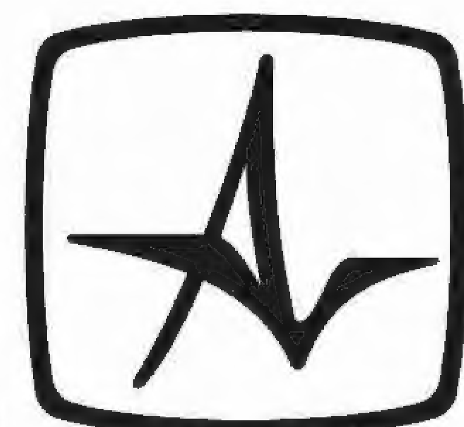
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

